

2982

p

491.99-5

Q-13

1885

1006. Ուսումնական գրադարան.
Խմբագրություն

Հրատարակումը Զ. Գրիգորյանի «Երևան» գրականության հրատարակչության կողմից

Ս. ՊԵՆՍԻՆԵՆ

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ

ԾԱՄԱՆԱԲԱՋԻՆ

ՍՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Երբեք չի

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպարան Ս. Գ. Ռոստոմյանի և ընկ. սեփ. տուն,
գոլովինսկի պրոսպեկտ № 41

1885

491.99-5

7-13

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ЭТНОГЕНЕТИКИ
Академии Наук
СССР



0107

Համ
1006

1006.

Հանտարակոթին Զ. Գրիգորեանցի Կովկասեան գրադաճառանոցի

491.99-5

Պ-13

Ս. ՊԱԼԱՍԱՆԵԱՆ

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ

ՄԱՍՆ ԱԲԱԶԻՆ

ՍՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Երրորդ տիպ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպարան Մ. Դ. Ռոտմիստովի եւ ընկ. սեփ. տուն,
գոլովինսկի պրոսպեկտ № 41

1885

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР

20.0.2

ԵՐԵՎԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԳԾ. ԲԻԲԼԻՈԹԵԿԱ
ՀՍՍՐ-ԱՐՄ. ԵՍՐ
ԻՄ. Ա. ՄԱՏՆԻՔՅԱՆ
Շ. ՍԵՍՆԻՉԱՆԻ ԱՅԿԱՆ

ԱՏՈՒԴԱԲԱՆՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՏՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ

Ա. Հնչիւն վանկ եւ բառ

§ 1. Ի՞նչ է հնչիւնը:

Մեր միտքը ուրիշներին հաղորդելու ժամանակ գործ ենք դնում բառեր. բայց որպէս զի ուրիշները մեր ասածը լսեն, հարկ է որ բառերը ձայնով արտաբերենք կամ հնչենք:

Ուրեմն բառերը հնչիւններ են. բայց մարդկային լեզուի հնչիւնները բոլորովին զանազանվում են կենդանիների աղաղակից, թռչունների երգից և առ հասարակ բնութեան մէջ լսուած ամէն տեսակ հնչիւններից, որովհետեւ կարող են բաժանուիլ և ամենապարզ հնչիւնների լուծուիլ: Այսպէս, օրինակի համար, հարկ բառի մէջ իսկապէս մէկ հնչիւն է լսվում. բայց այս հնչիւնը կարող ենք բաժանել ամենապարզ հնչիւնների. հ, ար, ք:

§ 2. Ի՞նչ է վանկը

Ի՞նչ բառ արտաբերվում է երկու անգամով և բաժանվում է երկու մաս. 1) ըն, 2) ներ:

Բառի այն մասը, որ մէկ անգամով է արտաբերվում, կոչվում է վանկ, ուրեմն և իւրաքանչիւր բառ այնքան վանկ է բաժանվում, որքան անգամ նորան արտաբերելու ժամանակ կանգ ենք առնում:— Ընկեր բառը երկու վանկից է կազմվում: 1) Ը, 2) Կեր:

Վանկերի թուին նայելով՝ բառերը լինում են Գրական, Երկաման, Բարձրաման, ինչպէս. հայր, եղ-բայր, Բարեկամ, արտաբերում:

§ 3. Ինչից են կազմվում վանկերը:

Աշուշէր բառի մէջ առաջին վանկը « մէկ հնչիւնից է բաղկացած, երկրորդը չա երկու հնչիւնից, իսկ երրորդը Կեր չորս հնչիւնից, «, է հնչիւնները առանձին առած կարող են արտաբերուիլ, իսկ չ, է, ր, « հնչիւնները մենակ չեն կարող արտաբերուիլ:

Իւրաքանչիւր վանկ բաղկացած է մէկ կամ աւելի հնչիւնից: Այն հնչիւնները որոնք իրանք իրանցից կարող են արտաբերուիլ, սովորւմ են չախառն, նոքա՝ որոնք իրանք իրանցից ձայն չունին ու ձայնաւորների օգնութիւնով են արտաբերվում, կոչվում են Բարձրայն:— Աշուշէր բառի մէջ «, է ձայնաւոր են. իսկ չ, է, ր, « բաղաձայն:

Վանկերը երեք կերպով են կազմվում.

1. Բաղաձայնները կարող են ձայնաւորներից առաջ դրուիլ ինչպէս. Բա-բի Գո-ցէ:
2. Բաղաձայնները կարող են ձայնաւորներից յետոյ դասուիլ ինչպէս. արա, երգ:
3. Բաղաձայնները կարող են երկու կողմից ձայնաւորների հետ միանալ. Եր, Գո.

§ 4. Երկարբառք

Գիւր, հոր, Կեանք բառերի մէջ Գ, հ, Կ ձայնաւորները այնպէս միացած են, որ մէկ ձայն են հանում:

Եթէ երկու ձայնաւոր մեկգմէկու հետ միաւորուելով մէկ ձայն են հանում, սովորւմ են Երկարբառք:— Կ, «, եւ երկարբառք են:

§ 5. Ձայնաւորների ու երկարբառքների փոխումը:

Ձէն բառը փոխուելով Գիւր բառի, նորա է ձայնաւորն էլ փոխում է Ե:

Հաճէր բառը փոխուելով Հաճէրէլ բառի, նորա « երկարբառք փոխվում է « երկարբառք:

Բառերը փոխուելու ժամանակ՝ նոցա վերջին վանկի ձայնաւորներից ու երկարբառքներից ոմանք ուրիշ ձայնաւորների ու երկարբառքների են փոխվում:— Զինաւոր բառի մէջ է փոխուել է Ե. Հաճէրէլ բառի մէջ « յ փոխուել է «:

Ձայնաւորները ու երկարբառքները հետեւեալ կանոններով են փոխվում.

1. Ե փոխվում է Ե ձայնաւորի, ինչպէս. Եր—Երէլ, Գէ—Գէաւոր:

2. Ե, « փոխվում են Ե, Թէն չէ գրվում ու շատ տեղ որոշ չէ արտաբերվում, ինչպէս. Գեր—Գրաւոր, Զոր—Զրէր:—Մարմն—Մարմաւոր, Գարան—Գարանայն:

Իսկ բառի սկզբում Ե, « երբեմն փոխվում են, երբեմն անփոփոխ են մնում. Եղչ—Եղչաւի, ունդ—Ընդեղէն, Եթ—Եթի, Երա—Երաւոր:

3. Եւ փոխվում է Ե, երբեմն էլ Ե. Կեանք—Կենդանի, Կարան—Կարանքան, Կրկայ—Կրկի:

4. Եւ փոխվում է «, երբեմն էլ Ե. Կոյն—Կոյնի—Կոյնել, Եր—Երի, Եղջեր—Եղջերաւ:

5. « յ փոխվում է «. Եղչ—Եղչաւի, Երա—Երաւորան. իսկ «, է, «, օ ձայնաւորները չեն փոխվում:

§ 6. Բաղաձայնների բաժանումը:

Բաղաձայնները արտաբերութեան կողմից երեք ճիւղ են բաժանուում:

1. Կլաֆային՝ որ լեզուով ու բերանի վերևի կլաֆով կամ առաստաղով են արտաբերվում:

1) յետին. փ, չ, չի, չի, չի, չի:

2) միջին. ք, ք, ք, ք:

3) առաջին. ք, ք, ք:

2. Արտաֆային՝ որ լեզուով ու շրթունքով են արտաբերվում:

1) յետին. փ, փ, փ:

2) միջին. շ, շ:

3) առաջին. շ, ք, ք, ք:

3. Շրթնային՝ որ շրթունքով են արտաբերվում. փ, ք, ք, ք:

Քիչ լեզու կայ, որ հայերենի պէս հարուստ լինի բաղաձայն հնչիւնների բարակութեան կողմից, այնպէս որ իւրաքանչիւր բաղաձայնի համար երեք տեսակ հնչիւն կայ. նոսր կամ բարակ և թու կամ թանձր:

նոսր Թանձր

փ պ փ

ք ք ք

փ փ փ

ք ք ք

փ փ փ

ք ք ք

փ փ փ

ք ք ք

Միայն շ, ք, ք համապատասխան հնչիւններ չունին:

Բ. Բառերի կազմութիւնը եւ նշանակութիւնը

§ 7. Արմատ

Տե՛ս—իւ, րէ՛ս—ա—րան, րէ՛ս—ան—ել, րէ՛ս—ուչ բառերի մէջ րէ վանկը մնում է անփոփոխ:

Բառի այն մասը որ անփոփոխ է մնում և որի մէջ պարունակվում է նորա բուն նշանակութիւնը, կոչվում է արմատ: Տե՛ս է արմատ րէսիւ, րէսոյան, րէսոնել, րէսոնչ բառերի:

Գե՛ր—ել, փե՛ր—ուն փե՛ր—ութիւն բառերի արմատն և փե՛ր, որի է տառը փոխուել է ի:

Ըճո՛ւ—ելի, ըճո՛ւ—ան—ակ բառերի արմատն է ուճո, որի ու երկրարտաք փոխուել է ը:

Շատ անգամ ներդաշնակութեան համար արմատի ձայնաւորը կամ երկարբառը փոխվում են ուրիշ ձայնաւորի: Այս լինում է հնչիւնների փոփոխման կանոնով (§5):

§ 8. Նախատիւղ և ածանցական բառեր:

Մարմին, մարմնաւոր, անմարմնաւոր, մարմնաւորաւոր:

Մարմն պարզ արմատական բառ է, Մարմն — ուր կազմուած է ճարմն արմատական բառից վերջումը ուր մասնիկը ընդունելով: Անճարմն — ու՛ն բաղկացած է մի և նոյն ճարմն արմատականից սկզբումը ու և վերջումը նոն մասնիկները առնելով: Մարմն — ու — ուր — ուն կազմուած է դարձեալ ճարմն բառից ուր և նոն մասնիկներով:

Արմատական պարզ բառերը ասվում են նախադասացիւնքն այնպիսի բառեր, որոնք իրանց սկզբնական տիպը

կամ կերպարանքը պահել են: — Մարմնն նախատիպ բառ է:

Իսկ եթէ նախատիպ բառը սկզբից կամ վերջից և կամ երկու կողմից այլ և այլ մասնիկներ է ընդունում ասվում է ռժանյոյան: — Մարմն — ա — առ: Դարմ — ա — հան՝ ածանցական բառեր են:

Պատահում է որ նախատիպ բառի մօտ հետզհետե երկու ածանցական մասնիկ է լինում: Այս տեսակ բառերը կոչվում են կրկնաձայն: Մարմն — ա — առ — ա — հան կրկնաձայն է:

§ 9. Պարզ և բարդ բառեր:

Բարկասիրտ գործ է առանց խորհելոյ:

Բարկասիրտ բառը կազմուած է երկու նշանական բառից ու երկու հասկացողութիւն է պարունակում իւր մէջ, Բարէ և սիրտ: Գործէ բառը ոչ մի բառի հետ կազմուած չէ:

Այն բառերը՝ որոնք ուրիշ բառերի հետ կազմուած չեն, կոչվում են պարզ: — Գործէ պարզ բառ է:

Նոքա՝ որոնք երկու կամ աւելի նշանական բառերից են կազմվում, կոչվում են բարդ: — Բարկասիրտ բարդ բառ է:

§ 10. Բառերի բուն և փոխաբերական

նշանակութիւնը:

Թէ միտօքդ ես բռն և գռն:

Ջանիւ զինատառ կեր և հռն:

Այս օրինակի մէջ գործ դրուած բռն և գռն բառերը իսկապէս նիւթական առարկաների համար են վարվում: Բռն կամ սուր լինում է դանակը, սուրը և առհասարակ ամէն կարող բան: Նոյնպէս սուրը և հռն բառ կարելի է իսկապէս հաջը, Դը և

այլն և ոչ Դուր: Բայց լեզուի մէջ շատ անգամ նիւթական հասկացողութիւն ունեցող բառը նմանութեամբ մտաւոր առարկայի համար էլ է գործ դրվում: Այսպէս առաջ ասուել է պարզ ծառայ վառ չրտէ և յետոյ նմանութեամբ պարզ աշխատանքան, վառ ծրեռնայութիւն:

Ներքին նշանակութեան կողմից բառերը գործ են դրվում իրանց բռն նշանակութեամբ և փոխաբերական մտքով: — Բռն դանակ, պարզ ծառայ զուրցուածքների մէջ, բռն, պարզ բառերը իրանց բռն նշանակութեամբ են գործ ածուած, բռն Դուր, պարզ աշխատանքան զուրցուածքների մէջ մի և նոյն բռն և պարզ բառերը փոխաբերական մտքով են ասուած:

§ 11. Նոյնանշան բառեր:

Ինչպէս որ երկու առարկայի համար մի և նոյն բառը գործ է ածվում, այսպէս շատ անգամ մէկ առարկայի համար երկու կամ աւելի բառեր են գործ ածվում, որոնք մի և նոյն ժամանակ թէ նման են միմեանց և թէ զանազանվում են մէկը միւսից. ասանք և բոյս, ցաւ և վշտ, հաւ և ծառ և պարբերաբար:

Այս տեսակ բառերը կոչվում են նոյնանշան, այսինքն նոյն նշանակութիւնը ունեցող բառեր:

Գ. Ուղղագրութեան ընդհանուր կանոնները

§ 12. Գրերը և նոցա զանազանութիւնը հնչիւններից:

Իւրաքանչիւր հնչիւն առանձին առաւ կոչվում է փոքր, որ եթէ թղթի վրայ ձևակերպենք՝ գիր է ասվում:

Գրեբը առանձին պայմանական նշաններ են որոնց անհնար
լով ենք որոշում միմեանցից, իսկ հնչիւնները լսելով

Հայերէն լեզուն երեսունութը գիր ունի, որոնցից
ութը չափաւոր, իսկ երեսունը քաղաքային: Վերջին երկու
գրերը օ և ֆ յետին ժամանակները առնուած են օտար
ներից: Հները օ ի տեղ գրում էին ու—ուր (օր), իսկ ֆ
ի տեղ ֆ—ֆելսոփայ:

Գրերը լաւ պէտք է զանազանել հնչիւններից, մա-
նաւանդ ուղղագրութեան համար, որովհետեւ հնչիւնները
ու գրերը միշտ իրարու նման չեն: Արտաբերութիւնը
շատ անգամ մէկ հնչիւն ուրիշի է փոխում, իսկ ուղղա-
գրութիւնը սովորաբար անփոփոխ է պահում բառերի
արմատական հնչիւնները: Այսպէս գրում ենք Ժորժ, Էդ-
Քար, բայց արտաբերում ենք այժմ Ժորժ, Էկարայր:

§ 13. Նոյնահնչիւն տառերի գործածութիւնը:

Հայերէն լեզուի ուղղագրութիւնը պարզ ու դիւրին
է, որովհետեւ որքան հնչիւն է լսվում, այնքան տառ էլ
գրվում է: Բայց կան մի քանի նմանաձայն տառեր, որոնք
կարող են երբեմն դժուարութիւն պատճառել: Այս բո-
լոր դժուարութիւնները կարող են հետեւեալ հիմնական
կանոնների համառօտութիւնը

1. յ 4.— Բառերի սկզբում չտառը միայն ձայնաւոր-
ների առաջ գործ է գրվում, իսկ և թէ ձայնաւորների
ու թէ բաղաձայնների առաջ: Առ հասարակ իմանալու
համար թէ երբ մէկ բառ չ ով է սկսվում և երբ և ով,
պէտք է արտաբերել նորան առանց այդ տառի. եթէ բա-
ռի սկզբնական կամ մծախի նշանակութիւնը պահվում է,
չ ով գրելու է, իսկ եթէ չէ՝ և ով ինչպէս. յառաջ (ա-
ռաջ) յեղանակ (եղանակ), յանձնել (անձնել): Բայց պէտք է

գրել Կրաման, Կեշա, Կեաի, որովհետեւ եթէ և վերջնենք,
ամենեւին նշանակութիւն չեն ունենալ. կամ դէթ միաբը
բոլորովին կը փոխուի, ինչպէս Կայր և այր: Այս կանոնը
առանց բացատրութեան չէ:

Բառերի վերջում չտառը միայն օ և ֆ ձայնաւոր-
ներից յետոյ է գրվում և անձայն է, ինչպէս արգայ, ծա-
օայ, արշիայ, արգայ: Բառերի մէջ էլ նոյն ձայնաւորներից
յետոյ է գրվում և հնչվում է կարճ ի ինչպէս. այգ,
տոպգ:

2. ւ և ղ.— Բառերի միջում և վերջում ւ, է, ի
ձայնաւորներից յետոյ միշտ ւ է գրվում, իսկ ո ից յետոյ
վ, ինչպէս. տաւր, Կամբաւ, Լեւեւ, չափեւ, Բեւր, Լեւեղ, Ժ-
ղով, սղոյր:

Բառերի սկզբում ւ երբեք չէ գործ գրվում, այլ
միշտ վ:

3. ր և ո.— Առ հասարակ բնիկ ւ տառից առաջ
գրել թէ միշտ ո է գործ գրվում: Գրան, աման, ճիւղան,
տառաւ, Կրանակ, փառան: Մինչև անգամ օտարազգի
անունների մէջ ո տառը որ սովորաբար ր է փոխվում
մեղանում, ւ ից առաջ ո է պահվում: Պառնառոտ, Հոյս-
ֆեանէս, Կրանէլիտ, Զմեանիտ: Այս պատճառով եթէ ր
վերջացած արմատական բառերը փոխուելու կամ ածան-
ցուելու ժամանակ ւ տառը առնեն, ր փոխվում է ո. ինչ-
պէս. այր—առն—յառնել, արք րեառն—՝ րեառնել, ջեր—ջեռ-
նաւ րարչ—րառնաւ: Բայց եթէ ր և ւ՝ ձայնաւորով բա-

* Գերանունները և բայերը եզակի ստորասական հրամա-
յականում այս կանոնից խտրորում են նա, Դրո, տա, իրո: Եթէ
գերանունների վրայ յօդ աւելացուի, չ առնում են. գրք Գրք
առնէ, զնոյն արարից և ես:

ժանուած լինին բառի մէջ և փոխուելու կամ ածանցուելու ժամանակ մօտիկանան» ք չէ փոխվում. վերին — վերին — վերին, գարուն — գարուն — գարնանային: Միայն ունի վերջացած բառերը փոխուելու ժամանակ եթէ ձայնաւորով բաժանուին, երբեմն և փոխվում է ք և երբեմն անփոփոխ է մնում. դուռն — դուռն, հասարակ — հասարակ, լեռան — լեռն, բէռն — բէռն, չեռն չեռն:

Բառերի սկզբում ք և ո սովորաբար մենակ չեն բանում, բացի մի քանի բառերում, յոբանայ, առճիշտ, այլ գրեթէ միշտ իրանցից առաջ է տառն են առնում. հրեշտակ, հրապարակ, շաքիթիմ, շառ:

4. ք, ց, փ չըթնային բաղաձայններից առաջ՝ զիրը ճ է փոխվում ինչպէս. աքիք, աքառ, նեղութիւն — նեղութիւն, աքիք, աքիք, աք:

§ 14. Բաղաձայնների կրկնութիւնը:

Հայերէն լեզվում առ հասարակ պարզ բառերի մէջ բաղաձայնները չեն կրկնվում: Մինչև անգամ օտար անուններում կրկնուած բաղաձայնները հայերէնում մէկ տառով ենք գրում. Թաքէոս, Թեոսոլիս, Փելեպոս, Աթոս, փոխանակ Թաքէոս, Թեոսոլիս, Փելեպոս, Աթոս:

Միայն բարդ և ածանցական բառերում, երբեմն էլ արմատականների փոխուելու ժամանակ բաղաձայնները կրկնվում են ինչպէս, խրատաւ, անտանէր, քարտէս (բարուրք), երբուր, չորբուր, իծի (կծիծ), գոյն, փնփն (փփփփ), քոյն (բղնգ):

Եւ ք տառերը քիչ անգամ պարզ բառերի վերջը կրկնվում են. ին, երբ, որբ, անգորբ:

§ 15. Պիւլիս և մանր տառեր:

Բոլոր գրերն են 1) գլխի կամ ձեռն տառեր և 2) մանր կամ փոքր տառեր. Ա, ա, Բ, բ և այլն:

Պիւլիստառերը գործ են ածվում.

1) Իւրաքանչիւր նոր խօսքի սկզբում ինչպէս.

«Որպէս մեծ է հողի քան զմարմինս, այսպէս մեծ է տեսաւորութիւն մտաց քան զմարմնաց»:

2) Ոտանաւորների մէջ իւրաքանչիւր տողի սկզբում ինչպէս.

Ի քէն Տէր հայցեմ

Ի մարգարէդ

Ինձ բժշկութիւն.

Լե'ր կեանք մեռելոյս,

Լոյս խաւարելոյս

Լուծանող ցաւոյս:

3) Մարդոյ, երկրների, գետերի, սարերի և ուրիշ անունների մէջ. Մեծն Արշար, Տիգրան Երկրորդ, Հայաստան, Երևան, Այրարատ, Եփրատ և այլն:

4) Սրբազան անուններում ինչպէս նաեւ պատուաւոր անուններում և տիտղոսներում. Աստուած, Արարիչ, Ամենակարող, Թագաւոր, Այստի, Վահագն, Տէր, Վսեմափայլ Կոմս և այլն:

5) Գրքերի վերնագրում. Պատմութիւն Վարդանանց — Եղեղնայ, Գիրք Պիտոյից — Թորենացոյ, Յիսուս Որդի — Շնորհալոյ, Առնարանական ձառ Ղաւթրեանցոյ:

§ 16. Տողադարձի կանոնները:

Բառերը մէկ տողից միւսը փոխադրելու ժամանակ պէտք է ուշադրութիւն դարձնել վանկերի կանոնաւոր բաժանմանը, հետեւեալ կերպով:

1. Միավանկ բառերը չեն կարող մէկ տողից միւսը փոխադրուիլ: Ծայր, փայ, պան:

2. Եթէ մէկ ձայնաւոր բառի սկզբում առանձին վանկ է կազմում, զրկում է տողի վերջը. ա-րեւ, ի-մասն, օ-րէնք:

3) Երկու ձայնաւորներից մէկը առաջին տողի վերջում և միւսը յաջորդի սկզբում է զրկում: Դե-պէս, դի-մէ, Է-մէ:

4. Երկրարբանները ամենեւին չեն կարող բաժանուիլ: Դու-հը, Լեւ-աստ, Եւ-թոյս, արի-սարճու:

5. Մի բաղաձայն բառի մէջ միշտ փոխադրվում է միւս կողմը. Բա-րի, Ծա-ղիկ, ա-հա-գին, ա-րա-խա-րար:

6. Երկու բաղաձայններից մէկը մէկ կողմը, միւսը միւս կողմն է զրկում: Եր-կը, Ըն-դիւր, Կա-րաւ, Ըն-դար-Յոհ:

7. Իսկ եթէ բառի մէջ շատ բաղաձայններ լինին, միայն մէկը յաջորդ վանկի հետ անցնում է միւս կողմը. Ծանի-պի, Լարգ-ճան, Խնդ-նախաձ, անշ-նիշան:

8. Այն բառերում ուր ը տառը բաղաձայնների մէջ լսվում է, փոխադրուելու ժամանակ զրկում է տողի վերջը. Կը-րաւ, Էը-փայտ, Դը-շան, Կը-կար, Կը-տա-ղ, Ըը-սե-ն, Ըը-փեղ:

Բառերը մէկ տողից միւսը փոխադրուելու ժամանակ կապվում են մի միացուցիչ զծով, որ տողի վերջումը զրկում է: Այս միացուցիչ զիծը կոչվում է Եւ-թոյս:

§ 15. Համառօտագրութիւն:

Գրքերում շատ անգամ պատահում են համառօտուած բառեր, ինչպէս. աճ (ամենայն), Աճ (Աստուած), Ե՞ն (Յիսուս Քրիստոս):

Համառօտագրութեան նշաններն են.

1. (—), որ անուանվում է պարբ- և համառօտուած բառի վրայ է զրկում, բայց այժմ քիչ է գործածվում:

2. Մի պարզ կէտ (·), որ համառօտուած բառի մօտ է զրկում, ըստ եւրոպական սովորութեան. Յովհ. Մանդ. (Յովհան Մանգակունի), Սաեփ. Սե-ն. (Ստեփանոս Սիւնեցի). իսկ թուահամարների առաջ մէկ կէտ են զնում, եթէ նշանակում են առաջին, երկրորդ, ինչպէս. Արտաշէս Ա. Տիրքան Բ.

Առ հասարակ նկատելու է, որ կէտով համառօտուած բառը բաղաձայնով վերջանայ և ոչ ձայնաւորով, ինչպէս. Զէր. Կաթ. (Զաքարիա Կաթուղիկոս), և ոչ Զաքա. Կաթու., որից բան չէ հասկացվում:

§ 18. Կէտագրութիւն:

Խօսքի այլ և այլ մասերը միմեանցից բաժանելու համար, որ միտքը հասկացուի, զործ են զրկում զանազան նշաններ, որոնք անուանվում են կէտեր և նոցա գործածութիւնը կէտագրութիւն:

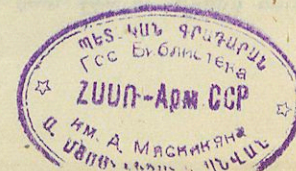
Հայերէն կէտագրութեան գլխաւոր նշանները չորս են, որոնք զործ են զրկում մտքի ճշդութեան և կարգացողին հանգիստ տալու համար, սղբա են.

- | | |
|-----------------|-----------------|
| 1. Բռ-ը (') | 3. Սեղ-իկ (·) |
| 2. Ստորակէտ (,) | 4. Վերջակէտ (:) |

Կան ուրիշ չորս երկրորդական նշաններ էլ, որոնք մտքի ճիշդ բացայայտութեան համար երբեմն զործ են զրկում:

- | | |
|-----------------|------------------|
| 1. Մակէտ ('). | 3. Զակէտ (,, '') |
| 2. Ապակէտ (x'). | 4. Փակէտ (()): |

Վերջին երեքը եւրոպական կէտագրութիւնից առնուած են:



36252-66

§ 19. Առողանութեան նշաններ:

Բառերը ուղիղ արտաբերելու համար զործ են դրվում մի քանի առանձին նշաններ, որոնք կոչվում են Առողանութեան նշանք և դրվում են միշտ ձայնաւորների վրայ: Վիտաւորներն են.

1. Շէշ (ե'կ).

2. Նըշար (բ'բէ).

3. Ուրաշ կամ

Պարաշ (ե'րբ):

Կէտադրութեան և առողանութեան նշանների մասնաւոր զործածութեան վրայ յետոյ:

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆԻ
ԿՈՆՍՏԱՆԻ
ԿԱԶՄԱՆԻ
ԿԱՌԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆԻ
ԿՈՆՍՏԱՆԻ
ԿԱԶՄԱՆԻ
ԿԱՌԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄԱՍՈՒՆՔ-ԲԱՆԻ

Ա. Գոյական անուն

§ 20. Ի՞նչ է առարկայ:

Առարկայ բառը կազմուած է առ կամ առաջ և աշխէլ (ձգել) բառից, այսինքն առաջ չգրած բան, ինչ որ մեր աչքի առաջ կամ մտքում գտնուում է: Քաղը, հայրը, ծառը աչքով տեսնում ենք, Աստուծոյ, Երեշտիկներն աչքով չենք տեսնում, բայց մտքով ըմբռնում ենք:

Այն բաները, որոնց մենք աչքով տեսնում կամ մտքով ըմբռնում ենք, կոչվում են առարկայ: — Քաղ, ծառ, հայր, Աստուծոյ, Երեշտիկ առարկաներ են:

§ 21. Առարկաների տեսակները: Գոյական անուն:

Առարկաները բաժանուում են երկուսի.

1. Նե-Ռոկոյ կամ ղգալի, որոնց ճանաչում ենք մեր

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆԻ
ԿՈՆՍՏԱՆԻ
ԿԱԶՄԱՆԻ
ԿԱՌԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆԻ
ԿՈՆՍՏԱՆԻ
ԿԱԶՄԱՆԻ
ԿԱՌԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

հինգ զգայարանքներով. աչքով, ականջով, հոտառութեամբ, ճիշակելով և շոշափելով, ինչպէս. արեգակն, զանգակն, վարդ, մեղր, իրան:

2. Մարտիր կամ վերագահուն, որոնց մտքով ենք բնութեամբ ինչպէս. խառնակ, արթն, ճշման, տման, քաջալիւն, բարութիւն:

Նիւթական առարկաները լինում են.

1. Անշունչ՝ որոնք չեն կարող իրանց ազատ կամքով մէկ տեղից միւսը շարժել ինչպէս. քար, ծառ, պտուղ, երկաթ:

2. Շնչաւոր՝ որոնք իրանց ազատ կամքով շարժւում են. խառն, չափ, գայլ, մարդ:

Բոլոր նիւթական ու մտաւոր, անշունչ ու շնչաւոր առարկաները առանձին անուններ ունին, որոնք կոչւում են գոյական անուն, որովհետեւ բնութեան մէջ կամ մեր մտքում էն, գոյութիւն ունին:

§ 22. Յատուկ և հասարակ գոյականներ:

Հայտնական աշխարհ. Արարատ, շէտան, Անի, Եփրատ, Արաշէս, Գեղ, Արաշէս արքայ:

Այս խօսքերի մէջ Հայտնական, Արարատ, Անի, Եփրատ, Արաշէս այնպիսի անուններ են, որոնցից իւրաքանչիւրը միայն մէկ առարկայի յարուշ ու սեպական է, այդ անունը կրող ուրիշ առարկաներ չկան: Բայց դոքա ուրիշ անուններ էլ ունին. Հայաստանը աշխարհ է, Արարատը՝ շէտան, Անին՝ քաղաք, Եփրատը՝ գետ, Արաշէսը՝ արքայ, միայն աշխարհ, շէտան, քաղաք, գետ, արքայ այնպիսի անուններ են, որ ուրիշ շատ աշխարհների, լեռների, քաղաքների, գետերի, արքայների էլ առ հասարակ պատկանում են:

Գոյական անունները երկու տեսակ են.

1. Հոստի՝ որ միայն մէկ առարկայի է պատկանում:

Հայտնական, Արարատ, Անի, Եփրատ, Արաշէս՝ յատուկ գոյական անուններ են:

2. Հասարակ՝ որ շատ առարկաների է պատկանում: Աշխարհ, շէտան, քաղաք, գետ, արքայ հասարակ գոյական անուններ են:

Եթէ շատ միատեսակ հասարակ առարկաներ մէկ տեղ հաւաքուելով մի ամբողջ են կազմում ասվում են հասարական, ինչպէս. անասուն (ծառերի հաւաքում), հոգ (ուխարների հաւաքում), գոմար (զինուորների հաւաքում):

1. Յիշեցէք ա) բոլոր ծանօթ աշխարհների կամ երկրների անունները, բ) լեռների անունները, գ) գետերի անունները. դ) քաղաքների անունները, ե) մարդոց անունները:

2. Հետեւալ յատուկ անունների մօտ դրէք նոցա յարմար հասարակ անուններ: Արկիւս—Դանուբ—Երևան—Սմբատ—Տիգրան—Պարսկաստան:

3. Հետեւալ հասարակ անունների մօտ դրէք նոցա յարմար յատուկ անուններ: Ծով—Լիճ—գետ—կղզի—գիւղ—քաղաք—նահանգ—դաւառ—լեռան—թաղաւոր—կայսր—իշխան—նախարար—զօրավար—մազիստրոս—կաթողիկոս—եպիսկոպոս—վարդապետ:

4. Հասկացրէք թէ ի՞նչ է ժողովուրդ—ազգ—ցեղ—սերունդ—ամուլս—խումբ—երամբ—բանակ—երամակ:

§ 23. Սեռ:

Շնչաւոր առարկաները երկու սեռի են լինում:

(*) Թէպէտ նոյն անունը կրող մարդիկ շատ կան, բայց նոցանից ոչ մէկը միւսին նման չէ. Այս տեսակ յատուկ անունները միմեանցից լաւ որոշելու համար շատ անգամ մի ուրիշ բառ են աւելացնում նոցա մօտ, Արտաշէս Ա. Արտաշէս Բ. Մովսէս Խորենացի, Մովսէս Յարութ:

բանն և խփանն ինչպէս. հայր, եղբայր, հայր, քույր: Այս տեսակ սեռը ասվում է քնանն:

Ուրիշ լեզուներում, բայց 'ի այս բնական սեռից, կայ և փերանանն սեռ, որ հիմնվում է բառերի վերջաւորութեան վրայ: Հայերէնում միայն մի քանի մարդոց յատուկ անուններ կան, որոնց արականը և իգականը որոշվում է առանձին վերջաւորութիւններով, և և և և արականի համար, և և է իգականի համար, ինչպէս. Հերմիքէս, Յուլիանոս, Հերմիքէս, Յուլիանէ: Բայց այս օտար լեզուներից առնուած է:

Մեր լեզուին յատուկ է երբեմն կանանց անուններ կազմել արական անունների մօտ հետեւեալ իգական գոյականները դնելով. դուստր, որ պարսկերէնից առնուած է և նշանակում է դուստր, աւելի որ արաբերէնից առնուած (ուրհի) և նշանակում է աղջիկ և անոյշ բառը, ինչպէս. Սոն — դուստր, Սոսրոյի — դուստր, Սիբու — անոյշ, Սիբու — աւելի, Սոսրոյ — անոյշ, Սոսրոյ — աւելի, Տիգրան — աւելի:

Երբեմն հասարակ անունների մօտ էլ աւելի դնելով իգական անուն է կազմվում. Թագաւոր — Լուգուհի, տէր — տէրուհի:

Հետեւեալ արական գոյականների համար գտեք իրանց յարմար իգականները: — Այր — փեսայ — աներ — հօրեղբայր — մօրեղբայր — կայսր — իշխան — գութս — կոմս — Յուլիոս — Յովհաննէս:

§ 24. Թիւ:

Ծառ բարի պարու բարի առնէ:

Ծառի բարիք պարու բարիս առնեն:

Առաջին օրինակի մէջ ծառ, պարու գոյականները առանձին առած մէկ մէկ առարկայ են ցոյց տալի: Երկրորդ օրինակի մէջ ծառ, պարու շատ առարկաներ են ցոյց տալի:

Գոյական անունները ունին երկու թիւ.

1. Եղբայր, որ մէկ է ցոյց տալի և գործ է դրվում այն ժամանակ, երբ խօսքը միայն մէկ առարկայի վրայ է: — Ծառ, պարու եղակի են:

2. Յոգնակի, որ մէկից աւելի կամ շատ է ցոյց տալի և գործ է դրվում այն ժամանակ, երբ խօսքը շատ առարկաների վրայ է: — Ծառ, պարու յոգնակի են:

Կան բառեր, որ միայն եղակի են գործ ածվում ինչպէս. լոյս, ոչր, խոտ, Լուսն, Կիւն: — Այս տեսակ գոյականները կոչվում են անյոգնակի:

Կան բառեր էլ, որոնք միայն յոգնակի են գործ ածվում, որոնք, փոռ, լնկի, Լուսնի, Արեւի, Արեւադար: — Այս տեսակ գոյականները ասվում են Անյոգնակի:

§ 25. Հոլով:

Պարտէզ մեր գեղեցկադիր է: — Ծառ պարտէզին պարտէզաւոր են: — Յամենայն աւուր երթամ ես 'ի պարտէզ: — Հայր իմ զարդարեաց պարտէզ մեր: — Եղբարք և քորք իմ ելեալ դան 'ի պարտէզ: — Վաճառեաց տէրն զտուն իւր հանդերձ պարտէզաւոր:

Այս ալ և ալ օրինակների մէջ պարտէզ բառը սկզբից կամ վերջից կամ երկու կողմից փոփոխութիւններ կրելով նորա նշանակութիւնն էլ անզաղար փոխվում է: Պարտէզն Եր Գեղեցի տէր է: — Այս օրինակից երևում է թէ Եր է մեր խօսակցութեան առարկան — պարտէզ: — Ծառ պարտէզին պարտէզաւոր են: — Այստեղ երևում է թէ ծառերը Եր են պարտէզաւոր — պարտէզին: — Յամենայն աւուր Գեղեցի են 'ի պարտէզ: — Այս խօսքը ցոյց է տալի թէ Եր է Եր Գեղեցի —

բնական պարտքեր: — Հայր իմ արարածաց պարտքեր: — Այս տեղ երևում է թէ
 ենք Բան է Ենթադրվում իմ հօր գործողութեան — պարտքեր: — Երբայր
 հայր իմ Ենթա Գան է պարտքեր: — Այս խօսքով յայտնվում է թէ եղբայր-
 ները ու քոյրերը որ պեղից են հեռանում: — Ե պարտքեր (պարտեղից):
 — Վաճառեցիք պարտքեր իմ հայրերս: — Այս խօսքից երևում
 է թէ տերը ենթա, ենք Բան է հեռախոսն ծախեց իր տունը — պարտքեր:

Գոյական անուն կրած այլ և այլ փոփոխութիւն-
 ները ասվում են հոլով: — Պարտքեր, Ե պարտք, պարտքեր,
 պարտքաւ հոլովներ են:

Հայերէն լեզուն վեց զխաւոր հոլով ունի. Ուղղա-
 չան, Կեանքան, արանքան, Կայքան, Բացառանքան, Գործեանքան:

1. Ուղղական հոլով:

Ուղղական անուն անփոփոխ ձեւն է, որ ուղղակի
 յայտնում է թէ ո՞վ կամ ե՞նչ Բան է մեր խօսակցութեան
 առարկան, և պատասխանում է այս հարցերին. ո՞վ, ի՞նչ:
 Ո՞վ էր առաջին նահապետ Հայոց: — Հայն: Զե՞նք անուն է
 քաղաքիս: — Տարսն: — Հայն, Տարսն ուղղական հոլովներ են:

Եթէ ուղղականը հանդէպ մտքով է գործ դրւ-
 փում, ասվում է հոլանք: Կոչականը գանազանվում է ուղ-
 ղականից վրան մէկ շեշտ առնելով կամ իրանից առաջ
 ո՞վ, ո՞ր բառերը ընդունելով. Ի՞նչ պէ՞տք ո՞վ այր, ո՞ր Բարեկէ:
 Մի քանի ու վերջացած յատուկ բառեր յունական լե-
 զուի սովորութիւնով կոչականում է են փոխվում: —
 «Պէ՛տքէ, Պո՛ղէ. Դա՛պքէ՝ արի, եկ արաքս: Զա՛քէ՝ փու-
 թա, է՛ջ այտի»:

2. Սեռական հոլով:

Սեռական հոլովը ցոյց է տալիս թէ մէկ բան ո՞ւմ
 է պատկանում, կամ ի՞նչ բանից առաջ է գալիս, սերվում է:

և պատասխանում է այս հարցմանը. որո՞յ: Որո՞յ են մատնան-
 քը: Աշա՛նքի: — Աշա՛նքի սեռական հոլով է:

3. Տրական հոլով:

Տրական հոլովը երկու է. վերջահոլով, որ վերջը փոխ-
 վում է և նախադրեալ, որ սկիզբը նախդիր է առնում:

Վ երջահոլով արանքան ցոյց է տալիս թէ մէկ բան ո՞ւմ
 ենք պարտք և պատասխանում է այս հարցմանը. ո՞ւմ: Ո՞ւմ
 տաս զմանեանդ: — Եղբօր իմո՞ւմ: — Եղբօր իմո՞ւմ վերջահոլով
 տրական է:

Նախադրեալ արանքան ցոյց է տալիս մէկ տեղից միւս տեղ
 դիմելու շարժումը և պատասխանում է այս հարցմանը. յո՞ւ:
 Յո՞ւ երթաւ: — Յե՛նդեցի, ի՞նչ պէ՞տք: — Յե՛նդեցի, ի՞նչ պէ՞տք նախ-
 դիր տրական են:

4. Հայցական հոլով:

Հայցական հոլովը ցոյց է տալիս թէ մէկ առարկայ ու-
 րիշ առարկայի գործողութեան ենթակայ է գտնվում և պա-
 տասխանում է այս հարցմունքներին. որո՞յ, ի՞նչ: Զո՞ւ խա-
 չեցին Հրէայք: — ԶՅե՛տաւ: — Զի՞նչ խնդրես: — Զհանդերքս
 իմ: — ԶՅե՛տաւ, զհանդերքս իմ Հայցական հոլովներ են:

5. Բացառական հոլով:

Բացառական հոլովը ցոյց է տալիս թէ մէկ պեղից հե-
 առնում ենք կամ մէկից մի բան ենք դուրս բերում (Ի բաց
 առնում) և պատասխանում է այս հարցերին. յո՞ւմ մէկ, ուստի:
 Յու՞մ մէկ ընկալան մարդիկ զձիրս շնորհաց: — ՅԱստի-
 —: Ո՞ւստի՞ զաս — ի՞նչ պէ՞տք: — ՅԱստի-ճոյ, ի՞նչ պէ՞տք
 առական հոլովներ են:

6. Գործիական հոլով.

Գործիական հոլովը ցոյց է տալիս թէ մէկ բան ո՞րմէ կամ ինչո՞ւմ, ի՞նչ գործեալ է կատարուում և պատասխանուում է այս հարցերին. որո՞վ, ի՞նչ: Որով իշխանութեամբ արարեր զայդ: — Իշխանութեամբ հօր իմոյ: — Ի՞նչ բրեն զերկիր: — Բանի: — Իշխանութեամբ, Բանի: Գործիական հոլովներ են:

§ 26. Հոլովումն:

Բոլոր գոյական անունները մէկ կերպով չեն փոխվում ինչպէս. հարդ լինում է հարդոյ, հարդոյ ի հարդոյ, կամ հարդ, հարդոյ, հարդոյ, ի հարդոյ. բառեր լինում է բառաբան, բառաբան, ի բառաբան, կամ բառաբան, բառաբան, բառաբան, ի բառաբան և այլն: Բառերի այս տեսակ տեսակ հոլովիլը եզակի և յոգնակի թուերում կոչվում է Հոլովումն: — Մարդ և բառաբան ուրիշ ուրիշ հոլովման բառեր են:

§ 27. Անուան պարագաները:

Գոյականները նիւթական և վերացական, շնչաւոր և անշունչ առարկաների անուններ են: Գոյական անունները լինում են յատուկ, հասարակ և հաւաքական և ունին թիւ, հոլով և հոլովումն:

Աշակերտները ուսուցչի ընտրութեամբ կարդում և թարգմանում են ընթերցանութեան հատուածներից մէկ երկուսը, և ցոյց են տալի բոլոր գոյական անունները, յիշելով նոցա պարագաները: Հոլովների նշանակութիւնը պարզ կերևայ թարգմանութիւնից:

Բ. Ածական անուն

§ 28. Ի՞նչ է ածական անունը:

Բառաբան մեկն աշխարհեալն
Ընդհանրապէս հեշտ բանիւ
Չգեղջուին ի տուն հրաւիրեաց
Ի ճաշկերոյթ վշտանաց:
Ի կապերոյ պարտական
Ճաշք համարած սիրեալ կան.
Ո՛հ քաղցրութեան՝ յոր անդէն
Սերք բարեկամք վայելեն:

Այս ոտանաւորի մէջ բոլոր նշանակած բառերը գոյականներն մօտ զրուելով նոցա որպիսութիւնն են ցոյց տալիս ու միմեանցից որոշում են. բառաբան և աշխարհեալն գոյականի մօտ զրուելով ցոյց են տալի նորա որոշի լինելը և զանազանում են գեղջու մեկից. ընդհանրապէս, հեշտ զրուելով Բանի գոյականի մօտ որոշում են նորան աշխարհեալ, քաղցր Բանից կայլն:

Այն բառերը որոնք ցոյց են տալիս գոյական անունների որպիսութիւնը կամ յատկութիւնը, կոչվում են ածական անուն՝ ածական, որովհետեւ խօսքի մէջ Բանի մօտ գոյականների մօտ են զրկում նոցա միմեանցից որոշելու համար, անուն որովհետեւ յատկութիւնները թէև առարկաների մէջ են պարունակվում ու նոցանից անբաժան են ինչպէս Բանի հարդ (բարութիւնը մարդու բնութեան մէջն է), Կանաչ աշխարհ (կանաչ գոյնը տերեւից անբաժան է), — բայց լեզուի մէջ առանձին անուններ կան նոցա բացատրելու համար: — Բառաբանի, գեղջու, աշխարհեալ, քաղցր Բանի, Կանաչ ածական անուններ են:

1. Ի՞նչ յատկութիւններ կարող են ունենալ հետեւեալ առարկաները.

Գիրք—գրիչ — թանաք — թուղթ — սեղան—աթոռ—ճրագ
լապտեր — դանակ — գդալ—փողոց — հող — մարդ — քար — ծառ —
խնձոր — ամառն — ձմեռն — ցերեկ — զիշեր — աշակերտ — վաճառա-
կան — հողադործ — նկարիչ — երաժիշտ:

2. Ի՞նչ առարկաների կարող են պատկանել հետեւեալ յատկութիւնները.

Սպիտակ — սև — թուփ — կարմիր — կապոյտ — կանաչ — լուսաւոր
—խաւարային — մեծ — երկայն — լայն — զօրաւոր — պինդ — կարծր — թան-
ձըր — ձանձրալի — հետաքրքիր — վատթար — ջանասէր — աշխատասէր
— հանճարեղ:

§ 29. Որակական և յարաբերական ածականներ:

Իմաստաւոր մանուկ. ունի մանեակ. պարսկական կապերտ. աշխատային պատու:

Այստեղ իւրաքանչիւր զուրցուածքի մէջ մէկ մէկ զոյա-
կան և ածական կայ, իմաստաւոր ածականը ցոյց է տալիս մանկան
այն յատկութիւնը, որ նորա բնութիւնից առնուած է. ունի ած.
ոչ միայն յատկութիւն է ցոյց տալիս, այլ և այն նիւթ ինչից
շինուած է մանեակը. պարսկական — այն քեզ, որ զգործուել է և թէ
ուսմ է պարսկական կապերտը. աշխատային — այն ծառանէլ երբ հասու-
նանում է պտուղը:

Ածականները իրանց ցոյց տուած յատկութիւնն-
երին նայելով՝ երկուսի են բաժանուում:

1. Որակական՝ որ առարկայի այն որակութիւնն է ցոյց
տալիս, որ նորա բնութիւնից առնուած է: Իմաստաւոր ո-
րակական ածական է:

2. Գործարարական՝ որ ցոյց է տալիս մէկ առարկայի
ունեցած յարաբերութեան ուրիշ առարկաների հետ: Նոյն
աւանդելի, նիւթ ինչից շինուած է, նոյնպէս և ծառանէլ:

ուսմ է պարսկական կապերտ: Ունի՝ պարսկական աշխատային
յարաբերական ածականներ են:

Որակական և յարաբերական ածականների մէջ ե-
ղած մէկ մեծ զանազանութիւնն էլ այն է, որ առաջին-
ների ցոյց տուած որակութիւնը կարող է աւելի կամ
պակաս երեւել առարկայի մէջ. այս մարդը իմաստաւոր է, եր-
կրորդը՝ իմաստաւոր, երրորդը՝ անիմաստ:

Իսկ յարաբերական ածականների ցոյց տուած յատ-
կութիւնը չէ կարող ոչ աւելանալ, ոչ պակասիլ. չէ կա-
րելի ասել աւելի աշխատային, աստուծոյ պարսկական:

1. Գտեք հետեւեալ որակական ածականների հակառակ
նշանակութիւն ունեցողները: Մեծ — բարձր — երկայն — լայն — կը-
լոր — զեղեցիկ — բարի — քաջ — նոր — իմաստուն — տկար — թեթև — մա-
քուր — սև — քաղցր — թանձր:

2. Գոյց տուէք յարաբերական ածականների նշանակու-
թիւնը հետեւեալ զուրցուածքների մէջ: Ոսկի ժամացոյց — երկա-
թի բահ — արծաթեայ սպաս — փայտեայ տուն — ապակեայ շիշ —
աղամանդեայ մատանի — մանդէն կերակուր — մաշկեղէն զօտի —
հրեղէն նիւթ — հողեղէն արարած — ձմեռային սառնամանիք — զար-
նանային ծաղիկ — աշնանային եղանակ — ամառային տօթ — առա-
ւօտեան ժամերգութիւն — երեկոյեան հանդիստ — հայկական բար-
բառ — յունական ճարտարապետութիւն — ասորի զրականութիւն —
պարսկական գորգ:

§ 30. Որակական ածականների աստիճաններ:

Մէկ առարկայի որակութիւնը երեք կերպով կա-
րող է համեմատուիլ ուրիշ առարկայի որակութեան
հետ: Այս երեք կերպ համեմատութիւնից առաջ են դա-
լի որակական ածականների համեմատութեան տարբերութիւնը:

Համեմատութեան աստիճաններն են *դրական, բաղ-
դարական և գերդրական*:

1. *Դրական* ածականը առարկայի որպիսութիւնը
պարզապէս յայտնում է, առանց համեմատելու նրան ու-
րիշ առարկաների հետ, ինչպէս. ծեր ճշակ, հոգի գաղափ-
ածիր քան: Ժիւ, հոգի, ծանր դրական ածականներ են:

2. *Բաղդարական* ածականը երկու առարկայ միմեանց
հետ բաղդատում է, ցոյց տալով մէկի որպիսութեան ա-
ռաւելութիւնը կամ պակասութիւնը միւսից, ինչպէս.
Ասիւծ հզորագոյն է քան զարջ: Հասն ճանախոյ փոքրագոյն է
քան զայլ սերճան: — Հզորագոյն, փոքրագոյն բաղդատական ածա-
կաններ են.

3. *Գերդրական* ածականը ցոյց է տալիս թէ մէկ ա-
ռարկայ, իր որպիսութեան կողմից, միւսից գերազանց
կամ բոլորովին ստոր է, ինչպէս. Արարած ամենաբարձր է:
Ամենափոքրն է Քաջաւան է Կոյնքեր: — Ամենաբարձր, ամենափոքր
գերադրական ածականներ են:

§ 31. Ածական անուան պարագաները:

Ածական անուններն են որակական և յարաբերա-
կան. որակականները ունին երեք համեմատութեան աս-
տիճաններ: Ածականները ունին նոյնպէս թիւ, հոլով և
հոլովումն:

Աշակերտները կարգում են մէկ հատուած դասատան ժա-
մանակ, և ցոյց են տալիս ածական անունների պարագաները:

Գ. Բայ

§ 32. Ի՞նչ է բայը:

Մինչ փոքրագէր այդ զբւարթ գգիշերոյ մութ տրտում,
Իջե՛ ՚ի դրախտ ծաղկազարդ Կեւել յակինթ և քրքում:
Շուրջ ծառաստան պտղաւէտ, նուռն որթեմի և խնձոր,
Ոստովքն յերկիր հակամէտ, պըճնին ՚ի միրգ ցողաւոր:
Ընէն նոճիք քաղցր ՚ի յերգ, զէսն մըջիւնք տողաբար:

Այս ոտանաւորի առաջին տողի մէջ խօսքը ասէ, այսինքն
առաւօրեան լուսոյ վրայ է, որ փարատում, ցրվում էր գիշերուայ
մթութիւնը. — փարատելը այդի գործողութիւնն է, որով նա ներ-
գործում է մեղմեան վրայ: Երկրորդ տողի մէջ արդէն գորող ին-
քընինք իւր վրայ է խօսում, առանց անունը յիշելու և ասում
է. «Իջի ի դրախտ ծաղկազարդ», — իջնելը նորա կատարած գոր-
ծողութիւնն է, բայց այնպիսի գործողութիւն, որ ուրիշ առար-
կայի վրայ չէ անցկենում: Ինչու է իջնում նա դրախտ կամ
պարտէզ. — Կլթել յակինթ և քրքում, ծաղիկները քաղելու. — Դե-
լը նորա արած գործողութիւնն է, որով ներգործում է յակինթի
և քրքումի վրայ: Երրորդ խօսք է լինում պտղատու ծառերի վրայ
թէ պըճնին, այսինքն զարդարվում են, — այդ ցոյց է տալիս ծա-
ռերի արտաքին գրութիւնը, որ ցողով թրջուած մրգերից են
ստանում: Նոճիների համար ասուած է թէ Կնէն, մեղունների խմրի
համար — պըճնին (հեռանում է), մշակների համար — յառնէն (վեր
են կենում), մըջիւնքների համար — զէսն (եռ են դալի) — այս բո-
լորը այնպիսի գործողութիւններ են, որ ուրիշ առարկաների
վրայ չեն անցնում, այլ ներգործողների վրա են մնում:

Ուրեմն երբ ես ասում եմ. «Մշակն յառնէ» յառնէ ցոյց
է տալիս մշակի արած գործողութիւնը, որ ուրիշ առարկայի վը-
րայ չէ անցկենում. — մշակն գործէ դերկիր, — Կըճէ ցոյց է տալի
նորա այնպիսի գործողութիւնը, որով ներգործում է հողի վերայ. —

«ձախն չարչարի յերեսաց տեսուն իւրոյ», — շաւառի ցոյց է տալի նոյնպէս գործողութիւն, որ մշակը կրնայ է իւր տիրոջ ձեռքից:

Այն բառերը՝ որոնք ցոյց են տալիս առարկաների արած կամ կրած գործողութիւնը և դրութիւնը, կոչւում են Բայ: — Փարսապէր, Ելի, Էլեւի, Կէն, Կոչն, յատեն բայեր են:

Հայերէն Բայ արմատ է Բա, Բառ բառերի և նշանակում է Խօսք կամ զոհարարութիւն, որովհետեւ ցոյց է տալի թէ ինչ են անում առարկաները և ինչ կարող ենք անել նոյնա վրայ:

1. Ո՞ր շնչաւոր առարկաներին յատուկ են հետեւեալ գործողութիւնները:--Ստածել--խօսել--երգել--սուլել--թռչել--լողալ--շրջել--մոնչել--բառաչել--մլաւել--հաջել--ոռնալ--խրինջել--բզղալ:

2. Ի՞նչ գործողութիւն կարող են կատարել կամ կրել հետեւեալ առարկաները:--Հոգի--փութորիկ--արեգակ--լուսին--ծով--ծառ--ծաղիկ--ճրագ--աշակերտ--ուսուցիչ--գլխուոր--լորտաւոր--ծառայ--սպասաւոր--տէր--մշակ--վաճառական--բժիշկ--ղերձակ--նը--կարիչ:

§ 33. Բայերի սեռը:

Բայերը իրանց այլ և այլ նշանակութեանը նայելով չորս տեսակի կամ սեռի են բաժանուում. ներգործական, նրադրական, չէլի և հասարակ:

1. Ներգործական բայ:

Ներգործական բայը ցոյց է տալի մէկ առարկայի առաջ գործողութիւնը, որ ուրիշ առարկայի վրայ է անցնում, ինչպէս. Աստուած արար զաշխարհ. — Աստուծոյ ներգործութիւնը որ է ստեղծագործութիւնը, անցնում է աշխարհի վրայ: Կայէն սպան Աբել: — Կայէնի գործողութիւնը

անցնում է Աբելի վրայ: Յովնանն իրաւացի զՅիսուս. — Յովնանն իրաւացի գործողութիւնը անցնում է Յիսուսի վրայ: — Արար, սպան, իրաւացի ներգործական բայեր են:

Ներգործել կարելի է թէ արտաքին և թէ ներքին կերպով, ինչպէս. Հերոսարար աշխարհ զաշխարհի: Գոհացել զԵլի ընդէն, և թէ Բաբելոն: Հայր սիրել զորդի: — Հերոսարարը յետքով է ներգործում, ընկերը՝ Բաբելոնը և հայրը՝ սրտով:

Թէև իսկապէս ներգործել կարող են միայն շնչաւոր առարկաները, բայց շատ անգամ անշունչ առարկաներին էլ կեանք ու գործողութիւն են տալի փոխարեւրական ձևով (§10), ինչպէս. Այգ փարսապէր զհաւ Գիշերոյն: Խաւարն իրաւացի զաշխարհ: Արեգակն ծանեալ զթամ ծառից:

Վերելի բոլոր օրինակների մէջ միշտ երևում առարկայ կայ, մէկը զիսաւորը՝ որ գործողութիւնն է կատարում ու գրվում է ուղղական հօլովով, միւսը կրկնորդական, որ գործողութիւնը իր վրայ է ընդունում և գրվում է հայրական հօլովով, որ ինչպէս յայտնի է, պատասխանում է զով կամ զինչ հարցերին. «Աստուած արար (զինչ) զաշխարհ»: «Կայէն սպան (զով) զԱբել»: — «Զո՞ւ մկրտեալ Յովնանն»: — զՅիսուս:

2 Կրաւորական բայ:

Կրաւորական բայը ցոյց է տալի մէկ առարկայի կրած գործողութիւնը ուրիշ առարկայից, ինչպէս. Կայր զԵլի Ի ճաւաղակից արեգակն: Ի ճարտանէ Գովի և ի տեսողութիւն: — ԶԵլի, Գովի, տեսողութիւն կրաւորական բայեր են:

Կրաւորական խօսքի մէջ էլ ներգործականի պէս
 երկու առարկայ կայ. բայց այստեղ գլխաւոր առարկան
 չէ ներգործում, այլ իւր վրայ է կրում երկրորդական ա-
 ռարկայի գործողութիւնը որ պատասխանելով յաճե՞լ և
 ուսման հարցմունքներին՝ բացատրական հոլովով է դրվում.
 «Լոյր զըկի (ուսումն)՝ ի ճատագայնից»։ «Ցածարն այրեցաւ
 (յուժմէ)՝ ի շերտաբարակ»։ «Գումմէ՞ գովեմ.— ի ճարտանէ.
 յուժմէ՞ պարսաւիմ.— յԱստուծոյ»։

Կրաւորական խօսքի կազմութիւնը ներգործականի
 հակառակն է, բայց նշանակութիւնը մէկ է։

նոյն է առեւ
 Զայր սիրէ գորգի. Որգի սիրէ ի հօրէ։
 Աստուած արար զաշխարհ. Աշխարհ արարաւ յԱստուծոյ։
 Յովհաննէսմկրտեացող Յիսուս Յիսուսմկրտեցաւ ի Յովհաննէ։
 Կայէն սպան զԱբէլ. Աբէլ սպանաւ ի կայէնէ։

Սորանից երևում է, որ կրաւորական բայը կազ-
 մվում է ներգործականից։

3. Չէզոք բայ.

Չէզոք բայը ցոյց է տալիս մէկ առարկայի արած
 գործողութիւնը, որ ուրիշ առարկայի վրայ է անցնում
 ինչպէս. յառնէն ճշտէ. գետնն ճրջեմէ. հնէն հոճիւն։— Գառ-
 նէն, գետն, հնէն չէզոք բայեր են։

4. Հասարակ բայ.

Հասարակ կոչվում են այն բայերը որոնք մէկ վեր-
 ջաւորութիւնով թէ ներգործականի և թէ կրաւորա-
 կանի մտքով կարող են գործածուիլ ինչպէս. Արրահամ

ճառ— զիսահակ։ Ծնառ— նոր արքայ ի Բեթղէհէմ քաղաքի։
 Մի՛ ոք դառնայ զընկեր իւր, զի մի և ինքն դառնայ։

Առաջին օրինակների մէջ ճառ և դառնայ բայերը
 ներգործականի մտքով են գործ դրուած, — ճնեց, չդառնայ։
 Երկրորդների մէջ նոյն բայերը կրաւորականի միտք ունին.
 ճառեց, չդառնաւ։ — Ծնառ, դառնայ հասարակ բայեր են։

Օրինակներիցս երևում է որ հասարակ բայերը իս-
 կապէս առանձին սեռ չեն կազմում։

Ցոյց տուէք հետեւալ բայերի սեռը իրանց նշանակութիւ-
 նից— Աղատեմ—ազատիմ (ազատվում եմ) բժշկեմ—բժշկիմ—
 ածնեմ—ածնիմ—սերմանեմ—սերմանիմ—տանեմ—(մէկ բան)—
 տանիմ—(համբերումեմ)—տեսանեմ—նայիմ—բերեմ—բնթեռնում
 (կարդաւ և կարդացուիլ)—կարդամ (կանչել)—բանամ—արգելում
 ամաչեմ—դողամ—երթամ—մտանեմ—իջանեմ—ելանեմ—երկրն-
 չիմ—խոստովանիմ (խոստովանել և խոստովանուիլ)—ուսանիմ
 (սովորել և սովորեցուիլ)—սկսանիմ (սկսել և սկսուիլ)։

§ 34. Բայի եղանակները։

Որեւիցէ առարկայի վրայ խօսելիս մենք կարող ենք
 նորա գործողութեան լոկ անուանել պալ կամ մի բան պար-
 ճել նորա վրայ, կամ հրամայել, ցանկանալ որ գործու-
 ղութիւնը կատարուի և կամ վերջապէս լեզու-լեզան տակ
 ձգել նորա գործողութիւնը։ Սորանից առաջ են զայիս
 բայի չորս եղանակները կամ միտք յայտնելու ձևերը. անու-
 րոշ, անհատական, հրամայական և պարտադրական։

1. Անորոշ եղանակը բայի սկզբնական ձևն է, ինչ-
 պէս ուղղական հոլովը անունների մէջ։ Այս եղանակում
 առարկայի գործողութեան լոկ անուանել յիշվում է, առանց

որոշելու թէ՛ ո՞վ կամ է՞ք է ներգործում. այս պատճառով էլ կոչվում է անորոշ:

Բարի է յոսուել 'ի Տէր, քան յոսուել 'ի մարդիկ:

2. Սահմանաւան եղանակը որոշ պարտում է թէ՛ ինչպէս է կատարվում կատարուել է կամ պիտի կատարուի առարկայի գործողութիւնը.

Մշակք յասնէն. հնչէն նոճիք. իջի 'ի դրախտ ծաղկազարդ. Կնէցն յակինթ և քրքում:

Այս եղանակը ունի երեք ժամանակ, երեք դէմք և երկու թիւ:

Հրամայական եղանակը յայտնում է խօսողի հրամանը կամ խնդրելը կամ ցանկութիւնը, որ գործողութիւնը կատարուի կամ չկատարուի, և այս պատճառով երկուսի է բաժանվում. արարատական, որ գործողութեան կատարուելուն հասնանքին է ցոյց տալիս, և քայտական, որ նորա կատարմանը արգելք է լինում.

Արե՛, աս զմահիճս քո և է՛ք 'ի տուն քո: Մե՛ արեանէ՛, զմարգարիտ ձեր առաջի խողաց:

4. Սորաբանական եղանակը խօսքը պայմանի տակ է ձգում յայտնելով թէ՛ գործողութիւնը կարող է պատահել ու չպատահել, կամ կարող էր կատարուել, բայց չէ կատարուել:

Եթէ լռեցէ՛ հառաչեմ, թէ՛ ունին հարս-ցանկեա պաղատիմ: Վատաւոր է 'ի մեզ միտքո. թէ՛ զբարին գովեցէ՛ և զչար խոփեցէ՛, դատաւոր արդար է. այսինքն և՛ թէ՛ լաւը գովէ՛ լին և վատը պարտաւելո՛ւ լին և այլն:

Ստորագրականը ըստ ինքեան ոչ մէկ ժամանակ չունի, և յարմարվում է բոլոր ժամանակների հետ:

§ 35 Բայերի ժամանակները:

Ամենայն գործողութիւն կատարվում է սովորաբար մի որ և իցէ ժամանակում. այդ ժամանակները երեք են. ներքայ, անցեալ և ապաւնի:

1 Ներքայ, ժամանակը ցոյց է տալիս թէ՛ գործողութիւնը այժմ է կատարվում.

Հնչէ՛ նոճիք քաղցր 'ի յերգ, արշալէ՛ ժիր մեղուաց պար: Նուռն, որթենի և խնձոր պճնէ՛ 'ի միբգ ցողաւոր:

Նոճիները այժմ են հնչում, մեղուների խումբը այժմ է արձակվում, ծառերը այժմ են դարդարվում:

2. Անցեալը ցոյց է տալիս թէ՛ գործողութիւնը անցելու՛ն կատարուել և եթէ բոլորովն չէ կատարուած, անկապ է ասվում, իսկ եթէ կատարուած վերջացած է՝ կապաւել:

Յորժամ իջի 'ի դրախտ, հնչէն նոճիք, արշալէ՛ր ժիր մեղուաց պար. այսինքն երբ ես պարտեզ իջայ վերջացրե՛ (կատարեալ), նոճիները պէս փչում էին (անկ.), մեղուների խումբը պէս շարունակում էր արձակուիլ (անկ.):

3. Ապաւնի ժամանակը ցոյց է տալիս թէ՛ գործողութիւնը դեռ չէ կատարուել, այլ նոր պէտք է կատարուի.

Իբրեւ փառաբանէ՛ այդ զգիշերոյ մութ տրտում, իջեց 'ի դրախտ ծաղկազարդ կթել յակինթ և քրքում. — այսինքն. երբ առաւօտեան լոյսը իջ ցրե՛ (ապա.) զիշերուայ մթութիւնը, Կնչէ՛ (ապա.) պարտեզ և այլն:

§ 36. Բայի դէմքերը:

Առ հասարակ ամենայն խօսակցութեան համար երեք բան է հարկաւոր. նախ պէտք է որ մեկը խօսի. երե-

բարձր հարկ է որ մէկ ուրիշ էլ լինի նորան լսող. վերջապէս մի երբորք առարկայ էլ է հարկաւոր, որի վրայ կարելի լինի մի բան ասել: Սորանից առաջ են դալիս բայի երէ՛ք Կէ՛ք երբ, որոնք առանձին վերջաւորութիւններով որոշվում են միմեանցից:

Առաջին դէմքով դրվում է ինքը խօսող անձը և իւր արած գործողութիւնը.

Ի՞նչ (ես) 'ի դրախտ ծաղկազարդ: Երբեքո՞ւք (մէք) կթել յակինթ և քրքում:

Երբորք դէմքով դրվում է նա, որի հետ առաջինը խօսում է.

Ողջ լի՞ր (դու), Դո՞ւք է՞ք լոյս աշխարհի:

Երբորք դէմքով դրվում են այն բոլոր առարկաները ու նոցա գործողութիւնները՝ որոնց վրայ խօսք է լինում:

Մշտն յառնէ. նոճի՞ք հոգին. արշալէ մեղուաց ար:

§ 37 Բայերի թիւը:

Բայերը անունների նման՝ երկու թիւ ունին. եղանակ և յոգնակ:

Եղանակն ցոյց է տալիս մէկի արած կամ կրած գործողութիւնը. երբեք է բրախո. կնե՛ք յոկնիւ. այդ փոքրէք զխոսար:

Յոգնակին ցոյց է տալիս երկու կամ աւելի առարկաների գործողութիւնը. դեռան հրջի՛ք. պճնին ծառա՛ք:

§ 38 Խոնարհումն և լծորդութիւն:

Բայերը փոփոխվում են 1) եղանակներով, 2) ժամանակներով, 3) դէմքերով և 4) թուով: Այս փոփո-

խութիւնները կոչվում են խոնարհումն:

Բոլոր բայերը մէկ տեսակ չեն փոխվում, ինչպէս. գործել բայը ներկայ ժամանակում լինում է գործե՛մ, գործե՛ս, գործե՛ք կամ գործե՛մք, գործե՛քք, գործե՛ն. Լողալ բայը միւլնոյն ժամանակում լինում է Լողա՛մ, Լողա՛ս, Լողա՛ք կամ Լողա՛մք, Լողա՛քք, Լողա՛ն: Բայերի այս տեսակ տեսակ փոփոխութիւնը անուանվում է լծորդութիւն: — Գործել և Լողալ ուրիշ ուրիշ լծորդութեան բայեր են:

§ 39 Բայերի պարագաները:

Բայերը ունին չորս սեռ. ներգործական, կրաւորական, չէղք և հասարակ. չորս եղանակ — անորոշ, սահմանական, հրամայական և ստորագասական. երեք ժամանակ — ներկայ, անցեալ և ապառնի. երեք դէմք և երկու թիւ:

Կարդացէք մէկ հատուած և ցոյց տուէք բայերի պարագաները:

Դ. Մակբայ

§ 40 Ի՞նչ է Մակբայը:

Արք երկու ճանապարհորդէին ի քաղաք ուրե՛ք երթալ հետի և օմն յընդէանն արեւմտի երթայր, սակայն երդեալէ՛ք հեղգայր և ասք և անդ անկաներ ի ճանապարհին. և մերձ 'ի քաղաքն բնութիւնն հեղգացեալ և յաւաքեալ մեռանի: Իսկ միւս ծոյլ յընդէանն էր) և անուշիկ քան զտառաւել փութայր, և մերձ ի քաղաքն ամէ-

են գրվում ասվում են գոյական գերանուններ, նորա որ
ածական անունների տեղ են վարվում, կոչվում են ածա-
կան գերանուններ:

§ 45 Գերանունների տեսակները:

Գերանունները իրանց նշանակութեանը նայելով
զանազան տեսակների են բաժանվում: Հարցական, էական,
ցուցական, արացական, յարաբերական, որոշեալ և անորոշ:

1. Հարցական գերանունները գործ են գրվում իբ-
րե հարցմունք գոյական և ածական անունների տեղ,
աւստի և լինում են.

1) Գոյական, ո՞վ, ո՞ւր: — Ո՞վ է դու: Ո՞ր է պապիւնս այս:

2) Ածական, ո՞ր: — Ո՞ր որդի է դուր ոչ խրատիցէ հայր:
Յոր՞նչ աշխարհէ եղէ:

3). Գոյական և ածական միանդամայն, զի՞, զի՞նչ: — Զի՞
եղև թեղ (գոյ.), թեղ զի՞ (ած.), զի՞նչ թեղ մեղանշէ՞
(գոյ.), զի՞նչ մասս, զի՞նչ շփուս (ած.):

2. Էական կամ անհայտ գերանունները անձերի
տեղ են գրվում և գործ են ածվում խօսակցութեան
մէջ:

Ես, մէ գործ են գրվում խօսող անձի անուն տեղ
և կոչվում են էական գերանունք առաջին դէմքի: — Ես
(Թիսու) էմ որն ճշմարիտ: Սէք (Հրէայքս) գիտէ՞ զի Ես
Մովսէի խօնցաւ Աստուծո:

Դու, դուք գործ են գրվում այն անձի տեղ, որի
հետ առաջինը խօսում է և կոչվում են էական գերա-
նունք երկրորդ դէմքի: — Դուք էք ող երջի: Ինչն, ինչեանք
կամ երբեանք գործ են գրվում այն անձի անուն տեղ,
որի վրայ խօսք է լինում և կոչվում են էական գերա-

նունք երրորդ դէմքի: — Ինչեանք ինչեանց էս պատճառս լը-
շառառ-լէան:

Ինչն գործ է ածվում ամէն դէմքերի հետ էլ ինչ-
պէս զրաբար, նոյնպէս և աշխարհաբար. Ես ինչն, դու
ինչն, նա ինչն, մէք ինչն, դուք ինչն, նոյս ինչն:

Էական գերանունների առաջին ու երկրորդ դէմ-
քերը այսպէս էլ են բանում և զակի և յոգնակի. Ես ին-
չն, դու թեղն, մէք մեղն, դուք թեղն:

Էական գերանունները միայն գոյական անունների
տեղ գրուելով բոլորն էլ գոյական են:

3. Ցուցական գերանունները գործ են գրվում խօսքի
մէջ առարկաները ու նոցա որպիսութիւնները ցոյց տա-
լու համար, ուստի և լինում են.

1) Գոյական. սա, դա, նա: — Ո՞վ եղէ սա (Յիսուս),
զի և հոգի և ծով հնապանդին սմա (Յիսուսի):

2) Ածական. այս, այդ, այն, ուրիշ, դոյն, նոյն, այսպե-
սի, այդպիսի, այդպէս, այդպէս: — Սա, դա, նա և այս, այդ
այն ցուցական գերանունների միտքը մէկ է, բայց առա-
ջինները գոյական են և միշտ մենակ են բանում իսկ եր-
կրորդները ածական և սովորաբար գոյականների հետ
են. էլ կարելի ասել սա մարդ, դա մարդ, բայց պէտք է
ասել այս մարդ, այդ մարդ:

Միւս ցուցական գերանունների ածական լինելը
պարզ երևում է. զոր օրինակ, երբ որ ասում են „Ար-
դարեւ հզոր էր այրն (Տորք նահապետ), և այսպիսեաց
զուցաց արժանի“, այսպիսեաց գերանունը ոչ միայն զբո-
ցաց գոյականին է ցոյց տալի, այլ և նորա որպիսութիւ-
նին է յայտնում որով զանազանվում է ուրիշ զբոյցնե-
րից, ուրեմն այսպիսեաց ածական է:

4. Ստացական գերանունները գործ են դրվում ածական գերանունների տեղ, և յայտնում են թէ մէկ առարկայ ունի է պատկանում. ի՞նչ, ո՞ր, մէջ, չէր, ի՞նչ: — Յանչէն ի՞նչ ոչ է՞նչ է՞նչ:

5. Յարաբերական գերանունը մէկ է — որ. այս գերանունը խօսքի մէջ գործ դրուելով մէկ գոյական անուն կամ գերանուն է մէջ բերում. Ես՝ որ խօսիմ, դու՝ որ լսես, նա՝ ի՞նչ Աստուած՝ որ պատահէ:

Ինչպէս ո՞ր հարցականը առանց պարոյկի յարաբերական գոյական գերանուն է դառնում, այսպէս և ո՞ր պիտի հարցականը երբեմն յարաբերականի մտքով է բանում, բայց ածական է մնում, ինչպէս. ահա այն որդիս ոչ երբէք երեւցաւ:

6. Անորոշ գերանունները վարվում են գոյական և ածական անունների տեղ կամ նոցա հետ բոլորովին անորոշ երբեմն էլ բացասական մտքով. *ա՞նք, ո՞ր, ոչ ոք, ի՞նչ, ի՞նչ, միտ, այ:*

Սորա գոյական են, եթէ մենակ են վարվում, և ածական՝ եթէ գոյականի հետ են. *ա՞նք այսպէս խօսէր և՛ ա՞նք այսպէս (զոյ.) այր ա՞նք, ի՞նչպէս ո՞րքա (ած.):*

7. Որոշեալ գերանունները վարվում են գոյական և ածական անունների տեղ աւելի որոշ մտքով. *ամէն, ամէնայն, բոլորեւնէն, իւրաքանչիւր, անչիւր:* — Ամէնայն ուղիս է ծով գնաց և ծով ոչ շտա (ած.): Գնաց իւրաքանչիւր ի՞նչ տեղի իւր (զոյ.):

§ 46. Որոշեալ կամ գերանունական յօդեր:

Պարզ գերանունների արմատական տառերը ո՞ր, ո՞ր, շատ անգամ ամեն տեսակ բառերի վրայ դրուելով որո-

շում են նոցա ու հական, ցուցական և ստացական գերանունների ոյժն ունին, ուստի և կոչվում են որոշեալ կամ դերանունական յօդեր, ինչպէս.

Տէրս նշանակում է ես տէրս, ի՞նչ տէրը, այս տէրը կամ ուր տէր:

Տէրդ նշանակում է դու տէրդ, ո՞ր տէրը, այդ տէրը կամ ուր տէր:

Տէրն նշանակում է ինչն տէրն, ի՞նչ տէրը, այն տէրը կամ ուր տէր:

§ 47. Դերանունների պարագաները:

Դերանուններն են գոյական և ածական, հարցական, հական, ցուցական, ստացական, յարաբերական, ուրոշեալ և անորոշ:

Դերանունները ունին երեք որոշեալ յօդեր, երեք ղէմք, երկու թիւ, հոլով և հոլովումն:

Կարգացէք մի հատուած և ցոյց առէք գերանունները:

Ի. Դերբայ

§ 48 Ի՞նչ է դերբայը և քանի է բաժանվում:

Նախատեսեալ երեզան ծաղիկ և նմանք նորայ, պաշտօնեայ լինել (այսինքն թէ են) արեգական. և նորա ճրգեալ (այսինքն և նա չգէտ) զձեռն յարեն՝ երդուաւ արեգական թէ ոչ եմ:

Այս փոքրիկ առակի մէջ լինել և չգէտ բառերը փակագծի մէջ աւելացուած են և չգէտ բառերի տեղն են զրուած:

Այն բառերը՝ որոնք զիմաւոր բայերի տեղն են զրվում, կոչվում են գէղեացի, այսինքն բայի տեղ զրուող բառեր: — Լինել, չգէտ զերբայնքն:

Գերբայները երեք են. անորոշ, անցեալ և ապառնի:

1. Անորոշ գերբայը բայի անորոշ կղանակն է, որ ոչ ժամանակ ունի, ոչ դէմք և ոչ թիւ, ու ամեն կղանակի ու ժամանակի տեղ է զործ ածվում:

Անարկելին որսակցացն գալ օգնել նոցա, այսինքն ղե էլեացեն և օգնեացեն:

2. Անցեալ գերբայը անցեալ ժամանակն է ցոյց տալի բայը դէմք ու թիւ չունի:

Տեսի անզգամաց արմատս չգէտ, այսինքն տեսի՝ ղե անզգամք արմատս չգէցեն, չգէտ էեն կամ չգէտ էն:

3. Ապառնի գերբայը ապառնի ժամանակի միտք ունի և միշտ է՝ էական բայովն է դործ ածվում:

Մեռանելոց է և յերիւ աւուր յառնելոց (է) այսինքն՝ մեռանելու է կամ էլ մեռնի և երեք օրից յարու թիւն է՝ առնէ:

Ը. Նախդիր

§ 49 Ի՞նչ է նախդիրը:

Բարեկամք մեր հանդերձ ընտանեօք իւրեանց բազմեալ էին պեղանով ընդ հովանեաւ ծառոց:

Այս խօսքի մէջ ալ և ալ զոյականներ կան. Բարեկամք, ընտանեօք, պեղան, հովանեւ և ծառ: Եթէ այս բոլոր բառերը իրանց բնական ձևով թողնէինք, ոչինչ բան չէինք հասկանալ. — Ինչի՞ համար. — որովհետեւ չէինք իմանալ թէ ինչ յարաբերութիւն ունին միմեանց հետ ընտանեօք, պեղան և այլն ուրիշ առարկաները:

Այստեղ զիսաւոր առարկաներն են Բարեկամք, ընտանեօք, հանդերձ բառը զրուելով ընտանեօք բառից առաջ, որի վերջաւորութիւնը փոխուել է (ընտանիք), ցոյց է տալի թէ բարեկամք և ընտանիք ինչ յարաբերութիւն ունին միմեանց հետ — միասին են: Զսեղանով — զ զրուելով «սեղանով» բառից առաջ, որ իւր սկզբնական ձևը փոխել է («սեղան»), ցոյց է տալի թէ բարեկամները ընտանեաց հետ միասին ինչ յարաբերութիւն ունին սեղանի հետ — նորա շուրջն են նստած: Ընդ հովանեաւ — ընդ զրուելով հովանեաւ բառից առաջ, որ նոյնպէս իր սկզբնական ձևը փոխել է (հովանի), ցոյց է տալի թէ բարեկամքը ընտանեաց հետ ինչ յարաբերութիւն ունին ծառերի հովանիի (շուաքի) հետ — նորա գոնն են նստած:

Այն բառերը, որոնք առարկաների միմեանց հետ ունեցած յարաբերութիւնն են ցոյց տալի, կոչվում են նախդիր կամ նախադրութիւն, այսինքն անունների վրայ զրուած բառեր: — Հանդերձ, զ, ընդ նախդիրներ են:

Որովհետեւ հոլովներն էլ նախդիրների նման առարկաների մէջ եղած յարաբերութիւններն են ցոյց տալի, այս պատճառով հոլովների պաշտօնը միևնոյն է, այս պատճառով էլ նախդիրը միշտ հոլով է պահանջում և միայն այն ժամանակ նշանակութիւն ունի, երբ զոյական անունն տեղ է զրվում: Նախդիրները առանց հոլովների և հոլովները առանց նախդիրների չեն կարող ցոյց տալ առարկաների մէջ եղած բոլոր յարաբերութիւնները: Հոլովները ցոյց են տալի առ հասարակ առարկաների ընդհանուր յարաբերութիւնները, իսկ նախդիրները նոցա մասնաւոր բարակութիւնները: Այսպէս վերևի օրինակի մէջ, հոլովները ցոյց կը տալին մեզ թէ Բարեկամք խօսքի զիսաւոր առարկաներն են, իսկ մնացեալները երկրորդական. իսկ նախդիրները ցոյց տուին թէ իւրաքանչիւր առարկայ որտեղ է գտնվում — հեռու, շուրջը, գոնն և այլն:

§ 50 Նախդիրների սեպհական և փոխաբերական նշանակութիւնը:

Նախդիրները զործ են ածվում խօսքի մէջ իրանց բան կամ սեպհական և փոխաբերական նշանակութիւնով զոր օրինակ. Ոչ լուսանէն ճրագ և դնէն ընդ գրութեանս ալ է վերայ աշխատէի: Այստեղ գրութեան (աման) և աշխատէի նիւթական առարկաներ են, որոնց ասիւր կամ վրան կարելի է բան դնել: Բայց երբոր ասում եմ Աղէստապար նաւաճեաց զհամբէն Ասիա ընդ իւրով իշխանութեամբ, կամ այն ճշմարտութիւնն է վերայ ճշմարտութեան անշին իւրայ — իշխանութեան և ճշմարտութեան վերացական առարկաներ են. իշխանութեան ասիւր իսկապէս չէ կարելի նուաճել ոչ էլ ճշմարտութեան վերայ մեռանիլ:

§ 51 Հոլովակերտ և հոլովառու նախդիրներ:

Նախդիրները իրանց նշանակութեանը նայելով երկուսի են բաժանվում.

1. Հոլովակերտ այսինքն հոլով հաղձոյ որովհետեւ գոյական անունների վերայ զրուելով այլ և այլ հոլովներ են կազմում, և սղբա են. զ) ի) յ) աս) ընդ) ըստ):

մարդ (հայց. հոլ.) ցմարդ (տր. հոլ.) 'ի մարդոյ (բաց. հոլ.):

2. Հոլովառու այսինքն հոլով առնող նախդիրների որոնք խօսքի մէջ գրուելով պատրաստ հոլովներ են առնում: Սղբա թուով շատ են և գրվում են ոմանք գոյականից առաջ կամ նախադաս, ոմանք յետոյ կամ յետադաս, ոմանք թէ նախադաս և թէ յետադաս:

'Ի վերայ ճշմարտութեան 'ի ճշմարտութեան վերայ

(սեռ. հոլ.) հետէ 'ի տանէ (բաց.) շուրջ զարքայիւ պարառական:

Թ. Շաղկապ

§ 52 Ի՞նչ է շաղկապը:

Բոլոր մարմնոյս հոգի է կենդանութիւն, իսկ մարմնոյ և հոգւոյ միտք են կառավար:

Այս օրինակի մէջ երկու ամբողջ խօսք կայ. 1) Բոլոր մարմնոյս հոգի է կենդանութիւն, 2) մարմնոյ և հոգւոյ միտք են կառավար: Իսկ բառը այս երկու խօսքը միմեանց հետ կապում է: Նոյնպէս և բառը մարմնոյ, հոգւոյ բառերն է կապում:

Այն բառերը որոնք խօսք խօսքի ու բառ բառի հետ կապում են կոչվում են շաղկապ: — Իսկ և շաղկապներ են:

§ 53 Շաղկապների տեսակները:

Շաղկապները իրանց ընդհանուր նշանակութեանը նայելով երկուսի են բաժանվում. Բաղկիւսական և ներհանական:

1. Բաղկիւսական շաղկապները այնպիսի խօսքեր ու բառեր են կապում, որոնք մտքի կողմից միմեանց հետ համաձայն են. և) այլև, նաեւ միանգամայն:

Երկիր 'ի տեառնէ և խոտորեա յամենայն չարութենէ: — Զէ բաժանան 'ի չարեաց հեռանալ, այլև պարտ է զբարիս զործել: — Ընկալ զոր մատուցի քեզ յերկնէ, միանգամայն և յերկրէ:

2. Ներհանական շաղկապները այնպիսի խօսքեր ու

բառեր են կապում որոնք մտքի կողմից համաձայն չեն,
այլ ներհակ են միմեանց. Բայց իսկ, ուսուցիչ, այլ:

Վիշաքն անցաննոյ թայց աւետիք երանութեանցն
կան մնան:-Եւ նա ընդ առաջնոցա, թայց ռաւաճոյ ոչ կարաց
ունել զգէմնոցա:—Այր բարկացող նիւթ է զկուլւա ինչ
երկայնամիտն զճանդերձեալն ցուցանէ:

ԲաղՏիւսական շաղկապները իրանց մասնաւոր նշանակութեանը համեմատ լինում են:

1) Պարսառառան՝ որոնք պատճառը հետևանքի հետ
են կապում: Ղի, բանի, վառի Ղի, որդի Ղի, վառի աշորի,
յայն առի:—Ոչ առնուք (հետևանք), վառի Ղի չարաչար
խնդրէք (պատճառ): Արդ հոտեալ իցէ (հետևանք), բան-
ի չորեքօրեայ է (պատճառ):

2) ԹԻԷԿԻՆ՝ որոնք Թեական պատճառը Թեական հեռանքի հետ են կապում: Ելե, Լե — ուրեհ, Խո՛ւ Ելե — ուրեհ, ուրեհ, Ելե ուրեհ:

Թէ՛ ոչ աշխատի մշակն (Թէակ. պատճռ.), (այս) ոչ
հնձէ զպտուղն ի դէպ ժամանակի (Թէակ. հետեւ.):—Ա-
յս էլէ հոգւով Աստուծոյ հանեմ ես զդեւս (Թէակ.
պատճռ.) ուրբէհ հասեալ է ի վերայ ձեր արքայութիւն
Աստուծոյ (Թէակ. հետեւ.)—Ելէ ներեսցես (այս) աղա-
ջեմ՝ էլէ առիս դառնայցես (այս) գոչեմ. այս էլէ ան-
տես առնիցես (ուրբէհ) կործանիմ. իո՞չ էլէ առ ոտն
հարկանիցես (այս) լամ:

3) Համեմատություն որոնք երկու կսօսք իրարու հետ համեմատելով են կապում: Բինչ, Բինչ ղի, Բինչև, Բինչև անգամ:

Այնպէս սիրեաց Աստուած զաշխարհ, քիչէ զորդին իւր միածինն ետ: — Այնքան կուրացեալ ես յատելու թե՛

Նէ, Տե՛ն շէ ոչ միայն զկարծիս ազգին, այլ և զազգն ողջոյն բամբասես:

4) Մեկնակէն՝ որոնք ցոյց են տալի թէ հետեւեալ խօսքերը կամ բառը մեկնութիւն է նախընթացին. այնինչէն, այնինչէն է, այն է, ասեմ:

Յամաքեցաւ խոտն, այս է մեռաւ: Այս կարէք, ասէ,
Աստուծոյ ծառայել և մամնայի, իբրեւ մէջ որ Աստու-
ծոյ ծառայն է, մամնային ոչ հնազանդի:

Կարդացէ՛ք մի՛ հատուած և ցոյց տուէ՛ք չաղկապների տեսակները:

Ժ. Զաշնարկոյ քիւն

§ 54 Ի՞նչ է ճայնարկութիւնը

Այն ձայները ու բառերը որոնք մեր հոգու կրքերն են բացատրում, զարմանքը, վախը, բարկութիւնը, ուրախութիւնը, ցանկութիւնը և այլն, կոչվում են ձայնարկութիւն, ինչպէս, ո՛վ, Բա՛լէ, ո՛հ, Վա՛շ, Վա՛շ, Եղո՛ւհ, զա՛յ, աաաա՜ և այլն:

Չայնարկութիւնները ակամայ ու թողեական զբաշ-
մունքները լինելով ոչինչ միտք չեն բացատրում և այս
պատճառով խօսքի կազմութեան մէջ էլ նշանաւոր տեղ
չունին:

§ 55 Մասունք բանի:—Քերականութիւն:

Այն տեսակ տեսակ բառերը, որոնցից կազմվում է

ամբողջ խօսքը, ասվում են հայերէն մասունքը — բանի, այսինքն խօսքի կամ խօսակցութեան մասեր:

Բանի — մասունքը տասն են:

1) Գոյական անուններ — առարկաների անունները
յայտնող բառեր:

2) Ածական անուններ — առարկաների որակիտութիւնը
յայտնող բառեր:

3. Բայեր — առարկաների արած կամ կրած գործողութիւնները
յայտնող բառեր:

4) Մակերեսներ — գործողութեան հանգամանքները
յայտնող բառեր:

5) Թուական անուններ — առարկաների թիւը
յայտնող բառեր:

6) Դերբայներ — գոյական ու ածական անունների
տեղ զրուող բառեր:

7) Դերանուններ — բայերի ու անունների տեղ գործող
բառեր:

8) Մասնիկներ — առարկաների յարաբերութիւնները
յայտնող բառեր:

9) Շաղկապներ — խօսքեր կապող բառեր:

10) Զայնարկութիւններ — զգացմունքներ
յայտնող բառեր: Սոցանից վեցը փոփոխական են, չորսը անփոփոխ:

Փոփոխականը

Անփոփոխը

1) Գոյական անուն

1) Նախդիր

2) Ածական անուն

2) Մակերայ

3) Թուական անուն

3) Շաղկապ

4) Դերանուն

4) Զայնարկութիւն:

5) Բայ

6) Դերբայ

Քերականութեան առաջին մասը ցոյց է տալի մեզ հանդիպող բառերի կազմով, առանձին առանձին արած, երկրորդ մասը ուսուցանում է թէ ինչպէս պէտք է խօսքի առանձին մասերից ամբողջ խօսք կամ նախադասութիւն կազմել:

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ

Կ Ա Ջ Մ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՄԱՍԱՆՑ—ԲԱՆԻ

Ա. Գոյական անունների կազ-

մուրիւնը:

§ 61. Գոյականների արմատները:

Գոյականները ընդհանրապէս առնելով, նիւթական ու մտաւոր առարկաների անուններ են:

Նիւթական գոյականները ըստ մեծի մասին արմատական բառեր են. փայտ, ծառ, ասնձ, կամ արմատականներից են կազմւում. փայտ-աս, ծառ-իւ, ասնձ-էն:

Իսկ մտաւորականները կազմւում են՝

1) Որակաւի ածականներից, երբ գոյականը որեւիցէ վերացական յատկութեան անուն է. գաւառ-իւն, քար-ու-իւն, խաւով-ուր, աստուծ-ոյն:

2) Բայերի արմատներից, երբ գոյականը որեւիցէ վերացական գործողութեան անուն է. առ-ումն, ծն-ումը, աղաւանդ, գր-ումիւն, գոչ-իւն:

3) Պերիֆրաստներից, ինչն-ումիւն, նոյն-ումիւն:

§ 62. Ածանցական մասնիկներ:

Ածանցական մասնիկները երկուսի են բաժանւում. նախադաս, այսինքն բառերի սկիզբը զրուող և յետադաս, բառերի վերջը զրուող:

Նախադաս մասնիկները բառերի սկիզբը զրուելով՝ հակառակ նշանակութիւն են տալի նոցա, ինչպէս. գիւտ-ում, արգիւտ, կամ անգիւտ, գեղ, արգեղ. այս պատճառով կոչւում են քաջասան մասնիկներ:

Իսկ յետադաս մասնիկների մէջ պէտք է զանազանել նշանակաւոր անշան մասնիկներից:

Նշանաւոր մասնիկները յայտնի բառեր կամ արմատներ են. ինչպէս աս. հասանում բայի հոգ արմատն է, ուրեմն փայտ-աս նշանակում է փայտ կտրող գործիք: ան-ումնել բայի ոչն արմատն է, ուստի ան-ումն նշանակում է թռչելու կարողութիւն ունեցող անասուն: ակ-կամ աս-կամ յաւ-կամ բառն է, որ նշանակում է շապ, աս-կի, ուստի փին-աս-կի նշանակում է շատ գինի բերող երկիր: Այս տեսակ ածանցներով կազմուած բառերը կարող են և բարդ համարուիլ:

Անշան մասնիկները այժմ իրանց նշանակութիւնը կորցրել են մեզ համար, և միայն բառերի վերջը զրուելով՝ նշանակութիւն են ստանում, ինչպէս որ շուտով կը տեսնենք:

§. 63 Գոյականներն ածանցական վերջա-

ւորութիւնները:

Ածանցական գոյականները առ հասարակ կազմւում են բայերից կամ արմատական գոյականներից իրանց վերջը այլ և այլ մասնիկներ առնելով, այսպէս.

1. Գործ, արուեստ և պաշտօն ցոյց տուող գոյականները կազմւում են գոյական անուններից որդ, պան ածանցական մասնիկներով. որդ— որդ, պան— պան, որդ պան— որդ պան:

2. Գործիք ցոյց տուող գոյականները կազմւում են բայերից հետեւեալ մասնիկներով. ոյ, ան, աշ, նաշ, ի. ող— ոյ, խորոյ— ոյ, ին— ան, աճ— ան. ըճ— պո— նաշ, աղըր— ի:

3. Տեղ ցոյց տուող գոյականները ուր մի որ և իցէ բան կատարւում կամ գտնւում է, կազմւում են գոյական ու ածական անուններից և բայերից հետեւեալ մասնիկներով. ոյ, նոյ, բան, սրան. րոյ— րոյ, խո՛ւ— ու— նոյ, աղբաւ— ու— նոյ, ննջ— ու— բան, լոտր— ու— սրան, Ատրէ— սրան:

4. Վերացական յատկութիւն ու գործողութիւն ցոյց տուող գոյականները կազմւում են առհասարակ որակական ածականներից, եթէ յատկութիւն են ցոյց տալիս ոյն և ունենալ մասնիկներով. աւագ— ոյն, ջորոս— լինան. իսկ եթէ գործածութիւն են յայտնում, բայերից են կազմւում հետեւեալ մասնիկներով. ած, ուաւծ, անք, էսոր, ուսոր, իւն, ունիւն, իք, ոյն, աւճն, ունոր, ուսոր. որոր— ած, հար— ուաւծ, աղաւ— անք, գոլ— էսոր, փախ— ուսոր, գոչ— իւն, կամ գոչ— ուճն, լոռ— ունիւն, հարծ— իք, էրն— ոյն, ան— անք, խաւան— ուսոր:

5. Փոքրիկութիւն ու փաղաքշանք ցոյց տուող ա-

նունները կազմւում են գոյական և ածական անուններից հետեւեալ մասնիկներով. աշ, իշ, ուշ, ոյշ, նաւ— աշ, որ— րե— աշ, չորչ— իշ, մանչ— իշ, ճնճո— ուշ, գրչ— ոյշ:

1. Հետեւեալ բառերից գործ և արուեստ ու պաշտօն ցոյց տուող առարկաներ կազմեցէք.

ա) որդ մասնիկով.— ճանապարհ— նախ— փոխան— միջին— առաջին— յետին— ցանց— այգի— անդհայ— անց— նաւ— ուղի— բաժանել— մնալ:

բ) պան մասնիկով.— այգի— սենեակ— ուղտ— բազանիք— եկեղեցի— խանութ— բանտ— պաշտօն— պահել:

2. Հետեւեալ բայերից գործիք ցոյց տուող գոյականներ կազմեցէք.

ա) ոյ մասնիկով.— ջնջել— կտրել— վարել— խայթել— հալել քշել— հօտել— քերել— կթել— փակել:

բ) ան մասնիկով.— ջնջել— խթել— տափել— փակել— պատել— չուել:

գ) աշ և նաշ մասնիկներով.— դիտել— տապել— ըմպել— կոչել:

դ) ի մասնիկով.— գործել— ունել— բանալ:

3. Հետեւեալ բառերից տեղ ցոյց տուող գոյականներ կազմեցէք.

ա) ոյ և նոյ մասնիկներով.— ձմեռն— ծաղիկ— որր— հիւր— ամառն— վարդապետ— հայրապետ— ուխտ— աղօթք— ժողովուրդ:

բ) պան մասնիկով.— ճեմել— օթել— ննջել— վարժել— աւետել քնակել— գործել— վառել— ուսումն— աղօթք:

գ) սրան մասնիկով.— ծառ— այգի— անդ— կոյս— հայ— պարսիկ— հնգիկ— խոճիկ:

4. Հետեւեալ բառերից կազմեցէք վերացական գոյական անուններ.

ա) ած և ուաւծ մասնիկներով.— կոտորել— ստեղծել— զիպել խնդրել— պատառել:

բ) անք մասնիկով.— աղաչել— մաղթել— զարմանալ— պարծել— թշնամանել— պահանջել— զրպարտել:

դ) Ես, ուստի մասնիկներով. — գովել — պահել — ապրել — թաք-
չել — փախչել — գալ:

դ) Ես և ուստի մասնիկներով. — գոչել — հնչել — մնչել — մոհչել
կանչել — լալ — շնչել — քրթմնջել — շաչել — շառաչել — շողալ — զըզ-
ջալ — դիմել — երևել — եռալ:

ե) ոչ, ունի մասնիկներով. — սովորել — ձանձրանալ — ծե-
րանալ — երևել — զայրանալ — աղատել — օծել — զօրանալ — առաքի-
նի — բարի — չար:

զ) Ես մասնիկով. — չար — լալ — աւետել — կարծել — ընթրել —
աքանչանալ — զարմանալ — սպառնալ:

է) ուստի, ուստի մասնիկներով. — ծնանել — մանիկ — սերել — խառ-
նել — խորհել — արձակել — յադենալ — ժողովել:

5. Հետեալ բառերից նուազական և փաղաքշական ա-
նուններ կազմեցէք:

Տուն — ձոր — սիւն — դրօշ — արև — լոյս — բուն — ձանձ — հաւ —
հայր — մայր — եղբայր — թոռն — Հայկ — Շուշան — գիրք — հաւ — որթ
— մէջ:

§ 64. Բարդ գոյականներ:

Գոյական անունները բարդովում են

1) Երբ երկու գոյական անուն միասին գալով մէկ
բառ են կազմում և այն ժամանակ առաջին գոյականը
սեռական հոլովի միտք ունի, ինչպէս պար և Գլուխ ար-
մատական բառերը բարդուելով կազմում են պարագլուխ
բառը, որ նշանակում է Գլուխ պար:

2) Երբ գոյական անունը բայի արմատի հետ միա-
նալով մէկ բառ են կազմում և այն ժամանակ գոյականը
բայի գործողութեան ենթակայ լինելով հայցական հո-
լովի միտք ունի, իսկ բայի արմատը բայաձականի միտք,
ինչպէս, երբեք և Գործել բառերը բարդուելով երբեքգործ
բառն են կազմում որ նշանակում է Գործող երբեք: Այս

տեսակ բառերը ածականի միտք էլ ունին, շատն էլ միայն
գոյականապէս են վարվում, զոր օրինակ. երբեքգործ գո-
յական է, իսկ եթէ ասենք այս երբեքգործ, այստեղ եր-
բեքգործ ածական է:

Բարդեալ գոյականների մէջ, ինչպէս վերևը տեսանք
երկրորդ բառը զլիսաւոր տեղն է բռնում: Բայց պատա-
հում է երբեմն որ երկու գոյականն էլ միմեանցից անկախ
են, ինչպէս. աղգաբարձ (աղգ և տոհմ), աչքահօ (այր ու ձի):

2. Հետեալ գոյական անուններից բարդ գոյականներ կազ-
մեցէք. — գահ, գլուխ — զօր, գլուխ — զօր, պետ — գահ, պետ — տա-
րի, գլուխ — աղգ, պետ — երկին, կամար — փիղ, ոսկր — ջուր, շուն —
ձուկն, կիթ — մուկն, դեղ — ժամ, գիրք — մահան, գիրք — գիրք,
տուն — ինձ, առիւծ — հարց, փորձ:

2. Հետեալ գոյականներից ու բայերից բարդ գոյական-
ներ կազմեցէք: Մատեան, գրել — գիրք, վաճառել — ձուկն, որ-
սալ — օրէնք, դնել — բան, բերել — թուղթ, բերել — հող, գործել —
ջուր, կրել — հաւ, վարել — հաց, գործել — զօրք, վարել — արթոն,
ունել (կալ) — վարս, ունել — կողմն, ունել — ջուր, օրհնել:

§ 65. Գոյականների հոլովմունքը:

Հայերէն լեզուի բառերը ընդհանրապէս առնելով
եօթը տեսակ կարող են փոխուել, ուրեմն և մենք ու-
նինք եօթը հոլովում:

Հոլովմանց մէջ եղած զանազանութիւնը երևում է
մասնաւորապէս սեռականի ու գործիականի վերջաւորու-
թիւններից:

§ 66. Հոլովների կազմութիւնը:

Հայերէն լեզուի հոլովները կազմվում են երկու
որմատական հոլովներից, որ են ուղղական և սեռական:

1. Եղանի աղանիսի կազմում են

1) Հայտնաբերող սկզբում չ նախդիր ընդունելով. ուղ. հարդ. հայց. դհարդ:

2) Մանրերն արանաբ սկզբում աւելացնելով այս նախդիրներին մինը. 'ի, յ, ց, ա: Եթէ գոյականը անշունչ առարկայի անուն է ու բաղաձայնով է սկսւում 'ի է գրւում, եթէ ձայնաւորով՝ յ. Իսկ եթէ շնչաւոր առարկայի անուն է սովորաբար, աւ կամ ց նախդիրները, ինչպէս. ուղ. արան, նախդր. ար. 'ի արան, անան — յանան, հարդ — ցհարդ, հա — աւ հա:

2. Եղանի սեռանիսի կազմում են

1) Վերջահղով արանաբ, որ բոլորովին սեռականին նման է ամենայն հոլովումներում. սեռ. հարդոյ, վերջ. ար. հարդոյ, արան — արան, հաղաբ — հաղաբ, հայոբ — հայոբ:

2) Բացառանիս սկզբում 'ի կամ յ նախդիրը առնելով և վերջում աւելացնելով է, եթէ սեռ. բաղաձայնով կամ ա երկբարբառով է վերջանում. հայոբ — է հայոբէ, հիման — է հիմանէ, դարդո — է դարդոէ: Եթէ սեռ. է ձայնաւորով է վերջանում, է փոխւում է է, արան — յարան, յէ, հաղաբ — է հաղաբէ: Իսկ եթէ սեռ. ոյ կամ աոյ է վերջանում բացառ. անփոփոխ է մնում. հարդոյ — է հարդոյ, արան — արան, յաղաբ — յաղաբ:

3) Գործիականը որ սովորաբար վերջում մէկ բաղաձայն է առնում. ք, վ, ա: Եթէ սեռ. բաղաձայնով է վերջաւորւում, գործիականը ք է ընդունում. հայոբ — հայոբէ, հիման — հիմանէ: Եթէ սեռ. է ձայնաւորով է վերջանում — է ընդունում, երբեմն սեռականի է ա փոխուելով. դարդ — դարդէ, քանաբ — քանաբ: Եթէ սեռ. ոյ է վերջանում գործիականը ընդունում է վ. հարդոյ — հարդոյ:

Իսկ եթէ ա է վերջանում, գործ. է փոխւում. դարդ — դարդ:

3. Յոգնանի աղանիսի որ սովորաբար եղականի վերայ + աւելացնելով է առաջ գալի կազմւում են,

1) Հայտնաբերող սկզբում չ նախդիրը առնելով և վերջում + փոխելով ա. արան — դարան, արան — դարան:

2) Մանրերն արանաբ սկզբում 'ի, յ, ց նախդիրները առնելով, և վերջում + փոխելով ա. հաղաբ — է հաղաբ, արան — աւ արան, արան — յարան:

4) Յոգնանի սեռանիս կազմւում է եղակի գործիականի ձայնաւորի վերայ ց տառը աւելացնելով. հաղաբ — հաղաբոյ, էէէէէէ — էէէէէէ, դարդո — դարդոյ:

Յոգնակի սեռականի կազմւում են

1) Վերջահղով արանաբ, անփոփոխ մնալով. գլխոյ — գլխոյ, նեղո — նեղո, նեղո — նեղո:

2) Բացառանիս սկզբում 'ի, յ նախդիրները առնելով նեղո — նեղո, արան — յարան:

5) Յոգնանի գործիականը կազմւում է անխափ ամենայն հոլովներում եղականի վերայ + աւելացնելով. նեղո — նեղո, նեղո — նեղո, շղլայն — շղլայն, Լազարո — Լազարո, (Թագաւորաւը):

Տրական, գործիական և բացառական հոլովների վերայ հետեւեալ դիտելու արժանի բաները կան:

Այն հոլովներում որոնց մէջ բացառականը վերջահոլով արականի նման է, նախդիրը արականը 'ի մէջ բառի միտքն էլ ունի 'ի հարդ նշանակումէ դէպ 'ի հարդ և հարդ — մէջ, յէէէէէ — դէպ 'ի էէէէէէ և էէէէէէ — մէջ: Իսկ միւս հոլովներում վերջահոլով արականը մի և նոյն մտքով է բանում. նոյն է աւել 'ի հաղաբ և 'ի մէջ հաղաբ, 'ի արդ և 'ի մէջ արդ, 'ի նեղո — նեղո և 'ի մէջ նեղո — նեղո:

§ 67 Առաջին հոլովումն:

է, է-

Եւ-ի

Յոգնալի

Ուղղակի. Արքայ	Լաւաւոր	Արքայ-ը	Լաւաւորներ
Սեռակ. Արքայ-ի	Լաւաւորի	Արքայ-ից	Լաւաւորներ
Տրակ. Արքայ-ի	Լաւաւորին	Արքայ-ից	Լաւաւորներն
ՅԱրքայ	Դէպի Լաւաւորը *	ՅԱրքայս	Դէպի Լաւաւորները
Հայց. զԱրքայ	Լաւաւորը **	զԱրքայ-ս	Լաւաւորները
Գործ. Արքայ-իւ	Լաւաւորիւ ***	Արքայ-իւք	Լաւաւորներով
Բայց. ՅԱրքայ-է	Լաւաւորից	ՅԱրքայ-ից	Լաւաւորներէց

Այսպէս հոլովում են

1) այ և ոյ վերջաւորուած գոյականները նոյնպէս եթէ այ և ոյ երկրարբաներից յետոյ մի որ և իցէ բաղաձայն լինի ինչպէս.

Ընծայ, ի, իւ. քանանայ, ի, իւ. արեղայ, ի, իւ. հրէայ, հրէի, իւ. չղթայ, ի, իւ. կաթսայ, ի, իւ. փայտ, ի, իւ. ծայր, ի, իւ. ճառագայթ, ի, իւ. դշխոյ, ի, իւ. ձուլածոյ, ի, իւ. Համբոյր, ի, իւ. ծածկոյթ, ի, իւ. հանդոց, ի, իւ. խնջոյք, ից, իւք:

2) է, էա) ոյ) ա) և աւ վերջաւորութիւն ունեցողները. Մարդարէ, ի, իւ. հալուէ ի, իւ. հանգէս, դիսի. ծէս. ծիսի, Հերովդէս, Հերովդի. Պետրոս, ի, իւ. Քրիստոս, ի, իւ. Տի-

* Եւթիբէ- Գրական աշխարհաբարում շատ անգամ առանց Դէպի է բառերի է թարգմանվում. ինչպէս. ես գնում եմ Գրան:

** Հայցակալ աշխարհաբարում շատ անգամ տրականի ձև է ստանում. ինչպէս, ասում ենք ես տեսայ այն ծառերն և մի ծառ: Այս բանին ուշադրութիւն դարձնելու է մանաւանդ կրթութիւնների մէջ չտեսնելու համար, ուր հոգ. աշխարհաբարում շատ անգամ տրականի ձևով գրուած է:

*** Գործակալ աշխարհաբարում երբեմն էէք բառով է թարգմանվում, մանաւանդ եթէ գոյ. չնչաւոր առարկայ է, Եւթիբէ- Լաւաւորով կամ Լաւաւորի էէք:

տոս, ի, իւ. մեհեան, մեհենի. ատեան, ատենի. վայրկեան, վայրկենի. հաց, ի, իւ. խրաց, ի, իւ:

3) ա) է, է և օ ձայնաւորներով միավանկ բառերի մեծ մասը, ինչպէս.

Բանդ, ի, իւ. անցք, անցից. հրաշք հրաշից. նետ, ի, իւ. բան, ի, իւ. ջան, ի, իւ. մարտ, ի, իւ. վարդ, ի, իւ. ցեղ, ի, իւ. ծեծ, ի, իւ. ելք, ելից, ելիւք. արեւը, արեւից. բիծ, բծի բծիւ. դիծ, դծի, դծիւ. սիրտ, սրտի, սրտիւ. դիւտ, ի, իւ. ինչք ընչից, ընչիւք. տօն, ի, իւ. կրօն, ի, իւ. հօտ, ի, իւ. խօսք, խօսից. աղօթք, աղօթից:

Գիւղ գոյականը անկանոն սեռական ունի. գեղջ, ՚ի գեղջէ, գիւղեւ, գիւղք, գիւղեց, գիւղեք, չա՛մ գիւղօք:

Հետեւեալ զրաբար խօսքերի մէջ նշանակած գոյականները պէտք եղած հոլովներով գրէք, նայելով մտքին, որ աշխարհաբարից երևում է:

Հերովդէս թագաւորը թագաւորում էր Հերովդէս արքայ թագաւորէր ի վերայ Հրէայ:

Հերովդէս Յովհաննէսի բանք քցեց: Հերովդէս արկ բանք Յովհաննէս, Թաւաւորից հրաման եկաւ Յովհաննէսի գլուխը կտրել բանքում: Կաննէս բանք:

Թիկնապահները կանգնած էին Թիկնապահք շուրջ կային արշալ: Լաւաւորի չորս չորս:

Յիսուս քարոզում էր Հրէաներին Յիսուս քարոզէր Հրէայ բան Աստուծոյ խօսքը: Աստուծոյ:

Հրէաները վատ էին խօսում Յիսուսի վերայ: Հրէայ չարախօսէին Յիսուսի:

Մարգարէները խօսեցը կատարուեցան: Կատարեցան բան Տաւադէ:

Կոյրերը զրկվում են արեւի ճառագայթներից: Կոյր զրկին ճառագայթի արեւա-կան:

Չեր աղատութիւնը գանձելով կը Գանձ եղիցի փրկութիւն ձեր

ընդհանուր և ոչ թե խօսքերով: և ոչ բան:
 ՄԱՆ. Իւրաքանչիւր կրթութիւն ուղղելու ժամանակ ուսուցիչը համակցում է աշակերտներին թէ ինչ պատճառով զբարարում այս կամ այն հոլովն է հարկաւոր դործ դնել:

§ 68 Երկրորդ հոլովումն:

	Երկրորդ	Յոգանի	
Ո.	Բանակ	Բանակ (օրդու)	Բանակը
Ս.	Բանակ-ի	Բանակի	Բանակ-աց
Տ.	Բանակ-ի,	Բանակին,	Բանակ-աց,
	Իբանակ	Իբանակ-ի	Իբանակ-ու
Հ.	Գրանակ	Գրանակ	Գրանակ-ու
Գ.	Բանակ-աւ	Բանակով	Բանակ-օք
Բ.	Իբանակ-է	Իբանակից	Իբանակ-աց

Այս հոլովման վրայ հոլովում են առ հասարակ այն բարձրանի բառերը, որոնց վերջն վանկի մէջ կան ա) է) ւ) ք) ու) ր) ձայնաւորները, նոյնպէս և մի բանի աով և եով միավանկներ, ինչպէս.

Ժամանակ, ի, աւ. սենեակ, սենեկի, քաղաք, ի, աւ. իշխան, ի, աւ. դերան, ի, աւ. ապարանք, բանաց, բանօք, տանջանք, ջանաց, ջանօք. կեանք, կենաց, կենօք. փառք, փառաց, փառօք. աչք, աչաց աչօք. կամք, կամաց, կամօք. կարդ, ի, աւ. ճրհեղեղ, ի, աւ. սուսեր, ի, աւ. ընկեր, ի, աւ. փոխարէն, լինի. մրրիկ, մրրիկի. Մկրտիչ, մկրտչի. դահիճ, դահիճի, ձեռագիր, ձեռագրի. լեզու, ի, աւ. եղջերու, ի, աւ. բազուկ, բազկի. աղմուկ, աղմկի. մակոյկ, մակոյկի. ղինուոր, ի, աւ. թագաւոր, ի, աւ. օրսորդ, ի, աւ. փողօց, ի, աւ.

Բարեկրնը Արեւելի նշանաւոր է: Բարեկրն էր մի ի համբաւաշունչից մինն էր: Բարեկրն էր մի ի համբաւաշունչից մինն էր:

Համբարամ այս հարաւ հաստ պարէ- Համբարամ ամրացոյց հարաւ այս
 բով ամրացոյց: հաստահիմն պարսպ:
 Բարեկրն պարսպներն վրայ կարելի էր Մարթ էր անցանել ի վերայ
 անց կենալ լծուած կառնէրով: պարսպ հարաւ հաստ լծելովք:
 Բարեկրն էր Բարեկրն շատ արտեր Անբարսն բազումք են հարաւ:
 կան:
 Պարսկէն խօսում են առէրն վրայ, Պարսկէ խօսին առէր, աշխարհա
 աշխարհապէսներն էրկրներն վրայ: Գէր աշխարհ:
 Իշխանները կենում են պաշտպան: Իշխան բնակին պարսն, աղապ
 բով, իւրեքը — իւրեքն էր Բով, իւրեքն էր Բով:
 Իշխաններն փառքը հարաւներն սէ- Փառք իշխան են սէր հարաւ:
 րն է:
 Թագաւորն պաշտպանութիւն հանեցին Հանին զնա արտաքս պարսն
 նորան: արտաքս:
 Աւելի լաւ է աշու կոյր (լինել) Լաւ է կոյր աշ քան կոյր Տիպ:
 քան Տիպ:
 Ո՛վ Բարեկրն, լսեցէք իմ աղաչանքն: Ո՛վ Բարեկրն, լսեցէք իմ աղաչանքն:

§ 69 Երրորդ հոլովումն:

	Երրորդ	Յոգանի	
Ո.	Գործ	Գործ	Գործք
Ս.	Գործ-ի	Գործի	Գործ-ոց
Տ.	Գործ-ի,	Գործին,	Գործ-ոց,
	Ի Գործ	Ի Գործ-ու	Ի Գործ-ու
Հ.	Գործ	Գործ	Գործ-ու
Գ.	Գործ-ով	Գործով	Գործ-ովք
Բ.	Ի Գործ-ոց	Ի Գործոց	Ի Գործոց

Այսպէս հոլովում են

1) ած, աւած, ին, աւն, * վերջացած գոյականները ինչպէս.

* Նկատելու է որ ուն մասնիկ լինի ունեւոր նշանակութեամբ և ոչ սովորական վերջաւորութիւն, ինչպէս. Գարսն, Գարսն, Գարսն և ուրիշ սոցա նման բառերով:

Աստուած, Աստուծոյ. Աստուած, աստուածոյ, կոտորած, ոյ, ով.
կալուած, ոյ, ով. դիպուած, ոյ, ով. ամուսին, ամուսնոյ.
լուսին, լուսնոյ, լուսնով. աղախին, աղախնոյ. կարին, կարնոյ.
անասուն, անասնոյ. թռչուն, թռչնոյ. սողուն, սողնոյ, սողնով:

2) ի և ձայնաւորով և և երկբարբառով միալանկ-
ները ինչպէս.

Գին, գնոյ, գնով. հող, ոյ, ով. ցող, ոյ, ով. ձոր, ոյ, ով. ծոց,
ոյ, ով. ձու, ոյ, ով. գուր, գրոյ, գրով. գլուխ, գլխոյ, գլխով,
լուծ, լծոյ, լծով. պտուղ, պտղոյ, պտղով. թուփ, թփոյ, թփով.
բոյս, բուսոյ, բուսով. յոյս, յուսոյ, յուսով. լոյս, լուսոյ, լուսով.
հուր, հրոյ, հրով. սուր, սրոյ, սրով. հունձք, հնձոց, հնձովք.
անուրջք, անրջոյ, անրջովք. դժողք, դժոխոց, դժոխովք:

3) ի և երկբարբառով միալանկ ու բազմալանկ բա-
ռերը ինչպէս.

Թիւ, թուոյ, թուով. հաշիւ, հաշուոյ, հաշուով. պատիւ,
պատուոյ. կռիւ, կռուով. Սանատրուկ, տրկոյ. Սեպուհ, Սեպ-
հոյ, Վրամչապուհ, չապհոյ:

Քրիստոնեաները երկրպագում են
մէկ Աստուծոյ, հեթանոսները շատ
աստուածներ:

Կառաւելի ուղանները քանդեցին:

Հայերի գրերը գտնուեցան Վասնա-
պուհի օրերում:

Հռահիմ ժամանակը որոմը ցարե-
նի մէջ գտան:

Բոսի (բայզուշ) վրայ պատմում
են թէ ցերեկը լոյս է տեսնում:

Թաւառները թաղաւորը արծիւն է,
անասունները առիւծը:

Արքեպոզ մարդը աստուծոյ ոչինչ
զանազանութիւն չունի:

Քրիստոնեայք երկրպագեն մի-
ոյն Աստուծոյ, հեթանոսք բա-
զում աստուած:

Կործանեցին Բաբելոնի հրաւ:

Նշանադիրը Հայ գտան յաւու-
րըս Վասնապուհ:

Ի ժամանակս հռահիմ գտին զո-
րոմն ի մէջ ցարեան:

Բոս պատմին թէ ոչ տեսանէ
դոյս ի տուէ:

Արծիւն է թաղաւոր Թաւառ,
առիւծն անասուն:

Այր արքեպոզ ոչինչ ընդհատ
է անասուն:

Մեր պարտէզը լի է տեսակ Պարտէզ մեր լի է ազդի ազ-
տեսակ բոյսերով և ընդհանրապէս: զի բոյս և ունի:

Թաւառները նորա գլխի չորս բոյսն Թաւառ սաւառնին գլխի նո-
ւն թռչկոտում: րա:

Աստուծոյն Աստուծոյ կազատէ Աստուծոյ աստուծոյ փրկեցէ ըզ-
մեղ թշնամիների չորսն ու արեւ: մեղ հոս և սոս թշնամեաց:

§ 70 Զորորդ հոլովում:

ԱՌԱՋԻՆ ՕՐԻՆԱԿ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՕՐԻՆԱԿ

— ոյ, — և —

— ոյ, — և —

	Երկու	Յոթնութիւն	Երկու	Յոթնութիւն
Ո.	Աղան-ի	Աղան-իք	Հոգ-ի	Հոգ-իք
Ս.	Աղան-ւոյ	Աղան-եաց	Հոգ-ւոյ	Հոգ-ւոց
Տ.	Աղան-ւոյ	Աղան-եաց	Հոգ-ւոյ	Հոգ-ւոց
	ՍԱղան-ի	ՍԱղան-իս	ի Հոգի	ի Հոգ-իս
Հ.	ՂԱղան-ի	ՂԱղան-իս	ղ Հոգի	ղ Հոգ-իս
Գ.	Աղան-եաւ	Աղան-եօք	Հոգ-ւով	Հոգ-ւովք
Բ.	ՍԱղան-ւոյ	ՍԱղան-եաց	ի Հոգ-ւոյ	ի Հոգ-ւոց

Այս հոլովման առաջին օրինակի վրայ հոլովում
են բոլոր ի վերջացած բազմալանկ բառերը ի փոխուե-
լով և և է յաջորդ և և ձայնաւորներից առաջ, ինչպէս.

Գինի, լոյ, եաւ հոմ լով. գործի, լոյ, եաւ հոմ լով. տեղի,
լոյ, եաւ. կարասի, լոյ, եաւ հոմ լով. ձիթենի, լոյ, եաւ. այգի,
լոյ, եաւ հոմ լով. եկեղեցի, լոյ, եաւ. արծուի, ուոյ, ուով. ծի-
րանի, լոյ, եաւ. տարի, լոյ, եաւ. չորքոտանի, լոյ, եաւ. ոսկի,
լոյ, լով հոմ եաւ, եաց. փոշի, լոյ, լով հոմ եաւ. ջորի, լոյ, լով
հոմ եաւ. աւագանի, լոյ, լով հոմ եաւ. Արշակունիք, եաց, եօք.
Աւետիք, եաց, եօք. Ընթերք, եաց, եօք. կարծիք, եաց, եօք.
Երախտիք, եաց, եօք:

Ոմանց կզակի գործիականը և նորանից բոլոր յոգ-

նակին երրորդ հոլովման պէս է լինում ինչպէս որ երեւում է վերելք դրուած երկրորդ օրինակից:

Բոլոր ջե վերջացած (ըստ մեծի մասին ածական) անունները այս հոլովման երկրորդ օրինակի վրայ են հոլովվում ինչպէս.

Որդի, ւոյ, դու, քաղաքացի, ցւոյ, ցւով, Անի, նոյ, նով, զաշտեցի, ցւոյ, ցւով, գիւղացի, ցւոյ, ցւով:

Ես զալիս եմ էկեցեաց: Ես զամ էկեցեցի: Իմ եղբայրը գնում է էկեցեցի: Եղբայր իմ երթայ էկեցեցի: Քահանանք ու խորհուրդները քահանայ և խորհուրդ էլին ի թաթափօրով ման եկան էկեցեցո՜ւք: Ժողովուրդը քաղաքացիները քաղաքացիներ էկեցեցին:

Մեր պապը մեծ հոգս ունէին Նախնի մեր փոյթ մեծ ունէին էկեցեցեցին շինութեան համար: Վասն շինութեան էկեցեցին: Նորա մեր երկիրը լցին Եւրոպայի լցին զաշխարհ մեր էկեցեցեցին:

Անի էկեցեցեցին թիւը չկար: Ոչ գոյր թիւ և համար էկեցեցին Անի:

Քաղաքացիները մի քանիսը մէկ Ոմանք հաղթեցին շրջէին էկեցեցեցին: Եւ մի քանիսը մէկ չէին զր-էկեցեցին:

Մայրը իր որդեկանցով միասին Մայրն որդեկանցով յաղօթա աղօթք էր անում էկեցեցո՜ւք: Կայր էկեցեցին: Ընկերի ժամանակ զինին պա- ի ժամու ընկերս պակասէր զի-կասում էր: նին:

Ծաղկազարդի օրը Հրէաները Յաւուր ծաղկազարդի Հրէայք Քրիստոսի առաջ գնացին չե- ելին ընդ առաջ Յիսուսի ոտովը լեւելեցին և արձաշեցին ճիւղե- չեւելեցին և արձաշեցին:

Վաղարշակ հայոցն առաջին թաւ- Վաղարշակ էր առաջին թաւա-

զաւորն էր Աւշահանէնէն ցեղից Լոր հայոց յաղդէ Աւշահանէն և Աշոտ Բաղրամունիէն: Աշոտ Բաղրամունի:

§ 71 Հինգերորդ հոլովում:

Եւրոպ	Թագաւոր
Ո. Համբաւ	Համբաւ-ք
Ս. Համբաւ-ու	Համբաւ-ուց
Տ. Համբաւ-ու	Համբաւ-ուց
Ի Համբաւ	Ի Համբաւ-ու
Հ. զՀամբաւ	Համբաւ-ու
Գ. Համբաւ-ու	Համբաւ-ուց
Բ. Ի Համբաւ-է	Ի Համբաւ-ուց

Այս հոլովման վրայ հոլովում են մի քանի ահա ասի ասի անի ասի վերջացած ըստ մեծի մասին միավանկ զոյականներ. նոյնպէս և մի քանի ուրիշ վերջաւորութիւն ունեցող բառեր:

Պահ, ու, ուց. մահ, ու, ուց. զահ, ու, ուց. շահ, ու, ուց. խաղ, ու, ուց. աղաւա, ու, ուց. կաքաւ, ու, ուց. հաւ, ու, ուց. նաւ, ու, ուց. ի, աւ, կով, ու, ուց. ծով, ու, ուց. սով, ու, ուց. ու, բովք, ուց, ուք. դաս, ու, ուց. սպաս, ու, ուց. զնաս, ու, ուց. զրաստ, ու, ուց. խրատ, ու, ուց. դանձ, ու, ուց. նախանձ, ու, ուց. սանձ, ու, ուց. վարձ, ու, ուց. պար, ու, ուց. նկար, ու, ուց. բարք, ուց, ուք. վարք, ուց, ուք. պարք, ուց, ուք. այդ, ու, յայդուէ. զօր, ու, այ, օք. զէնք, զինու, ուց. զարդ, ու, ուց. զգեստ, ու, ուց. առաւօտ, ու, ուղտ, ու, ուց. առիւծ, ու, ուց. ցուլ, ցլու, ի ցլէ, աղուէս, ետու. ինձ, ընծու. վրէժ, վրիժու. Արրահամ, ու, թոմաս, ու, ովկիանոս, նու:

Կառահանէն խմբերը թռչում են Հոյք կառահանէն ի ծառոց մէկ ծայրից միւսը: Ի ծառ:

Թափառական պատում է ծովի
 ծով:
 Աղու-էսնէրը բուններ ունին:
 Պանիրը վեր ընկաւ ափսոսի բե-
 րանից և կերակուր եղաւ աղու-
 էսին:
 Օտարի գիտութիւնով է պար-
 ծենում, սիրամարդի փեսուր-
 ներով զարդարուած ափսոսի նը-
 ման:
 Անկիրթ Բնութիւնով ատելի էր
 ամենքին:
 Նորա շրջեթի անոյշ հոտ էր
 բուրում:
 Աստուծոյ մինչև իրիկուն խօսում
 է, բայց նորա խրատնէրին ականջ
 չեն դնում:
 Որդի, լսիր քո հօր խրատնէրին:
 Թափառական չրջի ծով ծով:
 Աղու-էս (սեռ) որջք գոն:
 Անկաւ պանիրն ի վայր ի բերա-
 նոյ ափսոս և կուր եղև աղու-էս:
 Օտարին գիտութեամբ պանծայ
 հանգոյն ափսոս զարդարելոյ
 ի փեսուրս սիրամարդի:
 Անհամարյր Բնութիւն էր ա-
 մենեցուն:
 Բուրէր անուշահոտութիւն լը-
 գէսս նորա:
 Այդ սկսեալ խօսի, սակայն
 անխող են խրատ նորա:
 Որդեակ, լուր խրատ հօր քո:

§ 72 Վեցերորդ հոլովումն:

ԱՌԱՋԻՆ ՕՐԻՆԱԿ

ԵՐԿՐԱՐԻ ՕՐԻՆԱԿ

ան, ամբ

էան, էամբ

Եղանի Զագնանի

Եղանի

Զագնանի

Ո.	Ակն	Ակ-ունք	Բաղմ-ութիւն	Բաղմ-ութիւնք
Ս.	Ակ-ան	Ակ-անց	Բաղմ-ութեան	Բաղմ-ութեանց
Տ.	Ակ-ան	Ակ-անց	Բաղմ-ութեան	Բաղմ-ութեանց
ՅԱԿ-ն	ՅԱԿ-ունս	ԻԲաղմ-ութիւն	ԻԲաղմ-ութիւնս	
Հ.	զԱԿ-ն	զԱԿ-ունս	զԲաղմ-ութիւն	զԲաղմ-ութիւնս
Գ.	Ակ-ամբ	Ակ-ամբք	Բաղմ-ութեամբ	Բաղմ-ութեամբք
Բ.	ՅԱԿ-անէ	ՅԱԿ-անց	ԻԲաղմ-ութենէ	ԻԲաղմ-ութեանց

Այս հոլովման առաջին օրինակի վրայ հոլովում են

1) Ըն վերջացած գոյականների մեծ մասը վերջին ն ու
 ու նախընթաց բաղաձայնի մէջ աւելացնելով « ձայնաւորը »
 Հին, ան, ամբ. հիւն, ան, ամբ. աղեղն, ան, ամբ. որոնն,
 ան, ամբ. գեղարդն, ան, ամբ. ամառն, ամարան. ձմեռն, ձմե-
 րան. որդն, ան, ամբ. շուրթն, շրթան. ունկն, ունկան. ձուկն,
 ձկան. սկիզբն, սկզբան. ասեղն, ասղան. եղեգն, ան, ամբ. ու-
 առն, ուսման. գողթն, ան. արեգակն, ան, ամբ.

2) Մի քանի հոլով վերջացած բառեր.

Գարուն, զարնան. աշուն, աշնան. անուն, անուան. ձեղուն
 ձեղունան. տուն, տան. աղջիկ, աղջկան. ծաղիկ, ծաղկան. մա-
 նուկ, մանկան.

Երկրորդ օրինակի պէս հոլովում են առհասարակ
 բոլոր ին (ութիւն) և մի քանի հոլով վերջացած
 բառեր.

Արիւն, արեան. անկիւն, անկեան. սիւն, սեան, ի սեանէ.
 ձիւն, ձեան, ի ձեանէ. վաղիւ, վաղուեան. տիւ, տունջեան, ի
 տուէ. մանկութիւն, թեան, եամբ. ծերութիւն, եան, եամբ. ծնունդ
 ծննդեան. անունդ, աննդեան. թաքուստ, թաքստեան. կորուստ,
 կորստեան.

Այս հոլովման առաջին օրինակից փոքր ինչ խոսո-
 րում են մի քանի ըն վերջացած բառեր, որոնց եզակի
 սեռականը լինում է ին ու նորանից յոգնակի ուղղականը
 ու նախընթաց հոլովները լինում են ին, ինս, այսպէս.

Անձն, անձին, յանձնէ, անձամբ, անձինք, անձանց,
 յանձինս, զանձինս, յանձանց, անձամբք:

Այսպէս հոլովում են

Աղն, ին, ինք. դաշն, ին, ինք. խաշն, ին, ինք. գառն, ին,
 ինք. եղն, ին, ինք. ափն, ին, ինք. կաթն, ին, ինք. բեռն, ին,
 ինք. հարսն, ին, ինք. մասն, ին, ունք. մատն, ին, ունք. թոռն
 ին, ունք. հոմ անք. լեռն, լերին, ինք. ձեռն, ձեռին, ձեռք, այ.
 ասն, ոտին, ոտք, ից:

§ 73 Հոլովումն այր և նն անուններին:

Եղանի	Յոգնանի	Եղանի	Յոգնանի
Ո. Այր (մարդ) Այրք	Կին	Կանայք	
Ս. Առն	Արանց	Կնոջ	Կանանց
Տ. Առն, յայր Արանց, յարս	Կնոջ, ի կին	Կանանց ի կանայց	
Հ. զԱյր	զԱրս	զԿին	զԿանայս
Գ. Արամբ	Արամբք	Կնաւ, կանամբ	Կանամբք
Բ. յԱռնէ	յԱրանց	իկնոջէ	իկանանց

Այսպէս Հոլովումն են այր և նն բառերի հետ բարդումն գոյականները:

Քեռայր, քեռան. Տէր, տեառն. Տանուտէր. Տիկին.

Ակեարայր, սկեարան. Պարտապէր. Առնակին. Տանտիկին.

Լուսինը իր լոյսն առնում է իրէ-
գանից:

Ծիրանի դօտին ողջիւն ձևով երե-
ւում է երկնքում:

Խրճիթները եղեգով (ղամիշով) Հիւղք ծածկեալ եղեգն.

ծածկում են. Այր կասկածոտ հանգոյն եղեգն

կասկածոտ մարդը եղեգն պէս տատանի:

չարծիւում է:

Մարտիչ ու կանայ, երեքասարքն ու Այր և նն, երեքասարք և ուղջն
աղջիկներ որոն չորս Բուրբ պատել շուրջ որոն պատեալ էին:

Հայոց երկրի տեղեկներն ինչպէս Տեղեկ Հայոց աշխարհին ի ժամու
ժամանակ բոլորի ոտքով էին տեղեկն բոլորն երթային
գնում աղօթքի տեղեր:

Վախկոտ մարդիկ ինչպէս են Այր վատասիրտք փառասիր ազա-
ազատում իրանց տեղեր պատե- տեն տեղն ի պատերազմէ:

բաղմից:

Արարատը, հայոց լեռներից ամե-
նից բարձրը, ամբողջ տարին
չեւով պատած է:

Լեռների գագաթները ամպերի մէջ
են ծածկվում:

Որոնք են առնել և առնողները և
որոնք որոնք առնողները:

Առնել և առնողներն առնողն
առնել և առնողները:

Այն երեկոյցը, որ որոն մէկ տեղ-
անձ էին կանգնած որոնքը
որդիքն են:

Հովիւները արածեցնում են ի-
րանց աշխարհի հօրը:

Գայլերը յափշտակում են գա-
ռնիկներ:

Հեռուից լսվում է կռիւի ու
էրեւել բառայիւնը:

Արարատ, բարձրագոյնն լեռն
Հայոց, զամբողջ տարին
է չեւով:

Գագաթն լեռն յամպս ծրարին:

Ո՞րք են որոնողներ և ո՞րք որ-
ոնողներ:

Պարտապէր տեղ տեղ (այս.) ճանա-
չեմ:

Մտնալ, որ տեղն ուրեք որոն
կային, որդիք որոնողներ են:

Հովիւք արածեն եւն իւրեանց:

Գայլք յափշտակեն գառն:

Լսելի լինի ի հեռուս բառ-
չիւն կռիւ և էր:

§ 74 Ետնորդ Հոլովումն:

ԱՌԱՋԻՆ ՕՐԻՆԱԿ

Եր, երբ

Եղանի

Յոգնանի

Ո. Կայս-ր

Ս. Կայս-եր

Տ. Կայս-եր

Իկայս-ր

Հ. զԿայս-ր

Գ. Կայս-երք

Բ. Իկայս-երք

Իկայս-երք

Իկայս-երք

Իկայս-երք

Իկայս-երք

Իկայս-երք

Իկայս-երք

ԵՐԵՐՈՐԴ ՕՐԻՆԱԿ

Եղ, եղբ

Եղանի

Յոգնանի

Աստ-ղ

Աստ-եղ

Աստ-եղ

ՅԱստ-ղ

ՅԱստ-եղ

ՅԱստ-եղ

ՅԱստ-եղ

ՅԱստ-եղ

ՅԱստ-եղ

ՅԱստ-եղ

ՅԱստ-եղ

ՅԱստ-եղ

ՅԱստ-եղ

Այս Հոլովման վրայ Հոլովումն են

1) Եր և Եղ վերջացած բառերը, որոնց յոգնակի ուղ-
ղակներ և նորանից նախդիր Հոլովները եղակի սեռակա-

նից են կազմվում. ոսկեր, ոսկեր, դոսկեր, յոսկեր: Իսկ վերջահոլովները երկրորդ հոլովման պէս էլ են լինում. հայ-
սերաց, հայսերոս, ասորաց, ասորոս:

Ազգը, ազգեր, երբ. տազը, եր, երբ. վազը, եր, երբ. տարբեր, երբ. եզը, եզեր, եզերբ. ոսկը, ոսկեր. ուտը, ուտեր. դուտը, դուտեր. սանտը, սանտեր. համը, համեր, երբ. կուպը, կպեր երբ. տիեզերք, բաց. անդղ, անդեղ. արկղ, արկեղ. կոթղ, կոթեղ. կոճղ, կոճեղ. ետղ, ետեղ.

2) Մի քանի եւ վերջացած բառեր. Ալիւր, ալերազբիւր, աղբեր. եղջիւր, եղջեր:

ԲԱՏԱՌՈՒԹԻՒՆ. — Մի քանի եւ վերջացած բառեր, որոնք բոտ մեծի մասին ածական են, հոլովում են հինգերորդ հոլովման վրայ, վերջահոլովներում ր բաց թողնելով. ահա նոցա ցուցակը:

Ասր, ասու, յասուէ. ծանր, ծանու, ծանուք. մանր, մանու, մանունք. մեղր, մեղու, մեղու. բարձր, բարձու, բարձունք. քաղցր, քաղցու, քաղցունք. ծաղր, ծաղու, ի ծաղուէ. թանձր, թանձու, թանձունք. Անդորր, անդորրու:

Այսպէս հոլովում են դարձեալ յոթն, որ միայն յոգնակի է բանում և երէց: Յոգունք, յոգունց. երիցու, երիցամբ, երիցունք երիցանց:

§ 75 Հոլովումն հայր, հայր և օր անունների:

	Եղանի		
Ո.	Հայր	Քոյր	Օր (աւր)
Ս.	Հօր	Քեռ	Աւուր
Տ.	Հօր, առ հայր	Քեռ, առ քոյր	Աւուր, յօր
Հ.	զՀայր	զՔոյր	զՕր
Գ.	Հարբ	Քերբ	Աւուրբ
Բ.	իՀօրէ	իՔեռէ	յՕրէ
		Յոգնակի	
Ո.	Հարբ	Քորբ	Աւուրբ
Ս.	Հարց, հարանց	Քերց	Աւուրց

Տ.	Հարց, հարանց, առ հարս	Քերց	առ քորս Աւուրց, յաւուրս
Հ.	զՀարս	զՔորս	զԱւուրս
Գ.	Հարբ	Քերբբ	Աւուրբբ
Բ.	իՀարց, ի հարանց	իՔերց	յԱւուրց

Այսպէս հոլովում են հայր, եղբայր և հայր, հայր, օր բառերի հետ բարդաւանները.

Մայր, մօր, մարց. եղբայր, եղբօր. նախահայր, հօր. կընքահայր, հօր. կընքամայր, մօր. հօրեղբայր, եղբօր. մօրեղբայր. եղբօր. հօրաքոյր, քեռ. մօրաքոյր, քեռ. կէսօր, կէսաւուր, երկայնօր, երկայնաւուր:

Մեր Հայկ պոպէ պոպէն ու աղջիկ - Ուսուր և պոպէն նախահայր մերոյ
նէր խիստ շատ էին: Հայկայ բազում յոյժ էին:

Օգոստոս հայեր օրերում Աստուծոյ Որդին ծնաւ Բեթղէմում: Օր Օգոստոսայ հայր Որդին Աստուծոյ ծնաւ ի Բեթղէմում: Խուրեխին լսել է տալի. հաւնէրն իսկ լսել տայ, հաւնէ խօսել: Խօսել:

Պատերազմի մէջ ընկնողները Ուր անկելոց ի պատերազմի
աշխարհը անգիտէին կերակուր կուր եղեն աշխարհը:

Բնագէտները պատմում են Վա- Բնագէտը պատմին Վաթր թէ յոյժ
էրէն Վաթր թէ շատ անգուլթ են: անգուլթ են:

Գնաց աղբիւրէն ջուր բերելու: Չոգաւ բերել ջուր աղբիւրէն:
Տեղ տեղ զինին խմում են ի տեղիս տեղիս զզինի եղջիւր
կենդանիներին եղջիւրներով: անասնոց ըմպին:

Բարձր լեռներ. հարձր հարձր. Բարձր լեռներ. հարձր հարձր. Բարձր լեռներ. հարձր հարձր:
հարձրներ, հարձր ոսկերներ, հարձր ոսկեր. հարձր հարձր, հարձր հարձր, հարձր հարձր:

Նորա եղբայրներն ու հայրերն լծի Եղբայր և հայր նորա խաղային
չորս բուրբ խաղում էին: եղբ լծին:

Իմ հօրեղբ սրղին հօր հեթ մեղ Որդի հօրեղբ իմոյ եկն առ մեղ
մօտ եկաւ: հայր հանդերձ:

իմ ծնունդն օրը հօբեցս ընծայ Յո՛ւ ծննդեան իմոյ ընկալայ պարստացայ: զև հայր իմմէ: Երեկոյն իրանց հօբեղօր շաբաթ Մանուկ չորջ պատեալ էին հօբ պատել էին: Եղբայր իւրեանց: Նորա հօբաշոյրէր էրէր օրով Մօբաշոյր նորա էրէր յառաջ չոառաջ զիւղ էին գնացել: զան ի զիւղ: Ապրիս էրէր օրէր: Կեցցես էրէր (յոգ. հյց.):

§ 76 Յատուկ անունների հոլովում:

ԱՌԱՋԻՆ ՕՐԻՆԱԿ

ԵՐԿՐՈՐԻ ՕՐԻՆԱԿ

այ, աւ

էայ, էաւ

Երէն (անյոգեան)

Ո.	Մեարոպ	Մեարոպ	Գայիան-է
Ս.	Մեարոպ-այ	Մեարոպի	Գայիան-էայ
Տ.	Մեարոպ-այ	Մեարոպի	Գայիան-էայ
	ի Մեարոպ	ի Մեարոպի	ի Գայիան-է
Հ.	չ Մեարոպ	Մեարոպին	չ Գայիան-է
Գ.	Մեարոպ-աւ	Մեարոպով	Գայիան-էաւ
Բ.	ի Մեարոպ-այ	Մեարոպից	ի Գայիան-էայ

Եթէ հոլովումների ընթացքում պատահել են շատ յատուկ անուններ, որոնց մէկ կամ միւս հոլովման պէս հոլովեցինք: Բայց յատուկ անունները ըստ մեծի մասին վերը դրած երկու օրինակների պէս են հոլովում որ միայն հեշտութեան համար ենք դնում բայց առանձին հոլովում չեն կազմում:

Առաջին օրինակի վրայ հոլովում են ամէն տեսակ վերջաւորութիւն ունեցող յատուկ անուններ:

Հայկ, այ, աւ. Արամ, այ, աւ. Վասակ, այ, աւ. Այրարատ այ, աւ. Հռոմ, այ, աւ. Մծբին, Մծբնայ. Յուդա, Յուդայ. Եղիա Եղիայ. Տիգրան, այ, աւ. Տրդատ, այ, աւ. Սահակ, այ, աւ. Վարդան, այ, աւ:

Երկրորդ օրինակի վրայ հոլովում են սովորաբար է, էս, ա, ի վերջաւորութիւն ունեցողները, որոնք մի և նոյն ժամանակ առաջին հոլովման վերջաւորութիւններ լինելով շատը այնպէս էլ են հոլովում: զորօրինակ. Ափաւանգեղոս Ափաւանգեղեայ կամ Ափաւանգեղոսի Եղեշէ, Եղեշեայ կամ Եղեշէի և այլն:

Հռիփսիմէ, էայ, էաւ. Նունէ, էայ, էաւ. Վահէ, էի չաւ էայ. Պետարիէս, էայ, էաւ. Տիգրանուհի, էայ, էաւ. Զարուհի, էայ, էաւ. Եփեսոս, սոսի չաւ էայ: Օգոստոս. տոսի, չաւ էայ. Կազմոս, էայ, էաւ. Յուլիոս, էայ. Ալանք, այ, օք. Մարք, այ, օք. Գուգարք, այ, օք. Վիրք, Վրայ. Միջադետ, գետայ:

Աստուածաշունչը հայերէն թարգմանուեցաւ սուրբ Սահակ և Մեարոպի ձեռքով:

Ափաւանգեղոսի պատմութիւնը խօսում է Տրդատի և Լուսաւորչի խորհրդի վրայ:

Վարդանանց պատմութիւնը Եղեշէ վարդապետի գրածն է:

Սուրբ Յակոբ Մծբնի հայրապետը մեր Լուսաւորչի հօբաշոյր որ զին էր:

Աւետարանը քարոզուեցաւ վերապահման Նոնի կոյսի ձեռքով:

Տրդատ թագաւորը յաղթուեցաւ Հախիմի կոյսից:

Արտաշէս Բ. պատերազմեցաւ Աւանիւրի դէմ:

Հայն վրայ շատ առաւարկներ են պատմում:

Աստուածաշունչը գիրք թարգմանեցան ի հայ ի ձեռն սրբոյն Սահակ և Մեարոպ:

Պատմութիւն Ափաւանգեղոս խօսի խորհրդի Տրդատ և Լուսաւորչի:

Պատմութիւն Վարդանանց Եղեշէ վարդապետի է գործ:

Սուրբ Յակոբ Մծբնի հայրապետ էր որդի հօբաշոյր մերոյս Լուսաւորչի:

Աւետարանը քարոզեցաւ վերապահման Նոնի կոյսի:

Տրդատ արքայ պարտեցաւ Հախիմի կոյսի:

Արտաշէս Բ. պատերազմեցաւ ընդդէմ Աւանի:

Հայն առաւարկս բազումս յողեն:

Արածի անունով օտար ազգերը Յանուն Արած այլազգ Արմէն մեզ Արմէն են անուանում: զմեզ անուանեն: Տէֆերանի խոստանի Մարտի երկրորդ Ա. Տէֆերան (գործ.) Մարտի թա- թաղաւորում էր Ա. ժողահակ: թաղաւոր էր Ա. ժողահակ: Ա. ժողահակի Լուսին կիրոս ծնաւ Լ զատերէ նորա Մարտի (սեռ): Արածի չորս բուրսը պատում են Եւրջ Արածի պատեն լերինք: Մարտի և Արածի լերները: Մարտի և Արածի:

§ 77 Գիտելիք հոլովների վրայ:

1. Չայնաւորով և ի վերջացած բառերի գործիականը եր- բեմն եօթններորդ հոլովման պէս է. ով է լինում, և է-ի նախա- դաս Ե-ի փոխուելով, ինչպէս:

Բնաւին, բնաւիմ: Ամենին ամենեկիմ: Զուր, հուր: Զուր, Զուր: Սուսեր, սուսերը, սուսերք: Հանուր, հանուրը, հանուրք:

2. Չայնաւորով և միւսին և, ի ու անձայն, ով վերջացած բառերի յոգնակի սեռական, արական ու բացառական հոլովնե- րը երբեմն միայն ի անունով են լինում եօթն. հոլովման պէս: Գրեան, գրեանք, գրեանց, ի գրեանց:

Արբուն, արբունք, արբունց:

Վեցթեան, վեցթեանք, վեցթեանց:

Պատկեր, պատկերք, պատկերց: Զուր, Զուրք, Զուրց: Հանուր, հանուրք, հանուրց: Պարագայ, պարագայք, պարագայց: Անդեայ- անդեայք, անդեայց: Ապագայ, ապագայք, ապագայց:

3. Երբորդ հոլովման բառերի սեռականը ու նորանից կազ- մուած հոլովները երբեմն ուժ է լինում, երբեմն էլ ուժ, մանաւանդ է վերջացածներինը:

Մարմին, ի մարմնում: Հին, հնում: Վերին, վերնում: Առաջին, առաջում: Սուր, սրում: Գլուխ, ի գլխում: Թուփ, ի թիւում: Անցեալ, անցելում: Մարդ, մարդում: Տուն, ի, տնով:

4. Այսպէս ու է վերջանում երբեմն չորրորդ հոլ. բառերի եղակի արական ու ներդոյականը և նրանից ոմանց բացառականն էլ ուժ:

Գինի, դինով: Ազգի, ազգով: Եկեղեցի, յեկեղեցով: Դաւարի, դաւարով: Տեղի, տեղով, ի տեղով: Տարի, տարով, ի տա- րով:

5. Բացառական հոլովը կազմվում է երբեմն ամենայն հո- ւովովներում ուս (ուստի) վերջաւորութիւնով եղակի և յոգնակի- Աստուած յԱստուծոյ իմ յԱստուածուստ: Արքունիք, յարքուն- եաց իմ յարքունուստ: Վերին, ի վերուստ: Արտաքին, յարտա- քուստ:

6. Յոգնակի հայցականը երբեմն ուղղականի + պահում է, մանաւանդ երբ « յողով է. զարարածքս (զարարածս), դէքս (դէսս), զբանքս (զբանսս):

7. Յոգնակի ուղղականը սովորաբար կազմվում է եղակա- նի վրայ պարզ + աւելացնելով, բացի վեց, և եօթ. հոլովում- ներից, որոնց յոգնակի ուղղականը ու նորանից նախդրիւ հոլով- ները ուրիշ յոգնականաձայն վերջերով էլ լինում են ամենայն հոլովումներում:

այս, էայս: Աղախին, աղախնայք իմ աղախնեայք: Այգեստան, այ- գեստանեայք:

ան. Նու, նուանք: Յանց, յանցանք:

է. Պարտ, պարտիք: Արմատ, արմատիք: Խոպուպ, խոպուպիք:

այ. Գահ, գահոյք: Բարք, բարոյք: Հաս, հասոյք:

ան. Աղուէս, աղուեսունք: Հողմ, հողմունք: ձրադ, ճրադունք:

Եպիսկոպոս, եպիսկոպոսունք: Պատերազմ, պատերազ- մունք:

8. Երբեմն այլ և այլ եղակի վերջաւորութիւններով զոյա- կաններ յոգնականապէս են վարվում ու հաւաքական բառերի միւթ ունին:

ան. Զի, ճիւղ: Էշ, իշան: Խուժ, խուժան:

ան. Աւագ, Աւագանի: Նամակ, նամականի: Կին, կանանի:

է. Վանք, վանեար իմ վանք: Բան, բանեար իմ բանք: Աչք, աչեր:

չ. Զօր, զօրական: Բազմական:

Յոյս, յուսոյ:

Սէր, սիրոյ:

Գործ, գործոյ:

Ձէն, զինու:

Սիրտ, սրտի, սրտից:

Կերք, կրեց, կրիւք:

Անյոյս, անյոյսի, անյոյսք, անյուսից, անյուսաց:

Քարեսէր, բարեսիրի, բարեսէրք, բարեսիրաց:

Այգեգործ, այգեգործի, այգեգործաց:

Սպառազէն, սպառազինի, ըսպառազինաց:

Խստասիրտ, խստասրտի, խստասրտաց:

Ձինակիր, զինակրի, զինակրաց, զինակրօք:

Բ. Ածական անունների կազմութիւնը

մուտքիւնը

§ 73. Ածական անունների արմատները:

Ածականները ընդհանրապէս առնելով երկուսի են բաժանվում. որոշանալի և յարաբերական:

Որական անունները կամ պարզ արմատներ են. մեծ, փոքր, հասարակ, կամ նոյն արմատականներից առաջ եկած. մեծագոյն, փոքրեկ, հասարակագոյն:

Իսկ յարաբերականները կազմվում են.

1. Գոյական անուններից, երբ ածական անունը յարաբերվում է մի որեւիցէ անձի կամ առարկայի. մարդկային, հոգեւոր, եղբայրական, երկնային, փայլուն:

2. Մակբայներից, երբ ածականը յարաբերվում է

տեղւոյ և ժամանակի. հեռու, մոտ, բաց, մօտ, երեւելի, չեւելի:

§ 74. Որական անունների աստիճանները:

Որական անունների երեք համեմատութեան աստիճաններն են. դրոշմ, բացարձակ և գերադրոշմ:

Դրականը ածականի սկզբնական ու անվտույն ձևն է. մեծ, փոքր, բարձր:

Բացարձակ անունը կազմվում է սովորաբար դրականի վերայ գոյն մասնիկը աւելացնելով. երբեմն էլ առանց, եւ ըստ դրականից առաջ զննելով. մեծագոյն, փոքրագոյն, առանց բարձրագոյն, եւ հեռագոյն (հարաւորագոյն):

Գերադրական անունը կազմվում է սովորաբար առանց զննելով դրականից նախադաս. մեծագոյն, առանց փոքր, երբեմն էլ հետեւալ ըստ դրականից, հարկաւ յոյժ, առանց, երբեք, ինչպէս, հարկաւ բարձր (ամենաբարձր), յոյժ բարձր (ամենաբարձր), առանց հոգի, երբեք երանելի:

§ 75. Յարաբերական անունների անորոշական վերջաւորութիւնները:

1. Այն անունները որոնք ազգ ու հայրենիք են ցոյց տալի, կազմվում են յատուկ ու հասարակ գոյականներից, հետեւալ կերպով.

2) Եթէ ազգանուն են, կազմվում են հօր անունից այս մասնիկով. էայ, էան, էանց. Աղեքսանդր Փիլիպպ — էայ Արայ — էան Արայ, Հայկ Քորդում — էանց:

2) Եթէ ցեղի ու ազգի անուն են, կազմվում են նոյն էայ, էան, էանց և ցի, ունի, ինչ մասնիկներով. Հայկա-

ան մասնիկով. — ասել — խօսել — դիտել — ասել — գնալ — ասել — իմաստ — սէր:

յո՛ւ մասնիկով. քահանայ — վարդապետ — տէր — պիտանի — մահ:

ոպ ե ուր մասնիկներով. — նենգ — հիւանդ — ժանդ — նախանձ — քոս — բոր — ծակ — խմոր — արիւն — աւաղ — տիղմ — քար — թաւ — միս — փոշի — ամաչել — երկնչել — յաչաղել — մոռանալ:

Քի՛ն մասնիկով. — վիշտ — ան — թախիծ — ողբ — մեղք — ցաւ — մոլի — ոյժ — դիւրին — մութ:

Է՛ղ մասնիկով. — ան — յօնք — մաղ — մօրուք — ոյժ — անձն — մարմին — դոյն:

Է՛ք կամ Է՛ք մասնիկով. — պտուղ — միւղ — խունկ — գինի — այգի — իղձ — ինչք — շահ — թիկն — երջանիկ — խաղաղ — կենցաղ — կանաչ — խոտ — ծաղիկ:

§ 76 Բացասական մասնիկներ:

Բառերի սկզբում գրուող բացասական մասնիկները որոնք սովորաբար առանց յօդակապի են միանում բառերի հետ, սօքա են. ան, ո, չ, ոպ, դժ, որ հակառակ նշանակութիւն են տալի բառերին կամ չունենալ են նշանակում, ու բացասական ածականից շատ անգամ գոյական են կազմում:

1. ան նշանակում է անանց և դրվում է գոյականների, ածականների ու բայերի արմատների վերայ. ան-հարկն, ան-հիմ, ան-հարկուն, ան-գէտ, ան-գիտուն, ան-ուս: Եւ ո բաղաձայներից առաջ ն երբեմն փոխվում է ճ. ան-բիծ կամ ան-բիծ, ան-պարիշտ կամ ան-պարիշտ:

2. ո ան ի նշանակութիւնով է գործ ածվում միայն միշտ բաղաձայնով սկսվող բառերի վրայ է դրվում. ո-գէտ, ո-գիտուն, ո-հաճուն, ո-հաճուն, ո-ջու, ո-հաս:

3. չ բաղաձայնով ու ձայնաւորով սկսվող բառերի վրայ է դրվում, ու բոլորովն հակառակ նշանակութիւն է

տալի և նոյա գոյութիւնը հերքում է. գոյականը մնում է գոյական, ածականը ածական. չապաւան, չապաւան, չի:

4. ոպ բաղաձայնով սկսվող բառերի վրայ է դրվում ու անի միտք ունի. ոպ-եղանակ, ոպ-օրինի, ոպ-ուշ:

5. դժ կամ դժ բաղաձայնով սկսուող գոյականների ու ածականների վրայ է դրվում. դժ-գոյն, դժ-բաղաձայն, դժ-գոյն:

Հետեւեալ բառերից բացասական մասնիկներով ածականներ կազմեցէք:

ան մասնիկով — հոգի — սիրտ — հոգ — փոյթ — անուն — տուն — հայր — մայր — կին — որդի — զաւակ — օրէնք — արժան — մասն — բան — բարբառ — զօր — կար — գութ — գին — ամօթ — վախ — երկիւղ — դառնալ — թաւաճել — շարժել — պաճօճել:

ո մասնիկով. — մարդ — կար — զօր — գեղ — ձև:

չ մասնիկով. — երէց — եպիսկոպոս — ժողովուրդ — իմաստուն պէտք:

ոպ մասնիկով. — արդիւնք — օրէնք — գովել:

§ 77 Բարդ ածականներ:

Ածական անունները բարդվում են.

1. Երբ երկու ածական անուն միանալով մէկ բառ են կազմում, որ սակաւ է պատահում, ինչպէս ճիւղ և պոյս ածականները բարդուելով կազմում են ճիւղապոյս ածականը:

2. Երբ ածականը գոյականի հետ կամ երկու գոյական իրարու հետ միանալով մէկ ածական են կազմում, որ նշանակում է ունեցող, ինչպէս քարի և սկր բառերը բարդուելով կազմում են քարեսկր ածականը, որ նշանա-

կում է բարե սիրտ ունեցող: ասե՛ծ և սիրտ, ասե՛ծ-ա-սիրտ, այսինքն ասե՛ծ սիրտ ունեցող:

3. Երբ ածական անունը կամ մակբայը բայի արմատի հետ է միանում և այն ժամանակ բայի արմատը բայածականի միտք, ունի, իսկ ածականը կամ մակբայը մակբայի միտք ինչպէս. դիւր-ա սակ (դիւրաւ սահող), ճշմ-ա-բայար (միշտ դաւարող):

4. Երբ բայի արմատը դերանունան հետ միանալով մէկ ածական են կազմում. Խնայ-ա-գոյ, Գոյն-ա-սպեղծ:

1. Հետեւեալ ածականներից ու գոյականներից բարդ ածականներ կազմեցէք:

Արի, սիրտ—չար, սիրտ—բարձր, աստիճան—բարի, համբաւ—վեհ, փառք—վսեմ, միտք—ճոխ, բան—երկայն, միտք—սպիտակ, գոյն—կարմիր. նիշ—կանաչ, գեղ—քաղցր, բարբառ—դառն, շունչ—բազում, աղէտ—թերի, հաւատ—օձ, լեզու—մարդ, կերպ—առիւծ, գլուխ, գլուխ—ցաւ:

2. Հետեւեալ ածականներից և մակբայներից ու բայի արմատներից բարդ ածականներ կազմեցէք:

Գծուար, Դնդունել (ընկալ)—դիւրին, ընդունել—դժուար, տեսանել—արագ, սահել—հեղ, սահել—սուրբ, պահել—յորդ, բխել (բուխ)—միշտ, բխել—առատ, բաշխել—չքնաղ, գտանել—բարի, խորհել (խոհ)—իրաւ, խորհել—բազում, հնարել—քաղցր, յարմարել—յար, փթթել (փթիթ)—միշտ, փթթել—միշտ, ծփալ (ծուփ)—յար, ծփալ—լայն, նստել (նիստ)—երկայն, նստել—հանդարտ, քայլել—շուտ, քայլել, շուտ—փութալ—երկայն, ձգել (ձիգ)—ուղիղ, ձգել—կարմիր, փայլել—թանձր, հոսել—պինդ, կազմել:

§ 78. Ածական անունների հոլովումը:

Ածական անունները եթէ մենակ լինին հոլովում են գոյական անունների պէս նայելով իրանց վերջաւորութեանը:

Իսկ եթէ գոյականների հետ լինին, որ աւելի յաճախ է պատահում հետեւեալ կանոնները պէտք է իմանալ:

1) Եթէ ածականը գոյականից նախադաս է, սովորաբար նախդրիւ է հոլովում միայն ինչպէս.

Եղան

Յոգնակ

Ո.	Իմաստուն այր,	Իմաստուն ծառ	Իմաստուն արք.
Ս.	Իմաստուն առն,	Իմաստուն ծառքաւ	Իմաստուն արանց.
Տ.	Իմաստուն առն,	Իմաստուն ծառքաւ	Իմաստուն արանց.
	առ իմաստուն այր, դէպք իմաստուն ծառքաւ	առ իմաստուն արա.	
Հ.	Ղիմաստուն այր,	Իմաստուն ծառք.	Ղիմաստուն արա.
Գ.	Իմաստուն արամբ,	Իմաստուն ծառքով.	Իմաստուն արամբք.
Բ.	Եթէ իմաստուն առնէ.	Իմաստուն ծառքից.	Եթէ իմաստուն արանց.

2) Իսկ եթէ ածականը գոյականից յետադաս լինի երկուսն էլ հոլովում են այսպէս.

Եղան

Յոգնակ

Ո.	Այր իմաստուն.	Արք իմաստունք,	Իմաստուն ծառքիչ.
Ս.	Առն իմաստնոյ.	Արանց իմաստնոց.	Իմաստուն ծառքոց.
Տ.	Առն իմաստնոյ.	Արանց իմաստնոց.	Իմաստուն ծառքոց.
	առ այր իմաստուն	առ արք իմաստունս	դէպք իմաստուն ծառքիչիչ
Հ.	ՂԱյր իմաստուն	ՂԱրք իմաստունս.	Իմաստուն ծառքիչ.
Գ.	Արամբ իմաստնով.	Արամբք իմաստնովք	Իմաստուն ծառքիչանցով.
Բ.	Եթէ իմաստնոյ.	Եթէ իմաստնոց.	Իմաստուն ծառքիչանցից.

Ինչպէս վերեւի օրինակներից երեւում է, աշխարհաբար լեզվում ածականը միշտ գոյականից նախադաս է դրվում ու երբեք չէ փոխվում:

Կան մի քանի գոյական և ածական անուններ, որոնք չեն հոլովում ու բայերի հետ են գործ ածվում. այսպէս են հետեւեալները:

րա հետ միասին հորվում է) այսպէս.

- Ո. Այր մի, մէկ հարդ,
 Ս. Առն միտը, կամ միտը, մէկ հարդու.
 Տ. Առն միտում, առ այր մի, մէկ հարդուն, քէպ է մէկ հարդը.
 Հ. ՂԱյր մի, մէկ հարդ.
 Գ. Արամբ միտի, մէկ հարդու.
 Բ. յԱռնէ միտի, մէկ հարդուց:

Սի անորոշ յող էլ է) ինչպէս և աշխարհաբարում.
 Այր մի նշանակում է մէկ հարդ կամ մի որևէքէ հարդ:

Երէն, երէն) չորս անեղական են. այս պատճառով
 յոգնակի գոյականի մօտ զրվում ու նորա հետ միասին
 հորվում են) այսպէս.

- Ո. Երկու տեարք: Երեք վկայք. Չորք մասունք.
 Ս. Երկուց տեարանց. Երեք վկայից. Չորից մասանց.
 Տ. Երկուց տեարանց. Երեք վկայից, Չորից մասանց.
 առ երկուս տեարս. առ երիս վկայս. Ի Չորս մասունս.
 Հ. զԵրկուս տեարս զԵրիս վկայս. Չորս մասունս.
 Գ. Երկուք տեարմբք. Երիւք վկայիւք. Չորիւք մասամբք.
 Բ. յԵրկուց տեարանց. յԵրեք վկայից Ի Չորից մասանց.

Իսկ հնգից մինչև հազար հասարակ ածականների պէս.
 են վարվում թէ գոյականից նախադաս են, սովորաբար
 նախորդիւ են հորվում եղակի և յոգնակի, իսկ եթէ
 յետադաս) յոգնակի գոյական են պահանջում ու նորա
 հետ միասին հորվում բաց ի ուղղականից ու նախ-
 զրիւ հորվաներից:

- Ո. Եօթն ամ. Եօթն ամբ. Աւուրք տասն (և ոչ ասուն)
 Ս. Եօթն ամի. Եօթն ամաց. Աւուրց տասանց.
 Տ. Եօթն ամի. Եօթն ամաց. Աւուրց տասանց.
 յԵօթն ամ. յԵօթն ամս. յԱւուրս տասն.
 Հ. զԵօթն ամ. զԵօթն ամս. զԱւուրս տասն.
 Գ. Եօթն ամառ. Եօթն ամօք. Աւուրք տասամբք.
 Բ. յԵօթն ամէ. յԵօթն ամաց. յԱւուրց տասանց:

Այսպէս և դասական թուականները գոյականից
 նախադաս միայն նախորդիւ են հորվում իսկ յետադաս
 թէ նախորդիւ և թէ վերջահորով հասարակ ածական-
 ների պէս, ինչպէս.

- Ո. Չորրորդ ժամ Ժամ չորրորդ,
 Ս. Չորրորդ ժամու. Ժամու չորրորդի.
 Տ. Չորրորդ կամ չորրորդում ժամու. Ժամու չորրորդի.
 Ի Չորրորդ ժամ. Ի ժամ չորրորդ.
 Հ. զՉորրորդ ժամ. զժամ չորրորդ.
 Բ. Ի Չորրորդ ժամէ. Ի ժամէ չորրորդէ:

Աշխարհաբարում թուական անունները, եթէ
 գոյականի հետ են, նախադաս են զրվում ու երբեք չեն
 հորվում:

Քանանական թուականները երէն, երէն) չորս և այլն
 այս ձևով էլ գործ են ածվում. երէնեան, երէնեան, չորե-
 եան կամ երէնին, երէնին, չորեին, որ նշանակում են ե-
 րեսը ճառին, երէսը ճառին և այլն:

Սորա անեղական են և եթէ գոյականաբար են
 վարվում մենակ են հորվում. իսկ եթէ ածականի մո-
 քով են բանում յոգնակի գոյական առնում ու միասին
 հորվում են:

- Ո. Երկրքեան, երկրքին Չորեքեան կամ չորեքին որդիք.
 Ս. Երկրցունց, երկրցուն Չորեցունց որդւոց.
 Տ. Երկրցունց, երկրցուն Չորեցունց որդւոց.
 յԵրկրսեան, յԵրկրսին առ չորեսին որդիս.
 Հ. զԵրկրսեան, զԵրկրսին զՉորեքեան կամ զչորեքին որդիս.
 Գ. Երկրքումբք Չորեքումբք որդւովք.
 Բ. յԵրկրցունց Ի Չորեցունց որդւոց:

Այսպէս հորվում են:

Երեքեան, երեքին

Երէն էլ

Հնդկերան, հնդկերին հինգն էլ
 Վեցերան, վեցերին վեցն էլ
 Եօթանքեան, եօթանքերին եօթն էլ
 Երկուսասանքեան, երկուսասանքերին և այլն ասանքերին էլ:

Ա.

Հետևեալ խօսքերում թուանշանով գրուած թուերը տա-
 ուերով գրեցէք. նայելով թէ ինչ հորով ու թիւ է հարկաւոր:

Վարդանանց պատերազմում էր- ի պատերազմին Վարդա-
 չու հողից ընկան չորս հազար հինգ նանց անկան երկուսն հողին 4580
 հարեւր ութսուն մարդ: այր:

Պարսից կողմից ընկան մէկ օ- ի կողմանէ Պարսից անկան ի
 րում երեք հազար հինգ հարեւր չա- միում աւուր 3544 այր, իսկ ի
 ասուն չորս հողի, իսկ Հայոց Հայոց կողմանէ 1036 այր:

Կողմից հազար երեսունը վեց հողի: Յազգէն Մամիկոնէից անկաւ
 Մամիկոնեաների ցեղից ընկաւ Յազգէն Մամիկոնէից անկաւ
 քաջ Վարդանը հարեւր երեսուն քաջն Վարդան 136 այր:

Տարբով:
 Խորխոռանիներէ ցեղից Խորէնը Աղէ Խորխոռանի Խորէն 19 այր:
 ասուն երկու մարդով:

Պաշտանիներէ ցեղից Արտակը յետան Աղէ Պաշտանի Արտակ 57 այր:
 և եօթը մարդով:

Գնլուանիներէ ցեղից Տաճատը ասուն Աղէ Գնլուանի Տաճատ 19 այր:
 և ինը մարդով:

Դիմաշուանիներէ ցեղից Հմայեակ Աղէ Դիմաշուանի Հմայեակ 22 այր:
 ասուն երկու մարդով:

Քաջէրուանիներէ ցեղից Ներսէս Աղէ Քաջէրուանի Ներսէս 7 այր:
 եօթը մարդով:

Գնուանիներէ ցեղից Վահան երեք Աղէ Գնուանի Վահան 3 այր:
 մարդով:
 Բնծայիներէ ցեղից Արսէն եօթը Աղէ Բնծայի Արսէն 7 այր:
 մարդով:

Սրուանչոյի ցեղից Գարեգին երկու Աղէ Սրուանչոյի Գարեգին 2
 եղբայրներով և ասուն ութը մարդով: հարաւոր և 18 այր:
 Երկու ու երեք վաներով հաստատ- 2 և 3 վայ հաստատեցի ամե-
 վումէ ամեն խօսք: նայն բան:
 Շարաթուան մէջ եօթը օր կայ: Յեօթնեկի են օր 7:
 Զորս շաբաթից կազմվումէ ամիսը: 4 եօթնեակ բաղկանայ ամիսն:

Բ.

Իմ մեծ եղբայրը երեսուն տա- Անդրանիկ եղբայր իմ է ա-
 րեկան է: մաց 30:
 Նորա փոքր քոյրը ասուն և վեց կրտսեր քոյր նորա էր 16:
 ասուն էր:

Իմ հայրը ութսուն ասուն էր: Ութսունասուն (յգ. դնախաղը,
 գործ) ուրեմն է հայր իմ:

Մովսէս մեռնելու ժամանակ Մովսէս էր 120 ի վախճա-
 հարեւր ասուն ասուն էր: նել իւրում:

Երեք օր երեք փեշեր ոչ հաց էր Չէր նորա կերեալ հաց և ոչ
 կերել, և ոչ ջուր խմել: արբեալ ջուր 3 րէ և 3 փեշեր:
 Եօթը օր եօթը գիշեր հարսանիք Արար հարսանիս 7 օր և 7 փե-
 շեր: (եղ. հյց.)

Մեր գրերը կազմուեցան Փրկչի Նշանադիրը մեր յօրինեցան
 չորս հարեւր վեց թուականին, սուրբ յամի Տեառն 406, ի 17 ամի
 Սահակի կաթողիկոսութեան կաթողիկոսութեան սրբոյն Սա-
 ասուն եօթը տարին:

Սահակ Մեծը մեռաւ չորս հա- Մեծն Սահակ վախճանեցաւ
 րեւր ասուններով թուին, նաւա: յամի 440, 30 օր նաւասարդի:
 սարդի երեսուններով օրը:

Հայոց ամսարը նորոգեցաւ Փրկ- Տոմարն Հայոց նորոգեցաւ յա-
 չի հինգ հարեւր յետաներեքերով մի Տեառն 553 ի ձեռն Մով-
 թուին, Մովսէս կաթողիկոսի սխի կաթողիկոսի:

ձեռքով:
 Կար ժամանակ որ Հայաստանը էր երբեմն զի Հայաստան աշ-
 չորս հողից թշնամիներով պա- խարս չորսն հողին պաշարեալ
 տած էր: էր ի թշնամեաց:

Արհարհէն առաջինի գործքերը խիստ Արհարհէն առաջին գործք բազում չատ են: յոյժ են:

Ի՞նչ անցք պատահեցաւ Հա- Չինչ անցք անցին ի Հայս յա- յաստանում հապար աւետանեցարք մի 1080: Թուին:

Լևոն Զ Հայոց վերջին Թագաւ- Լևոն Զ վերջին Թագաւոր Հա- որը մեռաւ Փարիզում հապար էր- յոց վախճանեցաւ ի Փարիզ եւ հապար էննաւան էրէտերարք Թու- յամի Տեառն 1393, 19 աւուր ին, նոյեմբեր ամսի աստիւղնէնէրարք ամսեանն նոյեմբերի: օրը:

Դ. Դերանունների կազմութիւնը

§ 81 Գոյական դերանուններ:

Գոյական դերանունները գործ են զրվում հարցա- կան, պատմական և պատասխանական խօսքերի մէջ, և այս պատճառով լինում են.

1. Հարցական. ո՞վ, ի՞նչ:

2 Պատասխանական.

1) Էական. ես, մէք, առաջին դէմքի — դու, դուք երկ- րորդ դէմքի — ինքն, իւր, ինքեանք, իւրեանք երրորդ դէմքի. իսկ միմեանց, իրեւոց, փոխադարձական ամենայն դէմքի:

2) Յուցական. սա, սոքա, դա, դոքա, նա, նոքա, բո- լորն էլ երրորդ դէմքի են և ցոյց են տալիս թէ ի՞նչ կարգով մէկ անձ միւսին է հետեւում, ուստի և կոչվում են դասական ցուցականներ:

§ 82 Գոյական դերանունների հոլովումը:

1. Հարցական.

Եղանի	Յոգնալի	Եղանի (անյոգնալան)
Ո. ո՞վ, ո՞	Ո՞վք	Ձի՞, զի՞նչ, ի՞նչ
Ս. ո՞ր	Ո՞րք	Է՞ր, Է՞ր
Տ. ո՞ւմ, յո՞վ, յո՞	Ո՞յց, առ ո՞յս	Ի՞մ, հի՞մ, էրո՞ւմ, երո՞ւմ
Հ. զո՞վ, զո՞	զո՞յս	Ձի՞, զի՞նչ, ի՞նչ
Գ. —	—	Ի՞ւ
Ք. յո՞ւմէ՞	յո՞յց	առ ի՞մէ՞

2. Էական

առաջին դէմք.

Եղանի	Յոգնալի
Ո. ես	Մեք
Ս. իմ	Մեր
Տ. ինձ, առ իմ	Մեզ, առ մեզ
Հ. զիս	զՄեզ
Գ. ինչ	ինչմով, ինչմովով
Ք. յինէն	ինչմով, ինչմովով

երկրորդ դէմք.

Եղանի	Յոգնալի
Ո. դու	դուք
Ս. դու	դուք
Տ. քեզ, առ քեզ	քեզ, առ քեզ

Հ. ՉԲեղ	Գ. ՔԷ	Բ. ԻՐԷՆ
Գ. ՔԷ	Բ. ԻՐԷՆ	Գ. ՔԷ
Բ. ԻՐԷՆ	Գ. ՔԷ	Բ. ԻՐԷՆ

Երրորդ գլխի

Երկրորդ

Ո. Ինքն	Ինքն	—	—
Ս. Ինքնան	Ինքն	Ինքն	Ինքն
Տ. Ինքնան, առ Ինքն	Ինքն	Ինքն	Ինքն
Հ. ՉԲեղ	Ինքն	—	—
Գ. Ինքնամբ	Ինքնամբ	Ինքնամբ	Ինքնամբ
Բ. Ինքնանէ	Ինքնանէ	Ինքնանէ	Ինքնանէ

Յոգնակ

Ո. Ինքնանք	Ինքնանք	Ինքնանք	Ինքնանք
Ս. Ինքնանց	Ինքնանց	Ինքնանց	Ինքնանց
Տ. Ինքնանց, առ Ինքնան	Ինքնանց	Ինքնանց	Ինքնանց
Հ. ՉԲեղ	Ինքնանց	Ինքնանց	Ինքնանց
Գ. Ինքնամբ	Ինքնամբ	Ինքնամբ	Ինքնամբ
Բ. Ինքնանց	Ինքնանց	Ինքնանց	Ինքնանց

ամեն գլխի փոխադարձական.

Յոգնակ (անհատական)

Ս. Միմանց, Ինքնան	Միմանց, Ինքնան
Տ. Միմանց, Ինքնան, առ միմանց, առ Ինքնան	Միմանց, Ինքնան
Հ. ՉԲեղ	Միմանց, Ինքնան
Գ. Միմանց, Ինքնան	Միմանց, Ինքնան
Բ. Ինքնանց, Ինքնան	Միմանց, Ինքնան

3. Յոգնակ

Երկրորդ

Յոգնակ

Ո. Նա,	Նա.	Նա.	Նա.
Ս. Նորա,	Նորա.	Նորա.	Նորա.
Տ. Նմա, առ Նա	Նմա.	Նմա.	Նմա.
Հ. ՉԲեղ.	Նմա.	Նմա.	Նմա.
Գ. Նովա.	Նովա.	Նովա.	Նովա.
Բ. Ինքնանէ:	Ինքնանէ:	Ինքնանէ:	Ինքնանէ:

Այսպէս հոգնակ են

Սա, սորա, սմա, սովա, Ի սմանէ. սորա, սորա, սորա, սորա, Ի սորանէ:

Գա, գորա, գմա, գովա, Ի գմանէ. գորա, գորա, գորա, գորա, Ի գորանէ:

§ 83. Ածական դերանուններ:

Ածական դերանունները գործ են ածվում հարցական, պատմական ու պատասխանական խօսքերի մէջ: Հարցական խօսքերի մէջ գործ են դրվում հարցականները, պատասխանականների մէջ նրանց համապատասխանող շուրջանուն եւ որոշանուն դերանունները, այսպէս.

1. Հարցական. ո՞ր, ո՞րտեղ, ո՞րքան:

2. Պատասխանական.

1) Յոգնակ. այո, այո, այո, այո, այո, այո, այո (դասական): Այո, այո, այո, այո, այո, այո, այո (դասական): Այո, այո, այո, այո, այո, այո, այո (դասական): Այո, այո, այո, այո, այո, այո, այո (դասական):

2) Առանցական. Ի՞նչ, Ի՞նչ, Ի՞նչ, Ի՞նչ, Ի՞նչ, Ի՞նչ, Ի՞նչ (դասական):

§. 84 Ածական դերանունների հոլովումը

մենակ և գոյականների հետ:

Ա. Դերանունները մենակ.

1. Հարցական. 2. Ցուցական (բառաշատ)

Ելալի

Ո. Ո՞ր	Այն	Նոյն
Ս. Որո՞յ	Այնր, այնորիկ	Նորին, նորուն
Տ. Որո՞ւմ	Այնմ, այնմիկ	Նմին
առ. ո՞ր	առ. այն	ինոյն
Հ. Որո՞ւք	զԱյն	զՆոյն
Գ. Որո՞վ	Այնու, այնուիկ	Նովին, նովիմբ
Բ. յՈրո՞յ, յորմէ	յԱյնմանէ	—

Յոգնալի

Ո. Ո՞րք	Այնք, այնքիք	Նոյնք, նոքին
Ս. Որո՞ց	Այնց, այնցիկ	Նոցին, նոցուն, նոցունց
Տ. Որո՞ց	Այնց, այնցիկ	Նոցին, նոցուն, նոցունց
առ. ո՞րս	առ. այնս, առ. այնուիկ	ինոյնս, ի նոսին
Հ. Որո՞ւս	զԱյնս, զայնուիկ	զՆոյնս, զնոսին
Գ. Որո՞վք	Այնուքիք, այնուքիմբ	Նովիմբք, նոքունքք
Բ. յՈրո՞ց	յԱյնց, յայնցանէ, յայնուիկ	ինոցունց:

Այն դասական ցուցականի պէս հոլովում են.

Այս, այսր՝ հաճախորդիկ, այսմ հաճախորդիկ, այսու հաճախորդիկ, յայտմանէ:

Այսք հաճախորդիկ, այսց հաճախորդիկ, այսուքիք հաճախորդիք, յայտմանէ:

Այդ, այդր հաճախորդիկ, այդմ հաճախորդիկ, այդու հաճախորդիկ, յայտմանէ:

Այդք հաճախորդիկ, այդց հաճախորդիկ, այդուքիք հաճախորդիք, յայտմանէ:

Միայն յոգնակի հայց. չէ ասվում զայս, զայն:

Նոյն դասական ցուցականի պէս հոլովում են

Սոյն, սորին, սմին, սովին հաճախորդիկ, սոյնք հաճախորդիք, սոցին հաճախորդիկ, սոցունց, սովիմբք հաճախորդիք, սոքունք, ի սոցունց:

Դոյն, դորին, դմին, դովին հաճախորդիկ, դոյնք հաճախորդիք, դոցին հաճախորդիկ, դոցունց, դովիմբք հաճախորդիք, դոքունք, ի դոցունց:

Ելալի բացառականի տեղ դործ է ասվում ի հաճախորդիկ, ի հաճախորդիկ, ի հաճախորդիկ:

Ելալի

Ելալի	Յոգնալի	Ելալի	Յոգնալի
Ո. Ո՞րպիսի	Ո՞րպիսիք	Այսպիսի	Այսպիսիք
Ս. Ո՞րպիսույ	Ո՞րպիսեաց	Այսպիսույ	Այսպիսեաց
Տ. Ո՞րպիսում	Ո՞րպիսեաց	Այսպիսում	Այսպիսեաց
յՈ՞րպիսի	յՈ՞րպիսիս	յայսպիսի	յայսպիսիս
Հ. Ո՞րպիսի	զՈ՞րպիսիս	զԱյսպիսի	զԱյսպիսիս
Գ. Ո՞րպիսեալ	Ո՞րպիսեօք	Այսպիսեալ	Այսպիսեօք
Բ. յՈ՞րպիսույ	յՈ՞րպիսեաց	յԱյսպիսույ	յԱյսպիսեաց

Այսպէս հոլովում են միւս որակական ցուցականները չորրորդ հոլովման Ա. օրինակի վրայ.

Այդպիսի, այնպիսի, սոյնպիսի, դոյնպիսի, նոյնպիսի:

✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱

Ելուի

Ո. Բանի	Այսքանի	Այսքան	Այսչափ
Ս. Բանոյ, քանոյ	Այսքանոյ	Այսքանի	Այսչափի
Տ. Բանոյ,	Այսքանում	Այսքանի,	Այսչափի
ի Բանի	յայսքան	յայսքան	յայսչափ
Հ. ԴԲանի	զԱյսքան	զԱյսքան	զԱյսչափ
Գ. Բանով	Այսքանեալ	Այսքանիւ	Այսչափիւ
Բ. ԻԲանով	ի քանոյ	յԱյսքանոյ	յԱյսչափե

Յոգանի

Ո. Բանիք	Այսքանիք	Այսքանք	Այսչափք
Ս. Բանեաց	Այսքանեաց	Այսքանից	Այսչափից
Տ. Բանեաց	Այսքանեաց,	Այսքանից,	Այսչափից,
ի քանիս	յայսքանիս	յայսքանս	յայսչափս
Հ. ԴԲանիս	զԱյսքանիս	զԱյսքանս	զԱյսչափս
Գ. Բանեօք	Այսքանեօք	Այսքանիք	Այսչափիք
Բ. ԻԲանեաց	յԱյսքանեաց	յԱյսքանից	յԱյսչափից

Այսպէս հոլովում են միւս քանակական ցուցականները:

Ո՞րքանի, այդքանի, այնքանի չորրորդ հոլովման վրայ:

Այդքան, այնքան, այդչափ, այնչափ առաջին հոլովման վրայ:

ԳԻՏԵԼԻԲ.— 1. Ո՞ր հարցականը առանց պարոյկի չափերէրան գոյական զերանուն է (§ 50), և միևնոյն կերպով է հոլովում:

2. Միւս հարցականներն էլ առանց պարոյկի դործ են ածվում հաստատական մտքով:

3. Ստացական.

Ստացական զերանունները կազմվում են էական և ցուցական զերանունների եզակի ու յոգնակի սեռականներից:

Սոցանից միայն չա առանձին հոլովում ունի:

Ելուի

Յոգանի

Ո. Բո	Բոյք
Ս. Բոյ, քում	Բոց
Տ. Բոյ, քում, ի քո	Բոց. ի քոյս
Հ. ԴԲո	ԴԲոյս
Գ. Բով	Բովք
Բ. ԻԲոյ, ի քումէ	ԻԲոց:

Ստացածները հոլովում են երրորդ հոլովման վրայ.

իմ, իմոյ. իմում, իմով, յիմոյ չա յիմէ, իմք, իմոց.

իմովք, յիմոց. Իմէ:

Բոյ, քոյոյ, քոյում, քոյով, ի քոյոյ չա ի քումէ,

քոյք, քոյոց, քոյովք, ի քոյոց. Կոնէ.

Մեր, մերոյ, մերում, մերով, ի մերոյ չա ի մերմէ, մերք

մերոց, ի մերոց. Մերէ:

Ձեր, ձերոյ, ձերում, ձերով, ի ձերոյ չա ի ձերմէ.

ձերք, ձերոց, ձերովք, ի ձերոց. Ջերէ:

Իւր, իւրոյ, իւրոյ, իւրում, իւրով, յիւրոյ չա յիւրմէ,

իւրք, իւրոց, իւրովք, յիւրոց. Իւրանէ:

Սորա, սորայոյ, սորայում, սորայով, ի սորայոյ. սո-

րայք, սորայոց, սորայովք. Սորանէ:

Սոցա, սոցայոյ, սոցայում, սոցայով, ի սոցայոյ. սո-

ցայք, սոցայոց, սոցայովք. Սոցանէ:

Դորա, դորայոյ, դորայում, դորայով, ի դորայոյ.
դորայք, դորայոց, դորայովք.

Դոցա, դոցայոյ, դոցայում, դոցայով, ի դոցայոյ.
դոցայք, դոցայոց, դոցայովք.

Նորա, նորայոյ, նորայում, նորայով, ի նորայոյ.
նորայք, նորայոց, նորայովք.

Նոցա, նոցայոյ, նոցայում, նոցայով, ի նոցայոյ.
նոցայք, նոցայոց, նոցայովք.

Սոցանից կազմվում են դարձեալ ի մասնակիով մի քանի ստացական դերանունների, որոնք նոյնպէս երրորդ հոլովման վրայ են հոլովում:

Իմային, իմայնոյ, իմայնով. իմայինք, իմայնոց, իմայնովք *.

Մերային, մերայնոյ, մերայնով. մերայինք, մերայնոց, մերայնովք.

Ջերային, ձերայնոյ, ձերայնով. ձերայինք, ձերայնոց, ձերայնովք.

Իւրային, իւրայնոյ, իւրայնով. իւրայինք, իւրայնոց, իւրայնովք.

Իւրեանցային, իւրեանցայնոյ, իւրեանցայնով, իւրեանցայնովք:

Բ. Դերանունները գոյականների հետ.

Ո՞ր հարցականը այս, այդ, այն, ուրիշ, որից, նոյն դասական ցուցականները և բոլոր ստացականները իբրեւ ածական դերանունների, գործ են ածվում գոյականների հետ սովորաբար ու նոցա հետ հոլովում են:

1. Ո՞ր հարցականը սովորաբար իւր գոյականից նախադաս է զրկում ու նորա հետ միասին հոլովում, բաց ի յոդ. ուղ. ու նախդր. հոլովներից, ինչպէս.

* Վերջահոլովներում ն կարող է զանց լինել. իմայոյ, իմայով, մերայոյ, մերայով և այլն:

Ո՞ր քաղաք Ո՞ր քաղաքը

Որոյ քաղաքի Որոց քաղաքաց

Որում քաղաքի, յոր քաղաք Որոց քաղաքաց, յոր քաղաքս

ՉՈ՞ր քաղաք ՉՈ՞ր քաղաքս

Որով քաղաքաւ Որովք քաղաքօք

ՅՈՐՈ՞ց քաղաքէ ՅՈՐՈ՞ց քաղաքաց:

2. Այս աչք, այն կարող են գոյականից առաջ էլ յետոյ էլ դասուել. եթէ նախադաս են, սովորաբար կարճ ձևով են հոլովում, իսկ եթէ յետադաս, երկար են հոլովում և գոյականը ա, ք, ն յօդերից մինն է ընդունում, ինչպէս.

Այս ժողովուրդ	Այս նա՞ այսոքիկ ժողովուրդք
Այսր ժողովրդեան	Այսց նա՞ այսոցիկ ժողովրդոց
Այսմ ժողովրդեան,	Այսց նա՞ այսոցիկ ժողովրդոց
առ այս ժողովուրդ	առ այսսսիկ ժողովուրդս
չԱյս ժողովուրդ	չԱյս նա՞ զայսսսիկ ժողովուրդս
յԱյսմ ժողովրդենէ	յԱյսքիւք ժողովրդով
Այսու ժողովրդեամբ	յԱյսց նա՞ յայսցանէ ժողովրդոց
Ժողովուրդ-ս այս	Ժողովուրդք-ս այսոքիկ
Ժողովրդեան-ս այսորիկ	Ժողովրդոց-ս այսոցիկ,
Ժողովրդեան-ս այսմիկ	Ժողովրդոց-ս այսոցիկ
առ ժողովուրդ-ս այս	առ ժողովուրդ-ս այսսսիկ
չԺողովուրդ-ս զայս	չԺողովուրդ-ս զայսսսիկ
իԺողովրդենէ-ս յայսմանէ	իԺողովրդոց-ս յայսցանէ
Ժողովրդեամբ-ս այսովիկ	Ժողովրդովք-ս այսոքիւք:

3. Սոյն աչք, այն, ուրիշ և բոլոր որակական ու քանական ցուցականները սովորաբար իրանց գոյականից առաջ դասուելով կարող են նախադաս ածականների պէս միայն նախդրիւ հոլովել. նոյն բան, նոյն բանի, նոյն բանիս, նոյն բանից. այդպիսի աղէք, այդպիսի աղէաց, այնքան բարեք, այնքան բարեաց, այնքան բարեօք և այլն. բայց աւելի միասին են հոլովում, այսպէս.

Նոյն բան Նոյն հոգի Նոյն բանք Այնքան բարիք
 Նորին բանի Նոյն բանից Այնքանեաց բարեաց
 Նմին բանի, Նոյն բանից, Այնքանեաց բարեաց,
 ինչոյն բան ինչոյն հոգի ինչոյն բանս յայնքան բարիս
 զՆոյն բան զՆոյն հոգի զնոսին բանս զԱյնքան բարիս
 ինչմին բանէ ինչոյն բանից Այնքանեաց բարեաց
 Նովին բանիւ Նովին, նովինքընիւք յԱյնքանեաց բարեաց

4. Ստացական զերանունները սովորաբար գոյական-
 նից յետոյ են դասվում ու միասին հորովում են, բացի
 յողնակի ուղղականից և նախդրիւ հորովներից.

Եղբայր իմ	Եղբարք իմ
Եղբոր իմոյ	Եղբարց իմոց
Եղբոր իմում, առ եղբայր իմ	Եղբարց իմոց, առ եղբարս իմ
Ղեղբայր իմ	Ղեղբարս իմ
Եղբարք իմով	Եղբարքք իմովք
Յեղբորէ իմմէ	Յեղբարց իմոց:

Այսպէս պէտք է հասկանալ միւս բոլոր ստացա-
 կանների համար.

§ 85. Անորոշ և որոշեալ զերանունների

Հորովումն:

Անորոշ զերանուններն են. *անո, ոչ, իմն, ի, ինչ, մե-*
այլ:

Որոշեալներն են. *ամէն, ամէնայն, ամէնեւեմն, բոլորե-*
ւեմն, իւրաքանչիւր, երկաքանչիւր, անհայտ:

Սոքա եթէ մենակ զործ ածուին, գոյականի զօ-
 րովթիւն ունին, ինչպէս. *առէ ան ցիւ. այստեղ ան նշա-*
նակում է ձէլ, ձէլ հարկ և գոյական է: Իսկ եթէ գոյա-

կանը ներգործութեամբ զրուիմտըր — *այն ան* (մէկ մարդ),
ան ածական է: Այսպէս էլ երբ ասում ենք. այլ ոչ, այլ
զերանունը ածական է և ոչ — գոյական. իսկ այլ մենակ
գոյական է: Նոյնը պէտք է հասկանալ միւս բոլոր անո-
րոշ ու որոշեալ զերանունների համար:

Այս զերանունների նշանակութիւնից երևում է,
 որ նոքա մենակ էլ են հորովում գոյականների հետ էլ:

Ա. Գերանունները մենակ.

Ելուի	Յոգնուի	Ելուի (անյոգնուի)
Ո. Ոմն, ոք	Ոմանք	Իմն, իք, ինչ
Ս. Ուրումն, ուրուք	Ոմանց	Իրիք
Տ. Ումնմն, ումնմ, առ ոմն, առ ոք	Ոմանց առ ոմանս	Իմնմն, իմիք, ինչ
Հ. Ղոմն. զոք	Ղոմանս	Իմն, ինչ
Գ. Ոմամբ	Ոմամբք	Իւիք
Բ. յՈւմնմնէ, յումնքէ	յՈմանց	յՈմնմնէ, յիմնքէ

Ոմն, ոք զործ են ածվում շնչաւորների համար, իմն
 ինչ անշունչ առարկաների համար:

Միւս անորոշ ու որոշեալ զերանունները հորովում
 են առաջին և երրորդ կանոնաւոր հորովումների վրայ:

Միւս, միւսոյ, միւսում, միւսով, ի միւսոյ հոգի միւսմէ.
 միւսոց, միւսովք:

Այլ, այլոյ, այլում, այլով, յայլոյ հոգի յայլմէ, այլոց, այլովք:

Ամն, ամնի, ամնիւ, ամնք, ամնից, ամնիւք:

Ամնայն, ամնայնի, ամնայնում, ամնայնիւ:

Ամնեքեան հոգի ամնեքին, բոլորեքեան հոգի բոլորեքին,
 երկեքեանի վրայ:

իւրաքանչիւր, իւրաքանչիւրոյ, իւրաքանչիւրում, յիւրաքանչիւրոյ կամ յիւրաքանչիւրմէ:

Երկաքանչիւր, ոյ, ում, ոյ, կամ մէ. ոց, ովք:

Բ. Դերանունները գոյականների հետ:

Այլ ոմն	Այլ ոմանց	Այլ ոք
Առն ուրումն	Առանց ոմանց	Այլոյ ուրուք
Առն ումնմն	Առանց ոմանց,	Այլում ումնք
առ այլ ոմն	առ արս ոմանս	առ այլ ոք
զԱյլ ոմն	զԱրս ոմանս	զԱյլ ոք
Արամբ ոմամբ	Արամբ ոմամբք	Այլով ոմամբ
յԱռնէ ումնմնէ	յԱռանց ոմանց	յԱյլմէ ումնքէ:

Պատճառ ինչ	ինչ ինչ
Պատճառի իրիք	իրիք իրիք
Պատճառի իմիք, ի պատճառ ինչ	իմիք իմիք, յինչ ինչ
Պատճառ ինչ	ինչ ինչ
Պատճառաւ իւիք	իւիք իւիք
իՊատճառէ իմնքէ	իմնքէ իմնքէ

Ոչ ոք և ոչ ինչ բացասական դերանունները այսպէս են հորովում:

Ոչ ոք, ոչ ուրուք, ոչ ումնք, ոչ զոք, ոչ յումնքէ:

Ոչ ինչ, ոչ իրիք, ոչ իմիք, ոչ իւիք, ոչ յիմնքէ:

Ա.

Ո՞րք է այս պատկերը: Ո՞վ է պատկերս այս:
 Ո՞ւ տամ այս զիրքը: Ո՞վ տաց զգիրս զայս:
 Ո՞վէր եկան մեզ մօտ: Ո՞վ աք եկին առ մեզ:
 Մե՞նչ չենք իմանում թէ որոնց: Ե՞նչ չգիտենք թէ ո՞վ խօսին:
 Գիտո՞ւմ են խօսում:

Ո՞ր իշխանութիւնով ես անում Ո՞ր իշխանութեամբ առնես զայդ բանը:

Ինչէ՞ր ևս վախենում: Զինչ զանդիտես:

Ո՞րք ստացար: Ո՞վ ընկար: Ո՞րք չայդ (չց):

Ո՞ր Դէլ արարածներից բարի են Ո՞ր Դէլ արարածոցն բարի կարկարծում և ո՞ր չար: Ժիցեն և ո՞ր չար:

Աստուած (ամէն) ինչ որ ստեղծեց զեղեցիկ ստեղծեց: Աստուած ամէնայն որ ինչ և արար զեղեցիկս արար:

Ոչ ինչ չունիմ ու ամէն բան ու: Ոչ ինչ ունիմ և ամէնայն ինչ ունիմ:

Ինչ որ անելու ես, չուտով արա: Որ ինչ առնելուց ես, արա վաղ-վաղակի:

Ո՞ր չափով կը չափէք: Որ չափով չափէք: Ո՞ր չափեցի կը չափուի ձեզ:

Մե՞նչ այն Ասածուն ենք հաւա- Ե՞ս հաւատամք: յԱստուած, որ տում. որքն հրեշտակները եր- երկրպագին հրեշտակք:

Կրպագութիւն են տալի:

Այս այն Մարիամն է, որքն Այս այն Մարիամ է, որ ծնաւ ծընաւ Զիսուս:

Բ.

Ինչ որ Դէլ է, չենք է: Որ ինչ է, Դէլ է:

Ինչ որ ինչ օգտակար է, Դէլ վը- Ամենայն որ ինչ է՝ օգուտ է նասակար է:

Ինչ ու Դէլ տեսնողներ կան: Են որ տեսնեն Ե՞ս և Դէլ:

Ինչպէ՞ր ազատուեցան, Դէլ Դէլ: Կան:

Ասեն բան չեղանով սկսուեցաւ Ամենայն ինչ է՝ սկսաւ և Դէլ:

Մե՞նչն էր զորս եկան, բայց Ե՞ս ելին, սակայն թշնամիք է՝ եմ:

Նորա խօսքերը չէլ համար են Բանք նորա Դէլ և ոչ Դէլ:

Նորա որ Տեր Հորն Բողոք կանգ- Որ շուրջ է՝ են բարեկամք մեր
նաժեն մեր բարեկամներն են։ են։
Ով որ դատարկ ման է գալի, Որ դատարկաձեռն չըջի, ոչ
ինչն իր օգուտը չէ ճանաչում։ ճանաչէ (դ) ինչն օգուտ։
Իրան և իրանց խեղճութեան ինչն ինչն են պատճառք թշուա
պատճառ են։ ռութեան։
Խելօք բան է ասում ինքը Խօսի իմաստութիւն ինքն վասն
իւր համար։ ինչն։
Աշխարհը իւր վայ է պըտ- Երկիր պտտի ինչն (պարառ)։
տում։
Մարդիկ ասեղծուել են Մարդիկ արարան առ ի սիրել
ճշդճշ սիրելու համար։ Դժեանց կամ իրերուց։
Մէկ ազգի անդամները չը Չէ օրէն անդամոց միոյ ազգի
պէտքէ բաժանուին ճշդճշկոյց։ անջատել Դժեանց կամ իրերուց։
Նորա պէտքէ ճշդճշկոյ միսի- Նորա պարտին սփռիել Դժեանց-
թարուին։ կամ իրերուց։

Գ.

Որոնք են առաջ — Մեր եղբոր Ո՛վ են առաջ — Որդիքեղբոր մերոյ։
որդիքը։
Ուղարկի՛ր, կանչի՛ր նոյա։ Առաքեան, կոչեան նա։
Նոյանից մէկ քանիսը այստեղ կէսք նա աստ առ մեզ են։
են։
Ամեն բան նորանով եղաւ։ Ամենայն ինչ նա եղև։
Այդ պատուին արժանի չեմ։ Չեմ արժանի այդ պատուոյ։
Ազատի՛ր ինձ այնեղութիւնից։ Փրկեան զիս ի նեղութեանէ այն։
Երբ կազատուիմ այն չար- Երբ փրկեցայց ի չարեայն այն։
չարանքներից։
Գնա՛յ այդ թղթերովը դատա- Ե՛րթ թղթովդ այդ առ դատա-
ւորի մօտ։ տուն։
Գնացէ՛ք նոյն կարգով, ինչ- Երթա՛ք նոյն կարգաւ. որով ե-
պէս եկաք։ կիք։
Դու պէտքէ հաշիւ ասա Գեղ պարտ է համար տալ վա-

նորս վարմունքի համար։ սըն նոյն ընթացից։
Չեմ կարող հաւատալ նոյա Ոչ կարեմ հաւատալ բանից նոյն։
խօսքերին։
Ինչ պատժի արժանի չէ։ Որդիք պատժոյ չիցէ արժանի
(վերջ. տր.)։
Ո՛վ կարող է այդքան նեղու- Ո՛վ կարէ այդքան տանել նեղու-
թիւնների համբերել։ թեանց։
Ոչոք չէ կարող այնչափով զոհ Ոչ կարէ այնչափ շատանալ։
լինել։
Այնպէս առաքելնի մարդու Այնպէս առաքելնի առն է որդի,
որդի է, որք գործքերը թէնին. որ գործք ակն յայտնի են թէնե-
յայտնի են։ թէն։

Դ.

Արիստակէս ու Վրթանէս Արիստակէս և Վրթանէս են որ-
ճէր սուրբ հօր Գրիգոր լուսա- զիք սրբոյ հօրն ճէր Գրիգորի
ւորչի որդիքն են։ լուսաւորչի։
Փրկէ՛ մեզ ի բարեխօսութիւ- Փրկեան զմեզ ի բարեխօսու-
նով։ թեամբ։
Քո՛ւ տէրութիւնից ամեն բա- Քո՛ւ տէրութեանէ ամենայնի ակն
նի յոյս ունինք։ ունիմք։
Քո՛ւ պարզեննրով Լցրէ՛ր — Քոյ պարզեցր ծածկեցր թէնե-
ճէնին։ թէն։
Ողորմէ՛ ի՛ հոգուս։ Ողորմեան անձին ի՛։
Չեր խտասարտութեան համար. վասն խտասարտութեան չէր.
իւր փառքի համար. իւր զօր- վասն իւրայն փառացն իւրայն
քովը։ զօրքն։
Նորա խօսքին նայելով աշ- Ըստ նորայն բանի չիք սահման
խարհի լուսաւորութեան սահ- լուսաւորութեան աշխարհի (վեր-
ման չկայ։ ջահողով տր.)։
Մէկ հարուստ մարդ երկու որ- Առն առ մեծատան էին երկու
դի ունէր։ որդիք (սեռ)։

Մէկն տուաւ շատ բան, մեկն — ընդամենը, մեկն — ընդամենը, մեկն — ընդամենը, մեկն — ընդամենը:

Ուրիշ լսեցիր այդ: — Մէկ ծերից: Ո՞վ լուար զայդ: — Ի ծերոյ, որ: Ամէնքն յայտնի է, որ նա ոչ ոք: Ամէնքն յայտնի է, թէ նա էր վախճանում:

Մէկ քանիսն կարծում են թէ ապարդիւր են: (յգ, անո.) թէ ունի մէկ պատճառի դատապարտութեան պատճառով: Այլ մարդը: Ապարդիւր ապարդիւր:

Ու մէկ քանիսն համարում են, որ ընդամենը: Ոչինչ փոքր է նմա թէ:

Ու մէկ քանիսն զոհ է: Ու նա շատանայ:

Աստուած, որ ամէնքն տէր են: Աստուած որ տէր է ամէնքն, որն է. ամէն մէկն էր գործը: Եւ ամէնքն էր տալ ըստ գործոց քերի համեմատ է տալիս: Եւ:

Աստուած Բոլոր հաւատացողներին: Աստուած յոյս և ապագան է ներքին յոյսն ու ապագան է: Բոլորէին հաւատացելոց:

Բ. Բայերի կազմութիւնը

§ 92 Բայերի արմատները:

Բայերը ցոյց են տալի նիւթական և վերացական գործողութիւնն ու դրութիւնը, և կազմվում են.

- 1) Բայերի արմատներից. Բող—աւ, Երթ—ել, որ—աւ, Եւ—ել:
- 2) Ածականներից. Կապ—ել, Եւ—աւ, Կապ—աւ:
- 3) Գոյականներից. Կոչ—ել, Կապ—ել, Կապ—աւ:
- 4) Թուական անուններից. Երեք—ել, Երեք—ել:

5) Դերանուններից. Եւ—աւ, Եւ—աւ, Եւ—աւ:

6) Մակբայներից և նախադրութիւններից. Կա—ել, Երթ—ել, Եւ—աւ, Եւ—աւ:

7) Չայնարկութիւններից. Կա—աւ—ել:

87 § Բայերի վերջաւորութիւնները: Պարզ

և բարդ բայերը:

Բայերը չորս վերջաւորութիւն ունին. աւ, եւ, եւ, եւ, կամ աւ, եւ, եւ, եւ, որ հասարակ են ամենայն տեսակ բայերի համար. միայն եւ վերջաւորութեամբ կրաւորական ու հասարակ բայեր չկան:

Այս վերջաւորութիւնները դրուելով արմատների մօտ կազմվում են.

1. Պարզ բայերի ինչպէս աւ—աւ, օծ—ել, Կա—ել, Եւ—աւ: Պատահում է, որ արմատի ու վերջաւորութեան մէջ կամ բայի սկզբում այլ և այլ մասնիկներ են աւելացվում, ու այսպէսով ածանցեալ բայեր են կազմվում, ինչպէս. օծ—աւ—ել, Կա—աւ—ել, Կա—աւ—աւ:

Ածանցական մասնիկները այլ և այլ մարով ընկնում բայերի մէջ, ինչպէս.

1) Կա, Կա, Կա մասնիկները ընկնելով բայի արմատի ու վերջաւորութեան մէջ, գործողութեան կրկնութիւնը կամ սաստկութիւնն են յայտնում, ինչպէս. Կա—ել, Կա—աւ—ել, Կա—ել, Կա—աւ—ել, Կա—աւ—ել, Կա—աւ—ել, Կա—աւ—ել, Կա—աւ—ել, Կա—աւ—ել:

2) Կա մասնիկը ընկնելով արմատի ու վերջաւորութեան մէջ ամենին չորս միտք չէ տալի բային, ու միայն

БЛИОТЭЖА
ИНСТИТУТА
ДОСТОИНСТВЕННИЙ
Академии Наук
СССР

ներդաշնակութեան համար է աւելացվում, ինչպէս. օժ—
էլ, օժ—ան—էլ, պապ—էլ, պապ—ան—էլ, պէս—ան—էլ, ընթե—
ան—ալ:

3) ԴՅՅ մասնիկը, որ միանալով ան—ի հետ ուսանող կրկ—
նաժանցն է կազմում և զրկում է չէզոք բայի արմատի
ու վերջաւորութեան մէջ, ինչպէս. ասր—էլ, ասրեց—ուսցո—
—նէլ, նոսր—էլ, նոսր—ուսցո—նէլ, զօր—ան—ալ, զօրաց—
ուսցո—նէլ, այսինքն ասրել եմ տալի և այլն: Ինչպէս նը—
շանակութիւնից երևում է, այս տեսակ բայերը ոչ միայն
մի գործողութիւն անել, այլ և ուրիշին մի և նոյն գործ—
ծողութիւնը անել ասլ են յայտնում (*):

4) Նշ մասնիկները չէզոք բայերի արմատի ու վեր—
ջաւորութեան մէջ աւելացուելով նոր ձևով բայեր են
կազմում. փախն—ուլ—փախչ—էլ, երչ—նչ—էլ:

5) ան, աս, փժ. է բացասական մասնիկները բայերի
սկիզբը զրուելով հակառակ նշանակութիւն են տալի նո—
ցա. ան—պատու—էլ, աս—չար—ան—ալ, փժ—գոհ—էլ, չժ—
ան—ալ:

2. Բարդեալ բայերը բարդուած բառերից են կազ—
մվում, ինչպէս. ահ—ա—բէչ—էլ, յաղթ—ա—հար—էլ,
ընծայ—ա—բէր—էլ, արեղծ—ա—գործ—էլ:

§ 88 Բայի ժամանակների կազմութիւնը:

Բայերի ժամանակները կազմվում են ներկայ և
անցեալ կապարեալ արմատներից:

* Այս պատճառով ոմանք այս տեսակ բայերը բուն ներ—
գործականներից զանազանելու համար անցողիկ են անուա—
նում, իբր թէ ներգործական բայի գործողութիւնը անցողա—
կան չէ:

1. Ներքայի արմատից կազմվում են.

1) Ներքայի ծանանիք, ինչպէս. աս—ան, գր—եմ,
հե—ղում:

2) Անցեալ անկապարե, ինչպէս. աս—ան, գր—ել, հեղ—
—ում:

3) Արգելադրական հրահանգներ, եզակի և յոգնակի, մի'
աս—ար, մի' աս—այ, մի' գր—եր, մի' գր—եմ, մի' հեղ—
—ում, մի' հեղ—ում:

4) Ստորադասական եղանակ. աս—այցեմ կամ աս—այցեմ,
գր—եցեմ կամ գր—եցեմ, հեղ—ուսցում:

5) Անորոշ, անցեալ ու անպատկեր. գր—էլ,
գր—եալ, գր—ելոց:

ՍԱՆ. Անցեալ դերբայը երբեմն կատարեալի ար—
մատից էլ է կազմվում. գրել լինում է գր—եալ կամ գր—
եց—եալ, գրեաց կատարեալից:

Կատարեալի արմատը սովորաբար ներկայի արմատի
նոյն և նման է, ինչպէս ներկ. հան—եմ կատ. հան—ի, կամ
ներկայից է ածանցվում աց, եաց ածանցներով. աս—եմ,
ասացի, իր—եմ, իրեաց: Բայց երբեմն կատարեալի պարզ
կամ ածանցեալ կանոնաւոր արմատը գործածութիւնից
ընկնելով ուրիշ բայի արմատից է կազմվում, ինչպէս. ու—
նիմ բայի կատարեալը չէ լինում ունեց—աց, այլ նա—ւաց,
նաւում կամ նաւում բայի արմատից. ճանաչեմ լինում է ա—
ւելի ճանաչեց. քան ճանաչեց—ի, ըմբեմ լինում է արբե—
քան ըմբեց—ի:

Այս ծանօթութիւնից յետոյ պէտք է խմանալ, որ

2. Կապարեալի արմատից կազմվում են

1) Կապարեալ ծանանիք. հեղ, հեղի, գրեաց, գրեց—ի,
հալ, հալ—աց:

§ 89 Էական բայեր

Ե՛մ, լինի՛մ, եղանի՛մ, գո՛մ բայերը Էո-Նի-ն կամ Գոյո-Նի-ն ցոյց տալով կոչվում են Էական, բայց բուն էական միայն է՛մ բայն է. մնացածները իրանց սովորական նշանակութեանը նայելով աւելի չէզոք են համարվում:

Էական բայերը մանաւանդ է՛մ, բայերի ժամանակների կազմութեան մէջ մտնում են, ուստի հարկաւոր է նախ նոցա խոնարհումը տեսնել:

ԵՄ	Լի-ն-իՄ	ԵԴ-Ան-իՄ	ԳՈՄ
Արմատ է	Արմատ լի	Արմատ ել	Արմատ գոյ

Սահմանական եղանակ

Ներկայ

Ե՛մ	Լի-ն-իմ	Եղ-ան-իմ	Գո՛մ
Ես	Լի-ն-իս	Եղ-ան-իս	Գոս
Է	Լի-նի	Եղ-ան-ի	Գոյ
Եմք	Լի-ն-իմք	Եղ-ան-իմք	Գոմք
Էք	Լի-ն-իք	Եղ-ան-իք	Գոյք
Են	Լի-ն-ին	Եղ-ան-ին	Գոն

Անցեալ անկապ

Էի	Լի-ն-էի	Եղ-ան-էի	Գոյի
Էիր	Լի-ն-էիր	Եղ-ան-էիր	Գոյ-իր
Էր	Լի-ն-էր	Եղ-ան էր	Գոյ-ր
Էաք	Լի-ն-էաք	Եղ-ան-էաք	Գոյ-աք
Էիք	Լի-ն-էիք	Եղ-ան-էիք	Գոյ-իք
Էին	Լի-ն-էին	Եղ-ան-էին	Գոյին

Անցեալ կապարեալ

Եղ-է

Եղ-եք
Եղ-և
Եղ-աք
Եղ-էք, եղ-երուք
Եղ-են

Ապագայ

Լի-ցիմ	Եղ-էց
Լի-ցիս	Եղ-ի-ցիս
Լի-ցի	Եղ-իցի
Լի-ցուք, լի-ցիմք	Եղ-իցուք, եղի-ցիմք
Լի-ջիք, լի-ցիք	Եղ-իջիք, եղ-իցիք
Լի-ցին	Եղ-իցին

Հրամայական եղանակ

Ե՛ր	Լէր, լիջիր, լինիջիր Եղ-իջիր, եղ-ան-իջիր
Ե՛ք	Մի լի-ն-իր Մի եղ-ան-իր
Երո՛ւք	Լերուք Եղ-երուք
	Մի լի-ն-իք Մի եղ-ան-իք

Ստորադասական եղանակ

իցիմ	Լի-ն-իցիմ	Եղ-ան-իցիմ	Գուցիմ
իցիս	Լի-ն-իցիս	Եղ-ան-իցիս	Գուցիս
իցի	Լի-ն-իցի	Եղ-ան-իցի	Գուցի
իցիմք	Լի-ն-իցիմք	Եղ-ան-իցիմք	Գուցիմք
իցիք	Լի-ն-իցիք	Եղ-ան-իցիք	Գուցիք
իցին	Լի-ն-իցին	Եղ-ան-իցին	Գուցին

Դերբայ

Անորոշ

Ել	Լի-նել	Եղ-ան-իլ	Գուլ
----	--------	----------	------

Ա. ԿԵՆՈՒՄ

ԵՄԼ ԼԵՄԼ ԵՂ-ԵՄԼ

Ա. ԿԵՆՈՒՄ

ԵՄԼ ԼԵՄԼ-ԵՄԼ ԵՂ-ԵՄԼ-ԵՄԼ

ԳԻՏԵԼԻՔ. — Ա. ԵՄ ԲԱՅԻ ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆՆԸ ՍԵՆԱԿ ՀԵ
ԲԱՆՈՒՄԻ ԱՅԼ ՍԻՂԱ ՊԶ ԲԱՌԻ ՀԵՄ. ՊՂԶ ԵՄ, ՊՂԶ ԵՄ, ՊՂԶ
ԵՄԵՄ:

Բ. ԼԵՔԻՔ ԲԱՅԻ ԱՆԵԵԱԼ ԿԱՌԱՐԵԱԼԸ ԱՌՆՈՒՄ Է ԵՂԱ-
ՆԵՔ ԲԱՅԻՅ:

Գ. ԳՊՔ ՆՂԱՆԱԿՈՒՄ Է ԵՄ, ՀՊՔ. ՍՈՐԱ ՍԵՂ ԲԱՅԱՍԱ-
ԿԱՆ ՍՈՐՈՒՄ ԳՈՐԾ Է ԱԾՈՒՄ ՀԵՔ (ՀԼԱՅ). ՀԵՔ ՀԵՄԵՄ, ԻՔՔ ՀԵՔ
ՊԵՆԵՄԼ ԱՅԱԿՆԵՔ ՊՂ ՀՊՂ ՀԵՄԵՄ Լ ԱՅԼՆ:

§ 90. Ա. ԱՅԻՆ ԼԾՈՐԴՈՒԹԻՒՆ:

Ա. Ա. Ա. Ա.

ՊԱՐԴ ԱՐՄԱՍ ՊՂ, ԱԾԱՆԵ. ՊՂՊՂ

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՆԵՐԿՈՒՄ

Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ

Ա. ԱՄ ԱՂԱՄ ԱՂԱՄ ԱՂԱՄ

Ա. ԿԵՆՈՒՄ

Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ

Ա. ԿԵՆՈՒՄ

Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ

Ա. ԿԵՆՈՒՄ

Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ
Ա. ԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ	ԱՂԱՄ

Աղաց-էք	աղացէ՛	Աղաց-արուք	աղու-եցէ՛
Մի՛ աղ-այք	մի՛ աղա՛	Մի՛ աղ-այք	մի՛ աղու-ե՛

Ստորադասական եղանակ

Աղ-այցեմ	Լէ՛ աղա՛մ	Աղ-այցիմ	Լէ՛ աղու-ի՛մ
Աղ-այցես	Լէ՛ աղա՛ս	Աղ-այցիս	Լէ՛ աղու-ի՛ս
Աղ-այցէ	Լէ՛ աղա՛յ	Աղ-այցի	Լէ՛ աղու-ի՛
Աղ-այցեմք	Լէ՛ աղա՛մք	Աղ-այցիմք	Լէ՛ աղու-ի՛մք
Աղ-այցէք	Լէ՛ աղա՛ք	Աղ-այցիք	Լէ՛ աղու-ի՛ք
Աղ-այցեն	Լէ՛ աղա՛ն	Աղ-այցին	Լէ՛ աղու-ի՛ն

Դերբայք

Անորոշ

Աղ-ալ	աղա՛լ	Աղ-ալ	աղու-ի՛լ
-------	-------	-------	----------

Անցեալ

Աղ-ացեալ	աղա՛ծ	Աղաց-եալ	աղու-ած
----------	-------	----------	---------

Ապրառանի

Աղալոց	աղա՛լու	Աղ-ալոց	աղու-ե՛լու
--------	---------	---------	------------

Այս լծորդութեան ներգործականի օրինակի վրայ խոնարհվում են.

1) ա՛ վերջացած ներգործական բայերը

Ամամ, ամացի, ամաց, ամա՛. Թանամ, թացի, թաց չա՛հ-թաց, թաց. Ձգամ, զգացի, զգաց, զգա՛. Ողբամ, ողբացի, ողբաց, ողբա՛. Լամ, լացի, լաց չա՛հ լաց. լաց. Մուրամ, մուրացի, մուրաց, մուրա՛. Կարդամ, կարդացի, կարդաց, կարդա՛. Հաւա-տամ, հաւատացի, հաւատաց. Բանամ, բացի, բաց չա՛հ երաց, բաց. Բառնամ, բարձի, բարձ չա՛հ երարձ:

2) Նոյն վերջաւորութեան ներգործական

չէզոքները.

Գնամ, գնացի, գնաց, գնա՛. Մնամ, մնացի, մնաց, մնա՛. Անսամ, անսացի, անսաց, անսա՛. Խնդամ, խնդացի, խնդաց, խնդա՛, Տոկամ, տոկացի, տոկաց, տոկա՛. Կալ, կալցի, կաց, չա՛հ եկաց, Կանց. Կեամ, կէի, կեայր, կեցի, եկաց չա՛հ կաց, կեանց, կեցից, կեայցեմ. Երթամ, երթայի, չոգայ, չոգաք. երթայց, երթիցուք, Կրթ, երթայցեմ. Գամ, գայի, եկի, եկաք, եկից, եկեսցուք, եկ, Եկեսջիր, մի գար, եկայք, մի գայք, գայցեմ:

Արաւորականի օրինակի վրայ խոնարհվում են

1) Արաւորական բայերը որոնց ներկան ու անցեալ անկատարը ներգործականից զանազանեւում համար լինի՛ է-ական բայով էլ գործ են ածվում. աղացեալ լինի՛, աղա-ցեալ լինի՛, աղացեալ լինէի՛, աղացեալ լինէի՛ և այլն: Իսկ ա՛մ վերջացած մի քանի բայերի ներկան երրորդ լծորդութեան պէս է լինում. Բանի՛, Բառնի՛, Բնանի՛ *:

Ամամ, ամացայ, ամացի՛ր. Թանամ, թացայ, թացի՛ր. Ըգ-գամ, զգացայ, զգացի՛ր. Ողբամ, ողբացայ, ողբացի՛ր. Լամ, լացայ, լացի՛ր. Մուրամ, մուրացայ, մուրացի՛ր. Կարդամ, կար-դացայ, կարդացի՛ր. Հաւատամ, հաւատացայ, հաւատացի՛ր. Բանամ, բացայ, բացի՛ր. Բառնամ, բարձայ. բարձի՛ր:

* Այսպէս և ա՛մ բայի կրաւորականը լինում է առա՛հ կամ աւելի գործածական առա՛հ լինի՛, միւս ժամանակները կանոնա-ւոր են. առա՛յ, առա՛յց ապացէ՛: Իսկ ներգործականի կատարեալը լինում է երա՛, երա՛ր, երա՛ս, երա՛ք, երա՛ն. ապառնի՛ — ապացէ՛, ապացէ՛, ապացէ՛, ապացէ՛, ապացէ՛. հրամ. — առա՛ր, առա՛ր, մի՛ առա՛: Մնացած ժամանակները կանոնաւոր են:

Սիր-ևս	«երում» էն	Տես-ան-ես	«անում» էն
Սիր-է	«երում» է	Տես-ան-է	«անում» է
Սիր-եմք	«երում» էնք	Տես-ան-եմք	«անում» էնք
Սիր-էք	«երում» էք	Տես-ան-էք	«անում» էք
Սիր-են	«երում» էն	Տես-ան-են	«անում» էն

Ա. նշանակող

Սիր-էի	«երում» էի	Տես-ան-էի	«անում» էի
Սիր-էիր	«երում» էիր	Տես-ան-էիր	«անում» էիր
Սիր-էր	«երում» էր	Տես-ան-էր	«անում» էր
Սիր-էաք	«երում» էիք	Տես-ան-էաք	«անում» էիք
Սիր-էիք	«երում» էիք	Տես-ան-էիք	«անում» էիք
Սիր-էին	«երում» էին	Տես-ան-էին	«անում» էին

Ա. նշանակող

Սիրեց-ի	«երեց»	Տես-ի	«ան»
Սիրեց-եր	«երեց»	Տես-եր	«ան»
Սիրեաց	«երեց»	Տես, հտես	«ան»
Սիրեցանք	«երեցն»	Տես-աք	«ան»
Սիրեց-իք	«երեցն»	Տես-իք	«ան»
Սիրեց-ին	«երեցն»	Տես-ին	«ան»

Ա. պատճառ

Սիրեց-ից	չն «երեց»	Տես-ից	չն «ան»
Սիրես-ցես	չն «երեց»	Տես-ցես	չն «ան»
Սիրես-ցէ	չն «երեց»	Տես-ցէ	չն «ան»
Սիրես-ցուք	չն «երեցն»	Տես-ցուք	չն «ան»
Սիրես-ջիք	չն «երեցն»	Տես-ջիք	չն «ան»
Սիրես-ցեն	չն «երեցն»	Տես-ցեն	չն «ան»

Հրամայական եղանակ

Սիրես, սիրես-ջիր	«երեց», «երեց»	Տես, տես-ջիր	«ան», «ան»
------------------	----------------	--------------	------------

Մի՛ սիր-եր	«երեց»	Մի՛ տես-ան-եր	«ան»
Սիրեց-էք	«երեցն»	Տես-էք	«ան»
Մի՛ սիր-էք	«երեցն»	Մի՛ տես-ան-էք	«ան»

Ստորագրական եղանակ

Սիր-իցեմ	Լէ «երեց»	Տես-ան-իցեմ	Լէ «ան»
Սիր-իցես	Լէ «երեց»	Տես-ան-իցես	Լէ «ան»
Սիր-իցէ	Լէ «երեց»	Տես-ան-իցէ	Լէ «ան»
Սիր-իցեմք	Լէ «երեցն»	Տես-ան-իցեմք	Լէ «ան»
Սիր-իցէք	Լէ «երեցն»	Տես-ան-իցէք	Լէ «ան»
Սիր-իցեն	Լէ «երեցն»	Տես-ան-իցեն	Լէ «ան»

Դերբայք

Ա. նշանակող

Սիրել	«երեց»	Տես-ան-ել	«ան»
-------	--------	-----------	------

Ա. նշանակող

Սիրեալ, սիրեցեալ	«երեց»	Տես-եալ	«ան»
------------------	--------	---------	------

Ա. պատճառ

Սիր-ելոց	«երեց»	տես-ան-ելոց	«ան»
----------	--------	-------------	------

Այս լծորդութեան առաջին օրինակի վրայ խոնարհ-վում են

1) Պարզ եւ վերջացած ներգործական բայեր.

Գրեմ, գրեցի, գրեա. կոչեմ, կոչեցի, կոչես, Աղաչեմ, աղաչեցի, աղաչես. Փրկեմ, փրկեցի, փրկես, Այրեմ, այրեցի, այրես. Ազդեմ, ազդեցի, ազդես. Ըմբռնեմ, ըմբռնեցի, ըմբռնես. Մատնեմ, մատնեցի, մատնես. Կարեմ, կարեցի, կարես. Շարժեմ, շարժեցի, շարժես. Շինեմ, շինեցի, շինես. Բաժանեմ, բաժանեցի, բաժանես.

ժանեցի, բաժանեմ, Գարմանեմ, դարմանեցի, դարմանեմ, Սեղմանեմ, սերմանեցի, սերմանեմ, Կործանեմ, կործանեցի, կործանեմ, Յանդիմանեմ, յանդիմանեցի, յանդիմանեմ, Ասեմ, ասացի, ասացից, ասոս, Գիտեմ, գիտացի, գիտացից, գիտեմ, Կարեմ, կարացի, կարացից, կարացի, Մարթեմ, մարթացի, մարթացից մարթացի:

2) Նոյն վերջաւորութեամբ ներդործակերպ չէզոքներ.

Տիրեմ, տիրեցի, տիրեմ, Սղաչեմ, աղաչեցի, աղաչեմ, գոչեմ, գոչեցի, գոչեմ, Ժամանեմ, ժամանեցի, ժամանեմ, Աղաղակեմ, աղաղակեցի, աղաղակեմ, Սպասեմ, սպասեցի, սպասեմ, Մնչեմ, մնչեցի, մնչեմ:

Երկրորդ օրինակի վրայ խոնարհվում են եւ վերջացած ներդործական ու չէզոք բայերը որոնց արմատի ու վերջաւորութեան մէջ ընկնում է ա՜ն մասնիկը՝ նոյնպէս ղոյց եւ ա՜ն (ուցա՜ն) կրկնածանց մասնիկ ունեցող ներդործականները, որոնց խոնարհման մէջ ա՜ն անկայտանում է:

Բեկանեմ, բեկի, բեկ, երեկ, Գտանեմ, Դա՛տի, գիտ, եզիտ, Անիծանեմ, անիծի, անէծ, Հարկանեմ, հարկի, հար, եհար, Զարկանեմ, զարկի, զարկ, եզարկ, Արկանեմ, արկի, արկ, էարկ, Դիզանեմ, դիզի, դէզ, եղէզ, Լքանեմ, Լքի, Լիք, ելիք, Հատանեմ, հատի, հատ, եհատ, Մուծանեմ, մուծի, մոյծ, եմոյծ, Սպանանեմ, սպանի, սպան, եսպան, Ծանանեմ, օծի, օծ, էօծ, Ածեմ, ածի, ած, էած, Բերեմ, բերի, բեր, եբեր, Հանեմ, հանի, հան, եհան, Ուսուցանեմ, ուսուցի, ուսոյց, ուսո՜ւ, Մտուցանեմ, մտուցի, մտոյց, մտո՜ւ, Զեկուցանեմ, զեկուցի, զեկուց, զեկո՜ւ, Արբուցանեմ, արբուցի, արբոյց, արբո՜ւ, Գարծուցանեմ, դարծուցի, դարծոյց, դարծո՜ւ, Կեցուցանեմ, կեցուցի, կեցոյց, կեցո՜ւ, Հատուցանեմ, հատուցի, հատոյց, հատո՜ւ, Կորուսանեմ, կորուսի, կորոյս, կորո՜ւ, Ընկու-

զանեմ, ընկուզի, ընկույզ, ընկո՜ւ, Զօրացուցանեմ, զօրացուցի, զօրացոյց, զօրացո՜ւ, Ապրեցուցանեմ, ապրեցուցի, ապրեցոյց, ապրեցո՜ւ:

Նշանեմ, ելի, ել, իջանեմ, իջի, էջ, Մտանեմ, մտի, մուտ, եմուտ, Անցանեմ, անցի, անց, էանց, Հասանեմ, հասի, հաս, եհաս, Համբերեմ, համբերի, համբեր:

§ 92 Երրորդ լծորդութիւն

առաջին օրինակ երկրորդ օրինակ

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ ՍԻՐԵԼ

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ ՏԵՍԱՆԵԼ

Սահմանական եղանակ

Ներքոյ

Սիր-իմ	«երվում էմ	Տես-ան-իմ	«եսնվում էմ
Սիր-իս	«երվում էս	Տես-ան-իս	«եսնվում էս
Սիր-ի	«երվում է	Տես-ան-ի	«եսնվում է
Սիր-իմք	«երվում էմք	Տես-ան-իմք	«եսնվում էմք
Սիր-իք	«երվում էք	Տես-ան-իք	«եսնվում էք
Սիր-ին	«երվում էն	Տես-ան-ին	«եսնվում էն

Անցեալ անկապար

Սիր-էի	«երվում էի	Տես-ան-էի	«եսնվում էի
Սիր-էիր	«երվում էիր	Տես-ան-էիր	«եսնվում էիր
Սիր-էր	«երվում էր	Տես-ան-էր	«եսնվում էր
Սիր-էաք	«երվում էինք	Տես-ան-էաք	«եսնվում էինք
Սիր-էիք	«երվում էիք	Տես-ան-էիք	«եսնվում էիք
Սիր-էին	«երվում էին	Տես-ան-էին	«եսնվում էին

Անցեալ Հասարեալ

Սիր-եցայ	սիրվեցայ	Տես-այ	տեսնվեցայ
Սիր-եցար	սիրվեցար	Տես-ար	տեսնվեցար
Սիր-եցաւ	սիրվեցաւ	Տես-աւ	տեսնվեցաւ
Սիր-եցաք	սիրվեցաք	Տես-աք	տեսնվեցաք
Սիր-եցայք	սիրվեցայք	Տես-այք	տեսնվեցայք
Սիր-եցան	սիրվեցան	Տես-ան	տեսնվեցան

Ապրանք

Սիրեց-այց	չե սիրուի՛մ	Տես-այց	չե տեսուի՛մ
Սիրես-ցիս	չե սիրուի՛ս	Տես-ցիս	չե տեսուի՛ս
Սիրես-ցի	չե սիրուի՛ն	Տես-ցի	չե տեսուի՛ն
Սիրես-ցուք	չե սիրուինք	Տես-ցուք	չե տեսուինք
Սիրես-ջիք	չե սիրուիք	Տես-ջիք	չե տեսուիք
Սիրես-ցին	չե սիրուին	Տես-ցին	չե տեսուին

Հրամայական եղանակ

Սիրեաց, սիրես-ջիք	սիրուի՛ր, սիրուե՛ն	Տես-ի՛ր տես-ջիք	տեսուի՛ր
Մի՛ սիրիք	ճի՛ սիրուիք	Մի՛ տեսն-ան-իր	ճի՛ տեսնուիք
Սիրեց-արուք	սիրուեցի՛ք	Տես-արուք	տեսնուեցի՛ք
Մի՛ սիր-իք	ճի՛ սիրուիք	Մի՛ տես-ան-իր	ճի՛ տեսնուիք

Ստորադասական եղանակ

Սիր-իցիմ	Լե՛ սիրուի՛մ	Տես-ան-իցիմ	Լե՛ տեսնուի՛մ
Սիր-իցիս	Լե՛ սիրուի՛ս	Տես-ան-իցիս	Լե՛ տեսնուի՛ս
Սիր-իցի	Լե՛ սիրուի՛ն	Տես-ան-իցի	Լե՛ տեսնուի՛ն
Սիր-իցիմք	Լե՛ սիրուինք	Տես-ան-իցիմք	Լե՛ տեսնուինք
Սիր-իցիք	Լե՛ սիրուիք	Տես-ան-իցիք	Լե՛ տեսնուիք
Սիր-իցին	Լե՛ սիրուին	Տես-ան-իցին	Լե՛ տեսնուին

Դերբայք

Անորշ

Սիր-ել, սիր-իլ	սիրուի՛ն	Տես-ան-ել, տես-ան-իլ	տեսնուի՛ն
----------------	----------	----------------------	-----------

Անցեալ

Սիրեցեալ, սիրեալ	սիրուած	Տես-նալ	տեսնուած
------------------	---------	---------	----------

Ապրանք

Սիր-ելոց	սիրելու	Տես-ան-ելոց	տեսնելու
----------	---------	-------------	----------

Այս լծորդութեան առաջին օրինակի վրայ խոնարհ-վում են.

1) Պարզ եւ վերջացած կրաւորական բայեր

Գրիմ, զրեցայ. Առիւմ, կոչեցայ. Աղաչիմ, աղաչեցայ. Փրկ-կիմ, փրկեցայ. Այրիւմ, այրեցայ. Ազդիւմ, ազդեցայ. Ըմբռնիմ, ըմբռնեցայ. Մատնիմ, մատնեցայ. Կարիւմ, կարեցայ. Շարժիմ, շարժեցայ. Շինիմ, շինեցայ. Բաժանիմ, բաժանեցայ. Դարմանիմ, դարմանեցայ. Սերմանիմ, սերմանեցայ. Կործանիմ, կործանեցայ. Յանդիմանիմ, յանդիմանեցայ. Ասիմ, ասացայ. Գիտիմ, գիտացայ.

2) Հասարակ բայեր.

Խօսիմ, խօսեցայ. Կամիմ, կամեցայ. Համարիմ, համարեցայ. Ողորմիմ, ողորմեցայ. Բարբառիմ, բարբառեցայ. Խոստովանիմ, խոստովանեցայ. Դատիմ, դատեցայ. Խորհիմ, խորհեցայ.

3) Կրաւորակերպ չէզոքներ.

Ապրիմ, ապրեցայ. Բնակիմ, բնակեցայ. Ճեմիմ, ճեմեցայ. Յողնիմ, յողնեցայ. Յագիմ, յագեցայ. Հրաժարիմ, հրաժարեցայ.

Աշխատիմ, աշխատեցայ. երեւիմ, երեւցայ:

ԾԱՆ—ի՞մ վերջացած կրաւորական, հասարակ ու չէ՜-
զոք բայերի անորոշ դերբայն աւելի եւ է լինում երկրորդ
լծորդութեան պէս, քան թէ եւ. դառնել խօսել, երեւել:
Դայ Յիսուս առ Յովհաննէս Պրոքէլ ի նմանէ, այսինքն
Պրոքէլ (մկրտուիլ):

Երկրորդ օրինակի վրայ խոնարհւում են եւ վերջա-
ցած կրաւորական, հասարակ ու չէ՜զոք բայերը, որոնց
արմատի ու վերջաւորութեան մէջ ա՜ն մասնիկն է ընկնում:

Բեկանիմ, բեկայ. Գտանիմ, գտայ. Անիծանիմ, անիծայ.
Հարկանիմ, հարայ. Ածիմ, ածայ. Զարկանիմ, զարկայ. Արկանիմ,
արկայ. Դիզանիմ, դիզայ. Լքանիմ, լքայ. Բերիմ, բերայ. Մա-
ծանիմ, մածայ. Սպանանիմ, սպանայ. Օծանիմ, օծայ. Հանիմ,
հանայ. Ուսուցանիմ, ուսուցայ. Մոուցանիմ, մուցայ. Զեկուցա-
նիմ, զեկուցայ. Դարձուցանիմ, դարձուցայ. Հատուցանիմ, հա-
տուցայ. Կորուսանիմ, կորուսայ. Ընկուզանիմ, ընկուզայ.

Ծնանիմ, ծնայ. Ծնիր, ծնեալ. Ուսանիմ, ուսայ, ուսիր, ու-
սարուք. սկսանիմ, սկսայ, սկսիր. Ագանիմ, ագայ, ագիր, ա-
գուցեալ. Վարկանիմ, վարկայ, վարկիր, վարկուցեալ. Տանիմ,
տարայ, տանք, տարայք, տարերուք:

Անկանիմ, անկայ, անկիր, անկերուք. Զերծանիմ, զերծայ.
զերծիր, զերծարուք. Զիջանիմ, զիջայ, զիջիր. Մեռանիմ, մեռայ,
մեռիր. Զեռանիմ, ջեռայ, ջեռիր. Նստիմ, նստայ, նիստ:

§ 93. Է՞մ, նէ՞մ վերջացած չէ՜զոքների խո-

նարհումը

Զէ՛մ, նէ՛մ և մէկ— երկու նէ՛մ վերջացած չէ՜զոք բա-
յերը երրորդ լծորդութեան երկրորդ օրինակի վրայ են
խոնարհւում մի քանի բացառութիւնով՝ զլիսաւորապէս

կատարեալ ժամանակում, որ վերջանում է էայ և նորա-
նից ապառնին էայց այսպէս.

ԱՀՄ. Ներէալ Հանգ—չիմ, հանգ—չիս, հանգ—չի.

Հանգ—չիմք, հանգ—չիք, հանգ—չին:

Անկորոք Հանգ—չէի, հանգ—չէիր, հանգ—չէր.

Հանգ—չէաք, հանգ—չէիք, հանգ—չէին:

Կորորեալ Հանգ—եայ, հանգ—եար, հանգ—եաւ.

Հանգ—եաք, հանգ—եայք, հանգ—եան:

Ապառնի Հանգ—եայց, հանգ—իցես, հանգ—իցէ:

Հանգ—իցուք, հանգ—ըջիք, հանգ—իցին:

ՀՐԱՄ — Հանգ—իր, հանգ—իջիր, մի հանգ—չիր.

Հանգ—երսւք, մի հանգ—չիք:

ՍՏՈՐ — Հանգ—չիցիմ, հանգ—չիցիս, հանգ—չիցի:

Հանգ—չիցիմք, հանգ—չիցիք, հանգ—չիցին:

ԴԵՐԲ. Անորշ Հանգ—չել, հանգ—չիլ:

Անցեալ Հանգ—ուց—եալ.

Ապառնի Հանգ—չելց:

Թաքչիմ, թաքեայ, թաքիր, թաքուցեալ. Թռչիմ, թռեայ,
թռիր, թռուցեալ. Ոստչիմ, ոստեայ, ոստիր, ոստուցեալ. Մատ-
չիմ, մատեայ, մատիր, մատուցեալ. Կորնչիմ, կորեայ, կորիր, կո-
րուսեալ. Փախչիմ, փախեայ, փախիր, փախուցեալ. Զատչիմ,
զատեայ, զատիր, զատուցեալ. Զարթչիմ, զարթեայ, զարթիր,
զարթուցեալ. Երկնչիմ, երկեայ, երկիր, երկուցեալ. Մարանչիմ,
մարտեայ, մարտիր, մարտուցեալ:

Մեղանչեմ, մեղայ, մեղիր, մեղարսւք, մեղուցեալ, մեղան-
չիցեմ:

Ճանաչեմ, ծանեայ, ծանիր, ծաներսւք. ճանաչիցեմ, ծա-
նուցեալ:

Յանցանեմ, յանցեայ նո՛ւ, յանցայ, յանցիր, յանցանիցեմ,
յանցուցեալ:

Յառնեմ, յարեայ, արի, յարիր, արիք, յարերսւք, յառնի-
ցեմ, յարուցեալ:

7) ԸՄՊԵԼ

4) ԼՍԵԼ

2) ՈՒՆԵԼ

արմ. աւհո, աբբ (արքեւնալ) արմ. լոս կամ լոս արմ. ոյն, իսկ (կալնուլ)

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀԱՍՍԱՐԱԿ

ՍՀՄ.	Ներն.	Ըմպեմ և այլն	Լսեմ և այլն	Ունիմ և այլն
	Անն.	Ըմպէի և այլն	Լսէի և այլն	Ունէի և այլն
	Կար.	Արբի (ըմպեցի)	Լուայ (լսեցի)	Կալայ
		Արբեր	Լուար	Կալար
		Արբ, էարբ	Լուաւ	Կալաւ
		Արբաք	Լուաք	Կալաք
		Արբիք	Լուայք	Կալայք
		Արբին	Լուան	Կալան
Ապառ.	Արբից, արբեցեմ	Լուայց լուիցեմ	Կալայց	
	Արբեցես	Լուիցես	Կալցիս	
	Արբցէ	Լուիցէ	Կալցի	
	Արբցուք	Լուիցուք	Կալցուք	
	Արբջիք	Լուիջիք	Կալջիք	
	Արբցին	Լուիցին	Կալցին	

ՀՐԱՄ. — Արբ, արբջիք Լոս, Լուիջիք Կալ Կալջիք, ունիջիք

Մի ըմպեր Մի լսեր Մի ունիր

Արբէք Լուարուք Կալարուք, Կալայք Կալէք

Մի ըմպէք Մի լսէք Մի ունիր

ՍՏՈՐ. — Ըմպիցեմ և այլն Լսիցեմ և այլն Ունիցիմ և այլն

ԴԵՐԲ. Անարբ Ըմպել Լսել Ունել

Անարբ Ըմպեալ Լուեալ Կալեալ

Ապառ. Ըմպիւոց Լսիւոց Ունելոց

ԾԱՆ. — Բայել և լոս բայերի կրաւորականը կալմբում են լինի էական բայով:

Արբեալ լինիմ, եղէ, եղէց, լիցիմ, լինիցիմ, Լուեալ լինիմ չո՞ւ լու լինիմ, եղէ, եղէց, լիցիմ, լինիցիմ:

Ա.

Յուդան Տաքնէյ Քրիստոսին: Յուդա Տաքնէլ զՔրիստոս:

Քրիստոս Տաքնաւեցաւ Յուդայից: Քրիստոս Տաքնէլ ի Յուդայէ:

Քրիստոս աղաղէց աշխարքը զհրովթիւնից: Քրիստոս փրկեղաշխարհի զհրովթիւնէ:

Աշխարքը պիտի դառնայ Քրիստոսի ձեռքով: Գաթէլ աշխարհի ձեռն Քրիստոսի:

Շամիրամ Հայաստանում քաղաք լինէլ քաղաք ի Հայս և իր անունով Շամիրամակերտ անուանէց: Շամիրամ լինէլ քաղաք ի Հայս և իր անուն իւր Շամիրամակերտ:

Այս քաղաքը նորոգուեցաւ վանի Քաղաքս այս նորոգել ի ձեռն ձեռքով ու նորա անունը դառնաւ Վանայ և ընդհանել զանուն նորա:

Պարսիկները Հայոց շատ եկեղեցիները հորձանէցին ու այրեցին: Պարսիկը հորձանէլ և այրել զբազում եկեղեցիս Հայոց:

Շատ Հայոց եկեղեցիները հորձանուեցան ու այրուեցան Պարսիկ ձեռն և այրել ի ձեռն Պարսից:

Հայերը շատ անգամ զարնէն ջուր: Հայք բազում անգամ հարկանէլ ի յորրա զգորս Պարսից:

Յազկերտի գորքերը մէկ — երկու ջուր Յազկերտի միանգամ և անգամ զարկուեցան ջուրուեցան երկիցս հարկանէլ ի յորա Վարդանի գորքերից:

Մի հանրեմաներ ուրիշներին, որ Մի յանրեմանէլ զայլս, զի մի և զու էլ չանրեմանէն ուրիշներին: Մի յանրեմանէլ զայլոց:

Մի անիծելը ընկերոջդ, որ զու էլ Մի անիծանէլ զընկեր քո, զի մի և զու անիծանէլ ի նմանի:

Ամեն ծառ, որ լաւ պտուղ չէ Սմենայն ծառ որ ոչ անիւ ըղբերո՞ւ, հորդո՞ւ ու կրակն է պտուղ բարի հաթանէլ և ի հորքցվում:

Բ.

Ողորձեր ինձ ու աղաթիք իմ Ողորձ ինձ և աղաթեցաւ զան-

անձը: ճշն իմ: Նայե՛ղէպ ի արեւելք ու արեւի շաղութը չի քանդու: Քննէ՛ր այդ սարից և փոքր լինէ՛ր հանգստացի: Թափափէ՛ր այդ անտառում: Վախեցի՛ր շողորորթ խօսքերից: Ճանաչէ՛ր քեզ: Մօղեցայ՝ նրան, բայց ինձ չճանաչէ՛ց: Կրթն նորա ամէն թշնամիները: Իմ թշնամիները վերկայան իմ վերայ: Կը գայ ժամանակ, երբ արդարութիւնը չի յայտնուի: Սոյնցիկ ինձ քո կամքը կատարելու: Ի՞նչ անե՛մ որ յաւիտենական կենանքը փառանգեմ: Ամէն բան կատարեցի՝ ինչպէս որ ասէր: Չեզ ատողներին լաւութիւն տուէ՛ր: Քո եղբոր ձայնը լսեցի, բայց նորան չառնայ: Քո աղաչանքները ինձանից չհեռացան: Ուրեք, իմէնք թէ նորան սպասեմք: Քեզինից շատ ընծաներ սպասայ:

Հայն ընդ արեւելս և քանդու: զծագել արեւու: Իջանէ՛ր ի լեռնէ՛ր այտի և հանգէ՛ր սակաւիկ մի: Թափէ՛ր յանտառդ յայդ: Երէնէ՛ր ի շողմարար բանից: Ճանաչէ՛ր զքեզ: Մօղէ՛ր առ նա, սակայն ոչ ճանաչէ՛ր զիս: Կրթնէ՛ր ամենայն թշնամիք նորա: Յանէ՛ր ի վերայ իմ թշնամիք իմ: Գալ ժամանակ, յորժամ յայտնէ՛ր արդարութիւն: Ուսուցանէ՛ր ինձ առնել զկամքս: Չինչ անէ՛ր զի զկենան յաւիտենականն փառանգեմ: Ասէ՛ր զամենայն որպէս և ասէ՛ր: Բարի ասէ՛ր ատելիաց ձերոց: Լսէ՛ր զձայն եղբոր քո, այլ ոչ քանդու զնա: Լսէ՛ր լինէ՛ր յինէն խնդրուածք քո: Ուրեք իմէ՛ր, թէ՛ ակն ունէ՛ր նմա: Պարզ և մեծամեծ ընդ ասէ՛ր իմէն:

§ 95 Զորորորդ լծորդութիւն

Թ Ո Ղ Ո Ւ Լ

արմ. Լեռ.

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ

ԿՐԱՆՈՐԱԿԱՆ

Սահմանական եղանակ

Ներքայ

Թող-ում	Լեռնում է՛մ	Թող-ում	Լեռնում է՛մ
Թող-ուս	Լեռնում է՛ս	Թող-ուս	Լեռնում է՛ս
Թող-ու	Լեռնում է՛	Թող-ու	Լեռնում է՛
Թող-ումք	Լեռնում է՛նք	Թող-ումք	Լեռնում է՛նք
Թող-ուք	Լեռնում է՛ք	Թող-ուք	Լեռնում է՛ք
Թող-ուն	Լեռնում է՛ն	Թող-ուն	Լեռնում է՛ն

Անխորհ

Թող-ուի	Լեռնում է՛ի	Թող-ուի	Լեռնում է՛ի
Թող-ուիր	Լեռնում է՛իր	Թող-ուիր	Լեռնում է՛իր
Թող-ոյր	Լեռնում է՛ր	Թող-ոյր	Լեռնում է՛ր
Թող-ուաք	Լեռնում է՛նք	Թող-ուաք	Լեռնում է՛նք
Թող-ուիք	Լեռնում է՛ք	Թող-ուիք	Լեռնում է՛ք
Թող-ուն	Լեռնում է՛ն	Թող-ուն	Լեռնում է՛ն

Կատարելա

Թող-ի	Լեռն	Թող-այ	Լեռնացայ
Թող-եր	Լեռնք	Թող-ար	Լեռնացար
Թող, եթող	Լեռնց	Թող-աւ	Լեռնացաւ
Թող-աք	Լեռնք	Թող-աք	Լեռնացաք

Թող-իք	Լողի՜	Թող-այք	Լողաւեցա՜ք
Թող-ին	Լողին	Թող-ան	Լողաւեցան

Ապաստանի

Թող-ից	Հը Լողնէ՛ճ	Թող-այց	Հը Լողաւի՛ճ
Թող-ցես	Հը Լողնէ՛ս	Թող-ցիս	Հը Լողաւի՛ս
Թող-ցէ	Հը Լողնէ՛	Թող-ցի	Հը Լողաւի՛
Թող-ցուք	Հը Լողնէ՛նք	Թող-ցուք	Հը Լողաւինք
Թող-ջիք	Հը Լողնէ՛ք	Թող-ջիք	Հը Լողաւե՛ք
Թող-ցին	Հը Լողնէ՛ն	Թող-ցին	Հը Լողաւին

Հրամայական եղանակ

Թող, Թող-ջիր, Լող, Լողնէ՛ս	Թող-իր, Թող-ջիր Լողաւի՛ր, Լողաւե՛ս
Մի՛ Թող-ուր	Տի՛ Լողնէր
Թող-էք	Լողէ՛ք
Մի՛ Թող-ուք	Տի՛ Լողնէք
Թող-արուք	Լողաւեցէ՛ք
Մի՛ Թող-ուք	Տի՛ Լողաւեք

Ստորադասական եղանակ

Թող-ուցում	Լէ Լողնէ՛ճ	Թող-ուցում	Լէ Լողաւի՛ճ
Թող-ուցուս	Լէ Լողնէ՛ս	Թող-ուցուս	Լէ Լողաւի՛ս
Թող-ուցու	Լէ Լողնէ՛	Թող-ուցու	Լէ Լողաւի՛
Թող-ուցումք	Լէ Լողնէ՛նք	Թող-ուցումք	Լէ Լողաւինք
Թող ուցուք	Լէ Լողնէ՛ք	Թող-ուցուք	Լէ Լողաւե՛ք
Թող-ուցուն	Լէ Լողնէ՛ն	Թող-ուցուն	Լէ Լողաւին

Դերբայք

Անորոշ

Թող-ուլ	Լողնել	Թող-ուլ	Լողաւել
---------	--------	---------	---------

Անշեալ

Թող-եալ	Թողա՛	Թող-եալ	Լողաւա՛
---------	-------	---------	---------

Ապաստանի

Թող-ւոց	Լողնելու	Թող-ւոց	Լողաւելու
---------	----------	---------	-----------

Այս լծորդութեան ներգործականի վրայ խոնարհվում են ու վերջացած ներգործականները:

Ջենում, զենի, զեն. Արգելում, արգելի, արգել. Ջեղում, զեղի, զեղ, եզեղ. Գելում, գելի, գել, եզել. Կիզում, կիզի, կեզ, եկեզ. Յաւելում, յաւելի, յաւել. Յելում, ջելի, ջել, եջել. Հեղում, հեղի, հեզ, հհեզ. Առնում, առի, առ, էառ. Ընկենում, ընկեցի, ընկեաց հա՛ ընկեց. Լնում, լցի, լից, ելից. Խնում, խցի, խից, եխից:

Արաւորականի օրինակի վրայ խոնարհվում են.

1) Ներգործականների կրաւորականները որոնց ներկան, անկատարը, ստորադասականը և այլն ներգործականի նման լինելով՝ լինի՛ս էական բայով ել կազմվում են. Ընկեցեալ լինի՛ս, լինէ՛ն, եղէ՛, լինիցի՛ս, լիք և այլն:

Ջենում, զենայ. Արգելում, արգելայ. Ջեղում, զեղայ. Գելում, գելայ. Կիզում, կիզայ. Յաւելում, յաւելայ. Յելում, ջելայ. Հեղում, հեղայ. Առնում, առայ. Ընկենում, ընկեցայ. Խնում, խցայ:

2) Հասարակ բայեր

Ջգենում, զգեցայ. զգեցիր. Ընթեռնում, ընթերցայ ընթերցիր. Սկսնում, սկսայ, սկսիր:

3) Արաւորակերպ չեղողներ

Զբօսնում, զբօսայ, զբօսիր, զբօսեալ. Յնում, յեցայ, յեցիր, յեցեալ. Երգնում, երգուայ, երգուիր, երգուեալ. Զեռնում, ջեռայ, ջեռիր, ջեռեալ. Քաղցնում, քաղցեայ, քաղցիր, ցեալ. Զարթնում, զարթեայ, զարթիր, եալ. Ոսանում, ոստեայ, ոստիր, եալ. Պշնում, պշեայ, պշիր, պշուցեալ. Յասնում, ցասեայ, ցասիր, ցասուցեալ. Փախնում, փախեայ, փախիր, փախուցեալ:

Ոչխարը ծորեց ու գլուխը կոշտացրեց դէն Կոնստանտինոպոլի քաղաքը: Նորա ակադեմիկոսները (իւր լացաւ): Անքերը խեղցն ու էլ բան չաւելացրին խօսելու: Այլ կողմէն այն մարդոց բերանները, որոնք անիրաւ բռնութիւն խօսում: Թե որ իրան ներքէ, կարելի է որ մէկ էլ մեղք էլ գործէ: Մեկզմեկու վրայ էին քրոջիրանց յանցանքը: Ես էլ հեռացնեմ սուր նորանից: Ինձանով էլ հեռացուեմ սուր մեր քաղաքից: Թշնամին առաւ մեր քաղաքը: Մեր քաղաքը առաւելեցաւ թշնամիներից: Զէնքերը հաճախ ու քնաց թշնամու առաջ: Թողէ՛նոցա այնտեղ, և դուք էլ հեռացէ՛ք ձեր շորերը: Քաղաքների հրապարակները:

Զենու զօշխարն և զլուխն հաւանել և ի բաց լինելու: Խնու լսելիք նորա: Խնու զայս իւրեանց և ոչ իւրեալ ինչ խօսել: Խնու բերանք այնոցիկ, որք էօնել զանիրաւութիւն: Եթէ Երզնայ նմա, գուցէ միւս անգամ մեզս ինչ գործել: Զմիմեամբ լինելու զյանցանս իւրեանց: Ես արգելու սով ի նոցանէ: Ինչ ապէլու սով ի քաղաքէ մերմէ: Թշնամին առաւ քաղաք մեր: Քաղաքն մեր առաւ ի թշնամեաց: Զգէնու զգէնա և երբու ընդ առաջ թշնամու: Թողու զնոսա անդ, և դուք էլ և զգէնու զհանդերձս ձեր: Խնու զէրզու մարդկամբ հրապարակները:

Երբեք քաղաքի: Այս տարուայ առաւելութիւնից Խնու կալք ցորենու և զէրզու իւրեան ի կալերը և գինի հնձանք զինուայ յառաւելութիւնն հնձանքները: Թափէ իմ վրայք զթուրիւնը: Հէրու յիս զգթութիւնդ քո: Կարա Հայոց պատմութիւնը և Բնէնու զգիրս պատմութեան պատճէ ինձ մեր պապերի գործքերը: Հայոց և պապէն ինձ զգործս նախնեաց մերոց: Ներուին ձեզ ձեր մեղքերը: Թողու լինի ձեզ մեղք ձեր:

§ 96. Միադէմ բայեր:

Այն բայեր, որոնք միայն եղակիւ երբորդ զեմքով գործ են ածվում, և կոչվում են միադէմ կամ առաւել, որովհետեւ շատը մենակ են վարվում, առանց ուղղական հոլովով գոյականի, որով ինչպէս յայտնի է, զբովում է ներգործող առարկան, ինչպէս. հարկէ (կարելի է), պէտք է, պաշտած է և այլն:

Հարկ է, հարկ էր, հարկ եղև, հարկ լիցի կամ եղցի, հարկ իցէ կամ լինիցի:

Անկ է, էր, եղև, լիցի կամ եղցի, իցէ կամ լինիցի: Արժան է, էր, եղև, լիցի կամ եղցի, իցէ կամ լինիցի:

Հնար է, էր, եղև, լիցի կամ եղցի, իցէ կամ լինիցի:

Պարա է, էր, եղև, լիցի կամ եղցի, իցէ կամ լինիցի:

Բարւոք է, էր, եղև, լիցի կամ եղցի, իցէ կամ լինիցի:

Պիտի, պիտէր, պիտեցաւ, պիտեցի, պիտեցի զայլ:

Ցաւէ, ցաւէր, ցաւեաց, ցաւեցէ, ցաւ իցէ ինձ, քեզ, նմա:

Միադէմ բայերի մէջ կան այնպիսիները, որոնք անշունչ առարկաների ու կենդանիների համար ասուելով եր-

շողալ սուսերիս շողիւն սուսերի.
գնացին խնդալով,
'ի գալն իմումս 'ի գալստեան իմում.
լռեաց ի խօսելոյս լռեաց ի խօսից.
'ի ծագել արեւուս 'ի ծագումն արեւու.
լսելով լուիցեն և մի' իմացինս, լսելօք լուիցեն:

3. Անորոշ դերբայն այսպէս հոլոված նախդրիւ տրական 'ի, առ, առ 'ի, ընդ նախդիրներով գործ է ածվում դիմաւոր բայի ժամանակների և այլ և այլ շաղկապների ու մակբայների տեղ.

'ի լսել կամ առ 'ի լսել եկեալ եմ, այսինքն զի լռացի կամ լռեցեմ:

Ոչ առ ապել, այսինքն զի ապեցեմ:

'ի առանելն զքեզ բերկրեսցի, այսինքն յորժամ առանեցի:
Ընդ երթալն նորա ժողովուրդքն նեղէին զնա, այսինքն յորժամ երթայր նա:

'ի դառնալ մեղաւորին կեցցէ, եթէ դարչցի մեղաւորն կեցցէ:

Երբեմն էլ նոյն մտքով ուղղական էլ է մնում անորոշ դերբայը.

Կոչեաց հարցանել, այսինքն առ 'ի հարցանել, զի հարցանեցի:

Նկիր չորոտանել, այսինքն 'ի կորուսանել զի չորոտանեցի:

Նիզ զնոսա լուսատու լինել յերկիր, այսինքն առ 'ի լինել զի եղեցին կամ լինեցին:

§ 100. Անցեալ դերբայի գործածութիւնը

Անցեալ դերբայն հետեւեալ նշանակութիւններով է գործ ածվում.

1. Անցեալ դերբայն դիմաւոր բայի մօտ դրուելով անորոշ դերբայի գործիականի կամ մօտի բայի միտք ունի, ինչպէս.

Նշալ գնաց. հաւաքագմե-	Նշանելով կամ էլ և գնաց. հը-
ցաւ. հայեցեալ ընդիս զար-	դանելով կամ եմոս և բազ-
մանայք. փախեան զար-	մեցաւ. հայելով կամ հայցի և
հարեալ:	զարմանայք, փախեան զար-
	հարեալով կամ զարհարեցան:

2. Անցեալ դերբայն երբեմն դիմաւոր բայի ու այլ և այլ շաղկապների և մակբայների տեղ է բանում.

Տեսի անզգամաց արմատս չգեալ, այսինքն զի արմատս չգեալ էն կամ չգեցին:

Սպանին զՅովսա յերուսաղէմ լազաւորեալ ամն քառասուն, այսինքն իբրեւ լազաւորեաց:

Որ մահկանացու ծնեալ անմահ զիւրն եթող յիշատակ, այսինքն լեպէս եւ ծնեալ էր կամ ծնաւ:

3. Անցեալ դերբայն շատ անգամ լինի, եւ էական բայերի հետ գործ է ածվում և ինչ տեսակ բայի դերբայ է, այն բայի նշանակութիւնն է պահում: Նւ որովհետեւ ներգործական և կրաւորական բայերի անցեալ դերբայն մէկ է, էականով կազմուածն էլ հասարակ բայ է դառնում, այսինքն ներգործական և կրաւորական միանգամայն բայց աւելի կրաւորականի մտքով է բանում. ինչպէս որ բայերի կարգումը տեսանք:

Լինի բայը սովորաբար ամենայն ժամանակներն է կազմում իսկ ե՛մ միայն երկու անցեալ ժամանակները զառաջապար և զեղաջապար:

ՍՈՂՄ. Ներհ. Սիրեալ լինիմ «Երբեմն եմ, «Երբեմն եմ կայն
Սիրեալ լինիս
Սիրեալ լինի

Սիրեալ լինի՞ք

Սիրեալ լինի՞ք

Սիրեալ լինի՞ն

Ա.Յ. Սիրեալ լինելի — «երբեք էի, «երբեք էի հայլն»

Սիրեալ լինելիք

Սիրեալ լինելիք

Սիրեալ լինեալք

Սիրեալ լինելիք

Սիրեալ լինելին

Կ.Պ. Սիրեալ եղէ — «երեցի, «երբեք էի, և այլն»

Սիրեալ եղելիք

Սիրեալ եղի

Սիրեալ եղաք

Սիրեալ եղէք

Սիրեալ եղեն

Վ.Պ. Սիրեալ եմ — «երեւ է, «երբեք էի, և այլն»

Սիրեալ ես

Սիրեալ է

Սիրեալ եմք

Սիրեալ էք

Սիրեալ են

Գ.Ե. Սիրեալ էի — «երեւ էի, «երբեք էի, և այլն»

Սիրեալ էիր

Սիրեալ էր

Սիրեալ էաք

Սիրեալ էիք

Սիրեալ էին

Ա.Պ. Սիրեալ լիցի՞մ հո՞ւ եղէց՝ — «երեւ է, «երբեք էի, և այլն»

Սիրեալ լիցիս

Սիրեալ լիցի

Սիրեալ լիցի՞ք

Սիրեալ լիցի՞ք

Սիրեալ լիցին

Հ.Ր.Ս. — Սիրեալ լիք — «երեւ է, «երբեք էի, և այլն»

Սիրեալ լիցիք

Սիրեալ լիցիք

Սիրեալ լիցիք

ՍՏՈՐ. — Սիրեալ իցե՞մ հո՞ւ լիցի՞մ է՞ «երեւ է, «երբեք էի, և այլն»

Սիրեալ իցես

Սիրեալ իցէ

Սիրեալ իցեմք

Սիրեալ իցէք

Սիրեալ իցեն

Գ.Ե.Ր.Ս. Սիրեալ լինի՞ւ — «երեւ է, «երբեք էի, և այլն»

Ա.Պ. Սիրեալ լեալ, եղեալ — «երեւ է, «երբեք էի, և այլն»

Ա.Պ. Սիրեալ լինելոց — «երեւ է, «երբեք էի, և այլն»

Ինչպէս վերելի օրինակից էլ երևում է, յոգնակա-
նում սովորաբար անփութիւն է մնում անցեալ դերբայն,
մանաւանդ ներդործականը, իսկ կրաւորականի և չէզոքի
մաքով վարուած դերբայները յոգնականում աւելի 4 ով
են լինում: Իսկան բայն էլ դերբայից թէ սուաջ և թէ
յետոյ է զրվում կամ բաժանվում է նորանից:

Ոչինչ մահու արժանի է Գոթեմը դորա:

Հրեշտակք 'ի վերուստ է՞ն ձեզ Բարեկեցեալ:

Եղիցի անուն Տեառն օրհնեալ:

Ոչ երբէք հեղձացեալ է՞ս յարքունի վատաւս և ոչ

խառնեալ վատութիւն ընդ արութիւն քաջութեան:

Եղիցի զօրիք ձեր պիտեալ ընդ մէջս և ճրագունք լո-

ցեալք:

4. Ամեն տեսակ բայերի անցեալ զերբայները հասարակ ածականի պէս էլ են վարվում և հոլովում են երրորդ հոլովման վրայ. եղեալ, եղելոյ, եղելո՛ւմ, յեղելոյ, զեղեալ, գնացեալ, գնացելոյ, գնացելո՛ւմ, սիրեալ, սիրելոյ, կամ սիրեցեալ, սիրեցելոյ, սիրեցելո՛ւմ, սիրեցելո՛ւմ և սիրեցելոյ, զսիրեցեալ, սիրեցելոյ, սիրեցելո՛ւմ, և սիրեցելոյ, զսիրեցեալ:

5. Այսպէս հոլոված անցեալ զերբայն էլ զերբայ չէ, այլ ածական բայանուն, ու եթէ ներգործականի կամ չէզոքի նշանակութիւնով է բանում, աւելի ոչ բայաձականի միտք ունի, իսկ կրաւորականի նշանակութիւն ունեցողը անցեալի միտք ունի, ինչպէս.

Չար խորհուրդ խորհեցելո՞ւմ յոյժ չար է, այսինքն խորհողին:

Կանանց զաստուածապաշտութիւն յանձն առելոյ, այսինքն յանձն առողոյ:

Առնն Բարբառելոյ, այսինքն Բարբառողի:

Վասն բանի կտոջ վէպելոյ, այսինքն վէպողի:

Դարձան արք խորայելի աստաբանութեան զհետ այլազգեացն, այսինքն աստաբանողին:

Զկնի եկելոյ, այսինքն եկողոյ:

Մահ ոչ իմացեալ մահ է, մահ իմացեալ անմահութիւն է, այսինքն իմացած, չիմացած:

Ոտիւր չաղելով, զբոքն փակելով, այսինքն չաղած, փակած:

§ 101 Ապառնի զերբայի գործածութիւնը:

Ապառնի զերբայն հետեւեալ ձևերով է գործ դրուում.

1. Բայերի մտքին նայելով ապառնի զերբայն ներ-

գործականի, կրաւորականի ու չէզոքի նշանակութիւն ունի, և վարվում է միշտ էական բայի ներկայ, անկատար և ստորագասական ժամանակներով, յետ ու առաջ դասուելով.

Ներք. և Կրաւ.

Զէզոք

ԱՀՄ, Ներք, Սիրելոյ և՛ սիրելո՛ւմ է՛ կամ Գնալոյ և՛ գնալո՛ւմ է՛

Սիրելոյ և՛ սիրուելո՛ւմ է՛ Գնալոյ և՛

ԱՀ. Սիրելոյ է՛ի սիրելո՛ւմ է՛ կամ Գնալոյ է՛ի գնալո՛ւմ է՛

Սիրելոյ է՛աք սիրուելո՛ւմ է՛ Գնալոյ է՛աք

ՍՏՈՐ, Սիրելոյ իցեմ և՛ սիրելո՛ւմ է՛ կամ Գնալոյ իցեմ

Սիրելոյ իցեմ և՛ սիրուելո՛ւմ է՛ Գնալոյ իցեմ

2. Ապառնի զերբայն յոգնականում գրեթէ միշտ անփոփոխ է մնում, բայի կրաւորականի ու չէզոքի մտքով վարվողները, որոնք կարող են յոգնակի էլ դրուել:

Արդարանալոյ է՛ն, կամ է՛ն, կամ իցե՛ն:

Անդ է՛ր նաւն զբեռինս Բախելոյ:

Մեռանելոյ է և յերիւր աւուր յառնելոյ:

Երկալոյ և՛ առ նա բայց նա առ իս չգալոյ:

Որ լսելոյն է՛ լուիցէ, և որ արհամարհելոյն՝ արհամարհեցէ:

3. Ապառնի զերբայի տեղ գործ են ածվում երբեմն հասանել, հանդերձի, կայ փայլ, ասածի կայ, ունի՛մ բայերը անորոշ զերբայով.

Հասանել քեզ հարգաբեանալ, այսինքն հարգաբեանալոյ էն:

Ի կողմ ինչ հասանել մեզ անկանել, այսինքն անկանելոյ է՛մ:

Հանդերձեալ էն մեռանել, այսինքն մեռանելոյ էն:

Լայ փայլ մարդկան մեռանել, այսինքն մեռանելոյ էն:

Մնայ քեզ ասածի, այսինքն ասածելոյ էն:

Ամենեցուն մեզ յանդիման լինել ասածի կայ առնին Գրիստոսի, այսինքն յանդիման լինելոյ է՛մ:

Ընդ մօտոյ ունի՛ք ասածի, այսինքն ասածելոյ է՛ք:

Ունի արտահայտել ունի լինել այսինքն արտահայտելու է, լինելու է:

4. Ապառնի դերբայն իբրև հասարակ ածական բայանուն էլ է վարվում: միայն նախդիրև հորիմբում:

Գալուց կամ լինելուց չարեացն:

Չգալոցն կամ չլինելոցն պատմել:

Չլինելուց իրա գուշակել:

Եղևալն և լինելոց, այսինքն եղածները և լինելիքները:

§ 102. Բայածականները:

Տեսանք որ անցեալ ու ապառնի դերբայները բայածականի մտքով են վարվում: բայց կան ուրիշ վերջերով բայածականներ, որոնց մէջ աւելի գործածականներն են ող, ել և լի վերջերով:

1. Ող կամ ող բայածականը ամէն բայերում սովորաբար անցեալ կատարեալից է կազմվում: Իսկ երկրորդ և երրորդ լծորդութեան բայերում ներկայից էլ ողոց — ող, բաց — ող, սիր — ող կամ սիրեց — ող, ասաց — ող կամ աս — ող, գէն — ող, լինեց — ող:

Ող գործ է գրվում սովորաբար ներգործական ու չէ՛զօք բայերի երբեմն էլ ներգործականի մտքով բանաղ, հասարակ բայերի տեղ է բանում ու նշանակում: ունող, իմացող, խոսող, խնայող, հոգացող կամ հոգող, գնացող, եղող և այլն:

Երբեմն էլ ող ունենալ է նշանակում:

Սերող իմաստութեան, այսինքն որ ունի իմաստութեան:

Այլ կերպ և արբեցող, այսինքն ուսուցիչ և խմբիչ բնույթով: ունեցող մարդ:

Ես չեմ խօսող ող, այսինքն լեզուանի:

2. Իլ ներկայի արմատից է կազմվում և ող-ի նշանակութիւն ունի. նոյն է ասել իրող կամ իրենն, որեղծող կամ որեղծել, որարող կամ որարել, բնակող կամ բնակել: Բայց ող ամէն տեսակ բայերի տեղ է բանում իսկ ել աւելի ներգործականների տեղ:

3. Իլ վերջացած բայածականը նոյնպէս ներկայի արմատից է կազմվում և կրաւորական բայերի տեղ գործ գրվում, իբրև ապառնի. ասելի (ասուելու), ասնելի (անուելու), ասնանելի (տեսնուելու), հապանելի (կոտորուելու):

Իսկ եթէ է հական բայի հետ է, մի բանի յարմարութեան կամ արժանաւորութեան ունենալ է. նշանակում, սիրելի է նշանակում է սիրոյ արժանի է, հապանելի է — չարութեամբ յարմար է:

Գինի նոր ի տիկա նորս արժանելի է, այսինքն որար է արժանի:

Չնոյն զրեւ առ ձեզ ինձ ոչ բարեպետ է, այսինքն չէ որար բարեպետ:

Երբեմն էլ ող բայածականի ու անցեալ դերբայի տեղ է բանում:

Սերելի (սիրող ու սիրուած), լիելի (լսող ու լսուած):

Ասնելի բանին, այսինքն որարող գբան:

Լիելի օրինացն, այսինքն լողի օրինացն:

Ա.

Այս աշխարհի մեծատունն է Մեծատանց որ են յայսմ աշխին պատուիրէ որ չկարողանա խարի պատուէր տալի մի քոսան զատարի մեծութեան (այսինքն) և մի (այսինքն) ի վերայ:

Քրիստոս խրատում է մեզ որ խրատ տալ մեզ Քրիստոս միշտ միշտ բարիք անէ՛ք. օտարներին զբարիս (), զօտար Ժողովէնք, մերկերին հագցնէ՛ք, հիւանդներին փէսնէ՛ք և բանտի հիւանդս, (), և բանտարմէջ եղողներին տեսութիւն երբեք:

Քրիստոս փառ է որ քաղէ կենդանիներին ու մեռածներին: Քրիստոս փառ է քաղել (անխորհիւ տրական) զկենդանիս և զմեռեալս:

Հասաւ ժամանակը այդին չեղ: Եհան ժամանակ յաբել զայգի- ընդ:

Եթէ մէկի հարստութիւնը շառ- Բողոքաւ ընչից ուրուք, զօրա- նայ, ախտերն էլ զօրանում են: նան ախտքն:

Քաղաքացիքը շատ քաղաքացի է- Բարեկալ յոյժ էին քաղաքացիքն: ին:

Նոցա աչքերը քնից ծանրացած էին: Էին աչք նոցա ծանրաւ և քն- նոյ:

Խրատում որդին խելացի կլինի: Որդի երբեք իմաստուն լիցի:

Արեգակը իր հառազայծներով Արեգակն ճառագայթիւք իւ- լուսաւորումէ մեռած օղը:

Շները կերակրվում են իրանց Շունք կերակրվին ի փշրանաց անիւնէլ ի սեղանոյ տեսաւ իւր- բանքներով:

Երբ էլ լինի Դեռնելու ենք: Երբ և իցէ Դեռնելու ենք:

Մարգարէները Քրիստոսի հա- Մարգարէք յառաջագոյն գու- մար առաջուց գուշակեցին թէ շակեցին վասն Քրիստոսի, թէ Գալու է և երեք օրից յաբելէն Գալ է և յերկր առաւ յաբելէ տանելու:

Ամենքս էլ կանգնելու ենք Քրիս- Ամենքին մեք Կալ եւք առաջի տոսի առննի առաջ:

Ամենքս էլ հաշիւ քաղու ենք Աս- Ասեներին մեք համարս քաղու մեր գործքերի համարս քալ Աստուծոյ վասն գործոց մերոց:

Բ.

Պարսեանէք ոչ միայն անցաւ Պարսէ ոչ միայն անցաւ և զներ- ու ներկայ լաւեցի իրանէն իս- կալ իրաց խօսին, այլև Գալ գու- սում, այլև Գալիք գուշակում են: չակեն:

Սուրբ Գրիգորը Հայոց երկրորդ Սուրբն Գրիգոր է երկրորդ լուսաւորողն էր Թաղեոս ու սուրբէլ Հայոց զկնի սասեալ Թա- Բարձրադմէոս սուրբաւելէն զէոսի և Բարդուղիմէոսի:

Եւսոյ: Բարձրադմէոս ընկեր մի Սի լինիք ընկեր առն Բարձրադմէոս զառնար:

Ուրա ու խնդ մարդը ամենևին Այր աբել և ըմբէ ոչինչ ընդ- չէ զանազանութիւն անարտայից: հատ է յանասնոյ:

Միարանութիւնը լաւութիւն- Զուգութիւն է մայր բարեաց, ներիմայիւ, անսխառնութիւն- անդուգութիւն Դեռնել չարեաց:

Նը չարութիւններ առնէր Զէրէրէ: Յուդան եղաւ Յիսուսի Բանդի- Զուդայ եղև առաջնորդ առնելէ քառա զառաջնորդը:

Աստուած ոչ ոք չէ բռնադա- Աստուած չրոնադատէ և ոչ զուք, տում, այլ հանգիստէր առաքի- այլ (զ) հանգիստ ախորժ է դառա- նութիւնը ընդունումէ: քինութիւն:

Ամբարտաւանութիւնը քաղէ է Ամբարտաւանութիւն քաղէ է Աստուծոյ և մարդոց: Աստուծոյ և մարդկան:

Սառը Զուրը ծալաւ մարդուն Զուր ցուրտ անձին ծարաւոյ քառք է Գալ: քառքէ է:

Կաթ ուտող երեւան որ ուրիշ Մանուկ կաթնակեր, որ ինչ կերակուր ցանկայ, դառնութիւն- յայլ կերակուր մտաբերիցէ, ոչ չէ, այլ ցանկայ արժեքի, դառնութիւն է, այլ արժեքաւորէ:

Ամեն ծառ որ ապտուր չէ Ամենայն ծառ, որ ոչ առնէ Բա- բերում, կարուելու ու կրակը պտուղ բարի, հաբոնէլ է և ի քրուելու արժեք է, հուր արժեքէլ:

Է. Նախդիրների կազմուչիւնը

§ 103 Նախդիրների զանազանութիւնը

մակբայներից:

Նախդիրները կամ նախադրութիւնները ցոյց են տալիս առարկաների մէջ եղած յարաբերութիւնները (§ 54), երբեմն էլ գործողութեան ուղղութիւնը: Զոր օրինակ՝ այս խօսքի մէջ. երբեք է պարտէզ. նախդիրը ցոյց է տալիս երթալու գործողութեան ուղղութիւնը — դէպք է պարտէզ: Բայց մակբայներն էլ ցոյց են տալիս գործողութեան ուղղութիւնը, ինչպէս. երբեք անոնք, գտնւում են: Արանից երեւում է որ նախդիրները ու մակբայները միեւնոյն նշանակութիւնը ունեն. բայց նորանում են զանազանութիւնը մակբայներից, որ նախդիրները միշտ մի օրէիցէ անուանում են դերանուն մօտ են լինում: Այս պատճառով շատ անգամ մի և նոյն բառը գործ է ածվում թէ իբրեւ մակբայ և թէ իբրեւ նախդիր: Այսպէս, այս խօսքի մէջ. Բաղնիստի մարտիկն էր արքայի բառը ցոյց է տալիս տեղի հանգամանքը, ու պատասխանում է այս հարցման — ո՞ւր, և մակբայ է. իսկ եթէ ասենք. Բաղնիստի մարտիկն էր արքայից, արքայից նախադրութիւն է, որովհետեւ ցոյց է տալիս դրան գոյականի ու նշան բայի մէջ եղած յարաբերութիւնը, և սեռական հոլովով բառ է անել:

§ 104. Նախդիրների բաժանումը ըստ նշանակութեան և ըստ կազմութեան:

Նշանակութեան և ըստ կազմութեան:

Ըստ նշանակութեան նախդիրները լինում են.

1. Հոլովակերտ՝ այսինքն հոլով կազմող, որ են զ, է, յ, ց, աս, ընդ, ըստ:

2. Հոլովառու՝ այսինքն հոլով առնող. մասնակցի, ճշմարտութեան վերայ և այլն:

Նախադրութեան մօտի հոլովը կոչվում է նախադրութեան խնդիր:

Ըստ կազմութեան նախադրութիւնները լինում են.

1. Պարզ՝ որոնք կամ բուն արմատական նախդիրներ են, ինչպէս. է, յ, ց, աս, ընդ, ըստ, մասնակցի և այլն, և կամ անուններից առնուած են անփոփոխ կամ հոլոված. պէտ, չոյս, գէր, լաւ, զեւ, զօրէն:

2. Բարդ նախադրութիւններ. աս — անոնք, յայտ — չոյս: Բարդ նախադրութիւնները կազմվում են.

1. Նախադրութիւնից և անունից. ընդ — դէպք, աստ — աստ:

2) Դերանունից և անունից. յայտ — չոյս, յայտ — չոյս:

3) Երկու անունից. է վեր չոյս, յայտ — չոյս:

§ 105 Նախդիրների գործածութիւնը:

Ա. Հոլովակերտ նախդիրներ

Զ.

1. Զ. նախդիրը շատ անգամ զրկում է բացառականի վերայ և կոչվում է պարտական հոլով, որ նշանակում է

Լրաց կամ համար, երբեմն էլ նոյն մտքով քաղաքական է թարգմանվում:

Բերէին համբաւ չար զՅովսէ- վատ լուր էին բերում Յովսէ- փայ. փի վրայ:

Կարծել զուսմեքէն յիշել զուսմեքէ. կարծել, յիշել մէկի վրայ:

Յորդէր բանն զնմանէ. Խօսքը շատանում էր նորա վե- րայ կամ նորա մասին:

Առաքել զՎրոյ, զցորենոյ. Զրի համար, ցորենի համար ուղարկել:

Գային հասանէին կոչնականք զայիս հասնում էին մեծ Սա- հակի համար հրաւիրողներ:

Կայսեր զծառոյն, զփայտէ. Ծառից, փայտից կամ փայտի վրայ կայսեր:

Ունել զկեզուէ նորա. Նորա լեզուից բռնել:

Բուռն հարկանէ զնմանէ. Նորան բռնել:

Կապել զորթոյ. Որթի վրայ կամ որթից կա- պել:

2. Գործիականի վրայ գրուելով կազմում է պատ- րական հոլովը, որ նշանակում է շուրջը, չորս եզրեր կամ նոյն մտքով վրան. երբեմն էլ անորշ ծածանալ է ցոյց տալի:

Զտամբ, զգլխով, զինն, զնո- ջան, զլիսու, իմ, նորա, քաղա- վաւ, զքաղաքաւ, զգետով, զե- քի, գետի, եկեղեցու շուրջը

եղեցեաւ. կամ բոլորը:

Քօղարկանել զերեսօք խրոզք. Երեսի վրայ քօղ ծածկել:

Արկանել զինն, զանձամբ ձոր- իր վրայ չոր հաղնել:

ձրս. Բո առէն պակասութ իւնները իմ վրայ:

Զբաղում իւրիք զբաղել. Շատ բանով պարապել:

Զմիմեամբք զիզանել. Մէկզմէկու վրայ գիզուիլ:

Ծիծաղին վինն, այլաննն զբա- Իմ վրա ծիծաղում են, նորա

նիւք նորա. Խօսքերի վրայ ծաղրում են:

Զարով երթալ, վազել զգետով Սրի վրայ երթալ, գետի, բազ- զբաղմութեամբ մարդկան. մութեան վրայից թռչիլ:

Զմիով տեղեաւ համագունք Մէկ տեղում բոլոր զօրքը միա- զգօրսն գումարել. սին հաւաքել:

Զհասարակ կամ զմէջ գիշե- Կէս գիշերուայ մօտ, կէս օրուած մօտ, ինն ժամի մօտ կամ ժա- ման, զայնու ժամանակաւ, մանակները, այն ժամանակները:

3. Հարկանել, զարկանել բայերի հետ չ տրականի վրայ էլ է գրվում:

Հարկանել, զարկանել, զքարի, քարին, գետնին խփել:

զգետնի. Ծափ զծափի հարկանել. Ծափ ծափի խփել:

Զհի հարկանիլ, զամօթի հար- Վախնալ, ամաչել, դողալ:

կանիլ, զդողի կամ զդողանի հարկանիլ.

Ի. Յ.

1. Ի, յ բացառականի վրայ գրուելով երբեմն զոր- ծիական է թարգմանվում:

Փոքր յանձնէ, տկար յօտից. Մարմնով փոքր, ոտքով տկար:

Ի բանից զնոյն պատմել. Խօսքով նոյն պատմել:

Յարուեստէ բծիչի, անարգ Արուեստով բծիչի, անգղով ստոր: յաղգէ.

Յականէ յանուանէ ճանաչել. Երեսով անունով ճանաչել:

2. Ի, յ վերջահոլով տրականի վրայ է գրվում այն հոլովմանց բառերում, որոնց վերջահոլով տրական բա- ցառականի նման չէ, և կազմվում է ներգոյական հոլովը,

որ նշանակում է մէջ կամ առ. հասարակ փեղ է ցոյց տալի:

Յաղբեր, Ի սերման, յայրի, Ի Աղբերի մէջ, հունտի մէջ, քար-

զարդու, յազդի, ի նեղութեան, այրի մէջ, զարդի մէջ, ազդի
յանձին իմում, յաւուր յայնմիկ, մէջ, նեղութեան մէջ, իմ անձի
մէջ, այն օրումն օրը:
Ի չարութե ունել, ջափի մէջ պահել,
վաղիւ ի սոյն կամ ի նմին ժա- վաղը այս ժամին:
մութ, սնի, առ յառոյժիք սնի, մեղ, նախ քան ի յառաջանալ
Բեռեռել, ի խաչի, բարձրանալ խաչի վրա մեկնել, խաչի վրայ
ի խաչին, բարձրանալ:
Չգտանում ինչ վնաս յառնա Այս մարդու մէջ մի յանցանք
յայտմիկ:
Յիս, ի մեղ, ի քեզ, ի ձեզ, իմ մէջ, մեր մէջ, քո մէջ, ձեր
յինքեան, յումնն կամ յու- մէջ, իր մէջ, մեկի մէջ, նորա
մեք ի նմա. մէջ:
Ի թիկ, ի թղթի, ի մարմնի թիկ մէջ, թղթի մէջ, մարմնի
ի գրի, ի ծոցի, ի պատ- մէջ, գրի մէջ, փոսի մէջ, ծոցի
ժի, յամանի *. մէջ, պատժի մէջ, ամանի մէջ
Ի մարդում, ի տարւոյ, ի տեղ- Մարդու մէջ, տարուան մէջ
ւոյ: տեղի մէջ կամ տեղում:

2. Այն հոլովներում, ուր վերջահոլով տրականը բացառականն նման է, եզակի նախդիրն տրականը ինչպես նաև բոլոր հոլովումների յոգ. նախդ. տրականը հերքոյականն միայն էլ ունի.

ի քուն, ի ջուրն, ի ծոց իւր, փնայ մէջ, ջրի մէջ, իր ծոցի
յողի իւր, ի զիւրս յայսմիկ, ի մէջ. իր հոգու մէջ, այս գրքի
մարդն. մէջ, մարդու մէջ.

Յաստեղս, ի թուղթս, յազդս, Աստղերի մէջ, թղթերի մէջ,
յայրս, յանձնս, ի ձիթենիս, ի ազգերի մէջ, քարայրերի մէջ,
նեղութիւնս, անձերի մէջ, ձիթենիների մէջ,
նեղութիւնների մէջ:

* Այս բառերի հոլովումը երրորդից առաջինի փոխառնելով, վերջահոլով տրականները ներգոյականի մտքով են վարվում:

Երբեմն էլ նախորիւ տրականը ներգոյականի մոքով
է վարվում ամենայն հոլովներում։
Ի տուն, ի տաճար, ի սիրտ, ճան մէջ, տաճարի մէջ, սրտի
յայր յայլ, ի ժողովուրդ օտար, մէջ, ուրիշ մարդու մէջ, օտար
յօտար երկիր, յամենայն ժամ, ժողովրդի մէջ, օտար երկրում,
ամենայն ժամում։

8.

3 միայն նախորդիւ տրականի վրայ է դրվումը եթէ շնչաւորների համար առած է, պարզ նախորդիւ տրականի միտք ունի, իսկ եթէ անշունչ առարկաների համար՝ նշանակում է Տիեզերք:

Յարքայ, ցճերս, ցիւ, ցնա, ցը- Գէյլ ի թաղաւորը կամ թաղա-
նոսա: Կարգ, զանաթ, զոսարդ լորին, ծերերին, ինձ, նորան,
նողա:

Ինքն, ցինքն ասել: Ինքն իրան ասել:
Յայդ վայր, ցերեկսդ, ցատուրան Մինչև այդ տեղը, մինչև իրե-
ցայնսովկ.
Յերբ փորձես, ցերբ է այդ: Մինչև երբ պետք է փորձես,
մինչև երբ է այդ:
Ուտեղ ցյադ, ցարբենալ: Աշտանալու չափ ուտել, հար-
բելու չափ:

ԱՌ, ԱՌԻ.

1. Այս նախդրիւ արականի հետ, եթէ շնչաւորա-
ռարկայի համար ասած է, սովորաբար պարզ նախդրիւ
տրականի միտք ունի) իսկ եթէ անշունչների համար՝
նշանակում է ճշմ. երբեմն էլ երկուսի վրայ զրուելով
այլ և այլ միտք ունի:

Առ Աստուած, առ մարդ, առ Դէպի ի Աստուած կամ Աստու-
թադաւորն. ծով, մարդու, թաղաւորին: Եւ
Առ ոք, առ իս, առ քեզ, առ Դէպի մէկը, մէկին, ինձ, քեզ

ինքն, առ, նա, առ մեզ, առ իրան, նորան, մեզ, ձեզ, իրանց,
 ձեզ, առ ինքեանս, առ ոմանս: ոմանց:
 Երթալ առ արքայ, առ այս ա- նրթալ դէպ ի թագաւորը, կամ
 նուն: թագաւորին, այս անունով մե-
 կին: Կին:

Պատրի մօտ դնել, դրան մօտ
նստել, գետի եզերքի մօտ:
Ինչպէս լոյսը խաւարի մօտ:
Բանի տեղ չդնել:
Յանցանքի տեղ դնել:

Լաւի տեղ, մեծի տեղ, օտա-
խօսի տեղ զնկէ:

Ստացուածքի սիրու համար,
խրատի համար, ուղղելու հա-
մար:

Ուսման ծոյլ, լսելու արագ, խոսելու ծանր:

2. Աստուծոյ զվերջահորով տրականի հետ նշանա-
կում է համար երբեմն էլ հոգ, եթէ խօսքը անշունչ ա-
ռարկաների վրայ է, իսկ եթէ շնչաւորների վրայ՝ միայն
հոգ կամ աստուծոյ:

վախի համար, ամօթի համար
դաւին համար, չարութեան հա

Մարտի
Տղիտութեան համար, իրաւուն
քը ծոելու համար, կատարելո
համար:

Խաչին մօտ կանգնած էին, մե
մօտ մնացիր:

Թագաւորի մօտ կամ առաջը
դատաւորի մօտ, քեզ մօտ, նո-
րա մօտ, մարդոց մօտ:

3. Գործիականի հետ ու սովորաբար հօգ է նշանակում, եթե անշուշտ առարկայի վրայ է խօսքը, և խոսման՝ եթե շնչաւորի վրայ:

Ի՞նչ է յարդը ցորենի մօտ:
Հայկի ժամանակ, Նոյի ժամա-
նակ, Տիգրանի ժամանակ:

Ջրհեղեղի ժամանակ, այն ժա-
մանակը:

Իր մարդու կենդանութեան ժա-
մանակ: ց / գումար քմց / Անո քմց

4. Աստիճանականորեն հետ սովորաբար պարզ բանականների նշանակություն ունի, երբեմն էլ նշանակում է համար.

Մարդկանցից, Աստուածանից
օրէնքներից, քեզնից:

Հորից, մօրից:
Կը խօսի քեզնից կամքս: Կող-
մից ժողովրդի հետ:

Խաղըութեան համար, վախի
համար, հարկի համար:

Յանցանքի համար, յիշատակի
համար, չլինելու համար:

ԸՆԴ.

1. Սեռականի հետ՝ ընդ նշանակում է Գեղը, Գեղ-
խանակը երբեմն համար.

Իմ տեղը և քո տեղը:

Աչքի տեղ աչք, աստամբի տեղ

ատաման, ատամ:
Թագաւորեաց որդի նորա ընդ Թագաւորեց նորա տեղը որդին նորա:
Ընդ ամենայն դատարկ բանի Ամէն դատարկ խօսքի համար համարս տալ:
Մատոն պատարագ ընդ անձին Քո անձի և ժողովրդեան համար պատարագ արա:

2. Վերջահոլով տրականի հետ ընդ նշանակում է հետ:

Ընդ ում, ընդ ումեք, ընդ քեզ, Ում հետ, մէկի հետ, քեզ հետ ընդ նմա, ընդ մարդկան, ընդ նրա հետ, մարդոց հետ, հրեշտակաց, տակների հետ:

3. Նախդրիւ տրականի հետ ընդ նշանակում է դէպ ի, հետ, մէջ. երբեմն էլ բացառական ու դործիական հոլովներով է թարգմանւում:

Ընդ արքայ, ընդ մարդ, ընդ ոք, Թագաւորին կամ դէպի Թագաւորը, դէպ ի մարդ, դէպի մէկը ընդ ձեզ, ընդ նոսա, դէպի հրեշտակները, կամ հրեշտակների հետ, մէկզմէկու հետ:

Նախանձել ընդ Յովսէփ, Յովսէփին նախանձել:

Ընդ երեսս դաշտին, Գաշտի երեսը:

Ընդ ամենայն ժամանակս, ընդ Այն ժամանակները, այն օրեաւորսն ընդ այնօրիկ:

Ընդ արեւելս, ընդ երկինս, Գէպ ի արեւելք, դէպ ի երկինք:

Ընդ ամս տասն, Տասը տարուան մէջ, կամ տասը տարի ամբողջ:

Ընդ սակաւ աւուրս եկին, Քիչ օրուան մէջ եկան:

Ասել ընդ միտս, ծիծաղել ընդ Մաքում ասել, ծիծաղել:

միտս, միտս, միտս:

Ընդ թիւ մտանել, Թուի մէջ մտնել (Թուի տաւնկնել):

Ընդ քերտն մտանել, Քրտնքի մէջ ընկնել:
Գնալ ընդ ցամաք, ընդ ծով, Ցամաքով ելթալ, ծովով ելթալ:

Մտանել ընդ դռուն, ընդ բերան, Դռնից մտնել, բերանից կամ բերնով մտնել:

4. Գործիականի հետ նշանակում է պահել:

Ընդ հողով, ընդ ծառով, ընդ Հողի տակը, ծառի տակը, ձեռ- ձեռամբ, ընդ իշխանութեամբ, քի տակը, իշխանութեան տակ ընդ զրուանաւ, ընդ ինև, ընդ կը, ամանի տակը, իմ տակը, մեօք, ընդ ինքեամբ, մեր տակը, իր տակը:

5. Բացառականի հետ պարզ բացառականի միտք ունի:

Ընդ աշմէ, ընդ անկէ, Այլ կողմից, ձախ կողմից կամ կողմով:

Ընդ հարաւոյ կամ ընդ արեւ- Հարաւի կամ արեւելքի կողմից լից կողմանէ, ընդ գեղջն կող- գիւղի կողմից մանէ:

ԸՍՏ.

1. Վերջահոլով ու նախդրիւ տրականի հետ ընդ նշանակում է պէս կամ նման, չափ:

Ըստ բանի քում, ըստ գործոց, Քո խօսքի պէս, քո գործերի պէս կամ համեմատ:

Ըստ քեզ, ըստ մեզ, ըստ իս, Քեզ, մեզ, ինձ պէս կամ նման մտածելով, ազգերի, լեզուների պէս, չափ:

Ըստ պատկերի մերում և ըստ Մեր դէմքի ու կերպարանքի պէս, նման:

Սիրել ըստ անձին, իր անձի չափ սիրել:

Ըստ կաղղոբել մանկանց, Մանուկների զօրանալուն չափ:

Ըստ ածել հասակին, Հասակը ածելու չափ:

Շարժմունք ցոյց տուող բայերի հետ բացառաւորով է թարգմանւում:

Անցանել ըստ չափ, ըստ սահմանից, սահմանից, երդումից ման, ըստ երդումի.

Աչքից Կորչիւ:

2. Բացառականի հետ սովորաբար նշանակում է
Էական.

Ըստ նմանի, ըստ նոցանի: Նորա ետևից, նոցա ետևից:
Այր ըստ առնի, մի ըստ մի- Մարդ մարդու ետևից, մէկը
որի: միւսի ետևից:

ՅՐ ըստ օրէ, ամ ըստ ամէ. Յրէցօր, տարէց տարի:

Բ. Հորովառու նախադրութիւններ.

Հախաղասք.

Իբրեւ, որպէս, քան ամենայն հղբանքով խնդիր են առ-
նում:

Իբրև մարդ, մարդոյ, մարդով, ինչպէս մարդ, մարդու, մարդով,
 իրմարդ. ոչ, ոչիս իցսով ոչ, մարդի: ոսոյ, մեոց, զմայ ոսոյ

Որպէս հուր, հրոյ, հրով, ի հուր ինչպէս կրակ, կրակի, կրակով
 ի հրոյ. կրակը, կրակից:

Քան Աստուած, Աստուծոյ, Աստուծով, յԱստուած, յԱստուծոյ, Քան Աստուած, Աստուծու, Աստուծով, Աստուածը, Աստուծոց:

Ծառայել իբրև Աստուծոյն մի Ծառայել ինչպէս Աստուծոյն
 իբրև մարդկան. ոչ ինչպէս մարդու:

Զգերարարություն իրեն յադրերա- Արտասուքը ինչպէս աղբրնե-
կանց հոսելին յաչաց իւրեանց: րից թափում էին իրանց աշ-

Որպէս ի ծովու աւեկոծիմք. Ինչպէս ծովի մէջ աւեկոծում
ենք:

Գրել բանա զայրադինս իբր Ծանր խօսքեր՝ գրել, ինչպէս
առ ատելիս և առ անպիտանս. ատելի և անպիտան մարդոց:
Լաւ է կոյր աչօք քան կոյր Լաւ է աչքով կոյր լինել քան
մտօք: մտքով:

Վաճառելու էի քան երեք հա-
րիւր զահեկանի: Երեք հարիւր զահեկանից աւե-
րիւր զահեկանի: Եւ ծախել:

Անէ, Տիէն հախարի պրահան են առնուլ:

Մինչ ի գետին, մինչև յերկինս, Մինչև գետին, մինչև երկինքը,
մինչև ի մահ. մինչև մահը:

Յայտուէ մինչև ցերեկոյ. Առաւօտից մինչև իրեկուն.
Յերկրէ մինչև յերկինս. Երկրից մինչև երկինքը.

Ի ծովէ մինչև ի ծով. Մէկ ծովից մինչև միւս ծովը:
Ի մեծամեծաց մինչև ցփո- Մեծերից մինչև փոքրերը:

Եւ, աւելց, ըսցաւ առնում են «Էւանջիա» հոլով.

Յետ այսորիկ, յետ մահու, յետ Սորանից յետոյ, մահից յետոյ,
սակաւ միոյ, փոքր ժամանակից յետոյ:

Առանց իմ, առանց մեղաց, Առանց ինձ, առանց մեղքի,
 խաղց հրամանի: առանց հրամանի:

Բայ կամ Բայց, Բայց Տայն, գաղա առնում են Բայա-
առնան հոլով.

Բաց յինէն, բաց ի քէն. Բաց ի ինձնից, բաց ի քեզնից,

Բաց միայն համ լայց միայն Բաց ի Թաղաւորից,
յարժայէ.

Գաղտ ի մօրէ. Մօրից ծածուկ:

Գեր, զերդ առնում են հայտնի հօլով.

Գեր զբաղումս, գեր զհօշակե- Շատերից բարձր, անուանի Հո-
լին բերթողաց Համբոս, մերոս բանաստեղծից բարձր,
Զերդ զապակի, զերդ զձուր. Ապակիի նման, ջրի պէս:

Յետադասք.

Զաի առնում է Գործիւն հօլով, երբեմն էլ «ե-
սաւն».

Ոգով չափ սիրել. Իր հոգու չափ կամ պէս սիրել:
Զեօք չափ, մահու չափ. Զեղ չափ, մեռնելու չափ կամ
մինչև մահ:
Արեան չափ, հարիւր արանց Արիւն թափելու չափ, հարիւր
չափ. մարդու չափ:

Կոշն, չոյս առնում են նախորդէր արտն.

Ի կինն կողմն, յարեւել կողմն. Կնոջ կողմը, դէպի արեւելք:
Ի թիկունս կոյս, Ի սեղանն թիկունքի կողմը, սեղանի կող-
կոյս.

Հեփ առնում է բացասական.

Ի սկզբանէ հետէ, յԱղամայ հե- Սկզբից, Աղամի ժամանակնե-
տէ. րից:
Ի հնոց ժամանակաց հետէ, Ի չին ժամանակներից, նախնի-
նախնեաց հետէ. ների ժամանակից:

Նախադասք և յետադասք.

Խնդիրներից առաջ ու յետոյ դրուող նախադրու-
թիւնների մեծ մասը «ե-սաւն» հօլով են առնում:

Վասն էր, էր վասն, վասն սի- Ինչի համար, սիրոյ համար, օ-
րոյ, օրինակի վասն. րինակի համար:
Սակս ձեր. Ի ձեր սակս. Զեղ համար:
Քո պէս, գունակ Տրդա- Քեզ պէս, Տրդատի պէս:
տայ.

Գունակ սորին, չանց գունակ. Սրա պէս. չների պէս.
Ընթեր խաչին, ոյր ընթեր, առ Խաչի կողքին, ում կողքին:
ոյր ընթեր.

Փոխան սիրոյ, մեր փոխան. Սիրոյ տեղը, մեր տեղը:
Փոխանակ ընդ բարոյ, նորա Լաւութեան տեղը, նորա տեղը:
փոխանակ.

Արտաքոյ ժամանակի. Աստու- Ճամանակից դուրս, Աստուծոյ
ծոյ կամացն արտաքոյ. կամբից դուրս:
Ի ներքոյ երկնից, թղենոյն Երկնքի տակ, թղի ծառի տակ:
ներքոյ.

Առաջի աչաց, իմ իսկ առաջի. Աչքի առաջը, իմ առաջը:
Գնել զանձն Ի վերայ ուրուք, Իր անձը զնել մէկի համար,
մեռանել Ի վերայ ազգին. մեռնել ազգի համար.
Ի ձեռն հաստոյ, Ի ձեռն Հաստքով, մարդարէի ձեռքով,
մարդարէի, յոյր ձեռն. ում ձեռքով:

Զօրէն անասնոյ, զօրէն տղայոց. Անասունի պէս, տղոց պէս:
Գնացին զհետ նորա, ճշմար- Նորա ետեից գնացին, ճշմար-
տութեան գնալ զհետ. տութեան ետեից երթալ:

Զկնի յաղթութեան, չարին ըզ- Յաղթութիւնից յետոյ, չարու-
կնի. թեան ետեից:
Յետոյ դրանն, յետուս խո- Դրանն ետե, խորանի ետե,
րանին. կողմը:

Յաղագս առնելոյ և տալոյ, զքօ- Առնելու ու տալու համար,
սանաց աղաղաւ. զքօսանքի համար.
Ընդդէմ կամ հակառակ կամաց, կամքի դէմ, մէկզմէկու դէմ:
միմեանց դէմ ընդդէմ.
Յանդիման դրախտին, դէմ յան- Դրախտի առաջը, իմ առաջը:
դիման իմ.

Մինչև Երբ համբերեմ:
 Կարելի է ուտել մինչև իշխանուհի,
 քայց պետք է խմել հարբելու
 չափ:

Բ.

Հովիւները ոչխարներին արածեցնում են գետի ափի մոտ:
 Ուսման ծով աշակերտը ամէնքի աչքին առելի է:
 Ծնողները ամէն հնարք գործ են դնում որդւոց պակասութիւնները հաշուելու համար:
 Հրէաները նախանշի համար խաչեցին Քրիստոսին:
 Ժողովուրդներից ոմանք կանգնած էին Լազարոսի մօտ, ուրիշները հապառանջեցին մօտ:
 Տիրան Առաջինի Ժամանակները Մարաց ազգը ընկաւ հայոց իշխանութեան տակ:
 Հայի Ժամանակ մեր երկիրը քիչ մարդ կար:
 Նոյն Ժամանակ մեծ ջրհեղեղ եղաւ:
 Ի՞նչ է մարդու կեանքը յաւիտեան հաւանութեան մօտ կամ հեռու:
 Վասնզէն ինչ որ ունէր, իր ու ընտանեացը տեղ տուգանք տուեց ու աղքատացաւ:
 Թողնենք որ նա խօսի իմաստով ու իմաստով:
 Ո՞ւր է նա իր տունը: — Ոչ ոք չի հետ:
 Ո՞ր կողմն է նայում: — Ոչ ոք չի արեւել:

Երբ համբերեմ:
 Մարթ է ուտել յաւիտեան չէ:
 օրէն բնական արքայութիւն:
 Հովիւք արածեն զխաչինս ափ գետին (նախորդ. տր.):
 Աշակերտ հեղգ հաւանութիւն յաչա ամենեցուն:
 Ծնողքը զամենայն հնարս ի կիրարկանեն հաշուել զպակասութիւնն որդւոց:
 Հրէայք առ նախանշ խաչեցին զՔրիստոս:
 Կէսք ի ժողովրդոց կային առ արքայ, այլք առ հապառանջ:
 Առ Ժամանակ Տիրանայ Առաջինոյ Մարք անկան ընդ իշխանութեան Հայոց:
 Առ Հայի աշխարհս մեր սակաւամարդ էր:
 Առ Նոյ եղև ջրհեղեղ մեծ:
 Չինչ էն կեանք մարդոյ առ յաւիտեանութեան:
 Վասնզէն զամենայն զոր ինչ է ունէր ետ ընդ իւր և ընդ ընտանեացն տուգանս և տուեցաւ:
 Թողցուք զի նա խօսեցի ընդ էս և ընդ քառ:
 Ընդ ո՞ր խօսիս: — Ընդ ընդ ո՞ր:
 Ընդ կողմն հայիս: — Ընդ արեւել:

Երկնքի աստղերը չեն կարող Աստուղք երկնից ոչ կարեն Բե-
 լուսի արեւ ընկնել:
 Յոյները տասը աստղ աստղ Տրոյ-
 իան պաշարեցին:
 Արտաշէս Ա. ծով ու ցամաք անց-
 նելով հասաւ մինչև Հելլոպոլիս:
 Վասնք նստենք ծառերի հովանի
 քիչ:
 Նստեցէք նորա աջ ու ձախ կողմը:
 Նստալուք ընդ աջ և ընդ ձախ
 նորա:
 Աստուած մարդուն ստեղծեց իր
 քեզի ու կերպարանի նման:
 Մի անցնիր չափից հաշուեց քառքո:
 Նորա նեղութիւնները աւելա-
 նում են արքայի արքի, զբեցօր:
 Աստուած արար զմարդ ըստ
 արքայի իբրեւ ի ըստ նմանութեան:
 Մի անցաներ չափ, սահման:
 Վիշտք նորա յաւելուն ամ ըստ
 նմ և օր ըստ օր:

Գ.

Արեւիկէ պայծառ բան չկայ:
 Ծովը ցամաքի մեծ է:
 Աստուած մարդու հոգի վեր է:
 Չարախօսները իրանց խօսքովը
 խոցում են ինչպէս որով:
 Մեղ հետ խօսում է ինչպէս ուն-
 յեման արդ. հեթ:
 Ամէնքը գովում էին նորա բա-
 րեսրաութիւնը, մեծից մինչև
 փոքր:
 Յաւալի կեանքի յետոյ պետք է
 մեռանան:
 Ամէնքը իրանց գասկը գիտեն
 և մենեքեան գիտեն զգաստ իւր-
 բոց ի շեղից:
 Աստուած աստղեղեղեղ հեռու է:
 Հեռի է Աստուած աստղեղեղ:

Այն աշակերտը ահա՛նք փերս- Աշակերտն այն գիր քան ահա-
նքն է։

Բարի մարդը մեռնէ՛լու շա՛ն է ա- Այր բարի մահ չա՛ն ատէ՛ զչա-
տում չարութիւնը րութիւն։

Արեւոստիկ կողմը երկինքը պա- Արեւոստիկ կողս երկինք պատեալ
տած է թուիս թուիս ամպերով։ եւ սեպեռիս ամպովք։

Հինգ ծածարձանի պէս անշարժ Հինգ ծած հետէ՛ արձանացեալ
կեցել է միևնոյն տեղում։ կայ անշարժ ի միում տեղովք։

Դ.

Ամէն ստեղծուած բաները մար- Վասն մարդ ամենայն պարծան-
քու համար եղաւ։ քըս եղեն։

Աշխարքը մեզ համար եղաւ։ Աշխարհիս ի մէջ սակա եղև։

Բժշկութիւնը մի արհեստ է մար- Բժշկութիւնն է արուեստ յաղա-
ղու մարմնի համար եղած։ քըս մարդկային մարմնի եղեալ։

Մարդու կեանքը փերս ա- կեանք մարդոյ փերս պէս սահի
հում անցնումէ։ անցանէ։

Վացիր մնացիր դրան հողին։ կաց մնա առ ընթեր դրան։

Չորս քեր չար մի հատուցաներ։ Մի հատուցաներ չար փոխա-
նակ չար։

Ոչինչ մի անիր Աստուծոյ հաճ- Մի գործեր ինչ չար Աստուծոյ
նից դուրս։ հաճ արտաքոյ։

Խլուրդը միշտ փերս առ մութ Խլուրդ միշտ ի ներքոյ երկրի
տեղեր է պտտում։ խաւարին տեղովք չըջի։

Շատերը մեր սրագրից իրանց Բազումը ի նախնեաց մերոց ե-
անձը դրին առ փերս ու էլէ՛ղցու հա- դին դանձինս ի վերաց առ էլ-
մար (միայն)։ էլէ՛ղցի։

Աստուծոյ ձեռնով քարոզուցում ի ձեռն աւաստալ քարոզեցաւ
Քրիստոսի Աւետարանը։ Աւետարան Քրիստոսի։

Սուրբ գիրքը խրատում է մեզ խրատեն զմեզ սուրբ գիրք ա-
րարողութեան երկնց կրթալ։ արարողութեան կրթալ զհետ։

Մարմինը ցանկանում է հոգու Մարմին ցանկայ հակառակ հո-
գե՛մ, հողին էլ մարմնի դէմ։ գիւս հողի հակառակ մարմնի։

Լեռների մէջ թռչունները բուն ի մէջ լեռան թռչունք բոցնս դը-
են դնում և խորքի մէջ ձայն նեն, և ի միջոյ վէ՛մ տան զձայ-
նն հանում։ նրս իւրեանց։

Ինչ որ ջրէ մօտ է, աճում ու Աճէ զալարի, որ մերձ է ջր-
կանաչում է։

Ոխակալութեան ախտը հողին Ախտ ոխակալութեան գողին
մարմնի է՛ր միասին մաշում է։ հանդերձ մարմնի մաշէ։

Շատնաւեր աշխարհի քուրջ պտ- Բազմութիւն նաւաց չուրջ աշ-
տում են, որովհետեւ աշխարհի քուրջ գան, զի ծով է չուրջ աշ-
չուրջ ծով է։ քուրջ։

Ը. Մակբայների կազմութիւնը

§ 106. Մակբայների բաժանումը ըստ

նշանակութեան և ըստ կազմութեան,

Ըստ նշանակութեան մակբայները լինում են զլիսա-
ւորապէս.

1. Տեղական որ գործողութեան տեղն են ցոյց տա-
լիս. առաջ, անդ։

2. Ժամանակական—գործողութեան ժամանակը.
այժմ, զուրի։

3) Որակական—գործողութեան որակաւթիւնը.
այսպէս, չալալէր։

4. Քանակական—գործողութեան քանակութիւնը
և թիւը. այդքան, երկից։

Ըստ կազմութեան մակբայները լինում են.

1. Պարզ արմատական մակբայներ, ինչպէս. աչալ, աշ-
լալ, ուր։

2. Բարդ մակբայներ. որ — պէս: այս — օր: արդար — ուստի:

§ 107. Մակբայների կազմութիւնը:

Արմատական մակբայները խիստ քիչ են. նոքա ըստ մեծի մասին կազմվում են.

1. Գոյական և ածական անունների հոլովներից.

1) Անձական հոլովից.

Գիշերի, գիշերոյն, գիշերաց.	Գիշերով, գիշերանց:
Վաղու ևս, վաղուց.	Վաղուց:
Այգուն, այգոյն, այգուցն.	Էգուց, էգուց առաւօտ:
Առաւօտու, առաւօտուց.	Առաւօտը, առաւօտեանից:
Ժամու և տարածամու.	Ժամանակին ու ժամանակից դուրս:

2. Գործիական հոլովից.

Գիւրաւ, կենդանեաւ:— Հարկաւ, կամաւ, բնաւ:— Խստիւ, ճշարիւ, մեղմով, փութով:— Ողջամբ, բնաւիմբ. (բուն). Ածեւ, առաջեաւ կամ, զառաջեաւ.	Գիւրին կերպով. ողջ ողջ:— Հարկաւ, կամաւ, բնաւ:— Խստիւ, ճշարիւ, մեղմով, փութով:— Ողջամբ, բնաւիմբ. (բուն). Ածեւ, առաջեաւ կամ, զառաջեաւ.
---	--

3. Նախդիր և ներգ. հոլովներից.

Յո՛ւ կամ յո՛ւ երթաս.	Ո՛ւր ես գնում:
Յայտկոյս, յայնկոյս.	Այս կողմը, այն կողմը:
Ի դուր, ի նանիր, ի սպառ.	Զուր տեղը, մինչև վերջը:
Յարժանի, յիրաւի.	Արժան ու իրաւ:
Յարժանի, յանարժանս.	Անարժան տեղը անարժան կերպով:
Յաներկիւղ, յաներկիւղս.	Առանց վախի:
Յանզգաստս, յանզէտս, յան-	Առանց զգալու, իմանալու, կա-

կամս.	մենալու:
Առ ժամս, առ օրին, առ տնին.	Այժմ, այն օրը, տան մէջ:
Ընդ առաւօտս, ընդ երեկս.	Առաւօտ, երեկոյեան դէմ:
Է՛ր, էր էրում, հիմ.	Ինչի՞, ինչի՞ համար, ինչ բանի համար:

4) Հայցական հոլովից.

Ձցայգ և զցերեկ.	Գիշեր ցերեկ:
Զօրն ի բուն, զգիշերն ի բուն.	Բոլոր օրը, բոլոր գիշերը:
Զառաջինն, զճանապարհայն.	Առաջ, ճանապարհի վրայ:
Զայս օրինակ, զնոյն օրինակ.	Այսպէս, նոյնպէս:
Զնորին հակառակն.	Նորա հակառակ կերպով:

5) Բացառական հոլովից.

Յայգուէ, ի տուէ և ի գիշերի.	Առաւօտից, գիշեր ու ցերեկ:
Ի հերուն հեռէ:	Անցեալ տարուանից:
Ի հարկէ, ի կարծոյ, ի մօտոյ,	Ի հարկէ, կարծ կերպով, մօ-
ի հարոյ.	տերս, քիչ ժամանակից:
Ի վաղուց, ի վաղուց հեռէ, ի վաղուց:	
վաղնջնէ հեռէ.	
Յանզգաստից, յանպատրաստից.	Յանկարծ, չպատրաստուած:
Առ իմէ, զմէ, ի մասնէ, յա-	Ինչի՞ համար, ինչ բանի համար:
ռաջնմէ.	ըստ մասին, առաջուց:

2. Մի և նոյն անունը կրկնուելով իրրե մակբայ է վարվում թէ ուղղական և թէ զանազան հոլովներում. սոքա կոչվում են կրկնաբայ մակբայներ.

Երամ երամ խաղալ.	Խումբ խումբ երթալ:
Գունդ գունդ հոսել.	Գունդ գունդ վազել:
Բազմել դասը դասը, երախանս երախանս.	Նստել դաս դաս, խումբ խումբ:
Կալլակք արեան ոլուն ոլուն	Արեան կաթիլները կը որ թա-

հեղուն. փում են:
Գէշ գէշ, յօշ յօշ, անդամ ան- կտոր կտոր, պատառ պատառ
դամ կտորեկ: ջարդեկ:
Այգուն այգուն, աւուր աւուր, Ամէն առաւօտ, ամէն օր, ա-
աւուրց աւուրց, ամի ամի, մէն տարի:
տարւոյ տարւոյ.

Օր ըստ օրէ, ամ ըստ ամէ. Օրէցօր. տարէց տարի:
Գամ քան զգամ. կամաց կամաց:
Փոյթ ընդ փոյթ, հեռ ընդ հեռ, Շուտով, անմիջապէս:
հուպ ընդ հուպ, իսկ և իսկ, Եւրոպ, ասիական, ամերիկական:
մերձ ընդ մերձ. Մէտ ի մէտ խոնարհիլ.
Մէտ ի մէտ խոնարհիլ. Եւրոպ, ասիական, ամերիկական:
Գայթ ի գայթ չրջել. Թոյլ ոտքով մանդալ:
կաղ ի կաղ գնալ. կաղ կաղ երթալ:
Լու ի լու ամենեցուն ասել. Ամէնքի ականջին ասել:
Բերան ի բերան, բան առ բան Երես երեսի, խօսքին խօսք ա-
խօսել. սել.

3. Ածական անունները առանձին առնելով հետեւեալ կանոններով մակբայ են դառնում.

1) Ածականները անիոփոխ կերպով բայի վրայ դը-
րուելով՝ մակբայի նշանակութիւն են ստանում:

Պարզ ասել (այսինքն պարզա- Ողջանդամ ապրել.
պէս).
Ուղիղ գնալ. Մաղապուր զերծանել:
Խոր քնել. Պարզերես կալ.
Ծանր լսել. Արագաթուիչ բարձրանալ.
Բարւոք գործել. Անփաս նաւել.
Պայծառ զարդարել. Աներկիւղ անցանել.
Անահ, աներկիւղ հայհոյել. Անտայթաք գնալ.
Մեծաձայն կարգալ. Քաջ միտ դնել.

2) Երբեմն էլ հի, ին, ինչ բառերի հետ են վաւրում:

Փոքր մի ննջել. Մտադիր իմն անսալ.
Սակաւիկ մի նստել. Գեղեցիկ իմն պատմել.
Ծառայել սակաւ ինչ. Մեծ իմն մխիթարել.
Բազում ինչ ցուցանել. Աքանջելի իմն երեւել.

3) Աւելի պատահում է, որ ածականը յոգնակի ան-
նախդիր հայցական «-ով» կամ շատի համար ասուելով
«-ով» է բանում իբրեւ մակբայ:

Երագս ընթանալ. Շուտ վազել:
Թեթեւ դառնալ. Թեթեւ դառնալ:
Մեծամեծ փքալ. Մեծ մեծ խրոխտալ:
Ծանուն լսել. Ծանր լսել:
Մանուն քննել. Մանր քննել:
Ճշմարտագոյն խօսել. Ճշմարտ խօսել:
Մօտագոյն մերձենալ. Մօտ գալ:
Ճշգրտագոյն գիտել. Ճիշտ իմանալ:
Բազումք ի նոցանէ փախու- Նոցանից շատերը փախու-
թեաց* ապրեցան. լով ազատուեցան:
Արջք օրհասականք հոգի* Հոգեարք արջերը շատ ու-
հոյ* կուլին. ժող են կուլում:

§ 108 Մակբայների ածանցական դեր-

շաւորութիւնները:

Գլխաւոր ածանցական մասնիկները՝ որ արմատական
մակբայների և ուրիշ մասանց բանի վրայ գրգռում են,
սորա են.

1) Ինչ, ինչ, ինչ և նման ու ցուցական զերանունների վրայ
դրուելով բացառականի միտք են տալի նոցա կամ շարժ-
մունք են յայտնում, ու անձն և տեղ ցոյց տուող դերա-

նուանական մակրայներ են կազմում:

Ինձէն, քեզէն, ձեզէն.	Ինձնից, քեզնից, ձեզնից:
Այսրէն, այդրէն, անորէն դասնալ.	Այստեղ, այդտեղ, այնտեղ, (շարժուելով) դառնալ:
Անդէն, աստէն մնալ.	Այնտեղ, այդտեղ (գալով) մընալ:
Այժմէն գիտել (այս ժամէն, ժամանակ, մկր.):	Հիմիկուանից իմանալ:
Աստի, այտի, անտի.	Այստեղից, այդտեղից, այնտեղից:

2. Ինչ, ի՞նչ սովորաբար գործիական հոլովով բառերի վրայ են դրվում նոյն միտքը պահելով:

Գլուխ-գլխովին, բոլոր-բոլորովին, բոլորովիմբ.	Բոլոր անձով, գլխով, բոլորովին:
Կամ-կամովին, բուն-բնաւ, բընաւին, բնաւիմբ.	Իր կամքով, բոլորովին:
Ազգ-ազգաւ, ազգովին,	Ազգով ու ցեղով:

3. Անոր դերանուանական մակրայների վրայ դրուելով աւելի ոյժ է տալի նոցա ու հէջ է յայտնում:

Աստ-անօր է (այն օր աստ է).	Այստեղ, այստեղումն է:
Այդ-անօր կնց, ուր-անօր գըտեր.	Այդտեղ կացիր, ուր օր գըտար:

4. Բայ, չի, ոյն, այն կամ էայն, ցի, բէն մասնիկները անունների վրայ դրուելով առ հասարակ օրական մակրայներ են կազմում:

Քաջ-ա-բար, գաղտ-ա-բար, իշխան-ա-բար:	Քաջի պէս, գաղտնի կերպով, իշխանի պէս:
Ուղղ-ա-կի, կողմն-ա-կի, ուժգն	Ուղիղ կերպով, մէկ կողմը:

ա-կի,	սաստիկ կերպով:
Կենդան-ւոյն ըմբռնել, արժանւոյն առնել.	Ողջողջ բռնել, վայելածին պէս առնել:
Լուկ-եայն կոչել.	Կամայ կանչել:
Ատամ-ա-ցի, ատամն-ա-ցի ծակոտել:	Ատամով ծակծկել:
Նշան-ա-ցի խօսել, յափշտակել	Նշանով խօսել, ձեռքով խլել:
Հայե-ցի կամ հայե-րէն բարբառել.	Հայերէն խօսել:

Ոյն, այն, չի ժամանական մակրայներ էլ են կազմում:

Յանկարծ-ա-կի կամ յանկարծ ոյն տեսանել.	Յանկարծ տեսանել:
Վաղվաղ-ա-կի ասել.	Շուտով ասել:
Գիշեր-այն կամ գիշեր-եայն յառնել.	Գիշեր ժամանակ վեր կենալ:

5. Իցա քանակական և թուական մակրայներ է կազմում:

Քան-իցս, այսքան-իցս, եր-իցս, չոր-իցս.	Քանի անգամ, այսքան անգամ, երեք անգամ, չորս անգամ:
---------------------------------------	---

6. Եւ կամ էւ, էն ինչ մակրայների վրայ են դրվում գրեթէ նոյն նշանակութիւնը պահելով:

Երբ-էք երբ-էք երեւել.	Ժամանակ առ ժամանակ երեւել:
Ուտ-եք ուտ-եք եկեալ հասեալ էին.	Այստեղից այնտեղից եկել հասել էին:
Ուր ուր-եք և զիպեր.	Ուր էլ որ պատահէր:
Երբ-եմ թշնամիք էար.	Երբեմն կամ մէկ ժամանակ

Այժմ-իկ գիտեմ. թէ նամի էինք:
Այժմ գիտենք. Այժմ գիտենք:
Աւաս-իկ եմ, ահաւաս-իկ եմ. Ահա այստեղ եմ:
Ահաւան-իկ է, ահաւան իկ է. Ահա այնտեղ է:

§ 109. Բարդ մակբայներ:

Բարդ մակբայները կազմվում են երկու կամ երեք նշանական բառից.

1. Բարդ ածականից. փողջր — ա — ֆայն երգել, ջերժ — էսանդն աղօթել:
2. Բարդ գոյականից. Դարդէ — օրէն, Կայր — օրէն:
3. Երկու նշանական մակբայից. վաղ — ֆալ, վաղ — ու — րէն, արդար — ուստ (ուստի):
4. Գոյականից և դերանունից. այո — օր, յար — ֆաճ, նոյն — չափ:
5. Նախադրութիւնից ու մակբայից կամ շարկապից. ա — այժմ, ընդ — վայր, ինչ և ինչ, ես փանդեա:

§ 110. Մակբայների գործածութիւնը:

Մակբայները գործ են ածվում հարցական, պատմական ու պատասխանական խօսքերի մէջ: Հարցական խօսքերի մէջ վարվում են հարցադրական մակբայները, պատասխանականների մէջ նոյն համապատասխանող պարտադրականները:

Հարցականը

Պատասխանականը

1) Տեղական.

ա. Ո՞ր ա. Որտե՞տ. աստ, անդ. աստանօր, անդա-
նօր, արտաքս, ի ներքս, ի դու-

րքս, ի բաց, մօտ մերձ, հուպ, առ ընթեր. ի վայր, ի վեր, հանդէպ, ի մէջ, առաջի, շուրջա-
նակի, ամենայն ուրեք.

բ. Անորոշ. այլուր, ուր ուրեք, բազում ու-
րեք:

գ. Բացասական ոչ ուրեք:

բ. Որտե՞տ. ա. Որտե՞տ. աստի, այտի, անտի,
աստուստ, անդուստ, անդատին
ի բացեայ, ի հեռուստ, ի վե-
րուստ, ամենայն ուստեք:

բ. Անորոշ. այլուստ:

գ. Բացասական. ոչ ուստեք:

դ. Յո՞ր. այսր, այդր, անդր, այսրէն, այդրէն, անդրէն, յայտկոյս, յայնկոյս:

2) Ժամանակական.

ա. Ե՞րբ. ա. Որտե՞տ. այժմ, արդ, միշտ, ցանդ, այսօր
վաղիւ, երեկ, յեռանդն:

բ. Անորոշ. երբեմն, մերթ:

գ. Բացասական. ոչ երբեք:

բ. Յո՞րէ՞ հե՞րբ. յայսմհետէ, յայնմհետէ, ի վա-
ղուց, ի հերոն հետէ:

գ. Յե՞րբ. ցայժմ, ցարդ, մինչև, մինչ, մինչ-
հե:

3) Որակական.

Ո՞րքե՞տ. այսպէս, նոյնպէս,
քաջաբար, մարդկօրէն:

4) Քանակական.

Գո՞նէ՞ ա. Որտե՞տ. այսչափ, նոյնչափ, որքան.

բ. Անդրու. բազում, սակաւ:

5) Թառառչան

Բառնից.

միանգամ, երկիցս, երիցս, հըն-
գիցս:

Թ. Շաղկապների կազմութիւնը

§ 111. Շաղկապների բաժանումը ըստ

նշանակութեան և ըստ կազմութեան:

Ըստ նշանակութեան շաղկապները երկու գլխաւոր տեսակի են բաժանւում.

1. Բաղձիւսական՝ որ իրարու համաձայն խօսքեր են կապում.

2. Ներհատական՝ որ իրարու հակառակ ու սնհամա-
ձայն խօսքեր են կապում:

Ըստ կազմութեան շաղկապները լինում են.

1. Պարզ արմատական շաղկապներ. և, էմ, և, դէ:

2. Բարդ շաղկապներ. այլ և, մասն արդ, քայլ արդ և այլ:

Իւրաքանչիւր մասն բանի շաղկապի նշանակութիւն է ստանում և թէ խօսք խօսքի հետ կապում է: Այս պատճառով շաղկապները կազմւում են.

1) Գոյական անուններից. ոմէն իրէ (իր), այսոս արագոս (աղաղ), օրինակ իմ:

2) Դերանուններից. արդ — հեղիս, ըստ — որում, այս — ինչ:

3) Բայերից. այս է, ասէմ, Լող և, էլէ (է-թէ):

4) Մակրայներից. արդ, ոսորիս արագէն, հոսոսար:

5) Նախադրութիւններից. վատն դէ, հան դէ, գիտոս

հաշիւ:

§ 112. Շաղկապների գործածութիւնը:

Շաղկապների գործածութեանը վրայ հետեւեալը պէտք է իմանալ.

1. Շաղկապները խօսքի մէջ գործ են ածվում մէկ մէկ, ինչպէս. և, այլ, ասէմ, և այլն. կամ երկու նոյն և նման շաղկապներ կրկնվում են, էմ — էմ, և — և, և կամ ուրիշ ուրիշ շաղկապներ երկերկու են գործ դրվում, այնպէս որ նոցանից մինը պէտք է անպատճառ պատասխանէ միւսին. և — ուրէն, և — էմ — ասէմ, ոչ հիւշ — այլ:

Մի լայք դէ չէ մեռեալ: Ոչ ունիմք աստ քայլ հինգ նկանակ: — Քաղցր է քուն ծառայի, և — սակաւ և — և, շատ ուտիցէ: — Արժանի է չարչարանաց, և — էմ — այժմուս, և — էմ — հանդերձելոյն: — Եւ — էմ — կամէր, ասէմ, ոչ կարաց: և — էմ — չարագործ այրն այն, աստ ոչ մատնեալ զնա քեզ:

2. Մի և նոյն շաղկապը տեղին նայելով կարող է անդադար իր նշանակութիւնը փոխել, զոր օրինակ.

Թէ ոչ էր փորձութիւն բարւոք, ոչ մատնէր Աստու-
ած ի նոյն զսիրելիսն իւր:

Թէ ջուր և — հուր և — երկիր և — օդ, թէ իցեն և
թէ չիցեն՝ զայն ոչ զիտեն:

Առաջին խօսքի մէջ և — էմ — էմ — էմ և է թէական շաղկապ: Երկրորդի մէջ նոյն և — էմ — էմ — էմ կրկնուելով դրուած է և ի տեղ և է քաղէն — ասէմ շաղ-
կապ:

Ժ. Չայնարկութիւնների կազմութիւնը

§ 113. Չայնարկութիւնների բաժանումը ըստ

նշանակութեան և ըստ կազմութեան:

Չայնարկութիւնները հոգու կրքերը կամ զգացմունքները բացատրող ձայներ ու բառեր են:

Ըստ նշանակութեան ձայնարկութիւնները լինում են.

1. Չարմացական. ա՛, ա՛՛, ա՛՛՛ և՛, Բա՛ Բէ՛:
2. Ուրախական. Վա՛՛ Վա՛՛՛ Վա՛՛ Վա՛՛՛:
3. Տրամական. աաա՛, ա՛, Վա՛ ինչ, եղա՛ն զիստ:
4. Հեղձական. Վա՛, ա՛, յէ՛:
5. Ըղձական. Երանի՛ Երանի՛ Երանի՛ Երանի՛ Երանի՛:
6. Յորդորական. աղէ՛, հա՛, Բէ՛, Երանի՛:

Ըստ կազմութեան ձայնարկութիւններն են.

1. Պարզ արմատական ձայնարկութիւններ՝ որոնք անորոշ ձայներ են՝ ա՛, Ե՛, Ե՛՛:

2. Ածանցեալ ձայնարկութիւններ՝ որոնք ուրիշ բառերից առնուած են. աաա՛, Երանի՛, յանկա՛, Բա՛, Բէ՛:

Երբ ձայնարկութիւնները մի որ և իցէ հորովով են գործ դրվում մէկ բայ գործութեամբ է իմացվում ինչպէս. Վա՛ ինչ, Երանի՛ զապառաշտ, այսինքն Վա՛ ինչ, Երանի՛ առէ՛ Ե կամ հա՛, Բէ՛ Երանի՛ Երանի՛:

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ի Ա Տ

Ա. ՕՐԻՆԱԿ ԼՈՒԾՄԱՆ

Այբ	յարար, ած, եղ, ուղ, հորովում է Գ. հորովում, վրայ—այբ, աբբա:
Բ	հորի, գոյ, ան, եղ, ուղ, հորովում է Զ. հորովում, վրայ—բա, բաբա, բաբբա:
Գ	անորոշող, եղ, ուղ, հորովում է Գ. հորովում, վրայ—գա, գաբա, գաբբա:
Դ	հորի, բայ (ներգ), սհմիկ, եղ, եղ, Զրդ, գէմբ, խոնարհվում է Գ. լծորդ, վրայ—դա, դաբա, դաբբա:
Ե	հորի, գոյ, ան, եղ, անորոշ հայց, *** հորովում է Գ. և Ա. հորովման վրայ—եդ, եդբ, եդբբա:
Զ	հորի, բայ (ներգ), անորոշ գերբ, խոնարհվում է Գ. լծորդ, վրայ—զա, զաբա, զաբբա:
Է	հորի, գոյ, ան, եղ, ուղ, անորոշ հայց, հորովում է Բ. հորովում, վրայ—էդ, էդբ, էդբբա:
Ը	հորի, բայ (ներգ), անորոշ գերբ, խոնարհվում է Ա. լծորդ, վրայ—ըդ, ըդբ, ըդբբա:
Թ	հորի, գոյ, ան, եղ, անորոշ հայց, հորովում է Բ. հորովում, վրայ—թդ, թդբ, թդբբա:
Պ	հորի, բայ (ներգ), անորոշ գերբ, խոնարհվում է Բ. հորովում, վրայ—պդ, պդբ, պդբբա:

* Ուսուցչին մնում է լուծման ժամանակ իւրաքանչիւր բառի ձևը և կազմութիւնը հասկացնել, որ այստեղ յիշելը շատ երկար կը լինէր:

** Ուսուցչին պահանջում է աշակերտներից, որ բերանացի հասկացնեն այստեղ բառերի խտորմունքը ընդհանուր հորովմունքից:

*** Աշակերտը իմանալով հայցականի նշանակութիւնը պէտք է զանազանէ անորոշ հայց, ուղղականից:

հարկ. գոյ. ան. եղ. անորոշ հյց. հոլովում է Բ. հոլովման
վրայ—բանվարէ, բանվարաւ:
Եւ—
Հաղկ. բաղհ.
հարկ. գոյ. ան. եղ. ուղ. Եւ. ցուց. յօդով որոշեալ. հոլովում
է Ե. հոլովման վրայ—մըք, մըք:
աւրաւաւիւնաւ. հարկ. գոյ. ան. եղ. գործ. հոլովում է Զ. հոլովմ. վրայ—աւ-
րաւաւիւնաւ, աւրաւաւիւնաւ:
ճաղկեր, ներգործ. բայ. սհմնկ. եղ. անց. անկ. եղ. 3-րդ դէմք. խո-
նարհվում է Բ. լծորդ. վրայ—ճաղկեր, ճաղկեր, ճաղկեր:
Եւ—
Հաղկ. բաղհ.
մակը. բացասական:
Խորհրդ. ներգ. բայ. սհմնկ. եղ. անց. անկ. եղ. 3-րդ դէմք. խոնարհ-
վում է Բ. լծորդ. վրայ—խորհրդ, խորհրդ, խորհրդ:
հարկ. գոյ. ան. եղ. հյց. Եւ. ցուց. յօդով որոշեալ:
հարկ. գոյ. ան. անեղ. յգ. նախդր. տր. հոլովում է Բ.
հոլովման վրայ—հարկ, հարկ, հարկ:
Ասորաւայ: յատ. գոյ. ան. եղ. սեռ. հոլովում է Գ. հոլովմ. վրայ—
Ասորաւայ, Ասորաւայ, Ասորաւայ:
Եւ—
Հաղկ. բաղհ.
ցուց. դեր. գոյ. եղ. ուղ. նարաւ. հոլովում է
մակը. քանակական:
աւելց. ներգ. բայ. սհմնկ. եղ. անց. կտր. եղ. 3-րդ դէմք. խո-
նարհվում է Բ. լծորդ. վրայ—աւելց, աւելց, աւելց:
գգ. հաղկ. հարկ. գոյ. ան. եղ. հյց. Եւ. ցուց. յօդով որոշեալ. հոլ-
վում է Զ. հոլովման վրայ—գգ, գգ, գգ:
Բերբ. ներգ. բայ. սհմնկ. եղ. անց. անկ. եղ. 3-րդ դէմք. խոնարհ-
վում է Բ. լծորդ. վրայ—Բերբ, Բերբ, Բերբ:
անասան. հարկ. գոյ. ան. եղ. անորոշ հյց. հոլովում է Գ. հոլովման
վրայ—անասան, անասան, անասան:
Հաղկ. բաղհ.
հարկ. գոյ. ան. յգ. անորոշ հյց. հոլովում է Գ. հոլովմ.
վրայ—անասան, անասան, անասան:
Եւ—
Հաղկ. բաղհ.
հարկ. գոյ. ան. եղ. ուղ. հոլովում է Գ. հոլովմ. վրայ—տրե-
պարհ:
Եւ. բայ. անցեալ դերբայ:
Եւ. բայ. սհմնկ. եղ. անց. կտր. եղ. 3-րդ դէմք.
հարկ. գոյ. ան. եղ. ուղ. հոլովում է Բ. հոլովմ. վրայ—
դերբ, դերբ, դերբ:

Եւ. Եւ. հարկ. գոյ. ան. յգ. նախդր. տր. հոլովում է Զ. հոլովման
վրայ—Եւ, Եւ, Եւ:
Եւ—
Հաղկ. բաղհ.
դրակ. ած. եղ. անորոշ հյց. հոլովում է Բ. հոլովմ. վրայ—
Բաղկ, Բաղկ:
Եւ—
հարկ. գոյ. ան. յգ. անորոշ հյց. հոլովում է Գ. հոլովման
վրայ—հարկ, հարկ:
աւելց. ներգ. բայ. սհմնկ. եղ. անց. անկ. եղ. 3-րդ դէմք. խո-
նարհվում է Բ. լծորդ. վրայ—աւելց, աւելց, աւելց:
Եւ—
Հաղկ. բաղհ.
հարկ. բայ. (ներգ.) անցեալ դերբայ:
հարկ. բայ. (ներգ.) սհմնկ. եղ. անց. կտր. յգ. 3-րդ դէմք.
խոնարհվում է Գ. լծորդ. վրայ—հարկ, հարկ, հարկ:
ներգ. բայ. անորոշ դերբ. նախդր. տր.
ցուց. դեր. գոյ. եղ. հյց.
Եւ—
Հաղկ. բաղհ.
ներգ. բայ. սհմնկ. եղ. ներկ. եղ. 3-րդ դէմք. խոնարհ-
վում է Բ. լծորդ. վրայ—ներգ, ներգ, ներգ:
Բերբ. ներգ. բայ. հրամ. եղ. ներկ. յգ. 2-րդ դէմք.
հարկ. գոյ. ան. եղ. հյց. Եւ. ցուց. յօդով որոշեալ:
Եւ—
ստաց. դեր. եղ. հյց. հոլովում է Գ. հոլովմ. վրայ—Եւ,
Եւ:
Հաղկ. պտճո.
ներգ. բայ. սհմնկ. եղ. ապա. եղ. 1-դէմք. խոնարհվում
է Բ. լծորդ. վրայ—հաղկ, հաղկ, հաղկ:
Եւ—
ստաց. դեր. եղ. հյց. հոլովում է Գ. հոլովմ. վրայ—Եւ,
Եւ:
Եւ—
Հաղկ. բաղհ.
մակը. ծմնկ.
Հաղ. բայ. սհմնկ. եղ. անց. կտր. եղ. 3-րդ դէմք.—հաղ,
Եւ, Եւ:
Եւ—
ստաց. դեր. եղ. հյց. հոլովում է Գ. հոլովմ. վրայ—
ստաց, ստաց, ստաց:
Եւ—
Հաղկ. բաղհ.
հարկ. գոյ. ան. եղ. հյց. հոլովում է Բ. հոլովմ. վրայ—
հարկ, հարկ, հարկ:
Եւ—
Հաղկ. բաղհ.
հարկ. գոյ. ան. եղ. հյց. հոլովում է Բ. հոլովմ. վրայ—
հարկ, հարկ, հարկ:
Եւ—
Հաղկ. բաղհ.
հարկ. գոյ. ան. եղ. հյց. հոլովում է Բ. հոլովմ. վրայ—
հարկ, հարկ, հարկ:
Եւ—
Հաղկ. բաղհ.
հարկ. գոյ. ան. եղ. հյց. հոլովում է Բ. հոլովմ. վրայ—
հարկ, հարկ, հարկ:

Բ. ՀԱՏՈՒԱԾՔ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԵԱՆ

1. ԳԱՅԼՔ ԵՒ ՈՋԽԱՐՔ:

Գայլը առ ոչխորս հրեշտակազնաց, եղևալ՝ ասեն, թէ՝ «Միշտ պատերազմ՝ ունելոյ՝ մեզ ընդ ձեզ և յար անհաշուութեան շունք են պատճառք. վասն զի վայրացորցանեն զմեզ, և ակամայ ի թշնամութիւն յուզեն. ապա թէ սորա ի միջոյ բարձցին, խաղաղութիւն է այնուհետեւ ընդ մեզ և ընդ ձեզ, և չար ես ի մէնջ այլ ոչ լիցի» — Հաւանեցան ոչխարքն, քանզի են անմտացիք և զշանցն պահպանութիւն յապաւեցին. և գայլքն գնոտա ի շանցըն անապատ դրեալ, դամենեսեան գնոտա ի վերայ յարձակեալ կոտորեցին:

Խրատէ առասպելս ի թշնամեաց խրատուց զգուշանալ:

2. ՄԿՈՒՆՔ ԵՒ ԿԱՏՈՒ:

Մկունք համոնգամայն հրեշտակս առաքեն առ կատուն և ասեն. «Զինչ քեզ մեղանչեմք, զի այդ քան զմեզ հալածես, զինչ քո ուտեմք»: — Եւ նա ասէ. «Ոչ գիտէք եթէ յայն սակա զմեզ դարձանեն մարդիկ, զի պարարս նոցա մեք պահեսցուք. արդ եթէ դուք այնմ ոչ մեղիցէք, համարձակ չըջեսջիք, և ոչինչ ձեզ վնասեցից»: — Եւ ձեռն ի գլուխ եղեալ երդմամբ հաստատեաց զայս: Եւ մկանցն համարձակեալ կամեցան զանկեալ հատոն առնուլ. և յարձակեալ ի վերայ կալաւ զբազումս ի նոցանէ. և ասեն.

«Ո՛չ ապաքէն երդուար անկեալ հատի ոչ առնուլ վրէժս»: — Եւ նա ասէ. «Ոչ երդուայ, այլ ըստ սովորութեան զգլխով զձեռս արկի»:

Նման իսկ է առակս կեղծաւոր երդուեցողաց, զի և ոչ պայմանի մնան և ոչ ուխտի, այլ ստեն զիպող միայն ժամ դտեալ:

3. ԳՈՐՏՈՒՆՔ:

Խորհուրդ արարեալ գորտունք ծովու, ասեն. «Ընդէր հեղձանիմք ի ջուրս տղընդերք և զեղնեալք, ելցուք և կենցաղաւարեսցուք որպէս դայլ» — Եւ մի ոմն ծերունի ասէ. «Հայր իմ պատուէր եղ ինձ, եթէ դապաստան ծովու մի թողցես, զի բնութեամբ է մեզ զանդիտել. արդ դուցէ ելանիցեմք և դարհուրեալ դառնայցեմք, և երեւելի դերկչոտութիւնն մեր առնիցեմք»: — Եւ նոքա ոչ հաւանեալ ելին, և լուեալ ոտնաձայն վախուցեալ խորատուզին:

Գտանի յառակս իմաստութիւն, զի նախ գիտել ի դէպ է զղորութիւն, և ապա զտեղի կամ զգործ փոխել, և հաւանութեամբ առնել ծերոց. զի մի գիտելով զպակասութիւն մեր քամահիցեն դայն ինչ, զոր ոչ գիտէին յառաջ:

4. ԱՌԻԻԾ՝ ԱՐՁ ԵՒ ԳԱՅԼ:

Առիւծ և արջ և դայլ ի միասին ցանկացեալ ասեն. «Ընդէր լինիմք հմակերք, ըմբռնեսցուք զոմն ի մարդկանէ, զի ըստ օրինի իւրեանց զորոպեցեալս մեր կերակուր մեզ պատրաստեցէ: Եւ կալեալ զոմն արարին խորտակարար: Եւ նեղեալ առնն հնաբացաւ աղաթիլ. հերձեալ փայտ մեծ և եղեալ սեպս յւրաքանչիւր կողմանս և ասէ. ցառիւծ և ցայլսն. «Օգնեցէք ինձ պատառել զփայտս. դիք իւրաքանչիւր զձեռս ի ներքս և ձգեցէք»: — Եւ իբրեւ եղին. ոտոյց զերթման, և մնացին անլոյծ, և առեալ զտապարն սկսաւ ի ջախել, և ասէ. «Զսկիզբն յառիւծէն արարիցո՞ւ ջանհրահանգ տնչանս յանդիմանէ առակս, զի պատճառ լինին ոմանք չարեաց. և լինի բազում անգամ, որ նախ պատահի սկսողաց»:

5. ԱՂՈՒԷՍ ԵՒ ԽԵՑՅԵՏԻՆ.

Աղուէան և խեցեղեղինն եղեն եղբարք և արարին ցան, և հնձեցին, և կասեալ կուտեցին: Ասէ աղուէան. «Այցուք ի բլուրս յայս, և ով շուտ իջանէ, նա առնու զցորեանն»:— Զորժամ ելին, ասէ խեցեղեղինն. «Արա ինձ սէր, և յորժամ կամիս վազել, զարկ զաղիդ առաջի իմ, որպէս իմանամ և գամ զհետ քոյ»: Եղարկ աղուէան զաղին և վազեաց. և խեցեղեղինն փակաւ յաղին աղուէանուն. և յորժամ հասաւ աղուէան ի շեղջն, և զարձաւ յետ թէ սէր իցէ խեցեղեղինն, խեցեղեղինն ի վայր անկաւ ի վերայ շեղջին և ասաց. «Յանուն Աստուծոյ, այս ինձ երեք մոգ և կէս»:— Զարմացաւ աղուէան և ասէ. «Թէ ով դու չար, երբ եկիր այսր»:— Զուցանէ թէ բան և զորժ առնեն նենգաւոր մարդիկ, որ կորուստ լինի անձանց նոցա, և սկարքն յաղթեն նոցա:

6. ՆԱՊԱՍՏԱԿՔ

Նապաստակք ի մի վայր եկեալք, մեզ, ասեն, կեանքս անկեանք են. քանզի արծուիք և շունք և ամենայն ինչ ի վերայ մեր հարեալ են, և բազմադիմի կիրք պատեալ ունին զմեզ. և արդ լաւ է հոսիլ ի լինս յայս և հեղձնուլ: Եւ իբրև այս կամ եղև, և էին սորա ամենեքեան միաբան, ի լճափինն գործըն զընթացս նոցա զգացեալ երկիւղիւ ընկղմեցան ի խորագոյնս լըճին, և մի ոմն ի նապաստակացն որ ծերագոյն էր իմացեալ որ ինչ եղևն, կացէք, ասէ ով սիրելիք և զաղարեցէք, ստգտանելով զանձինս, քանզի են և այլ երկչոտք քան զմեզ:

7. ԲՈՒ ՆԻ ԱՐԾԻԻ

Բու հրեշտակ առաքեաց առ առծիւ, և ինդրեաց զդուստր նորա հարսն, ասելով. Դու տունջեան քաջամարտիկ ես, և ես գիշերոյ. պատշաճիմք ի խնամութիւն: Եւ յետ բազում թախանձանաց յանձն առ տալ. Եւ ի լինել հարսանեացն, ի տուէ լոյս ոչ կարէր տեսանիլ փեսայն. և ծաղր առնէին բազմաբէքն. և իբրև եղև գիշեր, և ոչ հարսն ետես լոյս, յաճախեաց և անդ ապանումն. և վասն այսորիկ փութով լուծաւ հարսանիքն:

8. ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՏՆԿՈՑ

Ի մէջ տնկոց խորհուրդ եղև թէ համ արժան է թագաւորել ի վերայ մեր, և ոմանց ասացեալ զարմաւենի թէ բարձր է հասակաւ, և քաղցր է պտղովք. իսկ որթոյ հակառակեալ ասէ. Ես եմ ուրախարարն. ինձ արժանէ լինել, և թղենի՝ թէ ես, զի քաղցրաճաշակ եմ, իսկ զժնիկ՝ թէ ես հարկանող եմ, ինձ ի դէպ է, և առաւելութեամբ իւրաքանչիւր զանձն յարդէր, և անկարօտ ասէր այլոց: Իսկ արմաւենի խոկացեալ գիտաց՝ և թէ ոչ հաւանին նոցա թագաւորել, զի զայլս ընդ իւրեանց ոչ կամէին ճոխանալ, և ասէ թէ թէ յաւէտ ինձ վայել է լինել արքայ, և ամենեքին վիայեցին և ասեն. Բարձր ես հասակաւ և քաղցր պտղով. բայց երկու ինչ պակաս է քեզ, զի յաւուրս մեր ոչ տաս պտուղ, և ի շինուած ոչ պատշաճիս. մանաւանդ զի բարձրութեամբ քո անձաշակ բազմաց լինիս: Եւ նա պատասխանեաց, թէ զձեզ իշխանս կարդելով՝ այնպէս թագաւորեմ, և ի կատարել ժամանակացն իմոց՝ և որդւոց ձերոց թագաւորեցից: Եւ յօրինեաց զկարգ թագաւորութեանն յանձն առնելով նոցա զորթ՝ զինեպետ և զթղենի՝ հիւպատոս, զզժնիկ՝ դահճապետ, և զնռնիկ՝ բժշկապետ, և զայլս ի պտղոց ի դարմանս, զմայլս ի շինուածս, զանտառս՝ յայրումն, զմարենի ի բանտ, և զայլն ամենայն յիւրաքանչիւր զորժ:

9. ՈՐՄԻՋԴ ՆԻ ԹՈՉՈՒՆՔ

Բարող ի հաւս հասաներ յՈրմզդէ յօր դալ առ նա յերևելի առ ի գեղեցկութեան ընտրութիւն, զի ամենայնի լիցի՝ որ յաղթն է հաւուց թագաւոր: Եւ լինէին այնուհետև աղբերք և գետք հաւուք, ի նոսա զինքեանս պճնելով, և զանվայելուչս թևոյն հանելով, և թողութիւն ամենեքեան որ մի անգամ ի զարդմատչէր: Այլ ճայ արուեստիւ հնարէր, զի զայլոց հաւուց զթևս զիւրեաւ բարդեալ և յարմարեալ, կարի յոյժ գեղեցիկ և զարմանալի երևէր, և բազմատեսիլ էր իբրև բուրաստան բլայճառութեամբ թևօքն խրոխտացեալ, և զարմանալի էր ամենայն հաւուց, զարմանալի էր և զիցն, և ամենայն կամօք տեղի տուեալ յաղթութեան: Իսկ

գիշերահաւան իբրև այլով ամենայնիւ իմաստուն էր, և յայնժամ զթէն ծանեաւ և մատուցեալ ի բաց եհան և ի ցոյց ամենայն հաւուց արար զգործն, մինչև իւրաքանչիւր ոք մատուցեալ զիւրն ի բաց հանէր, և մերկ ճայն երևեցաւ խաղ ամենայն հաւուց:

10. ՊՂԵՐԴ ԵՒ ԱՐԻ

Արք երկու ճանապարհորդէին ի քաղաք ուրեք երթալ հեռի, և ոմն յսկզբանն արխարար երթայր, սակայն ետդետէ հեղճայր և աստ և անդ անկանէր ի ճանապարհին, և մերձ ի քաղաքն բնութիւնն հեղգացեալ, և յաւաղակաց մեռանի: Իսկ միւս ծոյլ յըսկզբան էր, և առաւել քան զառաւել փութայր, և մերձ ի քաղաքն ամենևինմ արագէր, և մտանէր և ի հանգիստ վայելէր:

Դէմք առակիս առ պղերդս է՝ և արիս, զի յոյլք սակաւ ինչ ջանան բարութեան ճանապարհին որ ի կեանս տանի, և ապա ծուլանան օր ըստ օրէ: և ի կատարած կենաց զոր արիտանալ պարտին, բնութիւնն լուծանի և ի ձեռաց զիւրաց մեռանին զրկեալք ի մոխի կենաց: Իսկ թէև արիք ի սկզբանն հանդարտ իմն չարժին, միշտ ուսմամբ յառաջատեն, և մերձ ի մտանելն ի կեանս, ելեալք ի մարմնոյ առաւել փութան և ի բարիսն վայելեն:

11. ՄԱՅՐ ԵՒ ՈՐԴԻ

Այրի կին մի ունէր տղայ մի. և սկսաւ տղայն գողանալ միրդ և բանջար. և մայրն ուրախութեամբ ճալակէր և ոչ խրատէր զտղայն ի կամս Աստուծոյ: Եւ նա ևս աճեցոյց զգողութիւն. բերէր անասուն և անօթս. և այր եղեալ եղև առաջակապետ ի լորինս, և բազում չարիս առնէր: Եւ կալեալ տարան ի կախել զնա, և ասէ. «Բերէք զմայրն իմ, զի համուրեցեցի զնա»: Եւ յորժամ եկն մայրն, խածեալ եհատ զքիթ ջօրն: Եւ ասէ թագաւորն. «Ձի ոչ խրատեաց զիս ի տղայութեան ի կամս Աստուծոյ, որ չէի յայս վիշտս անկեալ, յիրաւի արարի զայն»: Եւ թագաւորն հրամայեաց զնա արձակել և զմայրն կախել:

Յուցանէ թէ ամենայն ծնողք որ ոչ խրատեն զորդիս իւրեանց է կամս Աստուծոյ, նա մեղք որդւոցն ի դուրս ծնողացն է յաւուրն դատաստանի:

12. ԱՌԱԿ ՏԱՆՈՒՏԵԱՌՆ ԵՒ ՄՇԱԿ ԱՅՆ

Այր ոմն տանուէր ել ընդ առաւօտս ի վարձու ունել մըշակս (երկրագործ) յայգի իւր, և արկ վարձս (գինը կտրեց) մըշակացն աւուրն դահեկան և առաքեաց զնոսա յայգի իւր: Եւ ելեալ զերրորդ ժասու ետես այլս զի կային դատարկ ի հրապարակս. ասէ և ցնոսա. երթայք և դուք յայգի իմ, և որ ինչ արժան իցէ տաց ձեզ: Գնացին և նոքա: Գարձեալ ելեալ զվեց ժամու և զինն ժամու, արար նոյնպէս: Եւ զմեռասաներորդ ժամու ելեալ եզիտ այլս զի կային դատարկ, ասէ և ցնոսա. Ընդէր կայք աստ զօրս ցերեկ դատարկ: Ասեն ցնա. Ձի ոչ որ կալաւ զմեղ ի վարձու: Ասէ ցնոսա. երթայք և դուք յայգին, և որ ինչ արժան է առնուցուք: Եւ իբրև երեկոյ եղև, ասէ տէր այգւոյն ցլաւառապետ (տան գործակալը) իւր. կոչեա զմշակսն և տուր նոցա վարձս սկսեալ ի յեանոցն մինչև ցառաջինսն: Իբրև եկին որք զմեռասաներորդ ժամուն, առին մէն մի (մէկ մէկ) դահեկան: Եկեալ առաջինքն համարէին թէ աւելի առնուցուն. և առին մէն մի դահեկան և նոքա: Իբրև առին, տրտնջէին դտանուտեառնէն և ասէին թէ. Դոքա յետինքդ մի ժամ գործեցին, և հասարակորդս (հաւասար) մեզ արարեր զգոսս որ զժանրութիւն աւուրն բարձաք (կրեցինք) և զտօթ: Դա պատասխանի ետ միւում ի նոցանէ և ասէ. Ընկեր, չգրկեմ զքեզ. ոչ դահեկանի միւշ սակ արկեր ընդ իս, առ զքոյդ և երթ. կամիմ յեանոցս տալ որպէս և քեզ. եթէ չիցէ ինձ իշխանութիւն յիմա առնել զինչ և կամիմ:

13. ԱՌԱԿ ԱՆԱՌԱԿ ՈՐԴԻՌՈՅՆ

Առն միւշ էին երկու որդիք. ասէ կրտսերն ի նոցանէ ցհայրն. Հայր, տուր ինձ բաժին որ անկանի յընչիցդ. և նա բաժանեաց նոցա զկեանսն (ինչք): Յետ ոչ բազում աւուրց ժողով-

եալ զամենայն կրտսեր որդւոյն զնաց յաշխարհ հեռի և անդ վատնեաց (մխնեց) զինչս իւր զի կեայր անառակութեամբ: Եւ իբրեւ սպառնաց զամենայն, եղև սով սաստիկ յաշխարհին յայնմիկ և սկսաւ ինքն չքաւորել. և զնացեալ յարեցաւ (մօտը մտաւ) ի մի ոմն ի քաղաքացւոց աշխարհին այնորիկ: և յղեաց զնա յաղարակ իւր արածել խողս և ցանկայր լնուլ զորովայն իւր յեղջերէն զոր խողքն ուտէին և ոչ ոք տայր նմա: Եւ եկեալ ի միտս իւր ասէ. Քանի վարձկանք իցեն ի տան հօր իմոյ հացալիցք, և ես աստ սովամահ կտրնչիմ. յարուցեալ զնացից առ հայր իմ և ասացից ցնա. Հայր, մեղայ յերկինս և առաջի քո. և ոչ ես եմ արժանի կոչել որդի քո. արա զիս իբրեւ զմի ի վարձկանաց քոց: Եւ յարուցեալ եկն առ հայր իւր. և մինչդեռ հեռագոյն էր, ետես զնա հայրն և զթացաւ. յարեաւ և ընթացաւ ընդ առաջ. անկաւ և զպարանոցաւ (շլինքին փաթաթուի) նորա և համբուրեաց զնա: Եւ ասէ ցնա որդին Հայր, մեղայ յերկինս և առաջի քո, և ոչ ես եմ արժանի կոչել որդի քո: Ասէ հայրն ցծառայս իւր. վաղվաղակի հանէք զպատմութեանն առաջին և աղուցէք (հաղցնել) նմա և տուք զմատանին ի ձեռս նորա, և կօշիկս յոտս նորա. և ամէք զէն պարարակ, զենէք, կերիցուք և ուրախ լիցուք. զի այս որդի իմ մեռեալ էր և եկաց, կորուսեալ էր և գտաւ. և սկսան ուրախ լինել: Եւ էր երեց որդի նորա յաղարակի. և մինչդեռ գայր և մերձ եղև ի տունն. լուաւ զծայն երգոց և զպարուց, և կօշեցեալ առ ինքն զմի ի ծառայիցն հարցանէր թէ զինչ իցէ այն: Եւ նա ասէ ցնա. Զի եղբայր քո եկեալ է. և եղեն հայր քո զեղն պարարակ զի ողջամբ (ողջ առողջ) ընկալաւ զնա: Բարկացաւ և ոչ կամէր մտանել. և հայրն ելեալ արտաքս աղաչէր զնա: Պատասխանի ետ և ասէ ցհայրն. Այս քանի ամբ են զի ծառայեմ քեզ, և երբէք զպատուիրանաւ քով ոչ անցի (պատուելից, խօսքից դուրս գալ). ու մի երբէք ոչ ետուր ինձ զի ուրախ եղեց ընդ բարեկամս իմ: Յորժամ եկն որդիդ քո այդ որ եկեր զկեանս քո ընդ պառնիկս, զեներ զմա զեղն պարարակ: Եւ նա ասէ ցնա. Որդեակ, դու հանապազ ընդ իս ես, և ամենայն որ ինչ իմ է քո է. այլ ուրախ լինել և խընդալ պարտ էր. զի եղբայր

քո այս մեռեալ էր և եկաց, կորուսեալ էր և գտաւ:

14. ԱՌԱՎ ՄԵՏԱՏԱՆՆ ԵՒ ԱՂՔԱՏԻՆ

Այր ոմն էր մեծատուն, և ազանէր բեհեզս և ծիրանիս և ուրախ լինէր հանապազ առատապէս: Եւ աղքատ ոմն անուն Ղաղարոս անկեալ զնէր (գետինը ընկած, պառկած լինել) առ դրան նորա վիրաւորեալ, և ցանկայր յաղել ի փշրանացն որ արկանէին ի սեղանոյ մեծատանն. այլ և շունք եւ գային և լեզուին զվէրս նորա: Եւ եղև մեռանել աղքատին, և տանել զնա հրեշտակաց ի գոգն Արրահամու. մեռաւ և մեծատունն և թաղեցաւ, և ի դժոխսն ամբարձ գաչս իւր. մինչ ի տանջանսն էր ետես զԱրրահամ ի հեռաստանէ և զՂաղարոս ի գոգ նորա հանգուցեալ: Եւ նա աղաղակեաց և ասէ. Հայր Արրահամ, ողորմեաց ինձ և առաքեա զՂաղարոս զի թացցէ զծաղ (ծայր) մատին իւրոյ ի շուր եւ զովացուցէ զլեզու իմ. զի պապակիմ ի տապոյ (տաք) աստի: Եւ ասէ ցնա Արրահամ. Որդեակ, յիշեա զի ընկալար դու անդէն զբարիս քո ի կեանսն քում, եւ Ղաղարոս նոյնպէս զհարչարանս. արդ սա աստ միսիթարի եւ դու այդր պապակիս. եւ ի վերայ այսր ամենայնի վին (խորուկ ծակ, անդունդ) մեծ է ընդ մեզ եւ ընդ ձեզ, եթէ կամիցին աստի առ ձեզ անցանել, ոչ կարեն, եւ ոչ այտի ոք առ մեզ անցանել: Եւ նա ասէ. Արդ աղաչեմ զքեզ, հայր, զի արձակեսցես զդա ի ի տուն հօր իմոյ. են իմ անդ եղբարք հինգ, որպէս զի տացէ նոցա մկայութիւն զի մի և նոքա գայցեն յայս տեղի տանջանաց:

15. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

Եւ էր ոմն հիւանդ Ղաղարոս ի Բեթանիա ի գեղջէ Մարեմայ և Մարթայի քեռ նորա: Այս այն Մարթամ էր որ օծ զՏէրն իւղով և ջնջեաց (սրբել) զոտս նորա հերով (մաղ) իւրով, որոյ եղբայրն Ղաղարոս հիւանդ էր: Առաքեցին առ նա քորքն նորա և ասեն. Տէր, ահաասիկ զոր դու սիրէիր հիւանդացեալ է: Իբրեւ լուաւ Յիսուս, ասէ. Այն հիւանդութիւն չէ ի մահ (մեռնելու, մահացու): Եւ սիրէր Յիսուս զՄարթա և զքոյր նորա

զՄարիամ և զՂազարոս: Իբրև լուաւ թէ հիւանդացեալ է, զտեղի կայաւ (մնալ) անդէն ուր էրն աւուրս երկուս: Ապա յետ այնորիկ ասէ ցնոսաւ. եկայք երթիցուք միւսմանգամ ի Հրէաստան: Ասեն ցնա աշակերտքն. Իսարի ալժմա ևս խնդրէին զքեզ Հրէայքնք արկոծ առնել, և դա՞րձեալ երթաւ անդրէն: Պատասխանի ևտ Յիսուս. Ո՞չ երկոտասան ժամ է աւուր. եթէ ոք գնայ ի տունն իման, ոչ գայթակղի (ընկնել), զի զլոյս աշխարհիս այսորիկ տեսանէ. ապա թէ ոք գնայ գիշերի գայթակղի, զի լոյս ոչ գոյ ընդ նմա: Զայս իբրև ասաց, յետ այսորիկ ասէ ցնա. Ղազարոս բարեկամ մեր ննջեաց. այլ երթամ զի զարթուցից զնա: Ասեն ցնա աշակերտքն. Տէր, եթէ ննջեաց. ապա ապրի (աղատուի): Այլ Յիսուս վասն մահուն նորա ասէր. նոցա այսպէս թուեցաւ թէ վասն ննջելոյ ընդին ասէ: Յայնժամ ասէ ցնոսա յայտնապէս: Ղազարոս մեռաւ. և ես ուրախ եմ զի չէի անդ բայց արդ եկայք երթիցուք առ նա. Ասէ Թովմաս անուանեալն երկուորեակ աշակերտացն. Օն, եկայք և մեք զի ընդ նմա մեռցուք. Եկն Յիսուս, եղիտ զնա չորեքօրեայ ի գերեզմանի: Եւ էր բեթանիա մերձ յերուսաղէմ իբրև ասպարիսօք հնդեաւսան: Բաղումք ի Հրէից անտի եկեալ էին առ Մարթա և Մարիամ զի մխիթարեցէն զնոսա վասն եղբօրն. Մարթա իբրև լուաւ թէ Յիսուս գայ, ընդ առաջ գնաց նորա. բայց Մարիամ նստէր անդէն ի տան: Ասէ Մարթա ցՅիսուս. Տէր, եթէ աստ լեալ էիր, եղբայրն իմ չէր մեռեալ: Ասէ ցնա. Յիսուս. Յարիցէ (յարութիւն առնել) եղբայրն քո. ասէ ցնա Մարթա. Գիտեմ զի յարիցէ ի յարութեան յաւուրն յետնում: Զայս իբրև ասաց, զնայ և կոչեաց զՄարիամ զքոյր իւր լուեխայն (գաղտ) և ասէ. Վարդապետ եկեալ է և կոչէ զքեզ. Նա իբրև լուաւ, յարեաւ վաղվաղակի և եկն առ նա: Զև ես էր եկեալ Յիսուս ի գեղն. այլ էր անդէն ի տեղւոյն ուր ընդ առաջ եղև (դիմաւորեց) նմա Մարթա: Իսկ Հրէայքն որ էին ընդ նմա ի տան անդ և մխիթարէին զնա, իբրև տեսին զՄարիամ թէ յարեաւ վաղվաղակի և զնաց, զնացին և նոքա գնեաւ նորա. համարէին թէ ի գերեզմանն երթայ զի լացցէ անդ. Իսկ Մարիամ իբրև եկն ուր էրն Յիսուս և ետես զնա, անկաւ առ ոտս նորա և ասէ. Տէր,

եթէ աստ էիր դիպեալ (դիպուածով մի տեղ գտնուիլ), ոչ էր մեռեալ եղբայրն իմ: Յիսուս իբրև ետես զնա զի լայրաւ և ոք ընդ նմա էին Հրէայքն լային, խռովեցաւ յոգի իւր իբրև զայրացեալ (բարկանալ) և ասէ. Ո՞ր եղիք զնա: Ասեն ցնա. Եկ և տես, և արտասուեաց Յիսուս. Ասէին Հրէայքն. Տեսէք որ չափ սիրէր զնա, կէսքն ի նոցանէ ասէին. Ո՞չ կարէր սա որ երաց զաչս կուրին առնել զի և սա մի մեռցի: Յիսուս դարձեալ զայրացեալ ի միտս իւր գայ ի գերեզմանն. և էր այր մի և վէմ մի եղեալ ի վերայ նորա: Եւ ասէ Յիսուս. Ի բաց արարէք զվէմք. ասէ ցնա Մարթայ, քոյր մեռելոյն. Տէր, արդ հոտեալ իցէ, քանզի չորեքօրեայ է: Եւ իբրև ի վեր առին զվէմն, Յիսուս ի ձայն մեծ աղաղակեաց և ասէ. Ղազարէ, արի եկ արտաքս. և ել մեռեալն ոտիւք կապելովք և ձեռօքն երկապլնդօք (երկայն ու նեղ կտաւով պատած) և երեսօքն վարդամալապատօք, և ասէ ցնոսա Յիսուս. Լուծէք զդա և թողէք երթալ: Բաղումք ի Հրէիցն որ եկեալ էին առ Մարիամն իբրև տեսին զոր արարն, հաւատացին ի նա:

16. ՔԱՐԿՈՄԹՈՒԹԻՒՆ ՍՏԵՓՆՈՍԻ

Ստեփաննոս, այր լի շնորհօք և զօրութեամբ, առնէր նշան մեծամեծս ի ժողովրդեանն. յարեան ոմանք ի ժողովրդեանն վիճել ընդ Ստեփաննոսի. և ոչ կարէին զէմ ունել (զէմ դնել) իմաստութեանն որով խօսէր: Յայնժամ հրապուրեցին (վատ բանի համոզել) արս ոմանս ասել թէ լուաք զդորա խօսիլ բանս հայհոյութեան ի Մովսէս և յԱստուած, և խռովեցին զժողովուրդըն և զերիցունս և զգալիսն. և հասեալ ի վերայ յափշտակեցին զնա և ածին յատեան. և կացուցին վկայս սուսա որ ասէին. Այրս այս ոչ զաղարէ խօսիլ բանս հայհոյութեան գտեղւոյն սքընդ և զօրինացն: Եւ լուեալ զայս յատենի անդ զայրանային և կրճտէին զատամունս ի վերայ նորա, աղաղակեալ ի ձայն մեծ զիմեցին (վրան վազել) առ հասարակ ի վերայ նորա. և հանեալ արտաքոյ քաղաքին քարիոծէին, և վկայքն դնէին զճորձս իւրեանց առ ոտս երկոտասարդի միոջ որ կոչէր Սաւուղ: Եւ քար-

կոծ առնէին զՍտեփաննոս. և նա եղ ծունր, աղաղակեաց ի ձայն բարձր, Տէր, մի համարիր դոցա զայս մեղս. և զայս իբրև ասաց, ննջեաց (մեռնիր). և Սաւղոս էր կամակից սպանմաննորս: Եւ բարձին զՍտեփաննոս արք երկիւղածք և արարին կոծ (ողբ) մեծ ի վերայ նորա:

17. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ՍՈՂՈՍԻ

Բայց Սաւղոս յնասակար էր եկեղեցւոյն. ի տունս տունս մտանէր. բարէն զարս և զկանայս, մատնէր ի բանտ. և տա-կաւին լցեալ սպանալեօք մատուցեալ առ քահանայապետն ինդրեաց ի նման թուղթս ի Դամասկոս առ Ժողովուրդսն, որպէս թէ զոք գտցէ զայնր ճանապարհի, արս կամ կանայս, կապեալս անցէ յԵրուսաղէմ: Եւ երթալ նորա եղև մերձենալ ի Դամասկոս. յանկարծակի չուրջ զնովառ փայլատակեաց (փայլիլ) լոյս յերկնից, և անկեալ յերկիր լուաւ բարբառ որ ասէր ցնա. Սաւուղ, Սաւուղ, զի հալածես զիս, և ասէ Սաւուղ. Ո՞վ ես, Տէր, և նա ասէ. Ես եմ Յիսուս զոր դուն հալածես, խիստ է քեզ ընդդէմ խթանի աքացել (քացի տալ): Եւ զարհուրեալ և անշունջ (անձայն) լեալ ասաց. Տէր, զիս զինչ կամիս առնել. և ասէ ցնա Տէր. Յոտն կաց և մօտ ի քաղաքդ, և պատմեցի քեզ զինչ պարտ իցէ առնել. իսկ արքն որ ընդ նմայն երթային կային անշունջ. զձայնն միայն լսէին, բայց տեսանէին և ոչինչ: Յարեաւ Սաւղոս յերկրէ անտի, և աչօք բացօք ոչ զոք տեսանէր, զձեռանէ առեալ նորա մուծին ի Դամասկոս, և էր անդ աւուրս երկս, և ոչ եկեր և ոչ արք: Եւ էր ոմն աշակերտ ի Դամասկոս Անանիա անուն. ասէ ցնա Տէր ի տեսեան. Անանիա, և նա ասէ. Աւասիկ եմ, Տէր. Եւ ասէ ցնա Տէր. Յոտն կաց եւ զնա ընդ փողոցն որ կուչի ուղիղ. և խնդրեսցես յապարհման Յուդա Սաւղոս անուն զՏարսոնացի զի կայ զեռ յաղօթս: Եւ Սաւղոս ետես ի տեսեան այր մի Անանիա անուն մտեալ և եղեալ ի վերայ նորա ձեռն որպէս զի տեսցէ: Պատասխանի ետ Անանիա. Տէր, լուալ ի բաղնաց վասն առնն այնորիկ որչափ արաւ չարիս սրբոց քոց յԵրուսաղէմ, և աստ ունի

իշխանութիւն ի քահանայապետից կապել զամենեւեան որ կարդան (կանչել) զանուն քո: Ասէ ցնա Տէր. Երթ դու, զի անօթ ընտրութեան է ինձ նա: Եւ զնաց Անանիա եւ եմուտ յապարհման, և եղեալ ի վերա նորա ձեռս ասէ. Սաւուղ, եղբայր, ի վեր հայեաց, Տէր առաքեաց զիս, Յիսուս որ երեսցան քեզ ի ճանապարհին յորում գայիրն, որպէս զի տեսցես: Եւ վաղվաղակի անկան յաչաց նորա իբրև կեղևանք. ետես եւ յարեաւ մկրտեցաւ, և եւ եղև ի Դամասկոս ընդ աշակերտսն աւուրս ինչ: Չարմացեալ էին ամենեքեան որ լսէինն, և ասէին. Ո՞չ ապ էր որ աւար հարկանէր յԵրուսաղէմ զայնոսիկ որ կարդային զանուն Յիսուսի, եւ այսր նմին իրի եկեալ է զի կապեալս դոսսա տարցի առ քահանայապետն: Իբրև կատարէին աւուրք բազումք, խորհեցան Հրէայքն սպանանել զնա: Յայտնեցաւ Սաւղոսի նենդութիւն նոցա, քանզի պահէին զգրուան ի տուէ եւ ի զիշերի որպէս զի սպանցեն զնա: Եւ առեալ զնա աշակերտացն զնա ի զիշերի ընդ պարիսպն կախեալ իջուցին վանդակաւ: Իբրև եկն Սաւղոս յԵրուսաղէմ, ընդելանէր (փորձ փորձել) յարիլ յաշակերտսն. և ամենեքեան երկնչէին ի նմանէ. չհաւատային թէ իցէ աշակերտ:

18. ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՌԹԱՆԵՅՈՒՆՑ ԵՂԲԱՐՑ ՄԱՐԲՆ ՀԱՆԴԵՐՁ

Դէպ եղև եղբարս Եօթն մարդն հանգերձ կալեալս անել յատեան թաղաւորին. ի խոշտանգանս (տանջանք) զանի ստիպէին ուտել խոզենի: Մի ի նոցանէ նահատակեցաւ յառաջագոյն, սկսաւ խօսել եւ ասէ. Ձի կայք կամ զմեզ զինչ հարցանելոց էք, մեք պատրաստ եմք ի մեռանել քան անցանել ըստ օրէնս (օրէնքը չը պահել) հայրենիս: Բարկութեամբ սրտմտութեամբ լի եղև թաղաւորն, հրամայեաց ջեռուցանել տապալս և կատսայս և անիւ, և պէս պէս գործիս տանջանաց պատրաստել: Չայն իբրև վաղվաղակի ջեռուցին պատրաստեցին, հրամայեաց զնահատակն յառաջ կացուցանել, և նախ զլեզուն կտրեցին և զգլխոյն մորթն զերեսօքն դարձուցին, ա-

պա զոտս և զձեռս առաջի մօրն և եղբարցն ծայրաքաղս առնէին (ծայրերը կտրտել): Եւ ապա իբրև ի բռնից և ի ձեռաց անպիտան առնէր, հրամայէր կենդանւոյն (ողջ ողջ) ի տապակսն ջեռուցեալս իջուցանել. ապա իբրև ձենձերն (եղի ծուխը) ընդերկար այնպէս ի տապակէ անտի ելեալ դիզացեալ ծառանայր (ծառի պէս բարձրանալ), սկսան եղբարքն ընդ միմեանս մարբն հանդերձ մխիթարել և ասել. Քաջութեամբ մեռցուք, զանուն և զոգիս ժառանգեսցուք. հայի Տէր Աստուած ի ճըգնութիւն պատերազմիս մերոյ և ի ծառայս իւր մխիթարի:

Իբրև առաջինն զօրինակ դայս (այս կերպով) յաշխարհէ փոխեցաւ, զերկրորդն ի տեղի տանջանացն մատուցանէին, և զզխոյն մորթն վարսիւքն (զլխի մաղ) հանդերձ զերեսօքն արկանէին. և անդէն հարցանէին. կերիցես խոզենի միս, մինչև զամենայն մարմինդ անդամ անդամ լուծեալ է: Եւ ետ պատասխանի իւրեանց բարբառովն և ասէ. Ոչ. վասն այսորիկ և սա ի նոյն տանջանսն տանջեալ վախճանէր: Իբրև յոգւոյն պարզել ապաստան եղև (հողին տալու մօտ եղաւ), սկսաւ խօսել և ասէ ցթաղաւորն. Այ՛ սէգ (զոռոզ), հպարտ և ամբարտաւան, դու զմեզ յայսց կենաց աշխարհիս կարճել (ջնջել, վերցնել) համարիս. իսկ այն որ աշխարհաց թագաւորն է, թէպէտ և մեռանիմբ մեք վասն օրինացն, ի կեանսն յաւիտենից ի միւսանդամ ծննդեանն ժամանակի կենաց ի կեանս դարձուցանէ: Յետ նորա զերրորդն ածին և զլեզուն խնդրէին. նա վաղվաղակի մատուցանէր, և զձեռն քաջասիրտս (քաջասրտութեամբ) տարածանէր, զի և թագաւորն ինքնին իսկ զարմացեալ լինէր վասն պատանւոյն ուշի մտացն (մտքի հաստատութիւնը) և սրտին քաջութեան. զի առ ոչինչ զցաւսն համարեցաւ: Եւ սա իբրև փոխէր, զչորրորդն ի տեղի մատուցեալ ի նոյն տանջանս չարչարէին: Իբրև շունչն վախճանի (վերջի շունչը) հասանէր. խօսել սկսաւ այսպէս: Մեզ լաւ է զի փոխիմք աստի ի մարդկանէ. և յուսոյն ակն ունիմք միւսանդամ ծննդեանն յարութեան մեռելոց, քան քեզ ի կենդանիս, զի արգելեալ փակեալ ի քէն յարութիւն մեռելոց: Յետ սորա զհինգերորդն մատուցին ի

տանջանս չարչարանացն. իբրև դաչս ի վեր երարձ, հայեցաւ ընդ թագաւորն, սկսաւ խօսել ընդ նմա և ասէ. Իշխանութիւն առեալ մարդկան և դու մարդ մահկանացու գործես զինչ և կամիս. բայց մի ի վատութիւն ինչ և զմեր ազգս հատանիցես (վատացնել), կամ լքեալ թողեալ ինչ ի ձեռաց Աստուծոյ համարիցիս: Կաց մնա դու, և տեսցես զչորութիւնս միծամեծըս սքանչելեացն, որպէս զի զքեզ և զազատոհմն քո չարաչար հարուածովք չարչարիցէ:

Յետ այսորիկ ածեալ եղև վեցերորդն. և իբրև մերձ եղև ի մեռանել, ասէ. Զի մոլորեալ ես տարապարտուց, ընդ մեզ այս անցք անցանեն (այս բաները կը հանդիպին) վասն մեր մեղաց զի մեղանչեմք առ Աստուած արժանի զարմանալոյ. բայց դու մի ակն ունիցիս (յուսաւ) ողջանդամ (մարմնով) բարեմիտ ապրել յԱստուածամարտ (Աստուծոյ հետ պատերազմ) մատուցեալ: Եւս առաւել բարեաց յիշատակաց արժանի մայրն սքանչելի, որ զայնպիսի զեթին որդի յիւրմէ կորուսեալ ի միւսմ աւուր վասն յուսոյն Աստուծոյ քաջալերեալ սրտապնդեալ (քաջալերել) զմի մի ի նոցանէ մխիթարէր իւրեանց բարբառովն. և ըզսիրտն և զմիտն զիգութեան առնապէս (այր մարդու պէս) վառեալ քաջութեամբ յառաջ մատուցեալ ասէր. Զգիտեմ որպէս բնաւ դուք յարգանդիս երենցարուք. և ոչ ես ինչ զոգիսդ կամ զկեանսդ ձեզ շնորհեցի և ոչ զկերպարանսդ ձեր զիրաքանչիւր ես նկարեցի, և ոչ զհասակսդ ձեր ծնեալ և սընուցեալ: Այսուհետեւ ես իմ ինչ ոչ համարեցայց, այլ որ աշխարհի արարիչն է, որ ստեղծ զծնունդս մարդկան զկեանսդ և զողիսդ ի գայտեան իւրում իւրով ողորմութեամբք ի ձեզ դարձուցանէ: Անտիքոս թէպէտ և արհամարեալ զինքն համարեցաւ վասն բարբառոյ նահատակացն, սակայն, մինչդեռ ոգիքն կրտսերոյ մահկանն առ իւր կային սկսաւ ոչ միայն բանիւք մխիթարութիւն մատուցանել, այլ և երդմամբ հաստատէր ի մեծութիւնս յաւագութիւնս (մեծութիւն, իշխանութիւն) հասուցանել, երանելի (երջանիկ) առնել յաշխարհի, միայն թէ ի նախնեացն օրինաց փոխեսցի, գործ ի ձեռն տալ (պաշտօն տալ) և բարեկամ անուանել թագաւորաց: Իբրև ետես թէ ամենին պատանին ի բանս թագաւորին ոչ խոտորեցաւ

(գիշատի) կոչեաց թագաւորն զմայրն, և աղաչէր լինել պատա-
նայն կենաց խորհրդական զի փրկեսցի: Իբրեւ կարի շատ ըս-
տիպեաց, յանձն առ խօսել ընդ որդւոյն: Խոնարհեցաւ ի նա
սկսաւ ծաղր առնել զհպարտ դամբարտաւան թագաւորն և ա-
սէ: Ողորմեաց ինձ, որդեակ իմ: յուշ լիցի քեզ (յիշէ) զի կը-
րեցի զքեզ ինն ամիս յարգանդի և սնուցի զքեզ զերիս ամս
ի զիրկս ստեամբք, և հասուցի զքեզ, յայդչափ մեծութեան հա-
սակի: արդ աղաչեմ զքեզ, որդեակ, մի զարհուրիր դու ի չա-
րաշուք դանձե՛ աշտի: այլ եղբարցն արժանի եղեալ ընտրեա
(նախադաս համարէ) զմահ քան զկեանս աշխարհի, զի ընդ այն
եղբարս ընկալայց զքեզ ի ձեռն ողորմութեան մեծին Աստու-
ծոյ: Եւ մինչդեռ մայրն զայն մխիթարութիւնս մատուցանէր
ի միտս հաստատունս, սկսաւ խօսել պատանեակն և ասէ:
Ո՛ւմ կայք, զի յապաղէք: Կեմ ինչ լսելոց հրամանի թագա-
ւորիդ, այլ հնազանդեալ եմ օրինաց հարցն մերոց: Այլ դու
որ զամենայն չարիս խորամանկեցեր (նենդութեամբ նիւթել)
ի վերայ որդւոցդ Եբրայեցւոց անօրէն, ապստամբ, պիղծ, վատ
արանց, զի դուր հպարտանաս յուսով քով մնտով ի վերայ
ծառայից նորա, չես ինչ ապրելոց յամենադէտ յամենակալ
դատաստանացն Աստուծոյ, այլ ես յուսացեալ կարգամ առ
Աստուած ինն և եղբարքն իմովք զամենայն նիւթեալ (պատ-
րաստել, մեքենայել) սրտմտութիւն բարկութեան ջնջել ի
ջաց անցանել:
Յայնչափ քաջութեան սրտի մանկանցն եօթանցունց սրտաբեկ
լինէր (վհատիլ) թագաւորն, առաւել ի վերայ կրտսերոյն դառ-
նապէս տանջանս մատուցանէին, սակայն և սա անարատու-
թեամբ և սրբութեամբ յուսացեալ ի Տէր մեկնեցաւ յաշխարհէ:
Զհետ որդւոցն և մայրն երանելի ի նոյն օրէնս կատարեցաւ:

19. ՅՈՒԴԱ ՄԱԿԱՐԷ

Այլ Յուդա Մակարէ և որ ընդ նմա էին աստ անդ գաղ-
տաղողացեալ (յանկարծ գաղտ) մտանէին ի զեղս, ի քաղաքս
և յազարակս: Յինքն արկանէր (իւր կողմը ձգել) Յուդա զաղղա-
տոհմն և նուաճէր զՀրէայն որ կացեալ էին հաստատութեամբ
յուստին իւրեանց: Կազմէր լինէր զօրաժողով: զիմակալ (դէմ

դնել) ինչ ոչ լինէին նմա հեթանոսքն: հասանէր ի վերայ գիւ-
ղից և քաղաքաց հրձիգ առնէր զամուր ամուր տեղիս թշնա-
մանցն, անդրէն նուաճէր դարձուցանէր զըմբռնեալն ի թրչ-
նամեաց, մեծամեծ ստատիկ հարուածս ի վերայ թշնամեացն
հասուցանէր: մանաւանդ զգիշեր ևս իւր օգնական դործակից
գտանէր: և համբաւ (լուր) քաջութեանն ընդ ամենայն կող-
մանն ընթանայր: Իբրեւ զայն տեսանէր Փիլիպպոս զի դամ քան
զգամ (երթալով) իրք յառնն յառաջադէմ յաջողէին, արքունի
հրովարտակօք առ Պաղոմէոս սպարապետ ստորին Ասորոց և
Տաճկաստանի հրեշտակս առնէր (պատգամաւոր զրկել) օգնա-
կան ի թիկունս (օգնութիւն) զօրս ի ձեռն հասուցանել: Նա
վաղվազակի իբրեւ առնոյր զհրովարտակն, զՆիկանովր Պատրոկ-
լեանց զառաջին սիրելի աւագաց (մեծամեծներ) իւրոց ի ձե-
ռն դուժարէր ոչ ինչ պակաս քան զքառասուն հազարաւ առ-
հասարակ բառնալ ի միջոյ ջնջել զաղղն Հրէից: յանդիմանէր
(ներկայացնել) նմա զգորդի սպարապետ, զայր քաջ, իրաց պա-
տերազմի տեղեակ, ամենայնի հմուտ: Յանձն առ Նիկանովր
զհարկն առաջին զոր տային Հռոմայեցւոց հարիւր քանքար, ի
Հրէից տէրութենէ անտի լնուլ: Անդ հրաման տայր չուրջ ըդ-
ծովեղերաքն կոչել զվաճառականսն մարդադինս (մարդ գնող) ի
Հրէաստան: խոստանայր իննսուն իննսուն մարդ տալ նոցա ի
քանքար մի Յուդայի: Էին ոմանք որ գուշակ լինէին (լուր տալ,
իմաց անել) վասն Նիկանովրայ արշաւանին: Նոքա (Հրէայք)
առ վատասրտել իւրեանց այսր անդր խուսափէին ապրել յա-
նօրէն յանարժան ձեռանէ Նիկանովրայ որ, մինչչև տեսանել
էր նորա, ընդ վաճառականս անձանց նոցա զինս հատանէր (զինս
կտրել): Այլ Յուդա մխիթարէր զնոսս զի մի պակասեցնն (թու-
լանալ) յայնչափ զօրաց բազմութենէ և մի վհատեցին: և այ-
սուռ մխիթար քաջալեր բանիւք վառէր պատրաստէր զնոսս ի
վերայ օրինացն և աշխարհին իւրեանց մտադիւր (յօժարու-
թեամբ) մարտնչել, համարձակ մեռանել: Յերիս գունդս զգորսն
բաժանէր: Երկօցունց գնդացն զերկոսին զեղբարսն զՀմաւոն
և զՅովսէփ զօրավար կացուցանէր: և առաջնոյ գնդին ինքնին
զօրագլուխ պատրաստեալ յարձակէր ի զիմի հարկանէր (դէմը

դուրս գալ) Նիկանովրայ, Հասանէին հարկանէին ի զօրաց ան-
տի թշնամեացն աւելի քան զինն հազար սպառազէն, և զայլ-
սըն խոցս (վիրաւոր) և խեղս (սախաթ) և վիրաւորս առնէին.
և շուրջ դբանական պահ արկանէին (պահապան դնել), և
զինչս և զգանձս մարդագին վաճառականացն իւրեանց առնուին
և զմնացեալ զօրսն Նիկանովրայ առաջի իւրեանց փախստա-
կանս առնէին, մինչ օրն տարաժամէր (խրիկուն լինել): Իբրեւ
ժամ աւուրն ի տարաժամել անկանէր, այսրէն վաղվաղակի
տաղնապաւ դառնային, և ոչ ընդ երկար հալածէին զնոսա զի
ի վաղիւ անդր չաբաթ էր, այլ հասեալ այսրէն ունէին ըզճա-
կատուն տեղի զգէնս քաղէին (ժողովել) զանկելոցն. զիաղերծ
առնէին (մերկացնել, կողոպտել մեռածները) զվիրաւորսն և
ինքեանք չաբաթուն պատրաստէին: Զետ չաբաթուն նեղելոց
և այրեաց և որբոց մասն առնէին յաւարէ անտի. և ապա ին-
քեանք ընդ բաժինս ասարին խառնէին (աւարին մասնակից
լինել): Իբրեւ զայս գործեցին առհասարակ աղօթս անկեալ մա-
տուցանէին առ ողորմածն Աստուած. աղաչէին մինչ ի վախ-
ճան հաշտ լինել ընդ ծառայս իւր: Իսկ յամենայն կողմանց
թշուառացեալ Նիկանովր, որ զհազար վաճառականսն ի մար-
դագին (մարդ գնելու) ածէր որդւոց Հրէիցն. մեծաւ տառապա-
նօք թշուառութեամբ անկեալ ի փառացն հանդերձէ ձգեալ (ա-
նարգ վիճակի հասած), ընդ մուրողս անկեալ (մուրացկան դառ-
նալ) մեծ սուգ առեալ վասն զօրացն կորստեան, փախստեայ,
կորացեալ (ամօթալից) ի քաղաքն Անտիոքացւոց անկանէր:
Եւ որ զՀռոմայեցւոցն խոստանայր զհարկն յԵրուսաղէմացւոց
գերութենէ անտի ընուլ, ինքնին նովին բերանով պատմէր թէ
յայտնի Աստուած է նոցա օգնական, վասն այսորիկ ողջան-
գամ (ողջ առողջ) և առանց խօցոտելոյ ի պատերազմէ ելանն:

20. ԵՂԻԱԶԱՐՈՍ

Եղիազարոս ոմն անուն, այր երեւելի ի գնդէ քահանայիցն,
յեցեալ ի ծերութիւն, զարդարեալ լուսաւորեալ ամենայն քա-
ջութեամբ, հազիւ ինչ ծերս քանի մի որ զիւրեն էին հանդար-

տեցուցանէր, և առ ինքն յարեալ ի սուրբն Աստուած աղօթս
մատուցանէր և ասէր այսպէս. Թագաւոր մեծազօր, որ զամե-
նայն վարես և ուղղես, դու այն Աստուած որ զՓարաւօս բաղ-
մացեալ կառօք և երիվարօք հպարտացեալ բարձրացեալ մեծա-
քանեալ ամբարտաւան զօրօքն հանդերձ ծովամացս (ծովը թա-
փելով), ի կորուստ յուղարկեալս ընկղմեցեր: Դու որ զանթիւ
զօրսն պերճացեալս պարծեցեալս Անատրոք արքայի Ասորես-
տանեայց սատակեցեր, զոր ի մի սայր սուսերի և ի մի տէգնի-
ղակաց առեալ հաւաքէր աժիտփել զերկիրն ամենայն Հրէաստա-
նի. հպարտացաւ ևս հասանել ծանր բարբառով, յանդուգն սաստ-
կութեամբ մեծաւ նախատանօք ի վերայ քաղաքին սրբոյ: Դու
Տէր, հարեր բեկեր կործանեցեր, յայտ յանդիմանութեամբ ցու-
ցեր զզօրութիւն բազկի քո: Դու և որ յերկրին Բաբելացւոց և
րեք մանկունքն ինքնակամ զանձինս ի հուրն մատնեցին փրկե-
ցեր. զի և վարսից նոցա ոչ մեղանչէր հուրն. ճարակ և տուր
(կերակուր արիր) հրոյն զօրութեան զթշնամիսն: Դու և որ
ի նախանձ նենդութեան ի գուբ արկանել զԳանիէլ ի բերան
անհնարին զաղանացն ի լոյս ածեր (դուրս հանցիր) անարատ
պահեալ: Դու և զհիւրն անդնդոց զոր տեսեր զի մաշէր և զպորտ
ձկանն անարատ ածեալ յանդիման ընտանեաց իւրոց կացուցա-
նէիր: Դու հայր, ամբարտաւանատեաց (հպարտներն ատող) բա-
րեսէր, ապաւնէ ամենայնի, արագ երևեաց ի վերայ ազգիս Իս-
րայելացւոց, զի մի ընդունայնամիտ զրախորհուրդ (ունայն բա-
ներ մտածող) հեթանոսք պարծեսցին առաջի սնոտեաց իւրեանց
ի վերայ մերոյ կորստեան: Անուշակ, անմահ, ողորմած Աստուած
ողորմեաց զթա ի մեզ, որ այսչափ անօրէն թշնամանօք զան-
կարգ զանիմաստ պատուհաս մահու յանձինս կրեալ ի կենաց
ի մահ զօրէն չարագործաց յուղարկիմք. Հաշեցէ մաշեցէ (մա-
շէ) զհեթանոսս զօրութիւն յաղթութեան քոյ: Անկեալ աղա-
ղակեն աւասիկ ամենայն աղածրի (մտտող) երամ երամ բաղ-
մութիւն տղայոց և նոցին հարք և մարք արտասուօք: Այն ինչ
լինէր Եղիազարոս զաղօթսն առ աստուած մատուցանել, և
թագաւորն զաղանօքն և զօրօքն հանդերձ ի տեղի հանդիսին
յասպարէս անդր մեծաւ բարկութեամբ հասանէր: Զաչս ի վեր

բարձին որդիքն Երրայեցւոց. իբրև դայն տեսին, ի ձայն մեծ գոչման յերկինս զաղաղակ բարձին: Յայն ձայն գոչման առ հասարակ լիւրինք և հովիւք անդրէն կրկնեալ բարբառով ընդդէմ հնչեցին (արձագանք տուին): Յայնմ ժամանակի բարձեալն փառօք, մեծապատիւ, ամենակալ ճշմարիտն Աստուած երևեցոցց զերեսս իւր. բաց նա զգրուես երկնից ուստի եկին իջին երկու ահեղ փառաւորեալ աներեայթ հրեշափք, և հարան ի դիմի (դէմ երան) թշնամացն. լի արարին ահիւ և զողովեամբ և առ հասարակ զամենեան անշարժ կապեալ, պառեալ պաշարեալ պահեալ էին: Եւ թագաւորի իսկ գլխովին (նոյն ինքը թագաւորը) սոսկացեալ զողացեալ քսամենալ (զողալ) լինէին սոկերք և մարմինք. սասան խռովութեան զանազանութեան և արտառութիւն բարկութեանն անդէն յապուշ միտս եղծանէին (ապշութեան դարձաւ), և զազանքն անդէն յետս ի վերայ վառեալ զօրացն յարձակէին, և զբաղումս ի նոցանէ առաքնոր հարեալ անդէն առ ոտս իւրեանց սատակէին: Ի նմին տեղով վաղվաղակի թագաւորին բարկութիւն ի գութ, յարտառու վասն առաջին պնդութեան յամառութեան իւրստութեանն հարկանէր. զի իբրև լուաւ զդոչիւն բարբառոյն և զմտաւ ած զկորուստն բազմաց, հարաւ յարտառու (լաց եղաւ): Խօսել սկսաւ ընդ բարեկամսն և ասէ. անցէք զանցէք (չափք անցուցիք) ասպքէն (յիրաւ), բռնապարուք և զիս իսկ, ի վերայ ամենայն երախտեաց, ի մտաց խորհրդոյ և ի աւերութեանէ առ հասարակ մերժել կամիք. զողացարուք աւաղիկ զմիտս իմ, խորհրդակամք առաքինիք, և զինչ ոչ է օգուտ աւերութեան մերում դայն առնել տայք մեքենայիք (խորամանկութեամբ): Լուծէք արձակեցէք զանօրէն կապանսդ. յիւրաքանչիւր տեղին խաղաղութեամբ յուղարկեցէք. զառաջին զեղեալ լիկութեանն (սեղութիւն) ի զրգութեանս սղորանաց (չոյել փափայել) դարձուցէք: Իսկ Հեբրայեցիքն վաղվաղակի յական թօթափել լուծեալք ի կապանաց անտի զամենակալ, փրկիչ, զսուրբն Աստուած իւրեանց օրհնէին, այն ինչ մաղաչութիւն զրաց մահուանէ չհաւատալի (անհաւատալի կերպով) ղերծեալք:

Իբրև դայն զիւրութիւն զիւրէր (այս հեշտութիւնը անհ-

լուց յետոյ) Հեբրայեցւոց, կոչեալ զմտից զսիրն և ասէ. Հապա վաղվաղակի զինի եւ նաչիս եւ որ զինչ պիտիցի (պէտք է) յուրախութեան հանդերձ Հրէից՝ մատուցանել զեօթն օր: Յայնմ ժամանակի որ յառաջ մատնցոյց (մատով ցոյց տուած) նախատանօք եկեալ հասեալ ի մահ, մանաւանդ թէ մտեալ իսկ էին ընդ զրուսն զժոխոց փոխանակ զառն այնր օրհասին խնձոյս ուրախութեան կացուցեալ ի փրկութեան տեղւոյն, ուր սատակման եւ վին (անդունդ) ակն ունէին: Բաղմականս բաղմականս (խռովք խռովք) բաշխեալ լի ուրախութեամբ յիւրաքանչիւր կողմանս բաժանէին. եւ փոխանակ արտառուալից ողորցն երգս առեալ ի ձայն օրհնութեան հայրենի բարբառովն զնշանագործ (հրաշագործ) փրկիչն զԱստուած օրհնէին. զլալիւն զհեծութիւն ի բաց մերժեցին. պար առեալ խաղաղութեան ցնծութեան նշան կանգնէին: Սայն օրինակ և թագաւորն վասն նոցա ի մեծի տաճարին ժամ տուեալ (ժամանակ որոշել) ուրախութեամբ բաղմաւ զկոչնականս հրամայէր ինեւքս կոչել: Եւ որ յառաջն ի սատակումն զազանագէշ հաւակիւր (զազաններ ի պատառող թռչնոց կերակուր լինելու) զժողովուրդն նուիրէին (մատնել) խնդութեամբ, յոգոց ելանէին ամօթ և վնաս յանձին կալեալ և զհրաշունչ (կըրակ հնչող) բարկութիւն իւրեանց չիջուցեալ, ցնծութեամբ զուրախութիւն գուարթացուցանէին: Իսկ Հրեայքն, որպէս ասացաք յառաջագոյն պարս ուրախութեան կաղմալ զեօթնօրեայ ժամանակն զուարթութեամբ ցնծութեամբ կատարէին ոչ վասն հպարտութեան և ոչ վասն որկորատութեան (որկորամոլութիւն), այլ վասն գոհութեան և փրկութեան զոր արար նոսա Աստուած:

21. ԳՆԱՅՔ ԵՍՊՈՑ ԸՆԴ ԱՐՇԱԿԱՅ ԱՐՔԱՅԻ ԵՒ ԸՆԴ ՎԱՍԱԿԱՅ ՍՊԱՐԱՊԵՏԻՆ ՀԱՅՈՑ:

Կոչեաց թագաւորն Պարսից Եսպունհ զթիւթսն և զատեղադէտսն և զքաղեայսն, խօսել ընդ նոսա և ասէր. Ձեթ էս բաղում անգամ կամեցայ սիրել զԱրշակ արքայ Հայոց, և նա համակ անարգեաց զիս: Եւ եդի ընդ նմա ուխտ խաղաղութեան և երդուաւ ինձ յիւրեանց օրէնս քրիստոնէութեան ի զխաւրութիւն այնմ, զոր աւետարանն կոչեն. նախ այն երդմանն ստեաց: Եւ նմա բիւր բարիս խորհեցայ, որպէս հայր որդւոյ կա-

տարել նմա, նա ինձ չար ընդ բարւոյ հատոյց: Իսկ ես կոչեցի զերիցունս Տիսփոնի քաղաքի, և կարծեցի թէ նորա նենգութեամբ ինչ ետուն նմա զերդունսն և ետուն ինձ ստել: Եւ պատահաւ զնոսա որպէս զմահապարտս, իսկ ասաց ցիս Մարի երէց զխաւորն նոցա. ասէին թէ մեք արդարութեամբ տուաք նմա զերդունսն: Բայց եթէ նա ստեաց, նոյն աւետարանն ամէ զնա առ ոտս ձերս:— Եւ ես նոցա ոչ լուայ. և ետու հրամանս եթա նասուն զնոսա ի մի գուր փոշոտել, և զուսումնակիցս նոցա հանել ընդ սուր: Չաւետարանն յոր երդուաւ Արշակ արքայ, որ է զխաւորութիւն ուսմանց նոցա քրիստոնէութեան, կապեցի շրջթափիւք, և կայ ի զանձի մերում: Բայց բանքն Մարեայ Երիցոյ ուշ եղեն ինձ: Եւ յիշեցի զի ասէր— թէ մի սպանաներ զմեզ, այլ ես զիտեմ զի նոյն աւետարանն ամէ զԱրշակ արքայ ի ծունկըս քո:— Ահա ասիկ բանք արդարութեամբ կատարեցան, զոր ասէին: Բայց Արշակ արքայ Հայոց այս երեսուն ամէ Արեաց զի ետուն ընդ նմա ճակատս, և յաղթել և ոչ մի ամոշ կարացաք. և ելեալ է եկեալ ոտիւք իւրովք, Բայց թէ զիտէի թէ յայսմ հետէ կայցէ յուխտիս իմում և ի հնազանդութեան բարեաւ ուխտիւ, մեծապէս մեծարանօք արձակէի զնա խաղաղութեամբ յիւր աշխարհն:

Իսկ քաղեայքն ետուն նմա պատասխանի և ասեն. «Թող մեր այսօր և վաղիւն պատասխանի արասցուք քեզս: Իսկ ի վաղիւ անդր ժողովեցան քաղեայքն և աստեղագէտքն, և ասեն ցարքայն. «Այժմ զի եկեալ է առ քեզ թագաւորն Հայոց Արշակ, զինորդ խօսի ընդ քեզ, կամ զինչ ձայն ամէ, կամ զինորդ ունի զանձնս: Ասէ արքայն. «Իբրեւ զմի ի ծառայից իմոց համարի զինքն, հող ոտից իմոց ջանայ լինել: Ասեն նոքա. «Այ՛ն աբան զոր ասեմք քեզ. պահեալ դու զնոսա աստէն, և առաքեալ զուղեսպանս յերկիրն Հայոց, և տուր բերել անտի հող ի սահմանացն Հայոց իբրեւ բեռնիս ևրկուս, և կահոյր մի ջուր: Եւ հրաման տացես հարկանել զկէս խորանի յատակի բերեալ հողոյն Հայոց. և առցես քեզէն զձեռանէ արքային Հայոց Արշակայ, և տարցես նախ յայն տեղ որ բնակ իսկ է հողն, և հարցցես ցնա բանս: Եւ դարձեալ առցես դու զձեռանէ նորա և տարցես ի

հայատակսն ի հարեալ հողոյն. և լուիցես դու բանս ի նմանէ. և ապա գիտասցես դու եթէ կայ յուխտի և պահէ զզաշինս քո թէ ոչ, յետ արձակելոյ քո զնա ի Հայս: Ապա եթէ ի վերայ հայ հողոյն խիստ բարբառեսցի, զիտասջիր զի որ օր հասանէ յերկիրն Հայոց, զնոյն ձայն ամէ ընդ քեզ, զնոյն ձակատըս և զնոյն թշնամութիւն յուզէս:

Ապա թագաւորն Պարսից քանզի զայս լուեալ ի քաղէիցն տաճիք ուղտուք արձակէ ի Հայս արս զհողոյ և զջրոյ. զի եկեսցեն բարձցեն նմա զհմայսն: Եւ ընդ սակաւ առուրս եկին բերին զայն ինչ, զորմէ յղեացն: Ապա հրաման տայր թագաւորն Շապուհ զկէս յատակին իւրոյ խորանին հարկանել ի բերեալ հողոյն Հայոց. և զջուրն ցանել ի վերայ նորա. և զկէսն ի նոյն հողն զիւրոյ բնակութեան երկրին թողուլ: Եւ ետ ամել զԱրշակ արքայ Հայոց զառաջն իւրով, և զայլ մարդիկն ի բաց հրամայեաց կացուցանել. և զձեռանէ առեալ շրջէր ձեռնուով: Եւ երթեկս առեալ ընդ խորանն, ասէ ցնա յորժամ ի պարսիկ ի հողոյն ի վերայ ձեռնէն, «Թէ ընդէր եղերիմ թշնամի, Արշակ արքայ Հայոց, զի ես որպէս զորդի սիրեցի զքեզ, և կամեցայ տալ քեզ զդուստր իմ ի կնութիւն, և որդի ինձ առնել զքեզ. իսկ դու խոստացար ընդ իս, և քովք կամօք առանց իմոց կամաց եղեր ընդ իս թշնամի. և այս լի երեսուն ամէ, զի պատերազմեցար ընդ իսս:

Ասէ Արշակ արքայ, «Թէ մեղայ քեզ և յանցեայ. զի ես եկի և կոտորեցի, և յաղթեցի թշնամեաց քոց. և ակն ունէի ի քէն պարգև կենաց, և թշնամիք իմ հրապուրեցին զիս, և արկին երկիրս զուկս ի քէն և փախուցին ի քէն: Եւ երդումս իմ, զոր երդուայ քեզ, յառաջ ամին զիս. և եկի աւասիկ առաջի քո. Եւ աւասիկ ծառայ քո ի ձեռս քո կամ, զինչ և պէտք է քեզ, արան զիս, զինչ և կամ իցէ, սպան զիս, զի ես ծառայ քո առ քեզ կարի յանցաւոր եմ, մահապարտ եմ:

Իսկ Շապուհ արքայ առեալ զձեռանէ նորա, շրջէր ձեռնուով, ի չքմեղս առեալ զնա ամէր ի հայակողմն ի հողն հարեալ յատակն: Իսկ իբրեւ յայն տեղի հասանէր, և զհայ զհողն կոխէր. մեծամեծս ըմբոստացեալ հպարտացեալ այլ ձայն չըջէր. սկսանէր

խօսել և ասել. «Ի բաց կաց յինէն ծառայ չարագործ տիրացեալ տերանցն քոց: այլ ոչ թողից քեզ և որդւոց քոց զվրէժնախնեաց իմոց, և զմահն Արտեանայ արքայի: Ձի այժմիկ ձեր ծառայից զմեր տերանց ձերոց զրարձ կալեալ է. բայց ոչ թողից: եթէ ոչ տեղիդ մեր առ մեզ եկեսցէ»:

Իսկ դարձեալ առնայր զձեռանէ, դարձեալ տանէր յայն հողՊարսից. ապա աշխարհէր զատացեալսն, խոնարհէր, բռնուհն հարկանէր զոտից նորա, մեծապէս ապաշխարելով զզջմամբ զատացեալ բանսն: Իսկ յորժամ առեալ զձեռանէ զնա տանել ի հայն հողն, և խտագոյն քան զառաջինսն բարբառէր. իսկ դարձեալ միւս անգամ հանէր յայնմ հողոյն, բանիւք յապաշխարութիւն դառնայր: Յայգուէ և երեկոյն այնպէս շատ փորձ փորձեաց զնա. զի իբրեւ ի վերայ հարեալ հողոյն տանէր խըտացեալ ամբարտաւանէր. իսկ ի վերայ բուն գետնոյն յատակին և կայր, ի զզջումն դառնայր:

Իսկ իբրեւ երեկոյ եղև ժամ ընթերցաց թագաւորին Պարսից. քանզի սովորութիւն էր Հայոց թագաւորին բազմական անդէն ընդ նմին առ նմա ի նորին տախտին արկանել բազմական, օրէնք էին զի թագաւորն Պարսից և թագաւորն Հայոց ի միում տախտի բազմէին ի միում դահոյս: Իսկ այն օր նախ զոտոյ բազմականացն թագաւորացն, որ անդն էին, զամենեցունց կարգեցին, հօսակ յետոյ զկնի ամենեցունց ի ներքոյ բոլորին զԱրշակայ բազմականն առնէին, ուր զհայ հողն յատակն հարեալ էր: Նախ ամենեքեան իբրեւ բազմեցան յիւրաքանչիւր չափու, յետոյ ածէին բազմեցուցանէին զարքայն Արշալի Արդ եկաց բազմեալ ուռացեալ վայր մի. իսկ յոտն եկաց, ասէ ցթագաւորն Շապուհ. «Իմ այդ տեղի ուր դուք ես բազմեալ, յոտն կաց այտի, թող ես այդ բազմեցայց, զի տեղի ազգի մերոյ այդ լեալ է. ապա եթէ յաշխարհն իմ հասից, մեծամեծ վրէժս խնդրեցից ի քէնս»:

Ապա տայր հրաման Շապուհ արքայ Պարսից, բերել շղթայս և արկանել ի պարանոցն Արշակայ և յոտն և ի ձեռս նորա երկաթս, և խաղացուցանել զնա ի յԱնդմըն զոր անուշ բերդն կոչեն, և պնդել զնա մինչև անդէն մեռցի: Եւ եղև ի վա-

ղիւ անդր ետ հրաման Շապուհ արքայ ածել զառաջեալ իւր զՎասակ Մամիկոնեան զգորավարն սպարապետն Հայոց մեծաց, սկսաւ պատուհասել զնա, քանզի էր Վասակ անձամբ փոքրիկ, ասէ ցնա արքայն Պարսից Շապուհ. «Աղուէս, դու էիր խանդարիչ որ այսչափ աշխատ արարեր զմեզ, դու ես այն որ կոտորեցեր զԱրիս այսչափ ամս, և զի դործես. զմահ աղուէս ուռ սպանից զքեզ: Իսկ Վասակ տուեալ պատասխանի, ասէ. «Այժմ քո տեսեալ զիս անձամբս փոքրիկ, ոչ առեր զչափ մեծութեան իմոյ զի ցայժմ ես քեզ առիւծ էի, և արդ աղուէս՝ Բայց մինչ ես Վասակն էի, ես սկայ էի մի ոտնս ի միոյ լերին կայր, և միւս ոտնս իմ ի միոյ լերին կայր. յորժամ յաջ ոտնս յենուի, զաջ լեռուն ընդ գետին տանէի, յորժամ ի ձախ ոտնս յենուի, զձախ լեռուն ընդ գետին տանէի: Ապա հարցանէր թագաւորն Պարսից Շապուհ և ասէ. «Աղէ, տուր ինձ դիտել, ով են լերինքն պնդեքիք, զորս դուն ընդ ունջ տանէիր: Եւ ասէ Վասակ. «Լերինքն երկուք, մի դու էիր և մի թագաւորն Բունաց: Այն մինչ տուեալ էր ինձ Աստուծոյ, զքեզ ընդ գետին տանէի և զթագաւորն Յունաց, մինչև օրհնութիւն հօրն մերոյ Ներսեսի հանգուցեալ էր ի վերայ մեր և Աստուծոյ զմեզ ի ձեռանէ չէր թողեալ. մինչև զնորա բանն արարաք. և խրատ նորա եկաց առ մեզ, դիտացաք տալ քեզ խրատ. մինչև մեղէն աչօք բացօք անկաք ի խորխորատ. արդ զինչ և կամիս արան: Ապա ետ հրաման թագաւորն Պարսից մորթել զգորավարն Հայոց Վասակ, և զմորթն հանել և լնուլ խոտով, և տանել ընդ նոյն բերդ յԱնդմըն որ Անյուշն կոչեն, ուր արդեալին իսկ զթագաւորն Արշակո»:

22. ՆԿԱՐԱԳԻՐ ԲԱՐՈՒՅ ՅԱԶԿԵՐՏԻ ԱՐԲԱՅԻՆ ՊԱՐՍԻՅ

Որոց ողիւն թուրացեալ են յերկնաւոր տառաքինութենէն, յոյժ ընդ աշիւ անկեալ է ընութիւն մարմնոյ. յամենայն հողմոյ շարժի և յամենայն իրաց զեղայ. երազագէտ է այնպիսին ի կեանքս իւրում, և յանդիւտ կորուստն յուղարկի ի մահուան իւրում. Որպէս և ասաց ոմն ի հնոցն, մահ ոչ իմացեալ մահ է, մահ ի -

մացեալ անմահութիւն է։ Որ զմահ ոչ գիտէ, երկնչի ի մահուանէ։ Իսկ որ գիտէ զմահ, ոչ երկնչի ի նմանէ։

Եւ այս ամենայն չարիք մտանեն ի միտս մարդոյ յանուսումնութենէ։ Կոյր զրկի ի ճառագայթից արեգական և տղիտութիւն զրկի ի կատարեալ կենաց։ Լաւ է կոյր աչօք քան կոյր մտօք։ Որպէս մեծ է հոգի քան զմարմին, այսպէս մեծ է տեսաւորութիւն մտաց քան զմարմնոց։

Եթէ ոք կարի առաւելեալ իցէ աշխարհական մեծութեամբ և մտօքն աղքատագոյն, այնպիսին ողորմելի է քան զբազումս։ որպէս և տեսանեմք իսկ ոչ միայն ի չափաւոր մարդիկ, այլ և յոր մեծն քան զամենայն։ Թագաւոր եթէ ոչ ունի զիմաստութիւն աթոռակից իւր, ոչ կարէ ի վիճակին իւրում վայելուչ դուրսի եթէ առ մարմնաւորս այսպէս, որչափ ևս առաւել առ հոգեւորսն։

Բնոր մարմնոյս հոգի է կենդանութիւն, իսկ մարմնոյ և հոգեոյ միտք են կառավար. և որպէս առ մի մարդ, այսպէս առ բոլոր աշխարհս։ Թագաւոր ոչ զիւր միայն տացէ պարտիս, այլ և որոց եղև պատճառք ի կորուստ։

Բայց մեք թէպէտ և ոչ ունինք հրաման բամբասել զիշխանն, բայց և ոչ գողովք կարեմք լինել այնմիկ որ աստուածամարտն լինիցի։ Այլ զանցս իրացն պատմեմք որ ի նմանէ ընդ սուրբ եկեղեցիսն էանց, և ոչ զանդաղիմ, ոչ բամբասասէր մտօք, այլ ճշմարտութեամբ զեղս իրացն ասելով ոչ լռեցից։ Ոչ ի կարծ ընդոստուցեալ, և ոչ ի լուր զարթուցեալ. այլ ես ինքնին անձամբ անդէն ի տեղւոյն պատահեցի և տեսի. և լուայ զձայն բարբառոյ յանդգնարար խօսելով. իբրև զհոգմ սաստիկ զի բախիցէ զծով մեծ, այնպէս շարժէր և տատանէր զբազմութիւն զօրացն իւրոց։ Եւ հանդէս առնէր ամենայն ուսմանց, և անդաճէր ըզմոգութիւն և զբազմութիւն և զամենայն ուսմունս աշխարհին իւրոյ։ Արկանէր ի ներքս և զքրիստոնէութիւն կեղծաւորութեամբ, և ասէր զայրացեալ մտօք. Հարցէք, քննեցէք. տեսէք թող որ լաւն է ընտրեալ կալցուք»։ Եւ փութայր որ ինչ ի մըտին էր զի վաղվադակի կատարեացի։

Իսկ ի կողմանց կողմանց քրիստոնեայքն որ ի զօրուն էին

իմացան զխորհուրդն որ ի ծածուկ վառեալ բորբոքէր և կամէր հրդեհել զերկինս և զդաշտս առհասարակ։ Զեռան և նորա անձախական հրովն. և սաստկապէս պատրաստեցան առ փորձութիւն դադանի մեքենայիցն։ . . .

Իսկ անօրէն իշխանն իբրև զիտաց եթէ յայտնեցաւ խորամանկութիւն խորհրդոցն, և պատրաստեալ հոգն մինչև ուրուք ի նա փչեալ վառումն նորա յայտնի իմացաւ երկիւղածացն Աստուծոյ, սկսաւ ծածուկ նետիւք խոցոտել զմիտս իւրոյ չարութեանն, և անբժշկական վէրս յոգիս և ի մարմինս տեսանէր։ Մերթ շանթէր, գալարէր իբրև զօձ թունաւոր, մերթ պարզէր գոչէր իբրև զառիւծ զայրացեալ. զելոյր և տապալէր երկղիմի մտօք. զխորհուրդս կամացն կամէր կատարել։ Քանզի ձեռն արկանել և ունել ոչ կարէր. — վասն զի ոչ էին համագունդ ի միում վայրի առ նմա —, սկսաւ աջուհետ յառաջ կոչել զկրտսերս յաւազաց և զանարգս ի պատուականաց և զտղէտս ի գիտնոց և զանարիս ի քաջ արանց և զի մի մի թուիցեմ, այլ զամենայն արժանաւորսն յետս տանէր. մինչև զհայր և զորդի քակէր ի միմեանց։

23 ԴԱՐՁ ՈՒՐԱՅՈՂ ՆԱԽԱՐԱՐԱՅ ՄՈԳՕՓՆ ՀԱՆԴԵՐՁ Ի ՀԱՅՍ

Յայնմ ժամանակի քահանայքն որ անդէն ի զօրուն էին. առ չժողովեալ սրտիցն բարկութեան քակեալ օրոշեցան ի նախարարացն և յամենայն բազմութենէն, և զմի ոմն զեռպան ձիով առաքեցին փութապէս յաշխարհն Հայոց։ Գոյժ ի բերան առեալ և զօձիս պատառեալ, հասեալ ի ժողովս եպիսկոպոսացն, մեծապէս յարատաւս հարեալ, և կայր պատմէր զամենայն անցս չարչարանացն. այլ ոչ յայտնէր նոցա զծածկութիւն խորհրդոցն։

Յայնմ ժամանակի սփռեցան եպիսկոպոսքն յիրաքանչիւր իշխանութիւնս, և առաքեցին զքորեպիսկոպոսս ի գեօղս և յազարակս և ի բազում ամուրս լեռնային գաւառացն։ Գրդեցին ժողովեցին զբազմութիւն արանց և կանանց, շինականաց և ազատաց, զքահանայից և զմենակեցաց. խրատ եղին, պնդեցին և արարին զամենեւեան զինուորս Քրիստոսի։

Եւ յառաջին բան խորհրդին այս հաստատեցաւ: «Ձեռն եղ-
բօր հարազատի ի մերձաւոր իւր լիցի, որ անցեալ իցէ ըստ ուխտ
պատուիրանին Աստուծոյ: Եւ մի խնայեսցէ հայր յորդի, եւ մի ա-
կն առնուող ուրի հօր պատուոյն: Եւ ին կռուեսցի ընդ առն ա-
մուսնոյ, եւ ծառայ դարձցի ընդդէմ տեսան իւրոյ: Օրէնք Աս-
տուածային կացցեն թաղաւոր ի վերայ ամենայնի, եւ ի նմին օ-
րինաց բնկալցին յանցաւորք զպտտիմս դատապարտութեան»:

Եւ իբրեւ այս այսպէս հաստատեցաւ կազմեցաւ, երեւցան
պմենեքեան զինեալք եւ սաղաւարտեալք, սուր ընդ մէջ եւ վահան
ի ձեռն, ոչ միայն արանց քաջաց, այլ եւ կանանց առնակա-
նաց:

Իսկ գունդն հայոց ամենայն օգնականօքն հանդերձ եւ մո-
գացն բազմութեամբ յամսեանն չորրորդի եկին հասն յաշխար-
հըն Հայոց ի գիւղաքաղաք մի մեծ, որում անուն էր Անդղ: Բա-
նակեցան, բոլորեցան, զեռեղեցան, եւ յամենայն կազմանց անդր
ժողովեցան, եւ էին անթիւ բազմութիւն:

Եւ յետ այսր տաքնապի խռովութեան յամենայն կողմանց
յաշխարհէն Հայոց բազմութիւն արանց եւ կանանց ի տեղին հա-
սանէին: Եւ անդ էր տեսանել զմեծ աղէտ տարակուսին. ոմանք
զգեբարտօր արձակելով իբր յաղբերականց հոսէին յաջաց իւր-
եանց. այլք բարձրանիչ աղաղակաւ իբր այն թէ զերկինս դո-
ղացուցանէին, իսկ կէսքն խիզախելով եւ ի գէնս ընթանալով ըզ-
մահ քան զկեանս ընտրէին: Իսկ ոմանք ի սուրբ ուխտէ եկեղե-
ցոյն զաւետարանն ի ձեռն առեալ, աղօթիւք առ Աստուած
կարողային. եւ այլք ըղձանային զպատառումն երկրին զի անձանց
լիցի զերեզման: Եւ այսպէս շտապ տաքնապի ի վերայ մողպե-
տին հասուցանէին: Բազում անգամ աղաչէր զօգնականսն իւր,
զի ի մահուանէ կարասցեն զնա ապրեցուցանել եւ ողջանդամ
անդէն յարքունիս հասուցանել:

Այլ վասն գործոյն յոր եկեալն էր ստիպէր զնոսա եւ ասէր.
«Թող զրեւ եւ ցուցանեմ մեծ թագաւորին, զի ի բաց թողացու-
ցանէ զայսպիսի իրաց առաջարկութիւն. զի եթէ եւ ինքեանք
Աստուածքն եկեացեն յօգնութիւն, չէ հնար օրինացս մողութեան
ի Հայս առնուլ զհաստատութիւն, որպէս զվորձ առ զմիաբա-

նութեան ուխտին եկեղեցւոյ: Զի թէ էին զօրք աշխարհիս մողք,
ոչինչ խնայէին սոքա ի նոսա սատակմամբ ոչ միայն զարտաքինան,
այլեւ յեղբարս եւ յորդիս եւ յամենայն մերձաւորս իւրեանց նաեւ ոչ
յաճինս իւրեանց: Մարդք որ ոչ ի կապանաց զանդիտեն, եւ ոչ ի
տանջանաց երկնչին, եւ ոչ ի ստացուածոց պատկառին, եւ որ յե-
տին չար քան զամենայն չարիս, զմահ քան զկեանքս ընտրեն, ո՞վ
է որ կարէ նոցա դիմակաց լինել:

«Եւ եւալ իսկ իմ էր ի նախնեաց մերոց, եթէ յաւուրս Շապ-
հոյ արքայից արքայի իբրեւ սկսաւ ուսումնդ այդ աճել եւ բազ-
մանալ եւ ընուլ զամենայն երկիրն Պարսից, եւ ես անդր յարեալս
հասանել, որ վարդապետքն էին օրինացն մերոց յորդորեցին
զթագաւորն, զի մի բնաւ ամենեկն բարձցին օրէնք մողութեան
յաշխարհէն. եւ հրաման սատիկ զի լուեալ զաղաքեաց քրիս-
տոնէութիւն: Եւ որչափ նա կամեցաւ արգելուլ, եւ քան զես ա-
ճեցին բազմացան, եւ հասնիմինչեւ յաշխարհն Քուշանաց, եւ անտի
ի հարաւակողմն մինչեւ ի Հնդկիս տարածեցաւ: . . .

«Թէպէտ եւ արկ ի նոսա թագաւորն զձեռն իւր խստու-
թեամբ, եւ զբազումս կալաւ եւ չարչարեաց ի նոցանէ, եւ զես
բազումս մահուամբ սատակեաց, զառնացաւ եւ ձանձրացաւ
յանձն իւր, եւ զնոսա ոչ կարաց նուազեցուցանել ի բազմու-
թենէն: Գարձեալ թէպէտ փակեաց եւ կնքեաց զգրուս եկեղե-
ցեացն ընդ ամենայն աշխարհն Պարսից, նոքա զամենայն տուն
եկեղեցի արարին, եւ յամենայն տեղուջ զիւրեանց օրէնսն կա-
տարէին: Եւ զանձինս իւրաքանչիւր վկայարանս համարէին, եւ
լաւագոյն զչինուածս մարդկեղէնս քան զհողեղէնսն հաշու-
էին: Սուրբ սպանողացն բռնեցան, եւ նոցա պարանոցքն ոչ ձան-
ձրացան. աւարառուք ստացուածոց նոցա աշխատեցան, եւ ա-
ւարն օր քան զօր աճեալ բազմացաւ: Սրտամտեալ էր թա-
գաւորն, եւ յոյժ գառնացեալ զահիճքն բարկութեան. իսկ նոքա
արթունք եւ զուարթունք, եւ խնդալից ընդունէին զամենայն հա-
րուածս տանջանացն, եւ սիրով տանէին զամենայն յափշտակու-
թիւն ընչից իւրեանց: . . .

«Զայն ահա ի լսելոյ գիտեմք. բայց այս որ ես ինձէն ա-
չօք տեսի. թուի ինձ թէ մեծագոյն եւ լինի քան զառաջինն:
Արդ դու որ մարդպանդ ես աշխարհիս, պարտ է քեզ փոյթ
յանձնիս ունել, զրիւ եւ ցուցանել յարքունիս զմիաբանութիւն բրե-

նութեանս, որպէս աներկիւղութեամբ առ ոչինչ համարեցան զհրամանս արքունի: Եւ եթէ չէր մեր առապարհալ և ի փախուստ դարձեալ, միում ի մէնջ ոչ տային ապրել: Եւ եթէ անգէն մարդիկ այդպէս բռնացան, եթէ յանկարծ զինուորս ես ընդ ինքեանց միարանեցուցանեն, ո՞ր կարիցէ կալ առաջի զոցա յանդուգն յարձակմանդ: . . .

Իսկ որք եկեալ էին (ի զօրացն Հայոց) յաւարի առնուլ զսուրբ զանձն եկեղեցւոյ, ակամայ եզին զանձինս և զաւար իւրեանց առաջի սուրբ եպիսկոպոսացն և ամենայն զօրացն: Եւ եղծեալ ապականեցաւ հրաման թագաւորին: Եւ յաջողեալ զօրութեամբն Աստուծոյ աղաղակէին և ասէին գոհանալով արք և կանայք և ամենայն ռամիկ բազմութիւնն: «Պատրաստ եմք ի հալածանս և ի մահ և յամենայն նեղութիւնս և ի չարչարանս վասն սուրբ եկեղեցեաց զոր աւանդեցին հարքն մեր առաջինք զօրութեամբ զալտեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով վերստին ծնաք ի մի յոյս հաւատոցն մկրտութեամբ ի Քրիստոս, ըստ նմին նմանութեան կամիմք չարչարանօք և աւրեամբ նորոգել զանձինս: Քանզի հայր մեր զսուրբ աւետարանն զիտեմք, և մայր զառաքելական եկեղեցի կաթողիկէ մի որ չար անջրկետ ի մէջ անկեալ զմեզ քակեսցէ ի սմանէ»:

Ոչ երևէր այնուհետեւ առ աւել տէրն քան զճառայ, և ոչ աղատ փափկացեալ քան զգեղջուկ վշտացեալ, և ոչ որ քան զոր նուազեալ յարութենէ: Մի սիրտ յօթարութեան ամենեցուն արանց և կանանց, ծերոց և տղայոց և ամենայն միարա՛նելոց ի Քրիստոս: Քանզի առ հասարակ զմի զինուորութիւն զինուորեցան, և զմի ազան զրահս հաւատոց պատուիրանին Քրիստոսի միով գօտեաւ ճշմարտութեան պնդեցին զմէջս արք և կանայք:

Ընկեցեալ կայր այնուհետեւ ոսկի, և ոչոր առնուր իւր առանձինն արծաթ, և արհամարհեալ առանց ազահութեան, աւարդեալ պատուական հանդերձք առ ի զարդս մեծարանաց: Նա իւրաքանչիւր ստացուածք ոչ ինչ համարէին յաչս իւրեանց իբրեւ զմեռեալ զիակունս. և զիւրաքանչիւր գերեզմանս ինքեանք փորէին, և կեանք իւրեանց ի մահ համարեալ էին, և մահք իւրեանց անշուշտ կեանք:

Բայց այս բարբառ ստէպ ստէպ ընթանայր. «Քաջութեամբ միայն մեռցուք, զանուն և զողիս և եթ ժառանգեսցուք, զի կենդանի իցէ ի մեզ Քրիստոս, որում զիւրին է միւսանգամ նորոգել զմեզ ի հոգոյ և զամենայն զյառաջագոյն գնշեցեալան, և հատուցանել իւրաքանչիւր ըստ գործս իւրեանց»:

24. ՄԱՀ ՈՒՐԱՑԵԼՈՅՆ ՎԱՍԱԿՈՅ

Եւ եզե յաւուր միջ մեծի զամենայն երևելի և զպատուականս հրամայէր յընթրիս կոչել: Կոչեցին և զուրացեալն, և նա ըստ առաջին կարգի օրինացն արքունի արկանէր զպատուական հանդերձն զոր ունէր ի թագաւորէն, կապէր և զպատիւ վարսին և զխոյրն ոսկեղէն դնէր ի վերայ, և զկռանակուր ձոյլ ոսկի կամարն ընդելուզեալ մարգարտով և ակամբք պատուականօք ընդ մէջ իւր ածէր, և զգինդան յականջան, և զգումարտակն ի սլաւանոցին, զսամուրն զթիկամբն, և զամենայն օրէնս պատուոյն զանձամբ արկեալ երթայր յարքունիս. չքեղ և երևելի քան զամենեւեան երևէր բազմութեանն:

Իսկ նախարարքն որք կամօք ի Հայս չոգան անձամբ տուեալ զանձինս ի փորձութիւնն, և սուրբքն որ յառաջագոյն հասեալ էին, կապանօք ունէին զամենեւեան առ զրանն արքունի: Իբրեւ տեսին գնա զարդարեալ և չքեղացեալ, և բազմամբոյս գնդաւ կայր յարքունիս, ի միտս իւրեանց սկսան այսպանել և ասել. «Ո՞վ անմիտ վաճառական, զանմահ և զանանց պատիւ ետուր, և զանցաւորդ գնեցեր, զոր և զայդ ես ընդ մօտոյ աւուրս կորուսանելոց ես»:

Եհաս և նստաւ ի ներքին զահլիճան, որ էր հրապարակ մեծամեծացն: Արդ եկն եւ սնեկապանս յարքունուստ, հարցանէր ցնա և ասէր: «Արքայ յղեաց առ քեզ, յորմէ գտեալ է քո զայդ ամենայն պատուական պատիւդ, ասա վաղվաղակի, վասն որոյ արդար վաստակոց»: Եւ յուշ առնէր նմա զամենայն բանս ատենին յորում զատապարտեցաւն. նա և զոր ոչ ես անդ խօսեցաւն զայն ես յայտնէր նմա: Զի ոչ ըստ կարգի ունէր նա զաւերութիւնն Սիւնեաց աշխարհին, այլ նենդութեամբ և քսութեամբ ետ սպանանել զհօրեղբայր իւր զՎաղինակ, և յինքն տարաւ ըզ-

տէրութիւնն իբրեւ քրտիկեար յարքունիս: Նա և այլ ևս բազում բանիք զատապարտեցին զնա, որում ամենայն աւագանին վրկայ գային: Պապանձեցաւ ամենին, և չգտաւ բան ճշմարտ ի բերան նորա: Իբրեւ կրկնեցին և երեքկնեցին ցուցանելով ի ներքեւս յարքունիսն, հատաւ վճիռ մահու ի վերայ նորա:

Արդ եկն եւ դահճապետն և մատեաւ առաջի ամենայն մեծամեծացն, մերկեաց ի նմանէ զպատիւն զոր ունէր յարքունուստ և զգեցոյց նմա հանդերձ մահապարտի: Կապեցին զոտս և զձեռս, և կանանցարար նստուցին ի ձի մատակ. տարան և ետուն յայն զընդան, ուր կային մահապարտք ամենայն: . . .

Իսկ ուրացեալն Վասակ հայէր ի միաբանութիւն սուրբ կապելոցն, որք մեծաւ խնդութեամբ ընդունէին զչարհարանն, և զուարթագոյն և պայծառք երևէին որպէս յառաջագոյն յարքունիսն, հայէր և կարօտէր, և ոչ ոք խառնեաց զնա ի նոսա, այլ ուրոյն նովին կապանօք պահէին: Եւ օր ըստ օրէ բերէին իբրեւ զգէշ ընկենուին ի մեծ հրապարակին, ձաղէին և այգանէին և տեսիլ ամենայն կարաւանին զնա առնէին: Կողոպտեցին հանին և ոչ ինչ թողին զոր ընդ իւրն ունէր, այնպէս ձաղեցին աղքատութեամբ, մինչ հաց մուրանային և բերէին նմա իւր ծառայքին: Եւ այնպէս սաստիկ արկին զպարտերս հարկաց աշխարհին ի վերայ տան նորա, որ մինչև զհարց և զհաւուց և զիւր արարս և զզարդս կանանց ևս եղ ի վերայ, և ետ և տուեցեաւ, և ոչ կարաց հատուցանել զպարտսն արքունի: Եւ յայն տեղի հասուցին մինչև հարցանել նմա, «Եթէ կայց՞ ինչ գանձ ի գերեզմանս նախնեացն մերոց»: Եւ եթէ գտեալ էր նորա, հանէր և տայր ընդ իւր և ընդ ընտանեացն տուգանս: որպէս զի բազում մարդիկ իսկ չողան ի տուծի:

Եւ իբրեւ այսպէս յամենայն կողմանց հարեալ վատթարացաւ, անկաւ յախտս զժնդակս անդէն ի կապանսն: Զեռաւ փոր նորա, և հարան և տրորեցան գողք նորա, և քամեալ մղեցաւ թանձրամտութիւն նորա: Եւ ապին որդունք ընդ աչս նորա և ի վայր սորեցին ընդ ունդունս նորա, խցան լսելիք նորա, և ծակուտեցան չարաչար շրթունք նորա. լուծան ջիւք բազկաց նորա, և յետ կոյս կորացան կրկունք ոտից նորա. Բղիսեաց ի նմանէ

հոտ մահու. և փախստական եղեն ի նմանէ ձեռնասուն ծառայք նորա: Լեզուն միայն կայր կենդանի ի բերան նորա, և ոչ գրտաւ խոստովանութիւն ի շրթունս նորա: Հաշակեաց զմահահեղձամէղով, և էջ ի դժոխս անհնարին դառնութեամբ: Ոտնար եղեն նմա ամենայն սիրելիք նորա. և ոչ յագեցան սաստիկ հարուածովք ամենայն թշնամիք նորա:

Եւ այն որ կամէրն թագաւոր լինել մատնութեամբ Հայոց աշխարհին, և ոչ գերեզմանի նորա տեղի երևեցաւ ի նմին. քանզի իբրեւ զչուն մեռաւ և իբրեւ գէշ քարչեցաւ:

Ոչ յիշեցաւ անուն նորա ի մէջ սրբոց, և ոչ մատեաւ յիշատակ նորա առաջի սուրբ սեղանոյն յեկեղեցւոյն: Ոչ ինչ եթող չարիս զոր ոչ գործեաց ի կեանս իւր, և ոչ ինչ մնաց ի մեծամեծ չարեաց որ ոչ անցին ընդ նա ի մահուան նորա:

25. ՏԻԿՆԱՅՔ ՀԱՅՈՑ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒ

Իսկ կանայք երանելի առաքիներացն և կապելոցն ի պատերազմին ընդ ամենայն աշխարհն Հայոց համօրէն համարել ևս ոչ կարեմ, զի բազում այն ևն զոր ոչ գիտեմ, քան թէ գիտեցեմ: Զի հինգ հարիւրով չափ յականէ յանուանէ ճանաչեմ, ոչ միայն որ աւագագոյնքն էին, այլ զբազումս ի կրտսերագունաց անտի:

Ամենեքեան միահամուռ գերկնաւոր նախանձ բերելով, ոչինչ ընդհանուր երևեցան յայնցանէ որ ոչ ճաշակեցին զաշխարհ: Քանզի եթէ աւագագոյնք էին և եթէ մանկագոյնք, զմի առաքիներութիւն հաւատոյ զգեցան: Ոչինչ յիշեցին ամենին զանուն փափկութեան մայրենի ազատութեան, այլ իբրեւ մարդք որ վշտաբերք լեալ իցեն անդստին ի շինական սովորութեանցն տանջելով վարեալ զկեանս աշխարհիս, անդրագոյնք ևս քան զնոսա յանձն առին զհամբերութիւն վշտաց:

Ոչ միայն յողինս մխիթարեալ կացին առ աներկոյթ դօրութիւն յուսոյն յաւիտենից, այլ և մարմնոյ նեղութեամբք առաւել ևս բարձին զբեռն ծանրութեան: Զի թէպէտ և ունէին զիւրաբանչիւր ձեռնասուն սպասաւորս, ոչ ոք երևէր ի նոցանէ թէ որ տիկինն իցէ և կամ որ նաժիշան. մի

հանդերձ էր հասարակաց, և միապէս գետնախնայութիւնը երկօրեանն։ Ոչ ոք ումեք անկողնարկ լինէր. քանզի և չճանաչէին իսկ զխոտեղէնան ընտրել ի միմեանց։ Մի գոյն թխութեան փսրա-
յիցն, և մի գոյն սևութեան սնարից բարձիցն։

Ոչ գոյր նոցա համեմ խահամօրք անուշաբար առան-
ձին, և ոչ հացարարք որոշեալ ի պէտս սպասու ըստ ազատաց
կարգի, այլ հասարակաց էր։ Շարաթամուտն ըստ կարգի մի-
աջնակեցաց, որ յանապատի բնակեալ են։ Ոչ ոք ումեք ջուր
ի ձեռս արկանէր, և ոչ կրտսերք աւագաց դաստառակս մա-
տուցանէին։ չանկաւ օշնան ի ձեռս փափկասուն կանանց, և
ոչ մատուցաւ իւր ի զուարթութիւն խրախութեան։ Չեղան ա-
ռաջի սուրբ սկսեղք, և ոչ անկան բաժակակալք յորախու-
թիւն։ չեկաց ուրուք նոցա նուիրակ առ դուրս, և ոչ կոչեցան
պատուականք յարանց ի տաճարս նոցա։ չիշեցան նոցա թէ
գուցէ որ ամենին ի բնականունդ դայեկաց և կամ բնաւ ի
սիրելի հարազատաց։

Փոշոնեցան և ծխոնեցան սրահակք և սրկապանք նորեկ
հարսանց, և սարդի ոտալնք ձգեցան ի սենեակս առադաստաց
նոցա, կործանեցան և բարձրագահք տաճարաց նոցա, և խան-
դարեցան սպասք երախանաց նոցա, անկան կործանեցան ա-
պարանք նոցա, և տապալեալ աւերեցան ամուրք ապաստանի
նոցա։ Չորացան աղաղակն ըստաստանք ծաղկոյաց նոցա, և
դաշտախիլ եղեն որդք գինեքեր պղեաց նոցա։ Աչօք իւրեանց
տեսին զյափշտակութիւն արարոց իւրեանց և ականջօք իւրեանց
լուան զչարչարանս վշտից սիրեքեաց իւրեանց յարքունիս, և ոչ
մնացին ամենին զարդք երեսաց իւրեանց։

Տխնայք փափկասունք Հայոց աշխարհին, որ զրգեալք և
զգուեալք էին յիւրաքանչիւր բնաստեառն և ի գահաւորակս,
հանապազ բոկ և յետի երթային ի տուն աղօթից անձանձ-
րոյթ խնդրեալ ուխտիւր զի համբերել կարողոցն մեծի նեղու-
թեանն։ Որ ի մանկութենէ իւրեանց անեալ էին ուղղովք դուա-
րակաց և ամձովք էրէոց, խոտաբոստ կենօք իբրև զվայրենիս
ընդունէին զկերակուրն մեծաւ խնդութեամբ, և ոչ յիշէին ամե-
նէն զսօրորական փափկութիւնն։ Սեպեալ ներկան մորթք մար-

մնոյ նոցա, վասն զի ցերեկ արեակէդք էին և դամնայն զիշեր-
սըն գետնաբեկք։ Սաղմոսք էին մշանջենաւոր մրմունջք ի բե-
րանս նոցա, և մխիթարութիւնք կատարեալք ընթերցուածք
մարգարէիցն։ Միաբանեցին երկու երկու իբրև ամուրք հաւանք
և հաւասարք ուղիղ տանելով զակօսն արքայութեան, զի ա-
ռանց վրիպելոյ հասցեն ի նաւահանդիսան խաղաղութեան...

Բազում ձմեռաց հալեցան սառնամանիք, եհաս դարուն
և եկին նորեկ ծիծեռունք, տեսին և խնդացին կենցաղատէր մար-
դիկ, և նոքա ոչ երբէք կարացին տեսանել զանձկալիւն իւր-
եանց։ Ծաղիկք գարնանային յիշատակեցին զպսակատէր ամու-
սինս նոցա, և աչօք իւրեանց կարօտացան տեսանել զյանկալի
գեղ երեսաց նոցա։ Սպառեցան բարակք որսականք, և խցեալ
կուրացան արշաւանք որսորդաց։ Բնադրօք յիշատակեցան նո-
քա, և ոչ մի տօնք տարեկանաց ոչ ամին զնոսա ի հեռաստա-
նէ, ի ճաշկատեղս նոցա հայեցան և արտասուեցին, և յամենայն
յատեանս յիշեցին զանուանս նոցա։ Բազում արձանք կանգնեալ
էին յանուն նոցա, և անուանք իւրաքանչիւր նշանակեալ ի նոսա։

Եւ իբրև այսպէս յամենայն կողմանց ալեկոծ լինէին միտք
նոցա, ոչինչ կասեալ թուացան յերկնաւոր առաքինութիւնէն,
Արտաքնոցն երեւին իբրև այրիք սպառնք և չարչարեալք, և
յոգիս իւրեանց զարդարեալք և մխիթարեալք երկնաւոր սիրով։
Ոչ ևս սովորեցին հարցանել զեկեալ ոք ի հեռաստանէ,
թէ երբ լինիցի մեղ տեսանել զսիրելիսն մեր. այլ այն էին
իդձք աղօթից նոցա առ Աստուած, թէ որպէս սկսանն, քա-
ջութեամբ ի նմին կատարեցին լի երկնաւոր սիրով։

26. ԽՆԴԻՐԻՔ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍՈՆ ՎԱՀԱՆԱՅ ՄԱ-
ՄԻԿՈՆԵՆՅՈՍ ԱՌ ՎԱՂԱՐՇ ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՄԻՑ.

Եւ ժողովեալ ի վաղին ամենայն հայորերոյն առ Մամի-
կոնեանն ղահան, և խորհեալ նախ ընդ միմեանս զվաղնջուց
զպէտս և զխնդիր իրացն. եկեալ և պատգամաւորացն Նիխորոյ
յատեանն, սկսաւ խօսել Մամիկոնեանն և առնել պատասխանի
բանիցն Նիխորոյ։ Եւ մեր ապստամբութիւն իրացն և յայսպի-
սի կաշեւոր և մահաբեր դործ տալ զանձինս, բազում են բանք

և կարեւոր. և չէ հնար գրով վճարել և կամ պատգամաւ, բայց եթէ յանդիման խօսել ընդ նմա, որ Արեւաց տէրն է, և ընդ ձեզ որ Գրանն աւագանի էք: Բայց երիս բանս ասեմ ձեզ, որ եթէ այս երկից բանիցս պատասխանի առնէ ինձ որպէս ես կամիմ, և ամենեքեանս սոքա որ աստէն իսկ են, և կարէ զայս երիս խնդիրս տալ մեզ գրով և կնքով Թագաւորին, զամենայն զոր ինչ ասէք զպատենն և զարժանն առնեմք. և բանի ձերոյ լսեմք, որպէս և նախնիքն մեր լուան. քանզի ոչ իմ բանքս զոր խօսիմս ես ընդ ձեզ այժմս, այլ նոցա ամենեցուն աւագի և կրտսերոյ, որ այժմ ձեր առաջի են: Եւ ոչ եթէ այսօր ինչ խորհեալ կամ իմացեալ է մեր գրանս զայս, այլ յաւուր յորում տուաք զանձինս ի մահ. նախ զայս երիս ընտրութիւնս խորհեալ եղաք այր ամենայն առաջի, եթէ յանձ առ ցեն Պարսիկք Թողացուցանել մեզ զայս երիս իրս, ծառայեացուք նոցա որպէս զընիկ և զհաւատարիմ ծառայս, և եթէ ոչ հաւանին յանձն առնուլ և խստանան՝ ելցուք ըստ աշխարհ և կորիցուք, և խընդութեամբ մեռցուք. այլ պարսկի առն երկիր ոչ պաղցուք:

Եւ է մին յերկցն նախ և առաջին խնդիրս այս կարեւոր և պիտանի. եթէ զհայրենի և զընիկ օրէնս մեր ի մեզ Թողուք, և զհայ այր զոք մի մոգ ոչ առնէք, և ումք յաղագս մոգութեան դահ և պատիւ չտայք, և զկրակարանն յաշխարհէս Հայոց ի բաց տանիք, և զեկեղեցւոյ թշնամանս յաղտեղի և յանպիտան մարդկանէ որ ցայժմ լինէր, յայսմհետ մեզ չտայք տեսանել. և քրիստոնէայ մարդկան և քահանայից, զկարգ և զպաշտօն քրիստոնէութեան համարձակութեամբ և աներկիւղ տայք պաշտել ուր և կամին, ապա բարի է. և առաջին խնդիր մեր այդ է:

Եւ երկրորդ խնդիրն այս է. Թէ զմարդ ոչ իշխանաբար ձանաչէք, այլ իրաւաբար զիտել զլաւն և զվաթատուն, ընտրել զպիտանին և զանպիտանն, իմանալ զտոհմիկն, ունել առ լաւն զպատուականն և զքաջն և զօգտակարն. արհամարհել և առ ոչինչ համարել զվատն և զանպիտանն, սիրել զվատակաւորսն և ի խորհուրդս առնել և զանմիտն ոչ մօտեցուցանել, այլ և ի հրապարակէ ևս հալածել: Եւ յորժամ այս ամենայն այսպէս

լինի ամենայն իրք Արեւաց աշխարհիս աշող լինի և անսխալ. ապա եթէ զընդդէմն սիրէք, որպէս և ցայժի, և ոչ զդէպմն, և զործքն այդպէս ընդդէմն լինին. որպէս և եղենդ իսկ և տեսիք:

Եւ երրորդ խնդիր մեր այս է. Որ տէրն է արեւաց և աշխարհի Թագաւոր, կամիմք զի ինքն տեսցէ իւրովք աչօք, և ինքն լուիցէ իւրովք ականջօք և ինքն գիտացցէ զմարդ լաւ և զանլաւ, և այլոյ բերանով խօսեսցի զպէտան. Յաղագս որոյ չլինի ուղիղ հայեցումն, և ոչ արդար լսողութիւնն, այլ յողով սուտ խօսքն ձանաչին. և հրամանքն ընդունայնք. և բնաւ այլ ընդ այլոյ լինի իմաստն ամենայն: Եւ յորժամ այս ամենայն այսպէս լինի, կործանեալ ամենայն վաստակք և ծառայիւք՝ կորնչին. և ոչ կարէ կալ աշխարհ, և ի նմա բնակեալք անշարժ և հաստատուն: Բայց Թագաւոր որ իւրովք առողջ աչօքն հայի, և աննախանձ լսողութեամբ լսէ, և արդար բանիւ խօսի ընդ իւր ծառայս, կենդանացեալ ծառայքն չյաղին վաստակով, այլ յաւելեալ ի վաստակն օր քան զօր աճեցուցանել ջանան զբարին, որպէս աշխարհ չինի և տէրն չքեղացեալ պայծառանայ հանապազ: Արդ եթէ զայդ այդպէս կարէք խոստանալ, զխոստացեալսն գրով և կնքով հաստատեալ տայք ցմեզ. ապա կոչեա և գամք կամաւ և լսեմք բանից ձերոց, և հրամանի Թագաւորին հաւանիմք զոր ինչ ասէ: Ապա եթէ զայս երիս խնդիրս ոչ կարէ տալ մեզ և գիտէք թէ չէ հնար, որպէս եղեալ է մեզ մահ առաջի, պատրաստ եմք մեռանել:

27. ԱՂՈՒԷՍ ԵՒ ԽԱՂՈՂ

Սովալըլուկ լեալ Աղուէս,
Ընդոստ ի վեր ուժգնապէս
Բարձր ի յայգուջ խնդրէր ճիւղ,
Եւ անհաս յիւրն ի խնդիր,
Կացեալ անտի ի բացեայ
«Չե է հասեալ, ասէ, դա.

Չկամիմ առնուլ ի ճաշակ
Զողկոյղըդ դայդ դեռ զխակոյ:
Որք անդոսնենն ըմբիւք
Յոր ոչնն գոն ձեռնհաս,
Անձանց իւրեանց առ ի խրատ
Համարեսցին զառակս զայս:

28. ՇՈՒՆ ԵՒ ՍՏՈՒՆԵՐ ԻԻՐ

Աւերադանց տենչ զայր ազան
Առնէ ի խաբըս գիւրասան,
Յինչս օտարին որ կորուստ
Զիւրն մատնէ ի կորուստ:
Ընդ գետ ի լող անկեալ Շուն,
Միս ի բերան յիւր ի չուն:
Յառեալ ետես զըստուեր իւր
Ի հայելոյ անդ ի ջուր:
Եւ համարեալ այլ իմն որս
Յոշկոր այլոյ ջուրցն ի խորս,
Գրաւել և զայն զանկացաւ.
Այլ ցանկութիւնն ինքնաղաւ
Լիք զոր ունէրն ի բերան,
Եւ ոչ միւսումնն ժաման:

29. ՔԱՂԱՔԱՅԻ ՄՈՒԿՆ ԵՒ ԴԱՇՏԵՑԻ

Քաղաքացի Մուկն ազնիւ
Ընդելական հեշտ բանիւ
Զգեղջուկն ի տուն հրաւիրեաց
Ի ճաշկերոյթ փշրանաց:
Ի կապերտի պարսկական
Ճաշք համադամ սփռեալ կան.
Ո՛հ քաղցրութեան յոր անդէն
Սերտ բարեկամք վայելեն:
Էր անթերի այն ըսպաս,

Եւ չէր խորտիկ ինչ պակաս,
Այլ մնող էարկ անդ ժըխոր
Ոմն արտաքուստ եկաւոր:
Քանզի առ դուռս տաճարին
Յարեաւ չըմնդն անաղին.
Խոյս ետ ի ծակ կոչնատէրն,
Եւ հիւրն ըզհետ մտանէր:
Լըռեաց շըռուկ ոչ ոք է.
Մըկունքն ելին ի ծակէ.
Ասէ կոչողն հիւրասէր.
«Եկ բազմեսցուք ի ճաշ մեր»:
Շատ է, ասէ զաշտեցին,
Եկ դու վաղիւ ի տուն իմ.
Թէեւ իմ սէր աղքատին
Զինչ առ կոչնութքն քային.
Այլ իմ անդորր է սեղան,
Յոր վայելեմ անխափան.
Այն ըղբօտանք քաւ յինէն,
Զոր ասէ երկիւղ չըփոթենա:

30. ՔԱՌՆ ԵՒ ԴՈՒՆԻԿ

Շանթք և ամպրոտք որոտընդոտ,
Հողմ ըզմայրիս տատանէր,
Օդ մըրըրկեալ ի խիստ շառաչ
Նուագս անեղ յօրինէր:
Ահաբեկեալ ի թաւ մայրիս
Գառն ի հօտէն իւր մոլար,
Յայսկոյս և յայն փութայր ձեպէր
Անքայթ խնդրեալ իւր դողար:
Դմնիկն անդէն ճայնեալ առ նա,
«Եկ մուտ, ասէ, յիմն ի ծոց,
Ես պահեցից դըեղ յամրի
Ի սպառնալեաց խեռ ամեղոց»:
Եմուտ անմեղ գառն ընդ նովաւ.
Եւ ժանտ փըշոտն ի բերան

Գրգեալ կըռուեալ պատպտեցաւ

Այն ասրանիւթ պատմութեան:

Անց դադարեաց թափ մըրըրկին:

Գառն ելանել կամեցաւ:

Այլ ի ժանիս փըշոցն անգութ

Այնպէս անդերծ արգելաւ:

Զի և ապրել այլ չէր հնար

Յանադորոյն ի մազլաց:

Թէ ոչ ըզգեղմն ի նա թողոյր,

Գուցէ և զմորթն ի թիկանց:

Բայց քըճքըճեալ ել ի վերջէ:

Եւ կողալէր եղկելին:

Եւ քան հողմոց նըզովս կարդայր

Դժնեայ վարուց վանատրին:

Հէգ դատախաղք քան ի դատից

Ի պաշտպանաց խիթացին:

31 ԷՇ ԵՒ ՍՈՒԱԿ

Էշ սոխակի պատահեալ

«Ըզքեզ, ասէ, այլ ընդ այլ

Զըրոյց անրաւ

Ցարդ ընթացաւ:

Թէ ես երգիչ քաջոյր:

Այլ դիւրահաւան ես ոչ եմ

Մինչև ունկամբս իմ լսեմ:

Դու ինձ հապա

Երգ ինչ ասան,

Տեսցուք իցէ դաշնաւոր:

Յայնժամ սոխակ հրաշապէս

Յիւր միտեցաւ ի հանդէս:

Ուռնոյր, փափուկ զեղգեղէր,

Պարզեալ զձայնն և զելոյր:

Հընչէր հովիտ և բլուր:

Այն այգածնին

Այն երգեցկին

Բնութիւնք համայն կան ի լուր:

Հողմք լռեցին, հաւուց պարք,

Մակաղեցան և սչխարք:

Ի հաւն հարեալ զաչս հովիւ,

Նորին գերեալ էր ձայնիւ:

Լըռեաց թռչուն,

Լըռէր ընութիւն:

Էշն ետ պատգամ սուղ բանիւ,

«Զրոյցքն այո, եմ արդար,

Եւ չէ տաղտուկ քոյդ բարեաւ:

Այլ լինէիր դու քաջուս

Ի նուագ երգոց բաղմահիւս,

Թէ վարժէիր

Առ ոտս ընտիր

Աքաղաղի մեր տեղոյս:

Լուեալ զվճիւ զայս անկարծ՝

Թռեաւ սոխակ քաջ ի բաց:

Մի տար և զմեզ՝ մի Աստուած,

Ի ձեռս անմիտ դատողաց:

32. ՍԻՐԱՄԱՐԳ ԵՒ ՀԵՐԱ

Տըրտունջ կալաւ սիրամարդ

Առ զիցունին իւր Հերա,

Զի ձայն խըռպոտ և անարդ

Դըժոխալուր ետ նմա:

«Եւ իբր, ասէ, լուսինեակն՝

Այն չըքոտի հէգ հաւիկ,

Ձայն ընկալաւ ներդաշնակ

Իմնել զարնան երգեցիկ:»

Յատեաւ Հերա մեծապէս,

«Կարկեաց, ասէր, ապաշնորհ:

Խանդալ գիւմրդ չամաչեա

Ձայնոց ըզձայն դեղաւոր,

Որ ըզլանջօրդ սիրուն
Մանեակ ունիս հիաւքանչ
Քան զծիածան գոյն ի գոյն
Փայլ արծակեալ և ճաճանչ
Ո՞յր ի տըտան շողշողին
Ակնախըտիդ այդ պիսակք
Ո՞ւմ ի հաւուց օղեղէն
Քոյդ շնորհեցան պերճ գիտակք
Ոչ ամենայն կենդանւոյ
Զիրք ամենայնէն բաժին,
Եւ քեզ զխնդ միայնոյ
Պարգեք ամէն շնորհեցին
Թեթեալթուրէ քաղէ,
Արծուոյ տուաւ սիրտ արի,
Եւ զերթ խուժանն խակ ասէ,
Ազաւալ զուշակ է չարի
Արդ ո՞նք երբէք ի տրտունջ
Հատաւ զիւրոյ կարկաչէն
Հապա լուսն կամ թէ ոչ,
Կապտին փետուրքդ առ ի քէն»

33. ՄԱՅՐ ԵՒ ՄԱՆԿԻԿ

Գեղեցկահիւս յորրանի
Նընջէր մանուկ գեղանի.—
Մօր քո միակ յոյս չըքնաղ
Նընջեա մանկիկդ ընդ ծիծաղ
Մայրն առ նովաւ զըլխակոր
Ծնօտ ի ծղիւրն յենոյր
Եւ հիանայր իւր ի կախ.—
Նընջէր մանկիկն ընդ ծիծաղ
Յառեալ գիտէր սիրասուր
Հայեցուածով յորդին իւր,
Ի՞նչէր ժրպտէր մայրն ուրախ.—
Նընջէր մանկիկն ընդ ծիծաղ

Եւ ի շրթանց թուոցեալ աէր
Որ ի սրտին կար, ասէր.
Նընջեա, քաղցրիկ, քաղցր ի քուն
Անքուն զուարթնոց դու հանգոյն
Զինչ հատուցից ով Աստուած
Ընդ պարգևիդ գերապանծ.—
Քեզ նուիրեմ դիմ մանկիկ.—
Այլ դու նընջեա աստ այժմիկ,
Ո՛հ քեզ, զհայցուած քո, ով կին,
Տարան հրեշտակք ի յերկին,
Եւ քաղցրացաւ ձօնիդ յոյժ.
Այլ քեզ մանկիկ նինջդ անոյշ,
Յայնժամ սրովբէ լուսալից
Իջեալ անդէն ի յերկնից,
Մերձ ի յորրանն հասանէ.
Զի խնդրես ո՞նք սերովբէ
«Մանուկդ որ ինձ նըմանիս,
Ասէր, զն եկ դու ընդ իս.
Եկ և ընդ քեզ համազոյց
Մինչև յաստղունս թախցուք
Զաշխարհ զցաւս թող ի բաց.
Քանզի ի թիւս հրեշտակաց
Պիտի մանկիկ մի յերկին,
Եկ և լըցցես ըզթերին»
Եւ զծիւնափայլ իւր ըզթեա
Շարժեալ հրեշտակն ըզթեթեա,
Թըռեաւ . . . ո՞նք մայր, ո՞նք, եղնակ.
Վահ քեզ, մեռաւ քո մանուկ:

34. ԵՐԳ ՀԱՅՐԵՆԻ

Մինչդեռ յուսով խայտայ բնութիւն
Յեա դառնաշունչ ճըմերայնայն
Եւ ի դաւառն իմ հայրենի
Գեղաժիծաղ դառնայ դարուն,

Մինչ բոյր ի բոյր փթթին ծաղկունք
Եւ ճըռուողին նորեկ ծիծուռնք,
Ի քեզ ես դարձ առնեմ յայնժամ
Ո՛վ ցանկալիդ իմ Հայաստան:
Ոչ հեղուեան ինձ դաշտավայրք
Եւ կամ զըւարթ մարդագետինք
Ոչ քան ըզքեզ չըքնաղագեղ
Իտալական պայծառ երկինք:
Հեռի ի քէն պանդուխտ գոլով
Քոյովդ յար տապիմ անձկով,
Ի խանձարուրդ իմոց կենաց
Ո՛վ Հայաստան առնեմ ես դարձ:
Գայցեն աւուրք ուր մանկութեան
Անկցի տիոցս իմ գեղ դալար
Եւ յինէն խոյս տացեն վայելք
Կենաց թեթեւ ի դարչուպար:
Ուր հէզ մուսայս մասն ի յերեր
Մոռանայցէ երգել ըզսէր,
Ըզինջ ի ծոցդ առնեմ յայնժամ
Ո՛վ ցանկալիդ իմ Հայաստան:

35: ՀԱՏՈՒԱԾ ՅՈՂՊՈՅՆ ԵԴԵՍԻՈՅ

Եղեսիա, Ուրհայ քաղաք,
Որդեկորոյս, որք և այլի,
Կանչեմ առ ձեզ ձայն կանացի
Կականալիւր ու ողորմելի:
Ըզքօղս ի գըլխոյս մերկանալով
Ձիմ պատառեմ ծածկոյթ դարդի:
Փետեմ զվարսս իմ ցանկալի,
Խըզեմ ըզհերս անխնայելի,
Քարամբ ծեծեմ զկուրծքս սրտի,
Բաղխեմ զերեսս իմ յապտակի,
Նըստիմ ի սուգ ի տան մըթի
Որպէս օրէն է սգաւորի:

Եւ փոխանակ որդան զգեստի
Սեաւ ըզգնում դոյն տըխրալի:
Յեղում արտօսը անչափելի
Յորդ և առատ նրման զետի:
Քանզի առակ եղէ երկրի
Տիեզերաց նախատելի:
Եւ անցաւորք ճանապարհի
Վայ ի վերայ ասեն վայի:
Ձի ոչ ծածուկ է ի տեղի,
Կամ ի յանկեան ինչ թաղստի
Այլ ի գետիցն որ յԱղենի,
Էի բաղմեալ ես ի միջի—
Ի յեփրատայ և Տիգրիսի,
Որ միջագետք անուանէի:
Արքայարան մեծ արքայի
Հայ 'ւ Ասորոց Արքարօսի:
Արդ նախ ասեմ զայն որ կրեցի
Իձեռանէ Տեառն ըզբարի,
Ապա զչարիսն որ պատահեաց
Ինձ ըստ մեղաց յանկարծակի:
Դուք հեղաբար աստ մատուցէք
Ձականջըս՝ ձեր իմոյս բանի:
Ձոր ծանուցից փոքր ի շատէ
Ձեզ ըզգանգատս իմ ըստ կարգի:
Ես մայր էի բաղմորդութեան,
Անթիւ ծընայ դուստր և որդի:
Ձորս մայրաբար դարմանեցի,
Ի ստեանց իմոց կաթն արբուցի,
Գեղեցկատիպ յօրինեցի,
Վայելչապէս զարդարեցի:
Քանզի երկիր պարարտէի—
Աղբիւր կաթին յորդ ըզխէի:
Աւտարեր նրման վայրի
Թէ այլ դերագոյն որպէս թուէի:

Բիւր բարութեամբ լցեալ կայի-
ի զանազան բերմունս երկրի.
Զոր կենդանի յինէն բըղխէր,
Զուարթատեսիլ բոյս յօրինէր,
Ըզրուրաստանս արբուցանէր
Եւ ըզմարդիկ ուրախ առնէր.
Հողի ի միջի իմ ծածանէր,
Քաղցրիկ օդովն ծիծաղէր,
Զաղտեղութիւն տըղմին մաքրէր
Ըզհրապարակսն զարդարէր.
Բաղմագունի տունկ յօրինէր
Որպէս զզրախտն, որ յնդեմ էր,
Սաղարթաբեր ծառովք ծաղկէր,
Առատագոյն պտղաւետէր.
Տերեալիտ հեղիկ շարժէր,
Հոտ անմահից յիւրմէն բուրէր.
Նարգոս, քըրքում ինձ ընծիւղէր,
Վարդ, մանուշակ վերարերէր.
Առաւօտեան ցօղն իջանէր
Ոսկենման ճաճանչ փայլէր.
Անհամեմատ բերէ նա էր,
Պըտղովքն ամէն զոր ընծայէր,
Զոր և ասել ոչ ոք կարէր
Մի առ միոյ, թէն կամէր.
Զի զանդատանս իմ թէ գործէր
Ոք երկրածին և սերմանէր,
Հարիւրաւոր վաթսունաւոր
Եւ երեսուն պըտղաբերէր.
Տոնականօք զոր ընծայէր,
Բազմաբեղուն բարիս բերէր.
Յըշտեմարանըս ժողովէր,
Այնու զորդիսն իմ կերակրէր.
Զամենեւեան ուրախ առնէր
Ի բիւր բարիսն, որ ընծայէր

Բայց թէ ըզգիրս իմ յանդաւոր
Ոք պատմեցէ պատշաճաւոր,
Կարծեմ թէ չէ նըմանաւոր
Այս քաղաքացս որ երկրաւոր.
Լայն և արձակ նըստեալ յաթոռ
Որպէս ի կառքս թագաւոր,
Կամ թագունի յոյժ գեղաւոր,
Ոսկեալտուն և ճամիլաւոր.
Փողփողելով ի վերջաւոր.
Պայծառազգեստ և պըճնաւոր,
Շուրջանակի պարառաւոր
Պարիսպ ածեալ լայն և ամուր,
Աշտարակօք բարձր ահաւոր,
Իմաստապէս արուեստաւոր.
Որպէս գլուխըն դիպաւոր
Մակհաւասար անձին բոլոր.
Հաստահեղօյս հիմամբ ի խոր,
Մահարձանօք պըսակաւոր.
Տունք և տաճար զարմանաւոր
Շինեալ ի գիրկս իմ գեղաւոր
Յարկք և փողոցք տեղ վաճառոց
Գոյր յօրինեալ հանճարաւոր
Բայց և զխորանսն լուսաւոր
Թէ որպիսիք յոյժ փառաւոր,
Զայն չէ ասել ինձ հնարաւոր
Կամ հողեղէն մարդ երկրաւոր.
Զի երկնայնոցն էր նմանաւոր,
Վերնագունին հանգիտաւոր,
Զարմանազան և աննման,
Զոր չէ տեսեալ ոք բանաւոր.
Այդպէս կացի յոյժ խընդաւոր,
Զերդ մայր որդւովք բերկրեալ յորդոր.
Դուստր և որդիք իմ բիւրաւոր
Զինն կային շուրջ պարաւոր

§§ t p t "

- Բ. Բառերի կազմ.
և նշանակութիւնը:

7. Արմատ. 9
8. Նախատիպ և ածանցա-
կան բառեր. . . . —
9. Պարզ և բարդ բառ. 10
10. Բառերի բուն և փո-
խարբեր. նշանակութ. —
11. Նշանական բառեր. 11

Գ. Ուղղագիր, ընդ-
հանուր կանոնները

12. Գրե՛րը և նոցա զանա-
զան հնչիւններից. . 11
13. Նոյնահնչիւն տառերի
գործածութիւնը. . . 12

14. Բաղաճայնիւրի կրկն. 14
 15. Գլուխ և մանր տառ. 15
 16. Տողադարձի կանոն. —
 17. Համառոտագրութ. 16
 18. Կէտադրութիւն. . . 17
 19. Առօգանութ. նշանք. 18

ՄԱՍՈՒՆՔ — ԲԱՆԻ

Ա. Գոյաւիւմ անուն:

20. Ի՞նչ է առարկայ. . . 19
21 Առարկ. տեսակ. գոյա-
կան անուն.—
22. Յատուկ և հասարակ
գոյականներ. 20
23. Սեռ. 21
24. Թիվ. 22
25. Հոլով. 23
26. Հոլովա մի. . . . 24
27. Անտառն պարագ. . . 26

Բ. Սծական անուն

28. Ի՞նչ է ած. անունը 27
29. Որակակ. և յարարե-
րական ածականներ . 28
30. Որակակ. ածականնե-
րի աստիճանները, . . 29
31. Ածականների պարա-
րազաները. 30



§§

Ե ր է

Գ. Բայ:

32. Ի՞նչ է բայը. . . . 31
33. Բայերի սեռը. . . 32
34. Բայի եղանակները: 35
35. Բայի ժամանակները 37
36. Բայի զէմքը. . . . —
37. Բայերի թիւը. . . . 38
38. Խոնարհումն և լծորդ. —
39. Բայերի պարագաները 39

Դ. Մակերայ:

40. Ի՞նչ է մակերայը. . . 39
41. Մակերայ. տեսակները 40

Ե. Թուական անուն:

42. Ի՞նչ է թուակ. ան. 41
43. Փանակ. և դասական
թուականներ. . . . —

Զ. Դերանուն:

44. Ի՞նչ է դերանունը. . 43
45. Դերանուն. տեսակ. 44
46. Որոշեալ կամ դերանու-
նական յօդեր. . . . 46
47. Դերանունան պարագ. 47

Է. Դերբայ:

48. Ի՞նչ է դերբայը և քա-
նի է բաժանուիւմ. . . 47

§§

Ե ր է

Ը. Նախդիր:

49. Ի՞նչ է նախդիրը. . 48
50. Նախդիր. սեպհակ. և
փոխար. նշանակութ. 50
51. Հոլովակերտ և հոլովա-
ռու նախդիր. . . . —

Թ. Շաղկապ:

52. Ի՞նչ է շաղկապը. . 41
53. Շաղկապ. տեսակ. —

Ժ. Զայնարկութիւն:

54. Ի՞նչ է ձայնարկութ. 53
55. Մասունք—բանի—Քե-
րականութիւն. . . . —
ԿԱԶՄ. ՄԱՍԱՆՅ—ԲԱՆԻ

**Ա. Գոյական անուն-
ների կազմութիւնը:**

56. Գոյականն. արմատ. 56
57. Ածանցակ. մասնիկ. 57
58. Գոյականների ածան-
ցական վերջաւորութ. 58
59. Բարդ գոյականներ. 60
60. Գոյականների հոլով. 61
61. Հոլովների կազմութ.—
62. Առաջին հոլովումն. 66
63. Երկրորդ հոլովումն. 68
64. Երրորդ հոլովումն. . 69

§§

Ե ր է

65. Զորորդ հոլովումն. . 71
66. Հինգերորդ հոլովումն. 73
67. Վեցերորդ հոլովումն 74
68. Հոլովումն այր և կին
անունների. 76
69. Եօթներորդ հոլովումն 77
70. Հոլովումն հայր. քոյր
անունների. 78
71. Հոլով յատուկ ան. 80
72. Գլխակիք հոլովմ. վեր. 82
**Բ. Ածական անուն-
ների կազմութիւնը:**
73. Ածակ. ան. արմատ. 86
74. Որակական ածական-
ների աստիճանները. 87
75. Յարաբ. ած. ածան-
ցական վերջաւորութ.—
76. Բացասակ. մասնիկ. 90
77. Բարդ ածականներ. . 91
78. Ածական. հոլովումը. 92

**Բ. Թուական անուն-
ների կազմութիւնը:**

79. Քանակ. և դասական—
թուականներ. 95
80. Թուական անունների
հոլովումը. 96

**Գ. Դերանունների
կազմութիւնը:**

81. Գոյական դերանուն. 102

§§

Ե ր է

82. Գոյակ. դեր- հոլով. 103
83. Ածակ. դերանուններ 105
84. Ածակ. դեր. հոլով. . 106
85. Անորոշ ու որոշեալ դե-
րան. հոլովումը. . . 112

Ե. Բայերի կազմ.

86. Բայերի արմատները. 118
87. Բայերի վերջաւորու-
թիւնները: — Պարզ և
բարդ բայեր. . . . 119
88. Բայի ժամանակների
կազմութիւնը. . . 120
89. Էական բայեր. . . 124
90. Առաջին լծորդութ. 126
91. Երկրորդ լծորդութ. 131
92. Երրորդ լծորդութիւն 135
93. Հիմ, նշիմ չեղորձների
խոնարհումը. . . . 138
94. Խոնարհումն անկանոն
բայերի: 140
95. Զորորդ լծորդութ. 145
96. Միադէմ բայեր. . 149
97. Գլխակիք բայերի և խո-
նարհում. վերայ. 150
Զ. Դերբայն կազմ.
98. Դերբայների տեսակ. 152
99. Անորոշ դերբայիցործ. 183
100. Անցեալ դերբայի. դոր-
ծածութիւնը. . . . 154
101. Ապառ. դերբ. դործ 158

§§ Երէ՛ »
102. Բայածականներ. . 160

**Է. Նախդիրների
կազմութիւնը:**

103. Նախդիրների զանազանութիւնը մակը. . . . 164
104. Նախդիրների բաժանումը. 165
105. Նախդիրների դործածութիւնը.

**Ը. Մակըայների
կազմութիւնը:**

- 106 Մակըայների բաժանումը. 183
107. Մակը. կազմութիւն 184
108. Մակը. անանցական վերջավորութիւնները 187
109. Բարդ մակըայներ. 190
110. Մակը. դործածութիւնը. —

§§ Երէ՛ »
**Թ. Շաղկապների
կազմութիւնը:**

111. Շաղկապների բաժանումը. 192
112. Շաղկապների դործ. 193
**Ժ. Զայնարկութիւնների
կազմութիւնը:**
113. Զայնարկութիւնների բաժանումը. . . , 194

Յաւելուած

Ա. Լուծման օրինակ. 173

Բ. Հատուածք ընթերցանութեան:
198-ից—244



ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
1922

2. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ «ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ» ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ:

	Ռուբ.	Կոպ.
1. Սխմեանեանց Աղ. աչխ. մասն ուսում. և բնակ. 40 պատ.	—	60
2. Սխմեանեանց Մ. խուարանական խնդիրներ մասն ա. ամբողջ թուեր դ. տպագրութիւն.	—	50
3. — — — — կոտորակներ մասն բ. դ. տպագ.	—	50
4. — — — — դասագիրք թուար. բ. տպագ.	—	65
5. Սխմեանեանց Պ. Սրբազան պատմութիւն հին կտակարանի 16 պատ.	—	60
6. — — — — նոր կտակարան	—	60
7. Սխմեանեանց Ն. ընդ. աչխարհագ. մասն ա. նախագիտելիք 5 պատ.	—	35
8. — — — — մասն գ. քաղաքական.	—	60
9. Պալասանեանց՝ քերականութիւն զրաբառ.	1	—
10. Պալասանեանց՝ քերակ. աչխարհաբառ մասն ա.	—	25
11. — — — — բ.	—	40
12. — — — — գ.	—	20
13. Տէր Յակոբեանց՝ ընթերցարան.	—	25
14. — — — — աղօթագիրք.	—	7
15. — — — — դասագիրք Ռուսաց լեզուի.	—	60
16. Գրիգորեանց՝ Ուսուցիչ Ռուսաց լեզուի	—	20
17. — — — — մարդակազմութիւն 18 պատկերով	—	50
18. Բաճարեանց՝ Այրենարան.	—	4
19. — — — — Օրինակելի բառերի ցուցակը 3 թերթ	—	30
20. — — — — Գրչական նշանագրերի ցուցակը 2 թերթ	—	40
21. — — — — Քերականութիւն աչխարհ. լեզուի	—	25
22. Ղուկասեանց՝ դասագիրք ընթերցանութեան	—	40
23. Նազարեանց՝ Հ. լեզուի ուսուցիչ երկրորդ տարի.	—	25
24. — — — — Հայոց լեզուի ուսուցիչ IV. տար.	—	60
24. — — — — Ընտիր հատուածներ մասն ա.	1	25
25. — — — — — բ.	1	25
26. — — — — Պօլուխակերակ.	—	20
27. Երզնկեանց՝ մանկական երգեր և պարերգեր.	—	20
28. — — — — Դասագիրք ձայնագրութեան.	—	30
29. — — — — մանկական ձայնագրեալ երգարան.	—	40
30. — — — — լիակատար Զայնագրեալ երգարան.	—	80
31. Միրիմանեանց (ժողովածու թուեր).	—	12
31. Գամար Քաթիկոսի մանկական ոտանաւորներ և երգեր	—	20
32. Ծերենցի երկունք թ. դարու	1	—
33. — — — — Թորոս Լեւոնի	1	—
34. — — — — Թեոդորոս Ռշտունի	1	—
35. Շարժական տառերի թերթը	—	5
36. Եաղուբեանց՝ վանի արձանագրութիւնները.	—	30
37. Թագուրեան՝ Լեզուագիտական հետազոտութիւն	—	50

БЛИСТЕ
ИНСТИТУТ
ИСТОРИКО-ВЕДЕНИ
Академии Наук
СССР

2013

2982

<< Ազգային գրադարան



NL0060655

